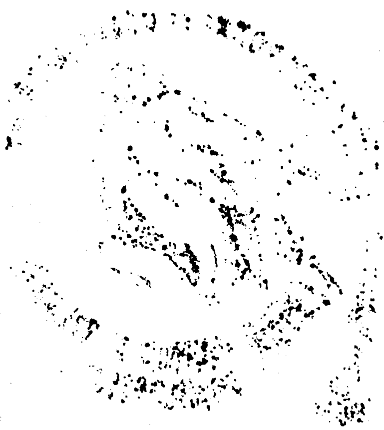
Z. Topelius

SAMLADE SKRIFTER

AF

ZACHARIAS TOPELIUS

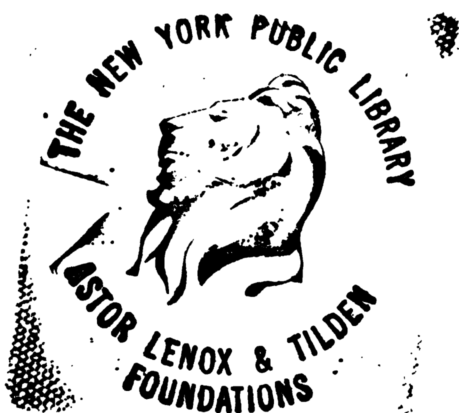
ÅTTONDE DELEN

FÄLTSKÄRNS BERÄTTELSER

FÖRSTA CYKELN

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

FÄLTSKÄRNS BERÄTTELSER

AF Z. TOPELIUS.

FÖRSTA CYKELN.

KONUNGENS RING. SVÄRDET OCH PLOGEN. ELD OCH VATTEN.

ÄTTEN BERTELSKÖLD

FAMILJEN LARSSON

J. ENGBERG.

ILLUSTRERAD AF CARL LARSSON OCH ALBERT EDELFELT.

STOCKHOLM. ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1899.

FÄLTSKÄRNS BERÄTTELSER

AF

Z. TOPELIUS.

FÄLTSKÄRNS BERÄTTELSER.

FÖRETALET.

Företalet,

som handlar om Fältskärns person och lefverne.

Han var född i en af Österbottens småstäder den 15 Augusti 1769, samma dag som Napoleon. Dagen minns jag dessutom så väl, emedan fältskärn alltid brukade fira den med ett litet kalas. Det bestod däruti att två eller tre af hans gamla kusiner som ännu lefde — han kallade alla gamla tanter kusin — och två eller tre af hans

bröder — han kallade alla bror, som kallade honom farbror — församlades uppe hos honom i vindskammaren på kringlor och kaffe. Till all lycka var kammaren en af de större, med två höga fönster (och en förfärligt mörk vind utanför), och det behöfdes, ty förutom de två eller tre kusinerna och de två eller tre bröderne samlades däruppe ett dussin barn, ostyriga pojkar och munviga flickor, som förde ett gränslöst oljud och stjälpte allt öfverända. Ty fältskärn hade här i världen en obegriplig svaghet för barn och lät oss husera så att gammalt och klokt folk miste öronen. Men jag återkommer till födelsedagen, som dock är den första på alla meritlistor, och fältskärn hade en längre meritlista än mången annan.

Således, fältskärn var född på samma dag som Napoleon, det utgjorde hans lefnads stolthet och blef första uppränningen till flera af hans lefnadsöden. Han kunde nämligen aldrig upphöra att däruti se ett förebud af synnerlig märkvärdighet; blef han ock aldrig en stor man, som han kanhända i sin ungdom föreställt sig, så jagades han dock af detta förebud att söka äran och lyckan i mångfaldiga lifvets skepnader. Hans stolthet, likasom hans äregirighet, var af det milda, godsinta slag, som i tysthet ler åt sig själf och icke gärna gör en mask för när; den var en af dessa oskyldiga illusioner, som klänga sig fast vid ett af slumpens företräden och hela lifvet igenom fasthålla det som en sak af stor vikt och betydelse, utan att någonsin bringas ur koncepterna, om än verkligheten tusen gånger visar att allt är en dröm. Den som känner hjärtat och lifvet hade långt för detta kunnat förutsäga fältskärn att han, med en ärelystnad af detta slag, aldrig skulle komma att spela en lysande roll, om han än hundrade gånger varit född

på samma dag som Napoleon. Ty helt annan är den ärelystnad, som genom tusende hinder bryter sig en väg till höjderna af mänsklig storhet. Med de omätliga resurserna af snillet, djärfheten och ihärdigheten förenar den oftast likgiltigheten för medlens halt; när räknar den stolte eröfraren alla de offer som blödt för hans ära på slagfälten, alla de tårar, alla de ruiner af människolycka, öfver hvilka hans väg går fram till fantomet af en storhet som glänser genom seklerna!

Hade fältskärn på sin ryktbara födelsedag blifvit bragt till världen af Madame Lætitia Bonaparte i Ajaccio, han hade väl då kunnat blifva något *annat* än fältskär, men föga något *större*. Väl hörde man Napoleons ryktbare kock i känslan af sin storhet förklara, att »man kan *blifva* kock, men man *födes* till stekvändare». Dock glömde han, själf ett snille, snillets förutbestämmelse; född till stekvändare, blir man sällan i botten annat, om äfven med guld på kragen och diplomer i fickan. Fältskärn var icke född till en Napoleon. Icke för det att han bar det borgerliga namnet Andreas Bäck — han hade läst latin och skref sig Andreas, aldrig Anders — icke heller för det att hans fader var en simpel sergeant, som mistat en arm i pommerska kriget. Utan för det att, med en sådan outtömlig fond af godsinthet och vankelmod som hans, man, äfven med ett briljantare hufvud än det som fallit på fältskärns lott, väl möjligen kan blifva en dristig partigångare, men aldrig en stor fältherre i lifvets strid.

Fältskärn var i sin barndom, som han själf brukade säga, en stor klippare; men som han visade snäll fattningsgåfva, skickades han af sin morbror, en förmögen handlande, till skolan i Vasa. Vid aderton års ålder hade han bragt det så långt, att han med en bytta smör

i kärran och sjutton plåtar i fickan reste in till Åbo för att taga studentexamen. Detta lyckades utan svårighet, och vår nybakade student skulle nu, efter sin morbrors och gynnares önskan, med all gevalt sträfva till kappa och krage. Med hemliga suckar satte han sig vid sin hebreiska kodex; tankarna flögo världen omkring, och blickarna rymde alltför ofta från »Bereschit bara elohim» till paraderna på torget, där den ståtliga militären mönstrades, innan den tågade ut till kriget. Ack, tänkte den blifvande prästen, den som dock vore soldat och stode där så rak i ledet, redo att slåss, som far min, för kung och fädernesland! Men det var något som satte p för den saken: mor hade aldrig kunnat förgäta att far förlorat en arm i kriget, och hon hade tagit det heliga löftet af sonen, att han aldrig skulle ge sig till knekt. Unge Bäck var en god son: han vände således från paraderna till sin kodex tillbaka, men han hade icke hunnit till hälften af Genesis, innan en bomb slog ned i hela hans tankegång. Denna bomb var en annons i Åbo Tidningar, undertecknad »Gabriel Erik Haartman, på medicinska fakultetens vägnar», af innehåll att studenter, hvilka önskade taga tjenst som fältskärer vid lasaretter och regementen under kriget, ofördröjeligen ägde att anmäla sig till privat undervisning i medicinen, hvarefter de — tämligen snart, det förstås, ty kriget var i full låga — kunde påräkna att utkommenderas med fem à sex riksdaler specie i månaden att börja med. Nu stod vår man ej mera att hejda, skref hem att man som fältskär väl brukade aftaga andras armar, men själf ej mista några, och erhöll med mycket prut det begärda samtycket. I ett nu stod kodexen upp och ned på hyllan, Bäcken studerade icke, han slök kirurgi och var om få månader en fältskär så god som mången annan. Ty på den tiden

var man ej så noga; hvem minns icke huru Franzén sjunger i sitt ypperliga »Förr och Nu»:

Förr skar en doktor fingrar, tår,
som icke dugde mera,
nu hvad han ej i hast förstår
kurera.

Och det är mycket möjligt att han därvid tänkte på Bäcken. Men vår fältskär lät sig icke bekomma. Han gjorde 1788 och 89 års kampanjer till lands, men 1790 års till sjöss, var med i mången hård lek, drack tappert om (efter hvad han själf påstod) och kapade armar och ben, så att det var lust och glädje. Han visste den tiden ännu icke af sitt årsbarn Napoleon, ansåg sig följaktligen då ännu ej ämnad till något stort; men ofta hörde man honom sedan berätta huru han, den äfventyrliga 3 Juli i Viborgska viken, passerade med Stedingk på hämeenmaa Styrbjörn, i spetsen för skärgårdsflottan, fientliga batteriet på Krosserorts udde och fick spillran af en sönderskjuten rå mot högra kindbenet, hvaraf han bar märke så länge han lefde. Samma kula som märkte hans kind kom långskepps med stor förödelse, susade förbi chefens hufvud och gjorde denne för ögonblicket alldeles döf. Bäcken var flinkt till hands med sin snäppare och sitt slagvatten; om tre minuter hade Stedingk sin hörsel igen. Det var just i den stund då faran var störst och kulregnet som hetast. Kratsch, då stötte Styrbjörn på grund. »Gossar, vi äro förlorade!» skrek genast en röst. »Å nej,» svarade en annan — och det var Henrik Fågel från Ahlais by i Ulfsby — »kommendera bara alla man i förn, det är aktern som sitter på!» — »Alla man i förn!» kommenderade Stedingk; Styrbjörn blef flott, och hela svenska skärgårdsflottan följde efter

i dess kölvatten. Därom brukade Bäcken sedan säga: »hvad d-n hade det blifvit af flottan, om Stedingk varit döf?» Och man förstod gubbens mening; han hade räddat hela svenska flottan, det förstås; men drog man litet på mun åt hans oskyldiga skryt, så skrattade han med och tillade godmodigt: »ja ja, ser bror, jag är född den 15 Augusti, bror vet, och det är hela saken, jag rår inte för'et.»

När kriget var slut, begynte Bäcken att vantrifvas på lasaretterna, och då han (efter eget påstående) var särdeles väl inskrifven hos Stedingk, gaf han flottan på båten och följde sin gynnare till Stockholm — som husläkare, tror jag han någongång påstod, men, efter hvad andra säga, lärer han snarare skött någon skrifvaresyssla. Flink, fyndig och pålitlig man, som han var, förstod han månget halft ord och fick förtroenden, dem han (efter egen utsago) fullkomligt motsvarade. Han stod på den tiden i vidlyftiga relationer med kammartjenare, kammarjungfrur, handsekreterare och dylika personer, som i dåvarande politiska intriger mellan de förnäma spelade en betydande roll, ja ofta voro de till utseendet obetydliga, men i själfva verket inflytelserika driffjädrarna i mången trasslig kabal, som spann i mörkret sin spindelväf, tills den hade omsnärjt rikets högsta personligheter och bragt dem på fall. Jag har aldrig fått full reda på den roll fältskärn själf spelade i dessa ryktbara kabaler; det är möjligt att den icke varit så betydlig, som han någon gång låtit påskina. Men att det varit en ful och falsk roll åtager jag mig att bestrida; därtill var Bäcken för hederlig karl i botten af sitt hjärta. Jag tror således snarare att han gått andras ärenden, utan att hafva reda på deras politiska halt, innan han såg följderna i öppen dag. Men visst är att han dessa tider var invigd i

mycket skvaller och om betydande personer, både då och i förflutna dagar, inhämtade mångt och mycket som varit föga bekant och likväl är mycket betecknande.

Fältskärn var en gustavian i samma betydelse som den tiden en stor del af Stockholms medelklass: bländad af hofvets glans, som återföll äfven på de låga platserna i dess närhet, hänförd af den nedlåtenhet, hvarmed Gustaf III så väl förstod att vinna massornas gunst när han behöfde den, var fältskärn sin konung oinskränkt tillgifven. Hvad frågade han efter det politiska missnöje, som redan länge smugit kring tronen och allt mera hotande höjde sitt hufvud i dess närmaste grannskap! Han var ung, han behöfde inga skäl för sin tillgifvenhet. Sådan ståtlig kung! var allt hvad han tänkte; han var den tiden en durkdrifven rojalist, och hände det sig att han gick andras ärenden i kabalernas tjenst, så var det emedan han, fattig karl, trodde sig göra kungen en tjenst därmed.

En dag i början af Mars 1792 hade fältskärn, då för tiden (efter egen utsago) en vacker gosse, genom en kammarjungfru hos grefvinnan Lantingshausen, hvilken åter (naturligtvis kammarjungfrun) stod på förtrolig fot med grefve Klas Horns favoritlakej, fått en dunkel aning om en mordisk komplott mot konungens lif. Fältskärn beslöt att spela försyn i Sveriges öden och upptäcka för konungen allt hvad han visste och törhända på köpet litet mer. Han sökte audiens hos majestätet, under förevändning af en supplik, men afvisades tvärt af tjenstgörande kammarherren De Besche. Han förnyade sin anhållan andra gången med den framgång att han blef jagad på porten. Tredje gången ställde han sig i vägen för konungens vagn vid slottsporten och höll sin skrifna bekännelse högt i luften. »Hvad vill den karlen?» frågade

Gustaf III vid nedstigandet sin uppvaktande kammarherre, och åter ville olyckan att det just var De Besche. »Det är en afskedad fältskär,» svarade hofmannen spefullt; »han anhåller att ers majestät allernådigst ville börja ett nytt krig, för att skaffa honom något att göra.» Konungen log, och fältskärn blef stående förbluffad vid porten. Några dagar därefter blef kungen skjuten. »Jag rådde inte för'et,» brukade fältskärn säga, när han omtalade sin bravur vid detta tillfälle; »hade inte den s-ns De Besche varit, så ... ja jag säger ej mer.» — Man förstod honom nog: han hade ju räddat svenska flottan vid Viborg; nu skulle han också ha räddat Gustaf III:s lif, blott icke Om varit i vägen under skepnad af en malitiös kammarherre. Det var allt ett litet gry af den 15 Augusti uti honom; åtminstone trodde han så själf.

Förmyndarregeringen och Reuterholm voro alldeles icke i fältskärns smak. Han hade skilt sig ur Stedingks tjänst och på egen hand begynt praktisera i Stockholm. Mer än någonsin var han inne i dagens skvaller, själf en från kund till kund vandrande krönika. Som sådan begagnades han af det gamla hofvets parti att sätta vissa rykten i omlopp. Förr än mången annan kände han i luften när det osade brändt; han varnade (påstod han) herrarne af 1794, men ingen annan än Nordens Alcibiades trodde honom. Han hade således tillfredsställelsen att ha räddat Armfelt, likasom han räddat svenska flottan och Gustaf III. Han var den som, tillika med stadskirurgen Fröberg, assisterade på läkarekonstens vägnar vid fröken Rudenschölds schavottering. Denna grymma exekution, där snille och skönhet trampades i stoftet, där folket rundtomkring fällde tårar och blott den låga partihämnden triumferade, upprörde fältskärns redliga hjärta. Hans tunga, ovan att tiga,

spetsades af harmen hvassare än rådligt var, och han frågade högt, så att alla hörde det, »hvarför fröken ej fick *sitta*, då likväl hans excellens baron Reuterholms morbror *satt* på schavotten». Detta yttrande kom snart till Reuterholms öron, och får man tro fältskärn, ämnades åt denne föga blidare öde, än åt den olyckliga fröken. Fältskärn, som hade ett öra i hvar gränd och ett öga i hvart kammarfönster, kände något otrefligt i luften och beslöt att i tid undfly den hotande stormen. Med sin snäppare i fickan och sitt bindtyg under armen flydde han ombord på en pommersk jakt och var inom få dagar i Stralsund.

Jag ämnar icke mera vara vidlyftig om fältskärns öden. Om någon tid begaf han sig till fots som en vandrande kvacksalfvare på väg till Paris. Här hade direktorium nyss kommit till makten; den ena armén uppsattes efter den andra, allt hvad student hette grep till värjan eller lansetten. Fältskärn kom i ett lyckligt ögonblick, fick en liten anställning vid italienska armén och stod vid Napoleons sida just när lyckans sol rann opp för denne på hinsidan Alperna. Nu först underrättad om betydelsen af sin födelsedag, kände fältskärn en omättlig ärelystnad vakna uti sitt bröst. En vacker natt öfvergaf han sitt lasarett i Nizza och ilade till Mantua. Han ville personligen uppvakta general Bonaparte, han ville utmärka sig, kort sagdt, han ville af den 15 Augusti göra sig en stege till odödligheten. Jag kan icke utgrunda huru, alltnog, han påstod sig ha fått audiens hos Bonaparte och framställt för honom sin begäran om en fältläkaretjänst. »Men,» suckade fältskärn, hvar gång han beskref denna märkvärdiga dag i sin lefnad, »Bonaparte hade mycket att göra, han förstod mig icke och frågade en af sina adjutanter hvad jag ville. Medborgare general, svarade

adjutanten, det är en kirurg, som anhåller om den äran att vid första tillfälle få afsåga ert ben. I detsamma,» tillade fältskärn, »begynte kanonerna dåna, österrikarne ryckte an, och general Bonaparte bad mig draga för tunnor tusan.»

Fältskärn, som räddat så mången storhet, fick således icke tillfälle att rädda Napoleon. I stället fick han fältsjukan och låg ett halft år eländig i Brescia. Därifrån begaf han sig i franska arméns spår till Österrike, rymde så till Schweiz och hamnade för en tid i Zürich. Här förestod han ett apotek, förälskade sig i en liten rödblommig schweizerflicka och stod på punkten att gifta sig, då först Korsakoff, därpå Massena, slutligen Suvoroff öfversvämmade med sina skaror den fredliga staden. I den villervallan flydde fältskärns fästmö och kom aldrig tillbaka. Sorgsen satt han en dag i fönstret af sitt apotek; då nalkades tvenne kosacker, stego af, grepo honom oaktadt hans motstånd och ilade bort i sporrstreck. Fältskärn trodde sin sista stund vara kommen; han förstod icke det ringaste. Men kosackerne förde honom oskadd till en simpel koja; där sutto några officerare vid punschbålen och bland dem en barsk man i storstöflar. »Kamrat,» sade mannen kort och befallande, »fram med din tång, jag har tandvärk!» Det hjälpte icke, fältskärn måste fram med sin tång. Han understod sig att fråga hvilken tand som värkte. »Du resonerar?» sade mannen otåligt och hotande. »Nej, jag resonerar icke,» svarade fältskärn och ryckte med detsamma ut den första tand han fick fatt med tången. »Bra, min son! marsch!» — och fältskärn afskedades med tio dukater för sitt besvär. Listan på hans meriter hade fått en märkvärdig tillökning: han hade ryckt ut en tand på — hjälten Suvoroff,

Uppmuntrad häraf, beslöt fältskärn att söka sin lycka i Ryssland. Han reste till Petersburg och uppvaktade svenske ministern general Stedingk, broder till hans gynnare amiralen. Här fick han en lasarettsläkaresyssla, stod sig väl och samlade en liten förmögenhet. Så förgingo fyra eller fem år, då underrättelse kom att Napoleon bestigit kejsartronen. Fältskärns gamla ärelystnad vaknade nu åter; han tog afsked och återvände 1804 till fäderneslandet. Med sina meriter räknade han på en lysande befordran, men nej, medicinska fakulteterna hade redan fått pretentioner och ville se hans diplom. Förgrymmad gaf han medicinen på båten, framdrog sina attester från Zürich och köpte ett apotek i Stockholm.

Fältskärn var nu fem och trettio år. Han såg tillbaka på det lif han härtills fört och fann det vara tämligen pojkaktigt. Han sade till sig själf: det är icke nog att hafva räddat svenska flottan, Gustaf III och Armfelt, att hafva haft audiens hos Bonaparte och ryckt ut en tand på Suvoroff, man måste äfven hafva ett mål i lifvet. Och det föll honom in att han hade ett fädernesland.

1808 års krig bröt ut. Fältskärn sålde sitt apotek, råkade åter i krig med fakulteterna och förmådde icke uppsvinga sig högre än till en underläkaretjenst vid ett af de finska regementena. Likgodt, han slogs ej mera för äran och den 15 Augusti; vid armén funnos löjtnanter med grånade mustascher; hvarför kunde ej fältskärn med tjugu års meriter blifva underläkare? Han deltog som sådan i 1808 och 1809 års kampanjer; hans plats var i alla affärer tätt invid slagfältet i någon stuga vid vägen. Där kämpade han på sitt sätt manligt och ärligt mot eländet, sjukdomen och döden, sågade armar och ben, förband, plåstrade, tröstade, delade med den

blesserade soldaten sin flaska, sitt bröd, sin börs och hvad som var mer, sitt ständigt glada lynne, under tusende befängda anekdoter från hans vandringar i främmande land. I halfva armén var han känd under namn af »tupakkatohtori», tobaksdoktorn, sannolikt emedan han, som genom sina relationer i Stockholm ständigt var försedd med goda »blader», alltid var färdig att dela med soldaten sin pipa och sin buss. Man kan vara kristlig äfven i tobak. Så förnäm var icke fältskärn, att han, lik Konows korpral, gick »med två tuggbussar af högfärd blott»; tvärtom gick han hellre utan, när nöden var stor och en sårad kamrat fått sista biten af rullen i fickan på hans långa gula nankinsväst. Därför älskade soldaten »tupakkatohtori», och Fieandt gaf sig tusan d-r i våld uppå att han skulle promovera honom till arkiater, ty näst kulor och krut funnes intet i världen så förtjent af en människas aktning, som en ärlig buss och »fem blåa bröder».

Fältskärns äfventyr under kriget kunde bekvämligen fylla en hel julkalender. Men jag tiger därmed för denna gång och vill blott i förbigående nämna, att han 1808 firade sin födelsedag den *sjuttonde* Augusti vid Alavo. Efter krigets slut tog han afsked, utan pension, det förstås. När efter 1809 års fred så mången finne flyttade öfver till Sverige, ansåg fältskärn det vara mera hedrande att dela alla öden med sitt fädernesland och stannade därför kvar. Hans gamla ostadiga lynne lät icke binda sig vid någon fix plats i samhället; han dref de första åren det yrke, att resa kring landet med sitt lilla fältapotek, ordinera och bota alla sjukdomar med snäppare, kopphorn, essentia dulcis och mixtura simplex. Från socken till socken, från by till by drog han omkring med sin gamla häst och sin medikaments-

låda, välkommen öfverallt och lika eftersprungen som någon doktor Bolliger i nyare tider. Fältskärn var fri som fågeln i luften; munvig och rolig, kryddade han sin beska rabarber med skämtsamma historier, säker att i hvarje stuga finna ett gästfritt bord och en pratsam värdinna. Det var en lycklig tid; jag är säker på att fältskärn därunder uträttade mycket godt, men *det* talade han aldrig om.

Dock icke länge fick fältskärn efter eget lynne resa kring landet som en vandrande bondepraktika. Sedan 1788 hade läkarekonsten vid universiteterna gått framåt med Lunkentus-stöflar. Medicinalstyrelsen började med stränghet efterhålla de kvacksalfvare af alla slag, som ännu i början af detta sekel öfversvämmade landet, ofta nog, det är sant, till skada och skam för läkarekonstens rykte, men lika så ofta till nytta i nödens stund, emedan af verkliga läkare funnos ytterst få och apoteken likaledes voro mycket glesa. Nu hade fältskärn redan förut legat i uppenbar delo med medicinska fakulteterna i Upsala och Åbo; det behöfdes således icke mer, än att en nitisk kollega inberättade hans medicinska eriksgator i landsbygderna. Fältskärn blef kallad till Åbo att undergå *colloquium familiare,* men behagade icke lyda, hvilket i själfva verket var opolitiskt, ty med sina meriter i fält hade han framför mången annan varit själfskrifven till en stadsläkaretjenst. Men han var envis och alltför kär i sitt oberoende; han for således ej, och följden blef att han vid strängt vite förbjöds att vidare praktisera.

Nu gaf fältskärn för tredje gången medicinen på båten, nedsatte sig i sin födelsestad och slog sig på fiskeri. Det var en intressant födkrok, men ock tyvärr ganska mager för en man, som dock ville hafva sin

dagliga kopp kaffe och sina älskade fem blåa bröder. Fältskärn hade i sin medgångs dagar kunnat samla en vacker förmögenhet, men därtill var han för gifmild och för lätt på foten. Han ägde nu i denna världen föga mer än sin gamla bruna rock, sin gula nankinsväst, sitt glada lynne och några hundrade gäddkrokar. Han lät därför efter någon tid öfvertala sig att söka en vaccinatörsbefattning, som han ock erhöll på förord af gamla krigskamrater. Gammal marodör på läkarekonstens fält, fann han sig väl i sin lilla befattning, som dock tillät honom ett par gånger om året ströfva omkring i bygderna, prata med gummorna och lefva för dagen på gammalt vis. Det fanns heller ingen som bättre än han förstod att smeka de små barnen till ro, när han med nålen rispade det fina mjuka hullet på deras arm; det gick som en lek under vänliga ord, och innan den lilla ens märkte det, var smärtan förbi. Detta förvärfvade fältskärn ännu mer alla mödrars välvilja; man förlät honom till och med hans fula vana att tugga tobak; den kunde nu icke mera hjälpas.

Och så smög sig småningom ålderns snö omärkligt och mildt öfver fältskärns hjässa. Han var en af de få lyckliga, som gått genom lifvets stormar utan att förlora sin tro på människor, alltid lika sorgfri och glad, utan att någonsin känna sitt hjärta hårdna under motgången eller bländas till högmod, när lyckan log blid. Han var i grunden en from själ, som gärna log öfver sin ungdoms lättsinne, och likväl ville det allt hänga vid ännu på gamla dagar. Kejsar Napoleon — »hans köttsliga bror», som han skämtande sade med anspelning på den 15 Augusti — hade hastigt stigit till höjden af mänsklig storhet och än hastigare åter störtat ned därifrån, medan fältskärns lif, likt en pendel i sin jämna svängning,

varierat mellan de föga skilda graderna af en lycka som aldrig förvånat och en motgång som aldrig förkrossat. Ungkarl hela sitt lif igenom, alltsedan han lyckligen undkommit kärlekens snaror i Schweiz, hyste han likväl ingen af de fördomar, hvilka så ofta komma hans likar att missakta hjärtats heligaste känslor. Han hade för tidigt lämnat boken, för att hinna inhämta en grundligare bildning, men lifvets rika erfarenhet hade icke gått onyttig förbi, och jag förvånades öfver hans människokännedom.

Ofta i vår barndom och första ungdom sutto vi däruppe i den gamla vindskammaren kring hans skinnklädda länstol vid den sprakande brasans sken och hörde honom förtälja sagor ur diktens värld och sagor ur lifvet. Hans minne var outtömligen rikt, och liksom runan säger att äfven den strida forsen icke låter sina böljor på en gång förrinna, så hade äfven fältskärn ett ständigt nytt förråd af berättelser, dels från sin egen tid, men ännu mycket flera från tider som längesedan förgått. Han hade inga vidsträckta historiska kunskaper, hans berättelser voro snarare spridda karaktersdrag, än sammanhängande skildringar. I en senare tid har jag funnit, att man måste därifrån afpruta mycket, som innehöll tidsskvaller och partiers förtal, det ena om det andra. Äfven saknades där en stor och upphöjd världsåsikt, sådan man endast vinner genom tankens och känslans ständiga umgänge med det stora i lifvet; men hvad där fanns, var trohet, värma och framför allt en lefvande åskådlighet, sådan jag icke vill åtaga mig att ur minnet återgifva den.

När vi länge lyssnat på den gamle, hände sig stundom att han framdrog en halfförsliten elektricitetsmaskin och lockade därur gnista på gnista. »Så där sprakade världen, när jag var ung,» sade han skrattande. »Man

behöfde bara lägga fingret till, och paff, så small det på något håll. Men då var det också vår Herre som vred maskinen.»

Blott sällan hade han en historia skrifven, såsom »Hertiginnan af Finland». Det mesta berättades muntligen; många år ha sedan förgått, en del har jag glömt, en del har jag jämfört med sägner och böcker. Om läsaren finner något nöje däri, skall fältskärn icke förgäfves hafva berättat sina sagor om vinterkvällarne.

FÄLTSKÄRNS BERÄTTELSER.

I.

KONUNGENS RING.

Fältskärns första berättelse.

Läsare, där du sitter i din lugna boning, omgifven af freden, lugnet och civilisationen, erinrar du dig dessa än stora, än tårfulla minnen, som ännu efter århundraden kvarstanna, än strålande med solens glans, än skymmande likt outplånliga blodfläckar häfdernas brokiga blad? Förmå dina tankar, tyngda af hvilan, flytta sig tillbaka till det förgångnas fasor och fröjder, icke likgiltigt irrande från det ena till det andra, som retar din nyfikenhet, utan lefvande, åskådligt och varmt, såsom stode du själf midtibland dessa nu längesedan utkämpade strider, blödde i dem, segrade eller föll i dem och kände ditt hjärta klappa af hopp eller bäfvan, alltefter som lyckan log eller svek? Stående på historiens

höjd och blickande vidt omkring på mänskliga ödens vilda tummelplats, kan du förflytta dig ned i dälden af det förgångna, det kroppsligt begrafna och multnade, men andligt odödliga lif, som utgör historiens väsende och innehåll? Har du väl någonsin sett historien afbildas såsom en gubbe med vis panna och stelnadt hjärta, vägande allt med förståndets vågskål? Är icke häfdernas genius fastmer en evigt blomstrande flicka, full af eld, med ett brinnande hjärta och en flammande själ, mänskligt varm och mänskligt skön?

Därför — har du förmågan att lida eller jubla med släkten som varit, att hata med dem, att älska med dem, att hänryckas, att beundra, att förakta, att förbanna, såsom de gjort, med ett ord, att lefva bland dem med hela ditt hjärta och icke blott med ditt kalla betraktande förstånd, välan så följ mig! Jag leder dig ned i dälderna; min hand är svag och mina taflor ringa, men ditt hjärta skall leda dig bättre än jag, på det förtröstar jag — och begynner.

Konungens ring.

1. Slaget vid Breitenfeld.

Genom Tysklands och Sveriges historia återklingar sedan århundraden ett namn, vid hvars minne svensken reser sitt hufvud högre och den frihetsälskande tysken blottar af beundran sitt. Det är Leipzig, Breitenfeld och den 7 September 1631.

Konung Gustaf Adolf stod med sina svenskar och finnar på Tysklands jord att värna det heligaste och högsta i lifvet: frihet och tro. Tilly, den förfärlige gamle korpralen, hade inryckt i Sachsen, och konungen följde honom. Två gånger redan hade de mötts, tigern hade manat lejonet till kamp, men lejonet rörde sig icke. Nu stodo de tredje gången i hvarandras åsyn; det förkrossande slaget måste falla, och Tyskland darrade under förbidan på sitt öde.

Tidigt om morgonen ryckte de förenade svenska och sachsiska härarna öfver Loberbäcken fram emot byn Breitenfeld och uppställde sig där i slagordning. Det var en ny krigskonst uppfunnen af konungen; fotfolket i brigader, ryttarne i små skvadroner, mellan dem musketörer och det hela på två linier, men sachsarne skilda för sig. Konungen red längs lederna, ordnade

allt med sin skarpa blick och talade uppmuntrande ord. Hans öga hvilade med välbehag på desse tappre; där stod Gustaf Horn med sina ryttarskaror på vänstra flygeln; i centern den tappre Teuffel och framför honom Torstenson med sina lätta, men fruktansvärda läderkanoner; Banér med sina lifflänningar och Hepburn med sina skottar stodo på andra linien.

Sist nalkades konungen högra flygeln, hvilken han själf anförde. Här stodo fem regementen rytteri: Tott med sitt regemente, Soop med sina västgötar, Stenbock med sina smålänningar och ytterst af alla Stålhandske med finnarne. Konungens blick klarnade alltmera, under det att han långsamt passerade de skyldrande lederna.

— Stålhandske, sade han och hejdade sin kolossala mörkbruna springare vid finnarnes sista led — I förstån väl hvarför jag ställt eder ytterst. Mot oss står Pappenheim med sina walloner — han längtar att göra min bekantskap, anmärkte konungen småleende — och menar jag att vi få en hård dust, om han från denna sidan kastar hela svärmen öfver oss. Jag litar därpå att I och edra finnar skolen rätt eftertryckligt emottaga honom.

Härefter höjde konungen rösten, så att han hördes af hela ryttarskaran, och tillade:

— Låten se, gossar, att I icke hamren edra svärd slöa på de där järnklädda karlarne, utan stöten hellre ned hästen först, så skolen I sedan ha lätt sak med den tunge ryttaren.

Det finska rytteriet förstod ganska väl både faran och äran af sin ställning och var däröfver stolt. Konungens tillit uppfyllde alla med mod och tillförsikt. Det fanns icke en, som ej varit beredd att möta den fruktade Pappenheim själf. När man såg dessa i allmänhet kort-

vuxna och undersätsiga gestalter på deras små oansenliga hästar, skulle man vid första anblicken hafva ansett dem föga vuxna ett anfall af de reslige wallonerne på deras eldiga starktbyggda och stora springare. Tilly själf, i det tal han höll till sin här strax före slaget, talade med förakt om sina uthungrade, nakna fiender och deras hästar, sämre än de kejserliges sämsta tross-hästar. »Riden rakt på dem, tillade han, och ryttare och häst skola vanmäktiga störta ned under hofvarna af edra frustande springare». Men Tilly kände ej sin fiende rätt eller låtsade ej känna honom. Hvad som brast det finska rytteriet i yttre hållning och utseende, ersattes mer än tillräckligt af ryttarens järnfasta muskler och lugna, in i döden okufvade mod, och hans småvuxna häst hade hela den finska rasens ihärdighet, som under flera timmars tröttande fäktning i längden bidrog icke ringa till segern.

Följd af finnarnes glada hurra, galopperade konungen bort. Stålhandske vände sig till sitt folk och upprepade konungens ord på finska. De raske ryttarnes ansikten skeno af stolthet och glädje.

— Nåväl, Bertila, tillade Stålhandske, i det han vände sig till en ung ryttare, som i främsta ledet red en vacker svart häst och utmärkte sig framför de öfrige genom sin längd och sin hållning, — har du lust att i dag förvärfva dig riddarsporren?

Den tilltalade syntes öfverraskad, saluterade med värjan och rodnade allt upp under skärmen af stormhufvan.

— Jag har aldrig vågat eftersträfva en så stor utmärkelse, svarade han, och hans glödande kind lät likväl ana, att just detta varit målet för hans hemligaste drömmar. — Jag ... en bondeson! tillade han dröjande.

Stålhandske log.

— Blixt och dunder, pojken rodnar ju som en flicka i brudstolen! En bondeson? Hvad d-n ha då vi andra varit från början? För du icke fyra fullrustade ryttare i fält? Har icke vår Herre gifvit ett hjärta i ditt bröst och kungen en värja i din hand? Det är ock ett sköldemärke; för resten får du sörja själf.

Tusende snabba tankar genomforo hastigt som blixten ryttarens själ. Han tänkte på sin barndom borta i Finland, i det aflägsna Österbotten. Han erinrade sig huru fadern, den gamle Bertila, som under klubbekriget varit en af hertig Carls förnämste anhängare, af sedermera konung Carl IX erhållit fyra stora gårdar, hvilka hvardera rustade häst och karl, och därigenom blifvit en af de rikaste bönder i sitt land. Han mindes sin första ungdom i Stockholm, dit hans fader sändt honom i den ärelystna afsikt att en dag förvärfva ära och ynnest vid konungens sida, och huru han, än ärelystnare, i stället för fredliga kunskaper, lärde i hemlighet fäkta och rida, intilldess den stränge fadern slutligen gaf vika och tillät honom söka en plats bland konungens finska rytteri. Alla dessa minnen korsade i ett ögonblick den unge krigarens panna, ty nu, nu var den kommen, den stund, då han, en yngling ur hopen, skulle tillkämpa sig jämlik rang med denna stolta adel, som härtills med förakt nedblickat på honom och hans likar. Det var denna tanke som jagade blodet upp på hans kind; han kände att den kunde jaga honom in i döden.

Dock icke ensamt den. Hans ynglingahjärta vidgades vid den tanken att strida under hjältekonungens ögon en hård, en afgörande strid för sin tros frihet, sitt lands ära, för allt hvad lifvet äger dyrast och högst, och denna öfvertygelse, delad af hela hären, med undantag

af några besoldade utländska trupper, bar inom sig segerns visshet och försmak redan innan striden begynt.

Innan ännu den unge ryttaren hann svara sin ädelmodige chef, hördes på afstånd konungens höga stämma mana till bön. Den ridderlige hjälten aftog sin hatt, i det han sänkte spetsen af sin värja mot jorden, och denna rörelse följdes genast af alla de kringstående trupperna. Och konungen bad med ljudelig stämma:

— Allgode Gud, som bär seger och nederlag i din hand, vänd ditt huldrika ansikte till oss, dina tjenare! Från fjärran länder och lugna boningar hafva vi kommit hit, för att strida för frihet, för sanning, för ditt evangelium Gif oss seger för ditt heliga namns skull! Amen.

En hög förtröstan fyllde vid dessa ord hvarje bröst. Den svenske trumpetaren red att utmana de kejserlige, och Tilly svarade stolt, att konungen visste nog hvar han skulle finna honom.

*

Klockan tolf vid middagstid kom den anfallande svenska hären i skotthåll för de kejserliges artilleri, som var uppställdt på höjden bakom deras slagordning. Svenska artilleriet svarade, och striden begynte. Solen sken de anfallande rakt i ögonen; sydvästvinden dref öfver dem moln af damm och hvirflar af tjock krutrök. Konungen lät hären svänga åt höger, för att få vind och sol på sidan; Pappenheim begärde och fick order att förekomma det. Med ljungeldens hastighet ilade han fram, svängde om och tog högra svenska flygeln i flanken. I ögonblicket kastade konungen rhengrefvens regemente och Banérs ryttare i hans väg. Stöten var förfärlig; hästar och ryttare tumlade öfver hvarandra.

Pappenheim drog sig tillbaka, men blott för att i nästa ögonblick kasta sig öfver finnarne. Wallonernes långa mörka linie rusade fram i blindt raseri; förgäfves, de stötte mot en mur af järn, deras främsta led förkrossades, andra ledet svängde om, andra anfallet var tillbakaslaget. Pappenheim rasade; för tredje gången störtade han till anfall; nu hade finnarne vid sin sida liffländare och kurländare. Stålhandske mottog sin fiende lika kallt, lika eftertryckligt; omöjligt att genombryta denna lefvande mur.

Sena till vrede, hade finnarne härtills värjt sig med orubblig köld. Men småningom hänfördes också de af stridens hetta; vid fjärde anfallet hade fiendens raseri meddelat sig äfven åt dem, och de stodo numera knappt att hejda. Stålhandskes mäktiga stämma ljöd öfver slagvimlet; än en gång slöto sig det finska rytteriets leder tillsamman, än en gång kastades fienden hårdt tillbaka. Dock Pappenheim, höljd af sår, dref för femte gången sina walloner till anfall. Och nu brötos de finska lederna självmant, men blott för att i sin järnfamn omsluta de inträngande. Striden begynte att kämpas man mot man och wallonernes hästar att tröttna. Men stort som deras nederlag var ock deras raseri. För femte gången tillbakaslagna, anföllo de ännu den sjette, lika blodigt, lika förgäfves. Sjunde gången följdes Pappenheim blott af sina trognaste, och när äfven detta sista förtviflade angrepp endast betäckte fältet med de anfallandes lik, förmådde hans fruktade stämma ingenting mer. Wallonernes öfverblifna skara spridde sig i den vildaste flykt öfver vägen åt Breitenfeld.

Höljde af blod och damm, drogo finnarne andan. Men knappt hade röken ett ögonblick skingrats, innan de upptäckte en afskuren kvarlefva af fiendens här. Det

var hertigen af Holstein med sitt fotregemente, som åtföljt Pappenheim. Finnarne voro nu engång varma och stodo icke att hejda. I förening med östgötarne kringrände de holsteinarne, krossade och tillintetgjorde dem; desse tappre försvarade sig till sista man och föllo i samma ordning som de intagit i striden.

Medan detta tilldrog sig på högra flygeln, hade den vänstra råkat i största fara. Fürstenberg med sina kroater hade angripit sachsarne, och desse begynte snart att vackla. Tilly såg sina båda flyglar i strid och ryckte ändtligen fram med sina sexton stora tertier, som utgjorde centern. Lik ett svart åskmoln utbredde sig öfver slätten hans stolta här. Torstenson mottog honom med varma servietter. Förfärligt sopade läderkanonernas kulor de kejserliga lederna; Tilly drog sig åt sidan, lämnade Pappenheim i sticket och kastade sig, äfven han, öfver sachsarne. En lavin i sitt fall gör ej större förödelse; sprängde vid första stöten, rusade sachsarne flyende åt alla sidor, kurfursten främst, och plundrade under flykten allt hvad de öfverkommo. Tilly kunde nu kasta sina massor mot Horn och svenskarnes vänstra flygel. Trängd af en fruktansvärd öfvermakt, vek denna långsamt åt vänster, hvarje ögonblick nära att duka under i den olika striden. Konungen ilade dit och ropade till Callenbach med reserven att för Guds skull hugga in. Callenbach gjorde så, men föll i första anfallet. Samma öde hade Teuffel. Ändtligen ryckte Hepburn med sina skottar och Soop med smålänningarne Horn till hjälp. Kroaterne rusade mot Hepburn i täta svärmar; då öppnades skottarnes leder, de dolda läderkanonerna begynte spela och öfversållade fältet med lik. Andra fiender trängde fram i deras spår. Skottarne mötte dem med en muskötsalva af så gräslig verkan,

att hela leder störtade till marken. Röken och dammet från hela den öfriga hären drefs hitåt öfver tätaste vimlet. Vän och fiende blandades om hvarandra i mordisk förvirring, man slogs med svärd och kolfvar, och segern vacklade än åt den ena, än åt den andra sidan.

Då begynte oförmodadt kanondundret från höjden ånyo. Konungen i spetsen för sitt rytteri, och finnarne främst, hade eröfrat de kejserliges artilleri och vände mot dem själfva deras egna kanoner. Denna omständighet afgjorde slagets utgång. Förgäfves hade Pappenheim sökt återtaga höjden; för åttonde gången måste han vika. Konungen med sin segrande högra flygel högg in på fiendens flank: allt råkade där i villervalla. Tilly grät af harm; Pappenheim, som med egen hand nedhuggit fjorton svenskar och finnar, var utom sig af raseri. Förgäfves voro både hotelser och böner; de kejserlige flydde i vild förvirring åt alla håll, Tilly, hvars ryktbara gråskymmel blef skjuten under honom, undkom med knapp nöd fångenskapen, och konungens seger var fullständig.

Dock ännu återstod ett blodigt efterspel. Fyra fotregementen af Tillys äldsta kärntrupper hade i god ordning dragit sig ur striden och ställde sig bröstgänges till motvärn mot de förföljande svenskarne. Konungen angrep dem med högra flygeln, Totts ryttare, smålänningarne och finnarne. Det var en het dust; Tillys veteraner slogos som förtviflade; ännu döende sökte de att med svärden genomborra sina öfverridande fienders hästar. Ingen pardon begärdes, och ingen gafs. Ändtligen räddade det inbrytande mörkret återstoden af denna tappra trupp, som drog sig till Leipzig. Slaget var slut.

Slaget vid Breitenfeld.

Följderna af denna seger voro omätliga. Gustaf Adolf, fruktande att förlora allt genom en oförsiktighet, uppställde ännu klockan sju om aftonen sin här för andra gången i slagordning och lät den i samma ställning tillbringa natten. Men därförinnan red konungen från led till led att tacka sina tappre.

— Stålhandske, sade konungen, när han kom till finnarnes leder, I och edert folk hafven alle stridt som käcke män och som jag det af eder väntat. Jag tackar er, mina barn! Jag är stolt öfver eder.

Ett jublande hurra var truppens svar.

— Men, tillade konungen, det var en bland eder, som sprang ned af hästen och främst bland alla klättrade upp på höjden för att taga de kejserliges kanoner. Hvar är han?

En ung ryttare red fram ur ledet. — Nåd, ers majestät! stammade han. Jag gjorde det utan kommando och förtjenar därför döden.

Konungen smålog. — Ditt namn?

— Bertila.

— Från Österbotten?

— Ja, ers majestät!

— Godt. I morgon bittida klockan sju infinner du dig, för att höra din dom.

Konungen red vidare, och ryttaren återvände till ledet.

Natten bröt in öfver det blodiga fältet, betäckt af 9,000 stympade lik. Det finska rytteriet bivuakerade på samma höjd, där man tagit Tillys kanoner. Spillrorna och de döde voro i hast undanröjde, en brasa af sönderskjutna lavetter och bösskolfvar spridde sitt flammande sken ut i den milda septembernatten. Himlen var klar, och genom den lätta röken sågo de eviga stjärnorna ned på denna tafla af strid och död.

Ryttarnes första omsorg var att gifva hästarna hafra och vattna dem vid Loberbäckens grumliga strand. Därpå hade de själfva lägrat sig, hvar i sitt led, vid eldarna på höjden, fullt väpnade och redo att vid första vink bryta opp. Marken var slipprig af dagg och blod, men tröttheten så stor, att mången somnade på fläcken, där han kastat sig ned. Andra höllo sig muntra med mat och dryck; de hade godt förråd af öl och läto stopen gå hand ur hand ända till förposterna, så länge en droppe fanns kvar, och drucko skämtande de kejserliges skål.

— Och att de i natt måtte dö af törst!

— Eller dricka sitt eget grafläl.

— Eläköön kuningas!

I detta ögonblick hördes helt nära på det af eldarna svagt belysta fältet en jämrande stämma ömkligen bönfalla om hjälp. Soldaterne, vana vid sådant, hörde på den främmande brytningen att mannen icke var deras och gjorde sig intet omak. Men jämrandet fortfor, klagande och skärande, utan uppehåll.

— Pekka, gå dit och gif den österrikiska hunden nådestöten, ropade några af ryttarne, som ledsnat vid dessa klagoljud.

Pekka, en af Bertilas fyra dragoner, kortväxt, men stark som en björn, gick motvilligt att tysta den jämrandes mun. Vidskeplig, som alla hans kamrater, var han icke väl till mods bland de döde i mörka natten. Bertila, försjunken i tankar på morgondagen, hörde det ej.

Om några minuter kom Pekka tillbaka, släpande med sig en mörk kropp, som till allas förundran befanns vara en munk, lätt igenkännlig på sin af tonsuren kala hjässa. Kring sin grofva kåpa bar han ett tåg af hampa, men i tåget slidan af ett långt svärd.

— En munk! En jesuit! sorlade ryttarne.

— Ja hvad ville ni jag skulle göra? genmälde Pekka förlägen. När jag höjde min arm att stöta till, parerade han hugget med ett krucifix.

— Stöt ned honom! Det är en af den djäfvulsligan, som stryker omkring i fårakläder att mörda konungar och bränna trogne kristne på bål.

— Stöt ned honom! När vi stormade höjden, stod samma karl med sitt krucifix bland de kejserlige och fyrade af en kanon.

— Låt se om klenoden är af silfver! utropade en af ryttarne, stack sin hand inom munkens kåpa och framdrog, oaktadt hans motstånd, ett krucifix af silfver, rikt förgylldt.

— Jag kunde tro det. Satan har godt om guld.

— Låt mig se det där, sade en gammal ryttare, jag känner något till munkknepen.

Därpå undersökte han på alla sidor den förgyllda

bilden, och se, i det han tryckte på en liten fjäder i dess bröst, sprang därur en skarpslipad dolk.

Som stungen af en orm, slängde han krucifixet ifrån sig långt ut på fältet. Fasa och afsky hade bemäktigat sig alla de kringstående.

— Häng den huggormen i hans eget rep! skreko ryttarne.

— Gnade! *Gratia!* Pardon! jämrade sig munken, som, döfvad af en blessyr i hufvudet, begynte återfå mål och krafter.

— Här finns ej något träd, invände en, och ingen får röra sig ur ledet.

— Dränk honom!

— Här finns intet vatten.

— Klubba honom!

Ingen ville, för afsky, röra jesuiten.

— Hvad skola vi göra af honom?

— *Misericordia!* Gnade! upprepade fången.

— Gif honom en fot och låt honom löpa, genmälde en. Vi äro kristlige stridsmän och frukta för inga djäfvulsfunder.

— Åtminstone skall jag märka dig först, högvördige pater, på det vi må känna dig, om vi mötas ännu engång, inföll en af ryttarne, en tavastlänning vid namn Vitikka, känd för sin styrka och vildhet. Och i det han lät sitt långa svärd surra några hvarf kring jesuitens hufvud, afhögg han, innan någon hann hindra det, så skickligt båda hans öron, att knappast ett hår därvid blef krökt. — Sankt Petrus har icke gjort det bättre! utropade Vitikka skrattande.

De närmast stående vände sig bort. Råa som de voro och vana vid krigets grymhet, funno dock ryttarne detta skämt för groft.

Blödande kröp jesuiten bort på händer och fötter. Men ännu länge hörde man ur det omgifvande mörkret hans röst: *Maledicti Fennones! maledicti! maledicti! Vos comburat ignis sempiternus!*[1]

— Fader vår som äst i himlom! begynte en röst i ryttarnes led. Och alla instämde med andakt i bönen.

2. Ädlingen utan namn.

Vid daggryningen den 8 September var hela svenska lägret i en glad rörelse. Segern var viss, från alla håll inlupo underrättelser om kejserliga härens totala forskingring. Konungen lät en del af rytteriet förfölja fienden, medan den öfriga hären fick det angenäma uppdraget att plundra Tillys läger, som ordentligt skiftades i lotter. Omäteligt var bytet; mången blef här en rik man till dödedagar. Allt var rörelse och lif, de döde fingo i hast sin graf, de sårade glömde sin smärta. I den klara

[1] Fördömde finnar! Förtäre eder den eviga elden!

septembermorgonen vimlade hela den vida slätten af jublande skaror till häst och fot, och här, om någonsin, kunde man tillämpa v. Beskows uttryck, att »luften kändes af segerfanor sval».

Konungen hade tillbragt natten i en vagn. Sedan han hållit bön och utdelat dagens närmaste order, lät han kalla till sig flera af dem som under striden hade utmärkt sig mest. Där belönades mången tapper bragd med ära och befordran. Men högre än all annan lön var den inre tillfredsställelsen och bifallet af den hjälte, som hela Europa nu lärde sig att beundra.

Bland de särskildt hitkallade var äfven en ung man, som i denna berättelse spelar en framstående roll. Gustaf Bertila var endast tjugu år; hans hjärta slog i detta ögonblick högre än det slagit under stridens blodigaste vimmel. Han anade väl att konungens ädelmod icke skulle tillräkna honom hans brott emot gifna order i stridens hetta, men han rodnade och bleknade under ovissheten om konungens afsikt med denna audiens, som redan i sig själf innebar en så stor utmärkelse.

Konungen hade låtit uppslå sitt tält under en af de stora almarna vid Gross Wetteritz, ty alla byggnader i närheten voro dels nedbrända, dels nedskjutna af vän och fiende. Efter en half timmes väntan blef Bertila införd i tältet. Gustaf Adolf satt på en tältstol med armen stödd mot ett bord, belastadt med kartor och papper. Han var, som bekant, storväxt och korpulent; den åtsittande kyllern gaf åt hans former ett än mera fylligt utseende. När Bertila inträdde, lyftade konungen sina milda uttrycksfulla ögon från en nyss undertecknad dagorder och fixerade den unge ryttaren med en genomträngande blick. Gustaf Adolf var något närsynt; en viss ansträngning att vid första anblicken igenkänna en

person plågade vid möten med mindre bekanta gifva hans blick en skärpa, som genast åter förgick.

— Du heter Bertila? yttrade konungen, likasom för att förvissa sig att han i går hört rätt.

— Ja, ers majestät.

— Son af gamle Aron Bertila i Kyro?

— Ja, ers majestät.

— Åldern?

— Tjugu år.

Konungen fixerade honom med ett tvekande utryck.

— Hans son, sade du?

Den unge ryttaren bugade sig rodnande.

— Besynnerligt!

Konungen uttalade detta ord likasom omedvetet och syntes ett ögonblick tankfull. Därpå återtog han lifligt:

— Hvarför har du icke förr låtit anmäla dig hos mig? Din far har gjort min fader och riket stora tjenster. Han lefver då än?»

— Han lefver, tacksam för ers majestäts godhet.

— Verkligen?

Detta ord, liksom det förra, liknade snarare en undsluppen hemlig tanke, än en fråga till åhöraren. Den unge Bertila kände blodet alltmera uppstiga på sin kind, och konungen märkte det.

— Din far och jag ha engång varit oense, tillade konungen, under det att läpparna logo, medan ett lätt moln beskuggade hans ögonbryn. — Dock, fortfor han, är allt detta längesedan glömdt, och det gläder mig att en så förtjent man har en så tapper son. Du var med bland de sjuttio finnarne vid Demmin?

— Ja, ers majestät.

— Och man har icke anmält dig till befordran?

— Min öfverste har lofvat ha mig i åtanke.

— Din konung glömmer aldrig en trogen tjenst. Gustaf Bertila, jag har nyss undertecknat din fänriksfullmakt. Tag den och fortfar att tjena med ära!

— Ers majestät! stammade den unge ryttaren.

— Jag har ännu ett ord att säga dig. Ditt förhållande i går var emot order.

— Ja, ers majestät.

— Jag vill att mina soldater lyda punktligt. Likväl har man sagt mig att du steg af hästen vid foten af den brantaste kullen, för att fortare komma upp.

— Det är sant, ers majestät.

— Och att du därför, medan det öfriga rytteriet gjorde en omväg, hann först på kullen, nedhögg två österrikare och tog den första kanonen.

— Ja, ers majestät.

— Det är bra. Fänrik Bertila, jag förlåter ditt fel emot order och utnämner dig till löjtnant vid mitt finska rytteri.

Den unge ryttaren saknade ord.

Konungen själf var rörd. — Kom närmare, unge man, sade han. Du bör veta att jag en gång i min ungdom tillfogat din far en stor oförrätt. Himlen, som känner min ånger, har ändtligen sändt mig ett tillfälle att godtgöra mot sonen hvad jag brutit mot fadern. Löjtnant Bertila, du är tapper och ädel, du har erhållit en krigisk uppfostran; du har ock fört i min tjenst fyra fullrustade ryttare. I din egenskap af officer i min tjenst är du redan en adelsmans vederlike. Men på det ingen af mina officerare, af hvad börd han vara må, skall anse dig, en bondeson, vara under sig i stånd, vill jag gifva dig ett namn, en vapensköld och en riddares sporrar. Gå, unge man ... gå, min son, upprepade konungen med

en oförklarlig rörelse ... och visa dig värdig din konungs ynnest.

— Intill döden! Och öfverväldigad af sina känslor, böjde den unge krigaren ett knä för Tillys besegrare.

Konungen stod upp. Den rörelse, hvilken ett ögonblick afspeglat sig på hans manligt sköna ansikte, lämnade hastigt åter rum för konungens majestät och fältherrens befallande blick. Den unge Bertila förstod att audiensen var slut.

Det oaktadt dröjde han ännu i sin knäböjande ställning och räckte konungen ett bref, hvilket han alltintill denna morgon burit insydt i sin lifrock.

— Värdigas läsa detta bref, ers majestät! När jag drog ut i fält och tog farväl af min gamle fader, räckte han mig detta och sade: »Min son, gå, sök att förtjena din konungs nåd genom trohet och mannamod. Och lyckas du en dag att vinna hans ynnest för egen skull och icke blott för din faders namn, då räck honom detta bref och säg att det är mitt testamente. Hans stora hjärta skall förstå hvad jag menar.»

Konungen tog brefvet, bröt det och läste. Hans drag förrådde en liflig, men dämpad rörelse; den häftiga mörka rodnaden, oftast på senare år det enda vittnet till striderna inom en själ som förstod att beherska sig själf, steg som en lätt sky på konungens panna, purprade den ett ögonblick och försvann sedan åter utan spår. När han slutat läsningen, hvilade hans öga tankfullt på den vackra och blonda ynglingen, som ännu låg knäböjd vid hans fot.

— Stå upp! sade han slutligen. Bertila uppstod.

— Känner du innehållet af detta bref?

— Nej, ers majestät.

Konungen fixerade honom skarpt och syntes nöjd

"Värdigas läsa detta bref, ers majestät!"

med det redliga, om sanning vittnande uttrycket i ynglingens ansikte.

— Din far, unge man, fortfor han efter en kort paus, — din far är en besynnerlig människa. Han hatar adeln alltsedan klubbekrigets dagar, då han kämpade mången hård strid i spetsen för bönderne och då Flemings ryttare våldgästade på hans gård. Han förbjuder dig att någonsin antaga adeligt namn och sköld, såframt du vill undgå hans faderliga förbannelse.

Bertila svarade icke. En blixt från klar himmel hade ljungat ned på hans unga lycka, alla hans ärelystna drömmar om sköldemärket och riddarsporren voro med ens tillintetgjorda.

— En faders vilja måste lydas, fortfor konungen med allvar. Det adliga namn jag ämnat dig kan du ej mera bära. Lugna dig, unge vän; du behåller din värja och din löjtnantsfullmakt: med dem och din tappra arm skall ärans bana alltid stå dig öppen än.

Och på en vink af konungen aflägsnade sig den unge krigaren med blandade känslor.

---

3. Fröken Regina.

En kulen höstdag i början af Oktober 1631, mellan tre och fyra veckor efter slaget vid Breitenfeld, satt uti ett af tornrummen på slottet i Würzburg den sköna Regina von Emmeritz, biskopens systerdotter, jämte tre eller fyra af sina tärnor broderande jungfru Marias bild på en fana af hvitt siden, ämnad att föräras såsom ett

segerrikt banér åt slottets besättning. De unga flickorna förde ett lifligt språk, ty slottets buse, den gamle girige biskopen, hade nyss dragit sin kos, såsom han föregaf, på en resa i stiftet, men i själfva verket för att undfly Gustaf Adolfs annalkande skaror. Fruktande för sina skatter, hade han därförinnan anförtrott stadens och slottets försvar åt den tappre ryttmästaren Keller med 1,500 man, och Keller, litande på slottets fasta läge vid stranden af Main, hade försäkrat hans högvördighet, att förr skulle kättarekonungen krossa sitt hufvud mot dessa murar, än någon af hans gudlösa följe skulle komma härin.

Den sköna Regina var knappast sexton år, hade lockar mörka som natten, kinder friska som dagens gryning och ett par svarta ögon, djupt glänsande likt tvenne stjärnor som vid midnatt spegla sig uti en enslig sjö. Hon var den gamle biskopens ögonsten; han hade lika ogärna kvarlämnat henne som sina skatter i berget, men Keller hade försäkrat honom att fasta, med kanoner späckade murar i en så orolig tid vore skönhetens säkraste värn, och Keller var en riddare af tro och ära; med en sådan skatt under sitt beskydd skulle han hellre begrafva sig under slottets ruiner, än kapitulera.

Fröken Regina lyftade sina mörka ögon från broderiet och såg genom det lilla tornfönstret ut öfver floden, där just nu en vagn, eskorterad af några ryttare, passerade öfver bron från staden till slottet. — Hvem kan den resande vara? utropade hon med den svärmande blicken, som endast sällan fästade sig på andra föremål, än den stora och sköna mariebilden af marmor i hennes bönkammare.

— Ack, utropade Kätchen, den yngsta och pratsammaste af tärnorna — ack heliga jungfru, hvad det ändå

är roligt att lefva i krigstider! Hvar dag nya ansikten, ståtliga riddare, raska svenner och då och då ett litet gille i staden. Det är dock annat än att sitta här instängd i ett kloster och från morgon till kväll höra munkarne mässa *de profundis*. Ja, fortfor hon själfsvåldigt, måtte blott hans nåd biskopen blifva rätt länge borta!

— Kätchen, bannade Regina, akta dig att tala illa om munkarnes mässor! Kom ihåg att vår biktfader, pater Hieronymus, är medlem af den heliga inkvisitionen och att slottsfängelset är både djupt och mörkt.

Kätchen blef ett ögonblick stum. Strax därpå återtog hon djärft:

— Vore jag i frökens ställe, skulle jag hellre tänka på den vackra grefven af Lichtenstein, än på den otäcka pater Hieronymus. Det är en ståtlig riddare; Gud gifve att han återvände med seger från kriget mot kättarne!

— Och att de alla måtte utrotas med eld och svärd! inföll en af tärnorna med andäktig uppsyn.

— Stackars kättare! utropade Kätchen leende.

— Tag dig till vara! upprepade fröken Regina med naivt allvar. — En kättare förtjenar intet förbarmande. Den som dödar en kättare får sju synder förlåtna, det har pater Hieronymus ofta sagt mig. Att hata kättarne är det åttonde sakramentet, och att älska en enda af dem är att förskrifva sin själ åt afgrunden.

Reginas svarta ögon blixtrade vid dessa ord. Man såg att den värde paterns lärdomar slagit djup rot i hennes själ.

Kätchen fällde icke modet. — Man säger att deras konung skall vara mild och ädel, att han beskyddar alla värnlösa och icke tillåter sina soldater något öfvervåld.

— Satan plär ofta förkläda sig i en ängels skepnad.

Fröken Regina.

— Man säger att hans folk skall vara tappert och mänskligt. Jag hörde ju själf en gammal italiensk ryttare berätta för knektarne i vapensalen, huru sjuttio män af ett kättarefolk vid namn finnar i mer än en timme försvarat sin konung mot 1,500 neapolitanare. Och när de fleste af kättarne stupat, fingo de öfrige hjälp och seger; men därefter förbundo de sina sårade fiender på samma gång som sina egna.

Fröken Regina stod upp och ämnade häftigt svara, då i detsamma en tjenare visade sig i dörren och anmälde att grefven af Lichtenstein, sjuk af blessyrer, anländt till slottet och anhöll om gästfrihet. Den unga fröken, som i egenskap af biskopens systerdotter under hans frånvaro var att anse som slottets herskarinna, skyndade genast ned att välkomna den anlände gästen, hennes släkting på långt håll. Tärnorna växlade blickar sinsemellan, likasom ansåge de denna händelse särdeles betydelsefull. Den sägen hade länge hviskats dem emellan, att den gamle biskopen utsett grefven till blifvande gemål åt deras unga fröken. Men förgäfves hade de sökt att upptäcka en rodnad på hennes kind vid underrättelsen om hans ankomst. Om fröken Regina hyste någon ömmare känsla, förstod hon åtminstone väl att dölja den.

— Är det sant, sade en af tärnorna, att kättarekonungen vunnit en stor seger öfver de rättroende och nalkas hitåt med sin gudlösa här?

— Så säger man, svarade en annan. Men hit kan han ej komma. De våra hafva upprest det svenska helgonet Brigittas bild i hans väg i Thüringerskogen, och hon skall nog förstå att hejda hans framfart.

Under tiden hade fröken Regina låtit inreda åt sin gäst ett af biskopens egna rum och sörjt för all möjlig omvårdnad. Den unge grefve Fritz af Lichtenstein var en

stolt och reslig yngling, mörk som en spanior och med ögon nästan lika blixtrande som Reginas. Han nalkades sin sköna värdinna med stapplande steg och likväl med blickar, för hvilka Regina nedslog sina. — Huru tackar jag icke himlen, sade han, för dessa blessyrer, som förskaffa mig lyckan att äga en så skön sjukvårderska!

Grefvens sår voro många, men icke farliga. Fången vid Breitenfeld, hade han kort därpå, ännu matt af blodförlust, blifvit utväxlad och ilat hit, för att i grannskapet af sitt hjärtas herskarinna återhämta krafter och hälsa.

— Men, tillade grefven efter denna berättelse, med oro förnam jag att fienden, lysten efter rof, lik en förhärjande ström vältrar sina massor hitåt till Frankens rika dalar. Desto fortare ilade jag att med er, sköna Regina, dela öden och faror. Var lugn! Königshofen skall göra fienden motstånd, och pater Hieronymus, hvilken, sårad som jag, undkommit från Breitenfeld, är sysselsatt att i hela fiendens väg upphetsa landfolket till motstånd.

— Och ni tror då, inföll Regina oroligt, att desse gudlöse kättare skola våga sig ända hit?

— Helgonens beskydd skall vaka öfver skönheten, genmälde grefven undvikande. För öfrigt skola vi snart erhålla säkrare nyheter.

Vid dessa ord blickade Regina ut genom fönstret och varseblef en trupp ryttare, som i sporrstreck ilade fram emot slottet.

— Jag bedrager mig icke, utropade hon det är pater Hieronymus själf som återvänder hit.

— Dåliga förebud! mumlade grefven mellan tänderna.

Fröken Regina hade sett rätt; det var pater Hieronymus som i detta ögonblick red öfver vindbryggan. Patern var till det yttre en liten och oansenlig man, blek

och mager, med skarpa, energiska drag och djuptliggande håliga ögon, hvilkas ständigt oroliga blickar spejande flögo öfver alla föremål. Kring den svarta kåpan bar han ett rep af hampa, och därvid hängde ett långt svärd. Men icke mera sken från hans hjässa den kala tonsuren; sårad i hufvudet, bar han däröfver ett slags hufva eller kalott af läder, hvars svarta färg gjorde ett hemskt afbrott mot det likbleka ansiktet. Aldrig hade den fruktade jesuiten visat sig i en så afskräckande gestalt. Alla knektarne skyldrade, alla slottets tjenare skyndade att afvakta hans befallningar. En hemlig ängslan bemäktigade sig alla de kringstående. Det var som hade döden och olyckan i hans person ridit in genom slottet Würzburgs portar.

Patern mönstrade med en hastig blick det på borggården uppställda manskapet och hälsade därefter fröken Regina med ett småleende, som troligen var bestämdt att mildra det vidriga af hans första åsyn, men blott gjorde den ännu mera afskräckande.

— Sankt Patrik och alla helgon beskydde eder, nådiga fröken! Tiderna äro mycket onda, mycket onda. Den heliga jungfrun har tillstadt hedningarne att framtränga ända till våra portar — för våra synders skull! tillade han under ett andäktigt korstecken.

— Och Königshofen? frågade grefve Fritz, som anade svaret.

— Den trolöse kommendanten har gifvit sig.

— Men bönderne, som motsatte sig fiendens tåg öfver skogen?

— Alla förskingrade som agnar — för våra synders skull.

— Och den heliga Brigittas bild?

— De gudlöse kättarne hafva uppsatt den som kråkskrämma på ett åkerfält. Dock, fortfor patern — och hans röst fick härvid en befallande skärpa — hvad är det jag ser, min dotter? Ni är ännu här och slottet är uppfylldt af kvinnor och barn, medan fienden hvarje ögonblick väntas för våra portar?

— Fröken Regina skall aldrig sakna beskydd, så länge denna arm förmår föra ett svärd, inföll grefve Fritz.

— Slottet är provianteradt för ett helt år, invände Regina undfallande. Men, vördige fader, ni är trött, ni är sårad och behöfver hvila. Tillåt mig att vårda edra blessyrer; ni är sårad i hufvudet?

— En småsak, min dotter, en obetydlighet. Hvem tänker nu på mig? Ni måste bort härifrån, bort på ögonblicket... till det fasta Aschaffenburg.

— Jag fruktar att det är för sent, utropade grefve Fritz, som från fönstret blickade öfver floden och staden.

— Heliga Maria, äro de redan här?

Jesuiten och fröken Regina ilade till fönstret. Aftonsolen kastade sitt sista skimmer öfver Würzburg och nejden däromkring. Man såg ryttare i sporrstreck ila öfver stadens gator, och mot slottet rörde sig redan en hel skara flyktande stadsbor, munkar och nunnor, hustrur och barn, hvilka i brådskan medförde en hel rad af packkärror med deras redbaraste egendom. Bortom staden åt Schweinfurtersidan på östra stranden af Main visade sig en skara ryttare, på hvilkas hotande, men försiktiga anryckande man utan svårighet kunde igenkänna den svenska härens förtrupper.

— *Maledicti Fennones!* utbrast jesuiten med ett obeskrifligt uttryck af hat i sitt bleka ansikte. — Desse kättare hafva vingar. Måtte jorden uppsluka dem!

Och han ilade ut att med fanatiskt nit ställa sig i spetsen för slottets försvar

*

Biskopens slott, äfven kalladt Marienburg, reser sina gamla murar på en höjd invid vänstra stranden af Main. Mot flodsidan och staden är klippan lodrät och hög, men åt den motsatta sidan långsluttande och lätt tillgänglig. En skans i form af en halfmåne bildade här framför porten ett fast utanverk; hade fienden besegrat detta hinder, så väntade honom på inre sidan en djup, i klippan huggen graf, och kom han lyckligt däröfver, så stod i hans väg den inre och högsta slottsmuren, uppfylld af järnklädde krigare, beredde att med sina tunga luntbössor nedskjuta hvemhelst som nalkades eller, om han kom närmare, nedstöta honom med sina långa hillebarder, eller krossa honom med stora på muren samlade stenar. När man härtill lägger att enda passagen öfver floden var en trång bro och att slottets 48 kanoner beherskade hela staden och nejden vida omkring, så finner man att Keller, i spetsen för 1,500 tappre män och rikt försedd med alla behofver, hade något skäl att bedja den afresande biskopen vara vid godt mod.

Men äfven Gustaf Adolf hade ett viktigt skäl att, kosta hvad det ville, göra sig till mästare af detta slott. Tilly hade dragit till sig förstärkningar från alla håll och stod, få veckor efter slaget vid Breitenfeld, fullrustad och hämndlysten med 30,000 man under marsch från Hessen, för att undsätta Würzburg. Konungen uppfordrade staden och bröt in på malmarna, men det var redan sent lidet på kvällen, och anfallet måste uppskjutas. Följande morgon gaf sig staden. Men Keller hade be-

gagnat nattens mörker att med hela sin styrka, en mängd flyktingar och stadens redbaraste egendom draga sig öfver till slottet, hvarefter han sprängde tvenne hvalf af bron öfver Main och stängde sålunda fiendens väg.

Dock vi återvända till slottet.

Denna natt hade ingen annan än de späda barnen sofvit i biskopens slott. Ständigt ankommo nya hopar soldater, munkar och kvinnor; rasslande inkörde den ena packvagnen efter den andra genom slottets port; hvalfvens ekon upprepade skyltvakternas rop, officerarnes befallningar och barnens gråt, och mellan detta förvirrade slammer hörde man tydligen munkarnes mässor, hvilka i slottskapellet åkallade den heliga jungfruns och alla helgons beskydd öfver det hotade fästet, katolikernes starkaste värn i hela Frankerlandet.

För att inrymma hela denna människomassa, hade fröken Regina icke blott upplåtit biskopens egna rum, utan äfven de tvenne praktfulla gemak hon själf bebott i slottets innersta delar, och flyttat med sina tärnor upp i två små kamrar af östra tornet. Förgäfves föreställde man henne att denna punkt var utsatt för fiendens eld; hon hade här den bästa och vidsträcktaste utsikt på hela slottet, och detta läge ville hon icke bortbyta. — Hindra mig icke, svarade hon den varnande jesuiten, jag vill se kättarne blöda och stupa för våra kanoner. Det skall blifva en herrlig syn!

— Amen, svarade pater Hieronymus. Du vet, min dotter, att detta slott beskyddas af tvenne undergörande mariebilder, den ena af rent guld, den andra af förgylldt trä. Jag vill i ditt rum uppställa mariebilden af trä, hon skall afvända fienden kulor som fjäderbollar från murarna af ditt torn.

Redan vid gryningen stod fröken Regina på utkik i

sitt lilla tornfönster. Det var en glänsande syn, när morgonsolen gick upp öfver de höstliga kullarna med sina ännu grönskande vingårdar, genom hvilka Mainfloden slingrade sig lik ett glimmande bälte af silfver och guld i morgonens glans. Borta i staden var allt i rörelse; fyra svenska fotregementen ryckte därin med flygande fanor och klingande spel; man såg deras harnesk blänka i solen och officerarnes plymer svaja för vinden. Fruktan och nyfikenhet stridde vid denna syn om de unga flickornas hjärtan.

— Ser du, sade fröken Regina till Kätchen, de båda ryttarne i deras gula kyller, som rida i spetsen för kättarhopen?

— Hur ståtliga de se ut! Nu vika de om ett gathörn ... nu synas de åter. Se blott hur alla ge rum för dem.

— Kalla hit grefve Fritz. Han har mer än två veckor varit i svenskarnes läger och känner deras förnämste män.

Grefven, som af sina blessyrer hindrades att deltaga i slottets försvar, följde villigt den sköna frökens kallelse. Emellertid hade svenskarne besatt staden och begynte i spridda hopar visa sig vid stranden och den sprängda bryggan. I detsamma begynte slottets kanoner att spela. Än här, än där slog en kula ned bland svenskarne, hvilka så godt de kunde sökte sig ett skydd bakom husen vid stranden.

— Heliga Maria, där föll en karl och blef liggande, utropade Kätchen, som ej kunde dölja sitt deltagande.

— Sankt Franciscus vare lofvad, det finns en kättare mindre i världen! inföll gamla Dorthe, fröken Reginas duenna, som af pater Hieronymus var satt att bevaka alla hennes steg.

— Men det är rysligt att skjuta ihjäl en människa.

Grefve Fritz smålog.

— Jungfru Kätchen, ni skulle ha sett slagfältet vid Breitenfeld! Niotusen döda...

— Det är afskyvärdt!

— Kan grefven säga mig, hvilka desse ryttare äro, som midt i kulregnet hålla vid stranden och tyckas bespeja slottets läge?

— Förlåt, min sköna kusin, krutröken börjar att skymma utsikten. Desse ryttare... på min ära, det är konungen själf och grefve Per Brahe. Jag beklagar dem, om pater Hieronymus igenkänner dem. Han skulle då rikta alla slottets kanoner mot denna enda punkt.

Vid dessa ord smög gamla Dorthe ur rummet.

— Huru, min kusin, ni beklagar kättarefursten?

— Hvarför blixtra edra ögon, sköna Regina, så mörkt vid dessa ord? Ni, så ädel och ömsint, förstår ni icke att man kan hysa deltagande för en tapper och ridderligt sinnad fiende? Konungen af Sverige är en hjälte, värd vår beundran i lika hög grad som vårt hat.

— Jag förstår er icke. En kättare!

— Himlen afvände att ni en dag får se honom inom dessa murar; ni skulle då bättre förstå mig... Ha, de reda sig att storma bron... de kasta plankor öfver de nakna hvalfbågarna. Vid Gud, det är djärft.

— Där föllo fyra på en gång! skrek Kätchen.

— Jag känner dem, utropade grefve Fritz, alltmera lifvad af stridens larm och det tilltagande kanondundret, som kom slottets murar att darra. — Jag känner dem, det är skottarne. Det finns ingen tapprare trupp i hela den svenska hären; skottarne och finnarne gå alltid främst, där faran är störst.

— Å, ser ni, min kusin, edra skottar rygga tillbaka, de våga icke det farliga språnget.

— Det fordras också därtill mer än mänskligt mod. Tjugufyra fot under den smala plankan brusar floden.

— Två smärta officerare springa ut på plankan.

— Det är bröderna Ramsay, båda helt unga. Jag känner dem på deras blåa fältbindlar. De älska båda samma dam och bära båda hennes färger, utan att därför älska hvarandra mindre.

— O himmel, beskydda dem!... Ah, heliga Maria, det är förskräckligt!

Och Kätchen gömde sitt ansikte i förklädet. De tappre skottarne hade icke hunnit på halfva plankan, innan man såg dem svikta, förlora jämvikten och hufvudstupa störta i floden. Ett ögonblick såg man dem kämpa mot vågen, men genomborrade af fiendens kulor, kände de sina krafter svika, den tunga rustningen drog dem till botten... än ett ögonblick och desse ridderlige ynglingar försvunno under vattenytan.

— Du gladde dig nyss åt kriget, sade fröken Regina med en köld, som motsades af hennes högt klappande hjärta.

— Ack ja, åt de vackra riddarne, åt musiken och banketterna, men icke åt det där! utropade Kätchen gråtande.

— Skottarne vika! ropade en af tärnorna.

— Ja, sade grefven betänkligt, men svenskarne börja att gå på båtar öfver floden.

— Skottarne springa ånyo ut på plankan!

— Jag kunde tro det, svarade grefven kallt.

— Hjälp himmel, de komma öfver, de fatta posto på stranden. De våra göra ett utfall.

— Akta er, fröken Regina, luta er icke ut så där genom tornfönstret. Svenskarne rikta sina stycken mot tornet.

— Är ni rädd, grefve? Regina smålog vid dessa ord. Lichtenstein rodnade.

— Jag tror mig hafva tillräckligt bevisat motsatsen. Lyssna, och ni skall hvarannan minut urskilja ett hvinande, hvars orsak ni ej känner, och ett rassel, liksom af småsten. Jag skall säga er hvad det är. Det är kanonkulor, min' fröken; ni skulle bättre förstå deras musik, om ej larmet därute döfvade er. Sedan en half timme ha de slitit stycke efter stycke ur tornets mur, och alltid nästan på samma punkt. Det är inga sockergryn, min kusin. Desse svenskar ha lärt sin konst af den vilde jägaren själf.

— Ni tror verkligen...?

— Att svenskarne vilja nedskjuta detta torn, för att med dess ruiner fylla slottsgrafven? Ja min kusin, och jag tror att de skola lyckas däri. Ni är intet ögonblick säker här, ni måste flytta härifrån.

— Strax, nådige herre, strax! Kom, fröken! utropade Kätchen och sökte med vänligt våld att föra sin unga herskarinna med sig.

Men Regina var i en exalterad sinnesstämning. Vanan att befalla, och törhända än mer det medfödda trots, som låg i bottnen hos denna af skarpa motsatser sammansatta karakter, förenade sig med den brinnande fanatism, som jesuiten förstått att ingifva henne från barndomen ... hon tog ett steg tillbaka, fattade den förgyllda mariebild, som pater Hieronymus skickat till hennes beskydd, och ställde den framför sig i fönsternischen.

— Gå, sade hon, om ni är nog klentrogen att tvifla på helgonens beskydd! Jag stannar här kvar, och kättarnes kulor skola ingenting förmå mot...

Fröken Regina hann icke utsäga sin mening, innan en i sned vinkel mot muren studsande kula lösslog ett

stycke af fönsternischens yttre kant. Ett regn af stenskärfvor och kalkstycken yrde in genom fönstret, kullstörtade mariebilden och öfverhöljde fröken Regina med damm.

— Bort härifrån! Ni ser det nu själf! utropade grefven.

— Låt oss gå! upprepade tärnorna utom sig af förskräckelse. Men Regina, ett ögonblick förvirrad, återvann strax sin fattning, lutade sig ned att upptaga bilden och sade med tillförsikt:

— De skola ej förmå något mot den heliga jungfrun.

Hon bedrog sig. Den heliga jungfrun af trä hade brustit i tre eller fyra stycken. På grefvens läppar spelade otrons satiriska smålöje, och numera ledde han utan motstånd sin bestörta kusin från det farliga rummet.

Medan detta tilldrog sig i tornet, hade Keller med raskhet och insikt ordnat slottets försvar. Han kunde icke hindra svenskarne att gå öfver floden, men hvarje steg närmare slottet bragte dem äfven närmare hans kanoner. Förfärligt sopade dessa de tappres leder; hela den dagen kunde svenskarne ingenting uträtta.

Pater Hieronymus med sina munkar vandrade kring på murarna, bestänkte kanonerna med vigvatten och gjorde korstecknet öfver fängpannorna. Den gamla Dorthe hade hviskat något i hans öra, och jesuitens hela uppmärksamhet hade vändt sig mot den punkt, där man nyss sett de båda ryttarne i deras gula kyller. Den vördige patern företog sig nu att själf rikta en af slottets gröfsta kanoner mot denna punkt; men innan han fyrade af, föll han på knä och läste efter hvarandra fyra *pater noster* och fyra *ave Maria.* Därpå small skottet, men förgäfves sökte jesuiten upptäcka någon verkan däraf.

Oskadde, orörlige som förut, syntes de båda ryttarnes gestalter genom den skingrade krutröken. Hieronymus förmodade nu att fyra *pater* och fyra *ave'n* vore för litet, läste därför åtta sådana af hvardera slaget och lät kanonen dåna för andra gången mot samma punkt. Omöjligt! Kulorna syntes undvika de utkorade offren. Försynen hade ännu icke utmätt Gustaf Adolfs dödstimme, och Per Brahe ville den spara för Finland. Hvem kan beräkna hvad det blifvit af Sveriges segrar och Finlands bildning, om jesuitens mordiska kula träffat sitt mål!

Pater Hieronymus rasade. Än en gång ville han försöka sin lycka med tolf *pater* och *ave'n*, då någon klappade honom på axeln, och bakom honom stod en gammal soldat, som med grefven af Lichtenstein återvändt från svenska fångenskapen.

— Låt bli med det där, sade den gamle med varnande ton; det öder vårt krut utan nytta; den mannen ni siktar på är omöjlig att träffa: *han är hård.*

Jesuitens vidskepelse var i dylika fall större än hans slughet. Han vände sig hastigt om och mumlade sakta:

— Jag hade bort gissa det. Och hvaraf vet du att han är hård, min son? fortfor han, höjande rösten.

— Det hörde jag i svenskarnes eget läger. Konungen bär på sitt högra pekfinger en liten ring af koppar, fullristad med trolldomstecken. Den har han i sin ungdom erhållit af en trollkvinna i Finland, och så länge han bär denna ring, biter hvarken järn eller bly, hvarken eld eller vatten uppå honom.

— Ingenting biter på honom, säger du? O, maledicti Fennones, hvi förföljen I mig öfverallt!

— Icke järn eller bly, fortfor soldaten hviskande, men om jag vågade yppa ett annat medel...

— Säg, min son! Du har på förhand absolution.

— Men, vördige pater, det är ett syndigt medel.

— För den heliga sakens bästa helgas alla medel af ändamålet. Säg ut, min son!

— Guld af en helgonabild...

— Nej, min son, nej det våga vi visst icke använda. Hade det varit en dolk af glas, ett fint dödande gift, det hade låtit höra sig, men guld af en helgonbild, nej min son, låt oss icke mera tänka därpå.

Emellertid hade mörkret inbrutit, och dödsarbetet för dagen var slut. De trötte krigarne uppfriskade sig med mat och dryck, och Keller lät utdela ädla viner för att stärka deras mod. Fröken Regina hade åter nedflyttat i ett af slottets inre rum; grefve Fritz hade gått till hvila. Snart ljöd i slottet endast skyltvakternas rop vid aflösningen, blandade med druckne soldaters plumpa visor och sorlet af den bankett, som Keller gaf sina officerare i stora vapensalen. Men i det praktfulla slottskapellet, där öfverst på altaret stodo jungfru Marias och frälsarens bilder af gediget guld, omgifne af apostlarnes bilder af bergfint silfver, där var midnattens mässa redan förbi, och munkarne hade en efter annan smugit sig bort till hvilan eller — vinbägaren. Blott en ensam gestalt syntes ännu knäböjd vid altaret, och den eviga lampan kastade sitt matta skimmer öfver den bedjande jesuitens dödsbleka drag.

— Heliga Maria, bad han, förlåt din ovärdige tjenare, att han djärfves utsträcka sin hand till att råna en flik af din gyllene mantel. Du vet, o sanctissima, att det sker för ett godt och heligt ändamål, för att nedergöra din och den heliga kyrkans afsvurne fiende,

kättarefursten, hvilken de hedniske finnarne hafva med sin gudlösa trolldom förhäxat mot rättrogne katolikers svärd och kulor. Gif att detta guld, som jag till din ära skär af din herrliga mantel, måtte genomborra den kätterske konungens syndiga hjärta, och jag lofvar dig, heliga Maria, att i stället för hvad du förlorat skänka dig en kostbar skrud af sammet och äkta pärlor samt att dag och natt låta tre förgyllda vaxljus brinna för ditt beläte. Amen.

När pater Hieronymus slutat denna bön, såg han bäfvande upp, och det förekom honom som nickade bilden i den eviga lampans sken sitt bifall åt hans fanatiska bön.

---

4. Fröken Reginas ed.

Dagen efter senast beskrifna uppträden var blodig och het. Svenskarne besköto slottet med största häftighet och närmade sig dess murar med skickligt uppkastade löpgrafvar. De kejserlige å sin sida försvarade sig tappert. För båda partierna var tiden dyrbar; blott få dagar, och Tilly stod i Gustaf Adolfs rygg, ett sannolikt fördärf för svenskarne, en säker räddning för de belägrade.

Fröken Regina med sina tärnor var numera instängd i slottet och hade förlorat sin intressanta utsikt. Desto mera var att syssla därinne. Allt flera blefvo de sårade, som måste vårdas och förbindas; den unga flickan gick som en huld ängel från läger till läger i vapensalen,

där de blesserade nu blefvo inkvarterade; hennes hand göt balsam i deras sår, hennes milda ord göto tröst i deras hjärtan. Hon talade om den heliga sak, för hvilken de blödde; hon lofvade guld och heder åt dem som kvarlefde, evig salighet åt dem som föllo i striden.

Kanondundret var så starkt, att de gamla murarna darrade. Fröken Regina erinrade sig att hon uppe i tornet glömt sin rosenkrans, som nu behöfdes för de sårades böner. Redan stod hon på tröskeln af vapen-salen, då ett förfärligt brak kom slottet att skälfva i dess grundvalar. Blek af häpnad stannade hon, och i detsamma instörtade grefven af Lichtenstein.

— Hvad har händt? frågade den unga flickan.

— Tacka helgonen, min fröken, att ni i går lydde en väns råd. Tornet har instörtat.

— Och vi äro förlorade?

— Icke ännu. Svenskarne beräknade att det skulle vid sitt instörtande fylla slottsgrafven. Det har likväl fallit inåt. Fienden synes böjd att försöka en storm. Kom hit till fönstret, här se vi slottsmuren. Ser ni, pater Hieronymus ligger på knä vid den stora kanonen. Jag slår vad att han fått sikte på svenska kungen.

Grefven hade gissat rätt. Jesuitens falkblickar voro oafvändt riktade mot en enda punkt, och hans tunna läppar frammumlade med ängslig brådska den ena bönen efter den andra. Hans spejande ögon hade upptäckt Gustaf Adolf, liksom i går till häst vid Per Brahes sida. De båda ryttarne höllo helt nära utanverken; en grushög skyddade dem för muskötkulorna, men var påtagligen icke något värn mot en kula af groft artilleri. Pater Hieronymus litade på den tunga blykula, hvari han under fasta och vakande instöpt guldet från jungfru

Marias mantel. Han lutade sig ned att rikta kanonen, pupillerna i hans ögon sammandrogos, hans näsborrar vidgades och frustade hämnd, medan en ström af latinska böner fortfor att flöda öfver hans läppar — nu reste han sig snabbt, svängde den brinnande luntan i form af ett korstecken och fyrade af.

Blixt och rök rusade ut ur kanonmynningen. O hämnd och raseri! När röken skingrats, såg man de båda ryttarne än en gång oskadde rida något litet åt sidan. Men den gången hade Gustaf Adolf varit döden nära, ty kulan slog tätt vid hans sida ned i grushögen och öfvertäckte honom och Brahe med en sky af damm.

Utmattad och förbittrad ilade jesuiten bort ifrån muren. — Vänta, du Belials konung, mumlade han för sig själf, jag skall väl engång lyckas att stjäla den ring som skyddar dig, och då ve öfver dig!

Nu gaf konungen order att storma slottets utanverk. Axel Lilje, Jakob Ramsay och Hamilton ilade fram med

sitt folk. Otroliga voro de svårigheter, hvilka de här hade att öfvervinna. De måste under ett regn af kulor och hugg klättra uppför bergsbranten, därefter hoppa öfver vallgrafven och slutligen klänga uppför vallen. Främst bland alla gingo österbottningar och skottar, hejdlöst, oemotståndeligt. Man såg de förste med krossade hufvuden nedstörta; med svärdet mellan tänderna klättrade genast andra i deras ställe uppför vallen. Konungen själf red så nära han kunde, för att uppmuntra de sina. En muskötkula bortslet ett stycke af hans buffelhandske, utan att skada honom. Den tron var allmän, att Gustaf Adolf var *hård.*

Slutligen, efter två timmars blodig strid, hade skottarne och finnarne afgjort segern. Det viktiga utanverket var taget, och fienden drog sig tillbaka inom slottets murar. Klockan var då vidpass fyra på eftermiddagen.

Efter denna vunna fördel togo svenskarne några timmars hvila. Krigsråd hölls, och man beslöt att den berömda gula och blå brigaden skulle följande morgon i daggryningen storma slottet. Österbottningarne utsågos af konungen att gå i spetsen för detta vådliga företag, men skottarne, som förlorat mycket folk, skulle den gången hvila. Berättelsen tillägger att den tappre Hamilton ansåg detta skonande innebära en sådan skymf, att han på stället begärde afsked och öfvergaf krigshären.

De belägrades ställning var ännu på långt när icke förtviflad. De ägde ännu inemot tusen stridbare män, hvilka de, efter utanverkets förlust, desto bättre kunde samla på en punkt. Men de hade förlorat tron på seger, och denna förlust gällde mer än ett utanverk. Förgäfves sökte Keller att intala dem mod; förgäfves

gingo munkarne med den gyllne mariebilden i procession kring murarna. När natten inbröt, var allt i villervalla, soldaterne lydde icke mera order, och ett parti af de klenmodigaste öfverlade sinsemellan om de icke borde begagna mörkret, för att osedde undkomma.

Vid midnattstid låg fröken Regina på knä framför altaret i slottskapellet och bad med brinnande andakt till Guds moders bild.

— Heliga Maria, sade hon, beskydda detta slott, beskydda din katolska tro mot kättarne! Och är det din vilja att detta fäste skall falla, välan, så låt det under sina ruiner begrafva våra fiender, som också äro dina, och främst bland alla den gudlöse konungen, deras furste, samt hans hedniske finnar, som i dag och mången gång hafva bittrast af alla bekämpat din heliga sak.

— Amen! sade en röst, och när hon såg sig om, stod bakom henne pater Hieronymus. Hans hållning var dystert högtidlig, och ett mörkt löje spelade öfver hans bleka drag. — Vet du äfven hvad du begär, min dotter? sade han.

— Seger åt den katolska tron! Död åt kättarne!

— Du är ung, och människans sinne förändras. Har du väl kraft att hata din tros fiender, äfven om du någonsin komme som kvinna i frestelse att älska en af dem?

— Jag har det, min fader; ja helt visst!

— Du är mitt skriftebarn, och jag vill icke se din själ för evigt förtappad. Har du väl mod att uppoffra dig för den heliga sakens räddning och därmed vinna en oförgänglig martyrkrona?

— Ja, min far!

— Nåväl, så vet då, att slottet icke kan hålla sig; jag förutser, att det innan kort skall falla i svenskarnes händer. De skola taga dig till fånga; du är ung och skön, du skall vinna den kätterske konungens ynnest. Du skall begagna dig däraf att närma dig hans person, han skall ej misstro dig, och när den heliga jungfrun skänker dig ett gynnande tillfälle, skall du...

Jesuiten framtog härvid ett krucifix af silfver, och vid det han tryckte på en fjäder i bildens bröst, sprang därur en blixtrande dolk.

— Nåd, min far, detta värf är förfärligt!

— Ingen nåd. Den heliga kyrkan fordrar en blind lydnad. *Perinde ac cadaver,* lik en död, som ingen vilja äger. Älskar du Guds moder?

— Ni vet att jag gör det.

— Ser du, detta stycke af sin gyllne klädning har hon i natt förlorat. Det är ett järtecken, som bebådar hennes vrede. Älskar du äfven mig, min dotter?

— Jag vördar er högre än någon, min far!

— Så betrakta detta stympade hufvud — härvid aflyfte jesuiten sin svarta läderkalott och blottade de vidriga stumparne af tvenne afhuggna öron — så har den hädiske konungens folk, hans finnar, behandlat din vän, din skriftefader. Tvekar du ännu att hämnas Guds moder, att hämnas mig?

— Hvad begär ni af mig, min far?

— Hör mig! Den kätterske konungen bär på sitt högra pekfinger en liten ring af koppar; i den består hans trygghet mot död och fara. Denna ring skall du med list tillocka dig, och känner du sedan din arm för svag, så kalla på mig. Vi skola nå hans hjärta, om det än vore bepansradt med en drakes fjäll.

— Om det är helgonens vilja... välan!

— Lägg tvenne fingrar på detta krucifix och efterstafva den ed jag föresäger dig: jag svär vid detta kors och vid alla helgon att fullborda hvad jag nu lofvat inför den heliga jungfruns bild. Och sviker jag någonsin denna ed, då hvile förbannelsen öfver mig och mina efterkommande alltintill sjunde led.

— Jag svär vid detta kors och vid alla helgon att fullborda hvad jag nu lofvat inför den heliga jungfruns bild. Och sviker jag någonsin denna ed, då hvile förbannelsen öfver mig och mina efterkommande alltintill sjunde led.

— *Fiat voluntas tua, ut in cœlis, sic etiam in terra.* [1] Amen!

Och nattens tystnad beseglade denna fruktansvärda ed, som med kopparfjättrar kedjade kommande släkten vid en sextonårig flickas vankelmodiga beslut.

Vid samma tid på natten samlades österbottningarne jämte öfriga för stormen bestämda trupper i det nyss eröfrade utanverket. Vinbägaren gjorde sin rund, dock denna gång ganska måttligt, ty konungens vaksamhet tillät ingen oförsiktighet. En mängd frivillige från flera regementen hade begärt och erhållit tillstånd att deltaga i det äfventyrliga företaget. Alla voro vid godt mod, i förväntan på seger och byte.

Sist bland de frivillige infann sig en lång ljuslett yngling af ett frimodigt och gladt utseende.

— Blixt och dunder, är det du, Bertel? utropade vid hans inträde den lille och tjocke löjtnant Larsson af österbottningarne.

— Som du ser, sade ynglingen och skakade trofast hans hand.

[1] Ske din vilje såsom i himmelen, så ock på jorden.

— Nej har man hört, den gode gossen vill krympa sin nya löjtnantsfullmakt! Jag rår ej för'et, bror lilla, här finns, böfveln regere, icke en droppe mera i flaskan. Men säg, hvad går åt dig, att du ändrat namn? Bertel? Hvad är det för mischmasch, hvarken svenska eller finska?

— Det skedde vid Breitenfeld, sade Bertel, lindrigt rodnande. Kamraterne ha länge kallat mig så, och... det är kortare.

— Snicksnack, du må väl icke vara för god att bära bondenamn, sedan du blifvit officer?

— Har lottningen redan varit? inföll ynglingen utan att svara.

— Du kommer just lagom att försöka din lycka.

Det gällde en lottning mellan de yngre officerarne, hvilka alla utbedt sig hedern att anföra den första vådliga rekognosceringen; tvisten kunde ej slitas på annat sätt. Lotterna omskakades i en stormhatt; fjorton händer utsträcktes att fatta sedlarna, och den afundsvärde, som läste på sedeln sitt namn, var Bertel.

— Se väl för dig, min gosse! skrek den lille Larsson. Blixt och dunder, kom ihåg att slottet är uppfylldt af jesuiter. Vid hvarje steg en fallucka under din fot, i hvarje krucifix en dolk och i själfva segerns ögonblick en mina, som spränger segrarn i luften.

Klockan var öfver fyra på morgonen, och man hade ännu en halftimme till gryningen. Bertel fick sju man under sitt befäl och order att rekognoscera fästningen så nära som möjligt. Under tiden höllo sig trupperna i skansen färdiga på första vink.

Natten var kolmörk. Bertel med sitt folk närmade sig vindbryggan med försiktiga steg och utan att blifva

bemärkt af skyltvakterna. Hvem målar hans förvåning, när han fann den nedfälld! [1]

Ett ögonblick stannade han villrådig, ihågkommande Larssons ord. Skulle detta vara en snara?

Allt var tyst. Bertel med de sina trädde dristigt, men sakta fram öfver bryggan.

— Verda! dundrade mot honom i mörkret en kejserlig skyltvakt.

— Svensk! ropade Bertel och klöf med ett hugg den ropandes hjässa. Kamrater, slottet är intaget! Och de sju trängde beslutsamt i hans spår.

Innanför vindbryggan stodo tvåhundra kejserlige på vakt. Bestörte och rådville, trodde de icke annat, än att hela den svenska styrkan stormade in öfver bryggan. De hastade att återtaga porten; men den djärfve löjtnanten med sina sju man försvarade sin eröfring. Till Bertels lycka var mörkret i porthvalfvet ogenomträngligt; man såg hvarken vän eller fiende, och de kejserliges hugg träffade lika ofta deras egne som fienden. Snart blef trängseln i porten så stark, att intet svärd kunde lyftas till hugg, och föga fattades, att icke de oförvägne angriparne af den pårusande massan af järnklädde män blifvit klämde till döds emot muren.

Dock i rättan tid hade man i utanverket hört Bertels rop och stridens buller. Hela den svenska truppen stormade nu mot slottet; äfven Keller med de sina grep till vapen och skyndade till, för att värja ingången. Men angriparne hade nu fått luft och trängde framåt; innan kort stodo de inne på borggården. Keller och hans folk slogos med förtviflans mod; mången tapper svensk och

[1] Några författare påstå att vindbryggan ej kunnat uppdragas, för tyngden af de många döde, som där kvarblifvit efter striden.

finne stupade här i själfva segerns stund. Deras fall hetsade landsmän till hämnd. Man begynte att ropa »magdeburger pardon», och detta rop innebar död utan nåd för alla de kejserlige. Mördandet blef förfärligt. Många munkar kastade sig fanatiskt in i vimlet, somlige med facklor, somlige med krucifixer, somlige med svärd i hand. De fleste nedhöggos; andra kastade sig till marken, härmande döden. Dagen begynte redan att gry öfver mordvimlet.

Då framstörtade Lennart Torstenson, fattade den ursinnigt kämpande Keller om lifvet och tog honom till fånga, sålunda räddande honom från soldaternes raseri. De kejserlige, så många som ännu lefde, sträckte gevär, och slottet var intaget.

5. Judith och Holofernes.

När solens första strålar glimmade i Mainflodens vågor, var slottet Marienburg i svenskarnes våld. Konungen red in på den med fallne fiender betäckta borggården; öfver tjugu munkar räknades bland de döde. Men somlige af dessa syntes konungen hafva alltför blomstrande kinder för att likna sannskyldigen aflidne. »Stån upp, sade han till dem, eder skall intet ondt vederfaras!» Och strax sprungo månge af de förmente döde friska och sunda på sina två ben och bugade sig fulle af glädje och tacksamhet för den ädelmodige kättarefursten.

Slottet var taget med storm, och soldaterne fingo tillåtelse att plundra. Omätligt var bytet af silfver och guld, vapen och alla slags kostbarheter. Konungen själf behöll rustkammaren med fullständiga vapen för sjutusen man till fot och fyratusen till häst, fyrtioåtta kanoner, fyra mörsare, stallet med de utsöktaste hästar och vinkällaren fylld med de ädlaste viner. Biblioteket bortfördes som skänk till Upsala akademi; de heliga bilderna af guld och silfver vandrade till skattkammaren. Oaktadt många af stadsboarne återfingo sin hitförda egendom, var soldaternes byte så stort, att de vid delningen mätte med fyllda hattkullar det klingande myntet. Slutligen nödgades Keller upptäcka det hvalf, som, hugget i själfva klippan djupt under slottets källare, förvarade biskopens skatter. Fryxell berättar, att då soldaterne därifrån uppburo de tunga skrinen, lossnade bottnen ur ett, och en mängd blanka dukater trillade ut på borggården. Soldaterne kastade sig ned att plocka och lämnade för syns skull några åt konungen, men stoppade det mesta i egna fickor. Gustaf Adolf märkte detta och sade skrattande: »Låten vara, gossar, efter det engång fallit i edra händer, så må ni också behålla det.» Så stort var bytet, att efter den dagen knappt en enda soldat fanns i hela svenska hären, som icke hade en ny klädning. I lägret såldes en ko för en riksdaler, ett får för några styfver, och den lärde Salvius skrifver: »Våra finnepojkar, som nu vänja sig i vinlandet däruppe, lära ej så snart komma till Savolaks igen. I de liffländska krigen måste de ofta taga till godo med vatten och mögladt groft bröd till ölsoppa; nu gör finnen kallskål i stormhatten med vin och semla.»

Bland fångarne befunno sig grefven af Lichtenstein och fröken Regina. Konungen befallde att båda skulle

behandlas med ridderlig grannlagenhet; åt den unga fröken erbjöd han fri lejd att resa till biskopen, hennes morbroder. Fröken Regina afslog detta anbud för tidens osäkerhets skull och bad som en gunst att tillsvidare få förblifva under konungens beskydd. Gustaf Adolf samtyckte därtill.

— Jag gör det ogärna, sade han leende till markgrefven af Baden-Durlach, som red vid hans sida — unga flickor äro en öfverflödsvara i fält och förbrylla hufvudet på mina fänrikar. Emellertid kan hon följa mig till Frankfurt som gisslan att binda bispens händer.

— Ers majestät förstår att fängsla alla genom sitt ädelmod, svarade markgrefven med en hofmans artighet.

— Löjtnant Bertel, tillade konungen, i det han vände sig till den officer, som tätt i hans spår anförde en trupp finska ryttare — jag anbefaller fröken von Emmeritz i ert beskydd. Hon har tillstånd att i sitt sällskap medföra en gammal fru, en ung tärna och sin biktfader. Se till att ni icke förgapar er, löjtnant, och framför allt, gif noga akt på munken; det folket är icke att lita på.

Bertel saluterade med värjan och teg.

— Ännu en sak! fortfor konungen. Jag har icke glömt att ni var den förste som inträngde i porthvalfvet. Sedan ni fört den unga fröken i säkerhet, infinner ni er till tjenstgöring i min lifvakt. Har ni förstått mig?

— Ja, ers majestät!

— Godt.

Och konungen vände sig åter till markgrefven, i det han muntert tillade:

— Tro mig, det hade varit betänkligt att anförtro den svartögda sköna flickan åt en af mina hetlefrade svenskar. Pojken där är en finne, det är det mest flegmatiska

folk jag känner, dåliga kurtisörer; de behöfva ett år att fatta eld. En flicka kan jaga tjugu af dem på flykten i balsalongen, men gäller det att brottas med Pappenheim, då vet ers grefliga nåde hvad de duga till.

Ännu på sena hösten ilade Gustaf Adolf från seger till seger. Tilly, som kommit för sent att rädda Würzburg, vågade icke angripa honom och vek, retad af otur och ständiga små nederlag, undan till bajerska gränsen. Gustaf Adolf tågade utför Main, ryckte in i Aschaffenburg och tvang det försiktiga Frankfurt att öppna sina portar. Den 6 December forcerade konungen öfvergången öfver Rhen vid Oppenheim och inryckte den 9 December i Mainz, hvilket spanioren de Sylva trotsande lofvat försvara mot tre konungar af Sverige. De svenska vapnen hade nu segrande utbredt sig öfver hela norra och västra Tyskland, och segraren valde till sitt vinterkvarter Frankfurt am Main. Här samlade sig kring hjälten ett lysande hof; det var här som smickret på förhand smyckade hans hufvud med den tyska kejsarekronan; det var hit Mária Eleonora skyndade på längtans vingar att omfamna sin gemål. I Hanau, dit konungen ridit henne till mötes, slöt hon honom i sina armar, i det hon utropade: »nu ändtligen är den store Gustaf Adolf fången.»

En dag i slutet af December 1631 gaf konungen i Frankfurt en stor bankett till firande af drottningens ditkomst. Otaliga folkmassor trängdes utanför slottet, hvars höga götiska fönster i natten härmade dagens sken. Öl och vin runno beständigt ur stora fat till folkmassans förplägning; kring kranarna knuffades arbetare och soldater, framhållande tennstop och bägare, hvilka, hastigt fyllda, lika hastigt sågos toma igen. De gode frankfurtarne voro utom sig af beundran öfver den store

konungen. Från man till man gingo rykten om hans rättvisa och hans mildhet; än hade han låtit hänga en soldat, som med våld tagit en borgares höna; än hade han stannat på gatorna och språkat förtroligt med de förbigående. De inbillade sig se hans skugga passera förbi fönsternas små glasrutor och undrade om icke tyska rikets krona redan denna kväll skulle fästas på den mäktiges hjässa.

Inne i slottets salar rådde en furstlig prakt. Gustaf Adolf kände sin gemåls svaghet för yttre ståt och ville väl ock imponera på den här församlade tyska adeln. Golfven voro betäckta med dyrbara flandriska mattor, öfver fönstren hängde draperier af purpursammet med tofsar af guld, och kostbara silfverkronor, tyngda af tusende vaxljus, nedhängde från det med arabesker sirade taket. Man hade nyss slutat en af dessa afmätta grandiösa spanska danser, som den tiden voro i bruk, och där de tungfotade nordboarne förgäfves sökte att mäta sig med de tyske och fransyske ädlingarne. Konungen hade bjudit sin gemål armen och genomvandrade med henne de glänsande salarna. Hans höga och korpulenta gestalt, med den enkla värdighet som på engång ingaf vördnad och kärlek, syntes än högre och manligare vid sidan af den smärta och veka drottningen, som med innerlig hängifvenhet stödde sig på hans arm. Maria Eleonora var vid den tiden trettiotvå år och hade bibehållit en stor del af den skönhet, som i hennes första ungdom förvärfvade henne så många beundrare. Kring hennes svarta hår, uppsatt i små lockar kring de mjällhvita tinningarna, blixtrade ett diadem af omätligt värde, nyss föräradt af konungen; hennes uttrycksfulla blå ögon hvilade med obeskriflig tillgifvenhet på den kunglige ledsagaren, hon syntes glömma sig själf, för att endast

njuta af den beundran, som omgaf hennes gemål. I det kungliga parets spår följde en talrik skara af allt hvad det protestantiska Tyskland den tiden hade utmärkt och lysande. Här såg man den afsatte konung Fredrik af Böhmen, hertigarne af Weimar och Würtemberg, landtgrefvarne af Hessen, markgrefven af Baden-Durlach, grefvarne af Wetterau, jämte andra de ypperste riddare; icke mindre än tolf sändebud från utländska hof hade samlat sig här kring den af hela Europa fruktade hjälten. Af konungens egne voro Tott, Banér och Gustaf Horn på andra håll sysselsatte med krigets värf; men här såg man vid Gustaf Adolfs sida, stor som han, äfven i yttre gestalt, den snillrike Axel Oxenstjerna och bakom honom mannen med den bleka oansenliga gestalten och den lugna genomträngande fältherreblicken, Lennart Torstenson, samt den stolte finnen Wittenberg, då öfverstlöjtnant. Månge af de svenske härförarne och nästan alla de finske, Stålhandske, Ruuth, Forbus med flere, trifdes icke väl i den kungliga salens stelhet, bland denna högdragna adel, hvars hofceremoniel förekom de barske krigarne odrägligt tungt, och hade därför i god tid dragit sig undan till en af de mindre salarna, där pager i guldbroderade sammetsdräkter ymnigt hällde de ädlaste rhenska viner i silfverpokalerna.

Till denna lysande samling bör ännu räknas staden Frankfurts rådsherrar och en mängd af dess anseddaste borgare med deras fruar och döttrar samt ett stort antal damer, från den högborna hertiginnan ända ned till den föga mindre stolta rådsherrefrun. Ja man såg här till och med ett litet antal katolske prelater, lätt igenkännlige på deras kala hjässor; ty konungen ville i verk och gärning proklamera trosfriheten, och prelaterne, ehuru af

hjärtat förbannande den släta roll de spelade här, vågade, engång inbjudne, icke uteblifva.

Dubbelt glänsande blef denna anblick genom en prakt, en lyx i kostymerna, hvarom man numera knappt kan göra sig en föreställning. Konungen själf bar en enkel åtsittande dräkt af svart sammet stickad med silfver, en kort spansk kappa af hvitt siden med broderi af drottningens egen hand, korta stöflar af gult läder med uppslag och den bekanta nedvikna spetskragen, som man ser på alla hans porträtter, liksom det korta håret och det långa pipskägget. Den praktälskande drottningen bar en med juveler rikt beströdd klädning af silfverskir med kort lif och till hälften bara armar; själfva de små hvita sidenskorna glimmade af briljanter. Damerna af den höga adeln och de rika borgarfruarna täflade sinsemellan och med drottningen i lyx; här sågos både silfver- och guldtyger, sammet, siden och dyrbara brabantska spetsar; i synnerhet hade de goda damerna en oförklarlig smak att utstyra sig med kulörta sidenband i alla möjliga färger, bucklor, rosetter och hängande skärp, som, fladdrande för luftdraget, gåfvo den brokigaste anblick. Furstar och riddare, somlige i den vida tyska, andra i den mera åtsittande spanska dräkten, med sina yfvigt plymagerade hattar under armen, och uppvaktande pager i sammet och silfver fulländade denna bjärta tafla från en tid, då man ännu icke kände uniformerna.

Smickret och beundran uteströdde sina rökoffer hvarthelst konungen gick. — Sire, sade till honom den inställsamme konungen af Böhmen, ers majestät kan endast jämföras med Macedoniens Alexander...

— Min kusin, svarade Gustaf Adolf leende, ni vill dock icke förlikna den goda staden Frankfurt vid Babylon?

— Nej, sire, inföll det vid deras sida gående franska sändebudet Brezé, hans böhmiska majestät vill endast förlikna Rhen vid Granicus och hoppas att den nye Alexanders Hyphasis må ligga bortom Böhmens gränser.

— Tillstå, grefve Brezé, sade konungen, ombytande samtalsämne, att våra nordiska och edra fransyska skönheter i dag blifvit besegrade af en tyska.

— Sire, jag delar er tanke att hennes majestät drottningen, för att segra, icke behöfver den afundade platsen vid er sida, genmälde den artige fransmannen.

— Min gemål skall vara tacksam för er artighet, herr ambassadör, men hon afstår åt fröken von Emmeritz det företräde som tillkommer ungdomen.

— Ers majestät smickrar alltför öfverdrifvet vår tyska nationalstolthet, yttrade med en bugning hertigen af Würtemberg.

— Skönheten är kosmopolit, ers nåde. Det var i sanning ett dyrbart byte mina krigare togo i Würzburg.

Konungen närmade sig därpå fröken Regina, hvars strålande skönhet förhöjdes af en tätt åtsittande dräkt af svart silkessammet, beströdd med stjärnor af matt silfver.

— Min fröken, sade han förbindligt, jag skulle skatta mig lycklig, om den sorgdräkt ni bär betäckte ett hjärta som förstår att glömma alla sorgliga minnen och endast lefva för hoppet på en gladare tid, då krig och fejder icke mera skola skrämma färgen från edra sköna kinder. Tro mig, min fröken, denna tid skall komma, jag åstundar den, liksom ni, af allt mitt hjärta, och låt detta hopp locka glädjen på dessa läppar, där den borde hafva sin ständiga bostad.

— Vid eders majestäts sida glömmer man allt, svarade fröken Regina, i det hon vördnadsfullt uppstod från den höga med purpur öfverdragna karmstolen. Men hen-

nes kinder bleknade än mera vid dessa ord och förrådde alltför mycket ett minne af det förgångna och hennes nuvarande fångenskap.

— Mår ni icke väl, min fröken?

— Fullkomligt väl, ers majestät!

— Ni har kanhända något att beklaga er öfver? Förtro er till mig — som till en vän!

— Ers majestät är mycket god...

Regina kämpade med sig själf. Slutligen tillade hon med nedslagna ögon:

— Ers majestäts godhet lämnar mig intet öfrigt att önska.

— Vi återse hvarandra.

Och konungen fortsatte sin promenad genom salen.

Fröken Regina drog sig tillbaka till den djupa fönsternischen af ett angränsande rum och utbrast i tårar.

— Heliga jungfru, bad hon, förlåt att mitt hjärta icke mer tillhör dig allena! Du som ser i mitt innersta, du vet att jag icke äger styrka att hata denne kättarekonung såsom du fordrar af mig. Han är så stor, så skön! Ve mig att jag darrar vid tanken på det heliga verk du pålagt mig!

— Mod, min dotter! hviskade helt nära en röst, och fröken Reginas mörka dämon, den bleke jesuiten, stod åter bakom henne. — Stunden nalkas, fortfor han med låg röst. Den gudlöse fursten är intagen af din skönhet; gläd dig mitt barn, den heliga jungfrun har invigt honom åt fördärfvet. I denna natt skall han dö.

— O min far, min far, hvad begär ni af mig!

— Hör mig, min dotter! När Holofernes, de assyriers höfding, belägrade Bethulia, var där en änka, Judith, Merari dotter, skön som du, mitt barn, from som du. Hon fastade tre resor, gick därpå ut och fann nåd

för sitt folks och sin tros fiende. Och helgonen gåfvo hans lif i hennes hand, hon drog hans svärd, högg hans hufvud af och befriade sitt folk.

— Nåd, min far!

— Det räknades henne till stor ära och evig salighet, och hennes namn blef nämndt bland de största i Israel. Så skall man en dag nämna äfven ditt namn, min dotter, bland den katolska kyrkans välsignade helgon. Vet, att förliden natt visade sig den helige Franciscus vid mitt läger och sade: »stunden är kommen, gå, säg till Judith att jag vill gifva Holofernes' hufvud i hennes hand.»

— Hvad skall jag göra, min far?

— Märk noga huru du bör förhålla dig! Ännu denna kväll skall du af konungen begära ett hemligt möte.

— Omöjligt!

— Du skall yppa för honom en diktad komplott mot hans lif. Han skall höra dig. Du skall locka till dig hans ring. Äger du engång den, då vill jag vara tillreds att bistå dig. Men vägrar han dig ringen, då... tag detta papper, det innehåller ett oboteligt gift, Sankt Fransiscus har själf gifvit mig det. Du skall blanda det i konungens nattliga dryck...

Fröken Regina tog det farliga papperet, lutade sitt lockiga hufvud mot fönsternischen och syntes knappt höra jesuitens olycksbådande maning. En helt ny tanke hade fattat denna glödande själ och arbetade sig därinom till klarhet. Jesuiten missförstod henne; han ansåg hennes tystnad härröra af undergifvenhet för hans despotism, af fanatisk hänryckning öfver den martyrkrona han förespeglade henne.

— Har du förstått mig, min dotter? frågade han.

— Ja, min far!

— Du vill då ännu i afton bedja konungen om en hemlig audiens? Du vill . . .

— Ja, min far!

— *Benedicta, ter benedicta,* du trefaldt välsignade utkorade redskap, gack till den himmelska glorian!

Och jesuiten försvann i folkvimlet.

Det stora vägguret i kröningssalen pekade på midnatt. Genom en sinnrik mekanism, uppfunnen af en nürnbergare, framrullades vid tolfslaget tvenne ofantliga, med dyrbara silfverserviser dukade bord ur ett närgränsande rum och stodo med ens, likasom uppstigna ur golfvet, midt i salen. På ett gifvet tecken af ceremonimästaren uppställde sig konungen och drottningen framför tvenne purpurklädda stolar vid midten af det öfra bordet och samtlige gäster i rader, efter rang och värdighet, rundtomkring. En af de närvarande prelaterne läste med hög röst bordsbönen, hvarefter konungen själf upptog en kort psalm och de öfrige med vana stämmor deltogo däri. Nu satte man sig med tämligt buller, och engång kommen så långt, lät man ej alltför mycket genera sig af ceremonielet. Rätterna voro både många och kraftiga. Richelieu hade skickat Gustaf Adolf en fransk kock, men konungen, föga bortskämd af vällefnad, begagnade den fine fransmannen endast till skådorätter vid tillfällen som detta; måhända litade han icke heller rätt på kardinalens gåfva; man sade ju att Richelieus middagar voro föga mindre farliga, än fordom Borgiernas. Också voro det nederländska och det tyska köket vid denna tid berömdare än det fransyska. Bordets största prydnader vid denna bankett voro ett helstekt vildsvin, utsiradt med blommor och lager, samt ett bakverk föräradt af Frankfurts bagare och föreställande en romersk kejsares triumftåg. Hvar och en trodde sig i denne

kvartershöge triumfator af tårtdeg igenkänna Gustaf Adolfs drag, och här växlades månget skämtande ord, när hvar och en påstod sig i en af de efterföljande romarne igenkänna sin granne. Drottningen, hvars fina hand var bestämd att först bryta detta mästerverk af bagarekonsten, tog med ett småleende på sin silfvertallrik en af de sista slafvarne i triumftåget, men Gustaf Adolf, upphöjd öfver skrocket och vanligen begåfvad med god aptit, när han hade tid, grep med sin krigarehand tämligen omildt den store tårttriumfatorn och placerade en betydlig del af hans person på sin tallrik. Under tiden fylldes silfverbägarne med de ädlaste rhenska och spanska viner, konungen drack tämligen enkelt drottningen till, och alla de öfriga gästerna följde exemplet. Hofjunkare och pager, hvilka vid öfra bordet stodo i glänsande rader, en bakom hvarje stol, vid det nedra en bakom hvarannan, påfyllde åter de toma bägarne; konungen drack en skål för staden Frankfurts välgång och uppstod därefter hastigt, bjöd drottningen armen och begaf sig upp på sina rum. Gustaf Adolfs lefnadssätt var måttligt, så som det anstod krigaren, hans måltider vanligen snabba, ehuru han vid gladare tillfällen, när tiden medgaf, lät förmå sig att dröja en timme vid bordet. Han fordrade likväl icke att alla skulle följa hans vanor, och uppdrog, när han själf aflägsnade sig, värdskapet åt en af sina närmaste.

Denna gång var det den gamle glade skotten Patrik Ruthwen, som erhöll detta uppdrag och uppfyllde det med pröfvad skicklighet. Oxenstjerna hade vid konungens sida lämnat rummet. Äfven damerna uppstodo och lämnade salen, men de manlige gästerne sutto kvar, förlustande sig vid bägaren och de i silfverskålar kringburna nötterna, bland hvilka funnos ett antal stennötter,

målade så skickligt, att de icke genast kunde urskiljas från de äkta. Från det skämt som drefs med dessa uppkom talesättet om »en hård nöt att bita på». För öfrigt voro trettioåriga krigets hjältar mäkta starke i dryckjom; att på riddaresed i ett andedrag tömma en fylld remmare rhenskt vin, var för dem en vanlig sak. Men så vildt, som vid månget enskildt dryckeslag, gick det här ej till; man kände konungens stränga grundsatser och vågade icke alltför ofta skåda bägarens botten. Dock satt man långt inpå natten, och några bland öfverstarne trakterade hvarandra med en därtills föga spridd, men nu från Nederländerna införd läckerhet, ett svart, i trådar spunnet ämne, som bars i dosor och cirkulerade man och man emellan, sålunda att enhvar bet en bit, hvilken några med grimaser åter utspottade, men andra med välbehag höllo i munnen. Detta ämne var, som läsaren säkert redan gissat — tobak.

Medan pokulerandet i kröningssalen fortfor, hade drottningen, följd af sina uppvaktande kammarfruar, gått till hvila, men konungen samspråkade ännu en stund förtroligt med Axel Oxenstjerna. Hvad desse bägge så genialiske män, fältherren och statsmannen, sinsemellan talade, kan mera anas än förtäljas. Måhända var det om Sveriges armod, om kejsarens makt och om Guds ännu större, om ljusets seger, om romerska rikets krona och ett blifvande tyskt protestantiskt kejsaredöme. Ingen vet detta med säkerhet, ty efter konungens död gingo hans förtroenden med Axel Oxenstjerna i grafven.

Det var redan långt lidet på natten, och Oxenstjerna stod i begrepp att aflägsna sig, när vakthafvande officeren Bertel anmälde att ett beslöjadt fruntimmer enträget fordrade att erhålla audiens hos konungen. Det ovanliga i en sådan anhållan och på en sådan tid förvånade

både Gustaf Adolf och hans förtrogne; men anande under ett så hemlighetsfullt besök något viktigt skäl, befallde konungen Bertel att införa den beslöjade damen samt Oxenstjerna att stanna kvar.

Bertel aflägsnade sig och återkom om ett ögonblick med ett svartklädt beslöjadt fruntimmer af hög smärt gestalt. Hon syntes darrande och förundrad att icke finna konungen ensam; öfver hennes läppar funno orden ingen väg.

— Min fru, sade konungen tämligen kärft — ty han såg icke gärna ett nattligt besök, hvilket, om det blefve bekant, kunde väcka tassel bland hofmännen och möjligen svartsjuka hos hans lättretade gemål — min fru, ett besök vid denna tid måste hafva viktiga orsaker, och jag önskar att till en början få veta hvem ni är.

Den beslöjade fortfor att tiga.

Konungen trodde sig gissa orsaken till hennes tystnad och fortfor, pekande på sin granne:

— Detta är rikskanslern Oxenstjerna, *min vän*, och för honom äger jag inga hemligheter.

Den svartklädda kastade sig för konungens fötter och slog sin slöja tillbaka. Konungen studsade när han igenkände fröken Regina von Emmeritz, hvars mörka ögon blixtrade af en svärmisk eld, medan marmorns blekhet betäckte hennes fina genomskinliga drag.

— Stå upp, min fröken, sade Gustaf Adolf mildt, i det han räckte den knäböjande handen och upplyftade henne. — Hvad för er till mig i denna stund? Tala, jag ber er, yppa utan fruktan hvad som trycker ert hjärta, jag har ju själf bedt er därom.

Fröken Regina andades djupt och begynte med en röst, som, i början knappt hörbar, likväl snart af hennes brinnande entusiasm fick en hög grad af klarhet och styrka:

— Ers majestät, jag kommer till er, emedan ni bedt mig därom. Jag kommer till er, emedan jag hatat er, sire, emedan jag en lång tid dagligen bedt till den heliga jungfrun, att hon måtte fördärfva er och hela er här. Ers majestät, jag är en svag flicka, men en rättrogen katolik: ni har förföljt vår kyrka, ni har låtit plundra våra kloster, fördrifva våra heliga fäder och uppsmälta helgonbilderna; ni har slagit våra arméer och tillfogat vår sak obotlig skada. Därför har jag med en dyr ed svurit er undergång, och i förtröstan på den heliga jungfruns hjälp har jag följt edra spår från Würzburg i afsikt att döda er.

Konungen växlade med Oxenstjerna en blick, som uttryckte ett tvifvel om den svärmande flickans förstånd. Fröken Regina märkte detta och fortfor med allt fastare hållning:

— Sire, ni tror mig vansinnig, för det jag säger till er, Tysklands besegrare, sådana saker. Men hör mig till slut! När jag första gången såg er i Würzburgs slott, huru ni med mänsklig mildhet beskyddade de svaga och skänkte de öfvervunna lifvet, då sade jag till mig själf: det är afgrunden som hycklar himlens barmhärtighet. Men när jag följde er hit, när jag på nära håll såg er storhet som människa och jämförde med den er storhet som hjälte — sire, då vacklade mitt beslut, då blef mig hatet så svårt, jag kämpade med mig själf, och denna kväll har er godhet besegrat min förr oryggliga föresats. Sire, nu älskar jag er, såsom jag förut hatat er... jag beundrar er, vördar er...

Och den sköna flickan nedslog sina ögon mot golfvet.

— Nåväl? sade konungen, tvekande och rörd.

— Ers majestät, jag har gjort denna bekännelse, emedan ni är nog stor och högsint, för att icke miss-

förstå den. Men jag har icke kommit till er på en sådan stund blott för att yppa en olycklig flickas känslor. Jag har hitkommit för att rädda er, sire...

— Förklara er!

— Hör mig, ers majestät! Min arm är afväpnad, men andra och farligare återstå. Män af de våra, män utan miskund och nåd hafva svurit att döda er... O ni känner icke hvad desse män förmå! De hafva dragit lott om ert lif, och den farligaste bland dem smyger alla dagar kring er person. Ers majestät skall icke undgå dem. I dag, i morgon kanhända, skall ni träffas af dolken eller giftet. Er död är viss.

— Mitt lif står i Guds och icke i en eländig lönmördares hand, svarade Gustaf Adolf lugnt. De onda hafva icke makten såsom de hafva viljan. Var trygg, fröken von Emmeritz, jag fruktar dem ej.

— Nej, sire, helgonen hafva beslutat er död. Jag vet, ni förtröstar på denna ring — och Regina fattade konungens hand — men den skall icke hjälpa er. Sire, jag säger er att er död är viss, och jag har icke hitkommit för att rädda ert lif och därmed förråda vår heliga kyrkas sak.

— Och hvarför, min fröken, står ni nu här?

Fröken Regina kastade sig åter med hänförelse ned för konungens fötter.

— Sire, jag har kommit *för att rädda er själ.* Jag kan icke lida den tanken att en hjälte som ni, så ädel, så stor, skall förtappas för evigt. Hör mig, jag ber, jag besvär ers majestät vid eder eviga salighet, att icke med den vissa döden för ögonen framhärda i er kätterska tro, hvars frukt är fördömelsen. Låt beveka er, vänd om, medan det ännu är tid, vänd om till den allena saliggörande katolska kyrkan, afsvär er kätterska tro, res

till den helige fadern i Rom, bikta för honom edra synder och bruka edra segerrika vapen till kyrkans tjenst, i stället att bruka dem till hennes fördärf. Hon skall med öppna armar emottaga er, och ehvad ers majestät sedan lefver eller dör, skall ers majestät dock alltid vara säker om ett rum bland de utkorade helgon i himmelen.

Konungen upplyftade för andra gången den svärmande flickan, såg henne fast och lugnt i de blixtrande ögonen och sade allvarligt:

— När jag var ung som ni, fröken von Emmeritz, uppfostrade mig min lärare, den gamle Skytte, i samma brinnande nit för den evangeliska läran, som ni nu hyser för den katolska. Jag hatade den tiden påfven af hela min själ, såsom ni nu hatar Luther, och jag bad till Gud att den dag måtte komma, när jag kunde störta Antikrist och omvända alla hans bekännare till det sanna ljuset. Sedan dess har jag icke förändrat öfvertygelse, men jag har lärt mig att vägarna äro mångahanda, om ock anden är en. Jag står fast vid den evangeliska lära jag bekänner och för hvilken jag är beredd att, om Gud så behagar, i marken dö. Men jag aktar en kristens tro, äfven om den i ett eller annat skiljer sig från min, och jag vet att Guds barmhärtighet är i stånd att föra ett hjärta till saligheten, äfven om vägen är höljd af villor och vådor. Gå, fröken von Emmeritz, jag förlåter er att ni, förvillad af munkars fanatiska läror, vill vända Herrans kämpe från hans kamp för ljuset. Gå, arma barn, och låt Guds ord och lifvet lära er att icke sätta er förtröstan till helgon, de där dock intet annat äro än syndare som vi, eller till beläten och ringar, som icke förmå afvända den Högstes domar. Jag tackar er, ty ni har menat mig väl, ehuru i barnsligt oförstånd. För mitt

lif var obekymrad; det står i dens hand, som vet hvartill han mig bruka vill.

Konung Gustaf Adolf var stor, när han uttalade dessa ord.

Fröken Regina stod där på engång nedtryckt och upphöjd af konungens storartade tolerans. Hon mindes kanhända hans svar till Frankfurts borgare, när desse anhöllo att få förblifva neutrala: »Neutralitet är ett ord som jag alldeles icke kan lida, minst uti striden mellan ljus och mörker, mellan frihet och slafveri.» Uppfostrad i hatet mot en olika tro, kunde hon ej fatta huru det var möjligt, att samma svärd, som störtade kyrkans världsliga öfvermakt, skonande sänkte sin spets inför hennes andliga makt öfver hjärtan och samveten.

Den svärmande flickan upplyftade sitt tårade öga mot konungen... då bleknade hennes kind, där man nyss såg entusiasmens rodnad brinna, och hennes öga stirrade med fasa på de skarlakansfärgade omhängena af konungens säng.

Oxenstjerna, som, mera misstänksam än Gustaf Adolf, hela tiden med vaksamt öga följt den sällsamma flickans rörelser, märkte genast hennes skrämda ögonkast.

— Ers majestät, sade han på svenska till konungen, var på er vakt, här äro ugglor i mossen.

Och utan att afbida svaret, drog han sitt svärd och framträdde beslutsamt till den praktfulla sängen, en skänk af Frankfurts borgerskap, hvars svällande ejderdunskuddar den kunglige hjälten låtit utbyta mot en simpel madrass af tagel och en grof filt af sachsiskt ylle, sådana hans soldater nyttjade i vinterkvarteren.

— Håll! utropade Regina nästan ofrivilligt. Men det var för sent. Oxenstjerna hade med en rask rörelse slagit omhängena tillbaka, och bakom dem visade sig ett

likblekt ansikte med brinnande mörka ögon och omslutet af en svart läderhufva. Ännu en flik af skarlakanet undanröjd, och man såg hela gestalten af en munk, med händerna hopknäppta öfver ett krucifix af silfver.

— Stig fram, högvördige pater, sade Oxenstjerna gäckande. En så blygsam ställning passar icke för en så vördig man. Ers vördighet har valt ett ovanligt ställe att förrätta sin aftonandakt. Om hans majestät tillåter, vill jag förskaffa er flera åhörare.

Och vid ringklockans ljud inträdde löjtnant Bertel med tvenne man af lifregementet, hvilka med sina långa hillebarder posterades på ömse sidor om utgången.

Konungen fästade på fröken Regina en blick, i hvilken mera sorg än vrede afspeglade sig. Det smärtade honom att en så ung och skön flicka kunde vara medbrottslig i ett så svart förräderi.

— Nåd, ers majestät! Nåd för min biktfader! Han är oskyldig! utropade den olyckliga flickan bedjande.

— Tillåter ers majestät, att jag i edert ställe gör några spörsmål? frågade Oxenstjerna.

— Gör som eder bäst synes, rikskansler, sade konungen.

— Nåväl, hvad har eders vördighet här att skaffa?

— Att återföra en stor syndare i den allena saliggörande kyrkans armar! genmälde munken fintligt med en from blick mot höjden.

— Verkligen? Man måste bekänna att ert nit är stort. Och för ett så heligt ändamål medför ni den korsfäste frälsarens bild?

Munken bugade sig under ett andäktigt korstecken.

— Ers vördighet är mycket from. Räck mig krucifixet, att jag må beundra en så dyrbar klenod.

Munken framräckte belätet motvilligt.

Judith och Holofernes.

— Ett fint arbete! Det måste ha varit en skicklig konstnär, som utsirat denna heliga bild.

Och därvid foro rikskanslerns händer granskande öfver klenodens alla delar. Slutligen, vid en tryckning på bildens bröst, sprang därur en skarpslipad dolk.

— Se, ers vördighet förstår sig också på oskyldiga leksaker! En så välslipad dolk, just passlig att genomborra en ädel konungs hjärta! . . . Eländige munk — fortfor Oxenstjerna med förkrossande stämma — vet du väl att det afskyvärda i ditt brott blir hundrafaldt afskyvärdare genom det gudsförsmädande medel du velat bruka därtill!

Lik alla konungar af Vasaätten, var Gustaf Adolf i sin ungdom en herre af hetsigt sinnelag, som mer än en gång förledde honom till öfverilningar. Mannaårens mognad och ett rikt lifs erfarenhet hade något afkylt hans sinnes glöd, men stundom ännu såg man Vasablodet sjuda öfver sina bräddar. Detta inträffade nu. Han var stor nog att med majestätets köld betrakta ett lågt förräderi mot hans lif, på hvilket dock Tysklands väl och ve berodde i denna stund, och han nedblickade med lugnt förakt på den öfverbeviste förrädaren, som darrande stod där inför sin domare. Men det skändliga missbruket af frälsarens heliga bild till ett mordvapen emot honom, som för Jesu Kristi rena evangeliska lära var beredd att uppoffra sitt lif, det syntes honom vara en så förskräcklig hädelse mot allt hvad han i lifvet ansåg heligt och dyrt, att hans köld i ögonblicket förbyttes till den våldsammaste vrede.

Hög och stor, som ett lejon i raseri, stod han framför den dödsbleke jesuiten, som icke förmådde uthärda hans ljungande blick.

— På knä! ropade konungen med dundrande stämma och stampade med foten i golfvet så hårdt, att det ekade i palatsets väggar.

Jesuiten nedstörtade som slagen af blixten och kröp i dödsångest till konungens fötter, lik en giftig orm, som, tjusad af besvärjarens blick, vanmäktig krälar i stoftet vid den mäktiges fot.

— I huggormars afföda, fortfor konungen utom sig af vrede, huru länge menen I att den Allsmäktige skall tåla edert skändliga hån! Vid Gud, jag har sett mycket, jag har sett eder Antikrist och Rom, den babyloniska skökan, råda öfver världen med alla mörksens gärningar; jag har sett eder, munkar och jesuiter, förgifta de skrämda samveten med edra djäfvulska läror om mord och nidingsdåd utförda till himmelens ära; men ett dåd så svart som detta, en hädelse så skriande mot allt det heligaste i himmelen och på jorden har jag allt härtills ej kunnat föreställa mig. Jag har förlåtit eder allt; I hafven stämplat mot mitt lif vid Demmin och annorstädes, jag har icke hämnats; I hafven farit fram värre än turkar och hedningar mot de oskyldige lutheraner; hvarhelst I haft makten, där hafven I härjat och skändat deras kyrkor, bränt dem lefvande på edra kättarebål, drifvit dem bort från hus och hem, ja hvad mer är, I hafven med lock och pock sökt drifva dem bort från deras tro till eder afgudalära, som dyrkar gärningar och usla beläten i stället för lefvande Gud och hans enfödde son. Det allt har jag icke vedergällt på edra kloster och kyrkor och samveten, I hafven gått frie i eder tro, och ingen har därför krökt ett hår på edra hufvuden. Men nu ändtligen känner jag eder, I djäfvulens tjänare, Herren Gud har gifvit eder i min hand, jag skall förströ eder som agnar, jag skall tukta eder, I helgerånare, och förfölja eder till världens ända, så länge denna arm ännu förmår föra Herrens Guds svärd. I hafven härtills skådat mig skonsam och mild; välan, I

skolen hädanefter skåda mig hård och förskräckelig, jag skall med Guds makt utrota eder och eder fördömda lära från jorden, och det skall blifva en dom och ett regemente sådant världen ännu icke hafver sett sedan Roms ändalykt.

Och konungen gick af och an öfver golfvet med häftiga steg, utan att med en blick bevärdiga den vid hans fötter liggande jesuiten eller den bäfvande Regina, som, stående åt sidan vid fönsternischen, gömde ansiktet i sina händer. Oxenstjerna, alltid lugn och betänksam, fruktade af konungens häftighet något öfveriladt steg och sökte att afleda stormen.

— Täckes eders majestät, sade han, befalla löjtnant Bertel att föra denne munk i säkert förvar och låta krigsrätten statuera ett afskräckande exempel?

— Nåd, ers majestät! utropade vid dessa ord Regina, som för sin biktfader hyste en blind tillgifvenhet. — Nåd! Jag är den enda brottsliga. Det är jag som förmått honom till detta olyckliga steg; jag ensam förtjenar att straffas därför.

Vid denna ädla självförsakelse for en skymt af hopp öfver jesuitens bleka drag, men han vågade ännu icke resa sig upp. Konungen hörde icke den bedjande. I stället vände sig hans vrede mot vakten.

— Löjtnant Bertel, sade han skarpt, ni har haft befälet öfver min lifvakt i natt; genom er försumlighet har denne skurk smugit sig in. Ni för honom genast i häkte och ansvarar med ert hufvud att han icke undkommer. Därefter går ni att intaga er plats i ledet. Ni är från detta ögonblick degraderad till soldat.

Bertel gjorde salut och svarade icke ett ord. Mer än förlusten af hans grad smärtade honom förlusten af hans herskares välvilja, så mycket mer som han med yttersta noggrannhet bevakat sin post. Huru jesuiten

kommit in var honom en fullkomlig gåta. Emellertid hade denne omfattat konungens knän och bedt om nåd. Men förgäfves. Gustaf Adolf stötte honom tillbaka och han bortfördes tandagnisslande med hämnd i sitt hjärta.

Därefter vände sig konungen till den darrande flickan vid fönstret, fattade hennes hand och såg henne skarpt i ögonen.

— Min fröken, sade han strängt, det sägs att när mörkrets furste vill uträtta på jorden något rätt svart nidingsverk, utsänder han dit sina andar förklädda till ljusens änglar. Hvad vill ni väl att jag skall tro om er?

Fröken Regina hade nog mod att än en gång upplyfta sina ögon till den fruktansvärde.

— Jag har ingenting mera att säga. Döda mig, sire, men skona min biktfader! upprepade hon med fanatismens oryggliga beslutsamhet.

Konungen blickade henne mörkt i ögat, och den knappt kufvade vreden jäste ännu i hans bröst.

— Om er far, min fröken, varit en rättskaffens man, hade han lärt sin dotter att frukta Gud, ära konungen och tala sanning inför hvar man. Ni har velat omvända mig; jag skall i stället uppfostra er, ty ni tycks behöfva det. Gå, ni förblir min fånge tilldess ni lärt er sannfärdighet. Oxenstjerna, lefver hon icke ännu, den gamla stränga fru Märta på Korsholm?

— Jo, ers majestät.

— Hon skall få en pensionär att uppfostra. Vid första lägenhet skickas denna flicka till Finland.

Fröken Regina aflägsnade sig stum och stolt.

— Ers majestät! sade Oxenstjerna, mildt förebrående.

6. Finnarne vid Lech.

Innan vi gå vidare i vår berättelse, blir det nödigt att ännu kasta en blick tillbaka på Frankfurt.

Fröken Regina blef efter sitt olyckliga omvändelsebesök hos konungen strängt bevakad samt fram på våren vid första öppet vatten öfverskickad till Finland, där berättelsen en dag torde komma att återfinna henne. Icke religionshatet, än mindre hämnden föranledde den annars så ädelmodige Gustaf Adolfs vrede mot denna unga flicka; ett missbrukadt förtroende sårar ett ädelt hjärta djupt, och Regina gjorde intet för att betaga konungen hans tanke om hennes brottslighet; hon styrkte den fastmer genom sin fanatism, och hatet kämpade ännu i hennes unga hjärta om den plats, som ensam bort tillkomma kärleken.

En oförklarlig händelse ökade konungens harm. Samma natt som jesuiten pater Hieronymus af Bertel fördes till stadsfängelset för att dagen därpå blifva hängd, undkom denne farlige munk, man visste icke huru. Desse mörkrets män hade öfverallt sitt medhåll och sina hemliga gångar; ännu samma natt fann man en därtills okänd löndörr till konungens sängkammare. Bertels oskuld kom väl därigenom i öppen dag, men hans nya fel att

låta sin fånge undkomma uppretade ånyo konungens harm, och den unge löjtnanten behöll sin plats i ledet som simpel soldat.

Redan i medlet af Februari 1632 begynte konungen rusta till uppbrott, intog i Mars, efter två veckors belägring, det fasta Kreuznach och kvarlämnade drottningen, jämte Axel Oxenstjerna i Mainz. Men Tilly hade under tiden öfverrumplat Gustaf Horn i Bamberg och gjort stor förödelse. Konungen ryckte i hans spår nedåt Donau och sökte att öfver Lech intränga i Bajern. Förgäfves invände hans fältherrar att strömmen var strid och djup samt att kurfursten med Tilly, Altringer och 22,000 man väntade honom på motsatta stranden. Konungen talade Alexanders ord vid Granicus: »Skola vi, som gått öfver Elbe, Oder och Rhen, ja öfver själfva Östersjön, stanna försagda vid Lechfloden?» Och öfvergången beslöts.

Länge red konungen långs stranden att söka ett passligt ställe. Slutligen fann han det vid en krökning af floden; en af hans dragoner förklädde sig till bonde, låtsande vilja öfver, och lockade ur de godtrogne bajrarne att Lech var tjugutvå fot djup. Några bondstugor nedrefvos, af timret gjordes lagom höga träbockar för en blifvande brygga, fyra batterier med inalles sjuttio kanoner uppfördes på stranden, och löpgrafvar inrättades för skarpskyttarne, medan en tjock rök af rå ved och våt halm insvepte hela nejden i mörker

Dock Tilly var gammal och klok; snart stod han med hela sin här i skogen på andra stranden, uppförde starka förskansningar och gräfde i den sanka marken djupa diken, hvarifrån hans musketörer riktade en mördande eld. Den 3 April begynte de svenska kanonerna gifva svar på tal och sopade den 'gentöfver liggande

landtungan ren. Den 5 April hade man utlagt bockarna midtunder fiendens eld; nu kastades plankor däröfver och, som vanligt, skickades finnarne främst i elden. Trehundra af deras fotknektar, alla frivillige, den lille tjocke Larsson och den käcke savolaksaren Paavo Lyydikäin i spetsen, fingo befallning att gå öfver plankorna, för att vid motsatta stranden uppföra en skans till broändans försvar, och åt hvar och en lofvades i belöning tio riksdaler. Det var ett högtidligt och afgörande ögonblick, på hvilket Bajerns öde berodde, ty hvarje stund kunde en af Tillys kulor träffa bryggan och hindra öfvergången.

Finnarne bortlade gevären, togo hackor och spadar samt rusade i fullt språng under hurrarop öfver plankorna. Den förfärligaste korseld ur alla Tillys skansar riktades genast mot denna enda punkt; hvarje ögonblick nedslog en kula i vattnet, yrde kring sig ett högt skum och studsade hvinande mot den klena bryggan, än förlöpande sig mot stranden, än hoppande i höga bågar öfver de framrusande finnarne, än nedslående midtibland dem och kringströende i vågen deras sönderskjutna lemmar. Det är icke sagdt huru många af de trehundra kommo öfver; nog af, de som kommo hade icke tid hvarken att se sig tillbaka eller att räkna sitt antal, de höggo friska tag med hackor och spadar och hade inom en kort stund uppkastat en skans af jord, som i någon mån skyddade deras front, medan sidorna fortforo att vara blottställda för strandbatteriernas eld.

Tilly begrep alltför väl vikten af denna punkt och fördubblade sin eld. Svenskarne likaså förstodo ögonblickets vikt och öfversållade den motliggande skogen med ett hagel af kulor, hvilka än gnistrande slogo mot stenarna, än nedmejade trädtopparna vida omkring och nedstörtade en skur af grenar, spillror och stammar;

öfver bajrarnes leder, som stodo därunder i förbidan på order att framrycka. Konungen själf, för att lifva sitt folk, ilade till batterierna och riktade med egen hand icke mindre än sextio skott. Kanondundret var så starkt, att det hördes flera mil in i det förskräckta Bajern.

De först öfverkomne finnarne begynte att fruktansvärdt glesna; men först när skansen var färdig, sågo sig de kvarblifne om och blefvo varse att deras antal smultit till mindre än hälften och att hundrade af dem lågo blödande på marken, utan att räkna dem floden slukat. Dock i samma stund befallde konungen den unge, sedermera så ryktbare Carl Gustaf Wrangel att ila till deras undsättning. Finnarne, utom sig både af stolthet öfver sina landsmäns mod och af oro för deras öde, begärde med häftighet att föras i elden, och i ett nu såg sig Wrangel omgifven af trehundra andra finska frivillige, med hvilka han hjältemodigt sprang öfver de sviktande plankorna. Med höga hurrarop hälsades landsmännen af de först öfverkomne. Den tappre hertig Bernhard, hvilken, likt konungen, hade en viss klockarkärlek för finnarne, begärde och fick tillåtelse att göra en diversion till deras fördel. Följd af en hop finska ryttare, fann han icke långt därifrån ett vadställe i floden, sprängde lyckligt öfver och högg med öfverdådig djärfhet in på fiendens högra flank. Bajrarne, med ögonen fästade på bron, blefvo i hög grad öfverraskade, råkade, oaktadt sin stora öfverlägsenhet, i förvirring och värjde sig endast svagt. Förfärligt härjade hertig Bernhards lilla skara i de brutna lederna, och innan fienden hann komma till sans, hade han och hans ryttare slagit sig igenom till de öfrige finnarne vid broändan.

Det var genom dessa djärfva allt förkrossande ryttarechocker finnarne vid denna tid erhöllo det fruktade nam-

net *Hackapeliter,* af orden »hakkaa päälle!» »hugg på!» hvarmed de sinsemellan uppmuntrade hvarandra vid anloppet mot fienden.

Lifvade af denna framgång, begynte nu den ena truppen efter den andra, både svenskt och tyskt fotfolk, att springa öfver bryggan. Tilly, som i det längsta skytt att utsätta sitt folk för svenskarnes mördande eld, skickade nu Altringer med starka massor af fotfolk att intaga skansen vid broändan och fördrifva de öfverkomne. Bajrarne nalkades i fullt språng, men hade icke hunnit långt, innan hela rotar störtade till marken för kulregnet. Dock det gällde deras land — allt hvad lif och krafter hade sprang med raseri mot finnarnes skans. Wrangels unga hjältehjärta klappade högt; orubbligt stod hans folk. Nu gällde det. Lik en mörk sky stormade fiendens skaror, glesnade, men ändock fyra eller fem tusen man starka, mot skansen. Finnarne mottogo dem med varma servietter; först på femton stegs afstånd knallade skotten ur deras långa musköter; hvarje skott fällde sin man. Bajrarne studsade ett ögonblick; de fleste bland dem voro nyvärfvadt folk, de sviktade ... finnarne fingo tid att ladda om, ännu en salva, och hela skaran af de stormande upplöste sig i vild flykt öfver stranden. Altringer ilade fram, samlade dem åter och förde dem för andra gången i elden; i detsamma hven en kanonkula så tätt förbi hans öra, att han störtade sanslös till marken. För andra gången ryggade bajrarne; detta såg Tilly från sina skansar och sände sina gullgossar, de gamle wallonerne, ned till stranden. Äfven wallonerne höllo ej stånd, så förödande var kulregnet. Då fattade Tilly en fana och ilade själf i spetsen för sina tappre mot finnarnes skans. Men icke många steg hade han tagit, innan han neddignade, träffad af en falkonetkula, som krossade ena

benet. Vanmäktig bars den gamle fältherren från slagfältet och dog två veckor därefter, den 20 April, i Ingolstadt.

Bajerska hären, som nu förlorat sina bästa anförare, råkade i förvirring. Kurfursten, själf närvarande, drog sig, gynnad af nattens mörker, rådlös tillbaka, lämnande 2,000 döda på slagfältet och vägen till hjärtat af Bajern öppen för svenskarne.

Följande dagen gick hela svenska hären öfver Lech. Konungen utdelade med frikostig hand belöningar åt sina tappre. Bland desse var en ryttare, hvilken åtföljt hertig Bernhard och af honom på det högsta rekommenderades. Ryttaren var Bertel; tre sår, dock alla lätta, bekräftade hertigens förord. Bertel återfick sin grad, men icke hvad han mest värderade: konungens ynnest och förtroende. Och han beslöt att återvinna detta, om det ock skulle kosta hans lif.

Därefter följde Gustaf Adolfs tåg till Augsburg, som svor honom trohetsed och till hans ära anställde lysande fester. Ryktet, som förenade namnen Gustava Augusta, hviskade att konungen här i sitt blifvande tyska rikes hufvudstad, en annan Hannibal i Capua, öfverlämnade sig åt veklighet och nöjen. Ryktet misstog sig: Gustaf Adolf hämtade endast andan och hvälfde inom sin panna allt djärfvare planer. Men från denna tid begynte det att spöka i konungens väg. Dödsängeln gick framför honom med barthuggande svärd och viftade än här, än där ett hugg vid hans sida, likasom för att ständigt ropa i hans öra: dödlige, minns att du icke är en gud!

Man kunde tro, att de onda makterna nu, sedan ärelystnaden börjat få makt öfver konungens sinne och han icke mer drefs allenast af den heliga kampen för tron, fördubblat kring honom sina mörka försåt. En hemlig, men fruktansvärd fiende gick öfverallt i hans väg och måttade åt honom döden, dock ännu alltid förgäfves. Vid det djärfva och misslyckade anfallet på Ingolstadt fanns, så berättar Fryxell, en kanon på vallarna, Fikonet benämnd och ryktbar för att skjuta både långt och säkert. Styckjunkaren på vallen såg ute på fältet en man med svajande plym rida på en stolt springare och omgifven af uppvaktande följeslagare. »Se där, sade han, rider en förnäm herre, men jag skall strax göra slut på hans resa,» hvarvid han riktade och afsköt Fikonet. Kulan kastade häst och ryttare öfverända; de öfrige skyndade med förskräckelse till, men konungen — ty det var han — uppreste sig höljd af blod och damm, dock oskadd, undan den krossade hästen, i det han utropade: »ännu är icke äpplet moget!» Ingolstadts borgare uppgräfde sedan den dödade hästen och

uppstoppade hans skinn till evärdelig åminnelse. Kort därefter red vid konungens sida den unge markgrefven af Baden-Durlach, som nyss förut varit en af de mest lysande kavaljerer på balerna i Augsburg. En kanonkula for hvinande ett par alnar på sidan om konungen, och när denne såg sig om, sjönk markgrefven utan hufvud ur sadeln.

---

7. Nya äfventyr.

Från Ingolstadt vände sig konungen till Landshut i det inre af Bajern. Ju längre han framträngde i detta land, som aldrig förut sett en kättarehär inom sin gräns, desto mörkare blef befolkningens fanatism, desto vildare och blodigare dess motstånd. Stora hopar af landtfolk samlade sig, anförde af sina munkar, lurade öfverallt på svenskarne, nedgjorde allt hvad de öfverkommo och pinade sina fångar med alla upptänkliga kval. Konungens folk å sin sida, öfvermodigt af framgången och retadt af dessa grymheter, begynte att svika sitt ärofulla rykte om krigstukt och med blodig hämnd hemsöka de trakter de genomtågade. Vidt och bredt i den svenska härens rygg rasade mord och försåt; och ve den trupp, som, icke tillräckligt manstark, vågade skilja sig blott några skotthåll från hufvudstyrkan.

Kommen allt djupare i landet, ville konungen en dag skicka nya viktiga order till Banér, hvilken i långsammare marscher betäckande återtåget ryckte i hans spår från Ingolstadt. För landets osäkerhet var en sådan

budskickning ytterst vådlig, och konungen ville icke därtill beordra en större styrka. Då erbjöd sig en ung officer af finnarne att, åtföljd blott af tvenne ryttare, utföra detta uppdrag. Konungen samtyckte därtill, och de förvägne ryttarne begåfvo sig sent om en afton i Maj på det farliga tåget.

Den unge officern var ingen annan än vår välbekante Bertel, åtföljd af österbottningen Pekka och tavastlänningen Vitikka. Natten var mulen och mörk; de tre ryttarne redo försiktigt midtefter vägen, fruktande lika mycket att förvillas i en obekant nejd som att träffas af lurande bajrares kulor i skogsbrynet. Ett fint regn uppblötte ännu mer den af framtågande tross förstörda vägen, och vid hvarje steg måste man befara att snafva öfver en sten eller nedstörta i en grop af regnvatten.

— Hör på, sade Vitikka gäckande till sin sidokamrat — du är en pohjalainen och kan således trolla?

— Dålig karl vore jag väl annars, genmälde Pekka i samma ton.

— Så trolla oss då i fluxen till Hattelmala ås och laga att vi där nedanför backen se ljusen glimma från Hämeenlinnas slott. Där sitter en tattareflicka, som jag förr hade kär, och jag ville hellre sofva vid hennes sida i natt, än här i puttarna af denna fördömda skog.

— Sådant är en smal sak för mig, svarade Pekka skrytande; — passpå, där ser du redan ljusen skina från Hämeenlinna.

Kamraten ansträngde sina ögon, oviss om österbottningen talade skämt eller allvar, ty det senare ansåg han fullt ut lika möjligt som det förra. I själfva verket syntes i dälden nedanför ett ljusskimmer, men tavastlänningen begrep snart nog att han ännu var tvåhundrade

mil skild från hembygden. Hästarna stannade plötsligt och kunde icke förmås att gå längre. En tät förhuggning af tvärsöfver vägen fällda träd satte ett oöfverstigligt hinder för ryttarnes färd.

— Stilla! hviskade Bertel, jag hör ett rassel i småskogen.

Ryttarne höllo ett stycke åt sidan och hukade sig ned på hästryggen under ljudlös tystnad. På motsatta sidan om vägen hördes fotsteg och afbrutna kvistars rassel.

— De måste vara här inom en kvart timme, sade en röst med den välkända bajerska brytningen.

— Huru många äro de?

— Trettio ryttare med tio eller tolf packhästar. De bröto i skymningen upp från Geisenfeld och föra med sig en fången flicka.

— Och hur många äro vi själfva?

— Vidpass femtio skyttar och sjuttio eller åttatio väpnade med yxor och högafflar.

— Godt. Intet skott får lossas innan de äro på tre steg nära.

I detta ögonblick gnäggade Bertels häst, Lappen kallad, hemma från Rovaniemi, liten, men liflig och stark.

— Verda! ljöd det från landsvägen.

— Svensk! ropade Bertel djärft, likasom i Würzburgs port, fyrade af en pistol åt det håll där rösten hördes och varseblef vid blixten af skottet en stor hop bönder, som lägrat sig invid förhuggningen. Därpå kastade han om sin häst, manade sina bussar att följa och galopperade raskt på vägen åt Landshut tillbaka.

Men blixten hade äfven för bönderne upptäckt de tre ryttarne och de skyndade strax att stänga dem vägen.

Bertel med Lappen kom lyckligt undan, men Vitikkas häst snafvade öfver en stubbe och Pekkas feta arbetshäst ifrån Storkyro fick, under bemödandet att komma upp ur moraset, ett pikstygn i bringan. Bertel, som såg de sinas fara och ej kunde förmå sig att öfvergifva dem, svängde om, nedhögg de närmaste bönderne, fattade Pekkas häst i tygeln och sökte draga honom upp, under tillrop åt Vitikka att lämna sin häst och hoppa upp på Lappens rygg. Så när hade detta djärfva försök lyckats, redan voro de tre på vägen igen, då hastigt ett hvinande hördes, en rännsnara flög kring Bertels skuldror och drog honom våldsamt af hästryggen. Vitikka föll i samma stund, Lappen, befriad från sin dubbla börda, galopperade med lösa tyglar sin väg, och med eller mot sin vilja följde äfven Pekka. Bertel och Vitikka voro i blinken öfvermannade och bakbundna.

— Häng hundarne innan de andre komma! ropade en.

— Med hufvudet nedåt! föreslog en annan.

— Och en liten brasa under! inföll en tredje.

— Ingen eld! Intet buller! befallde en fjärde, som tycktes hafva mest att säga. — Hör på, kamrat, hviskade han till de på marken liggande fångarne, var det finska ni talade er emellan?

— Drag åt fanders, brummade Vitikka.

— *Maledicti, maledicti Fennones!* utropade den förra rösten i mörkret. I hören mig till!

— Nu komma de! utropade en af hopen, och verkligen hörde man hästtraf på vägen åt Ingolstadt. Bönderne höllo sig tysta och tillstoppade för större säkerhets skull de fångnes munnar. De ankommande redo vid fackelsken och syntes vara en trupp tyska marodörer, som återvände från ett ströftåg i nejden. Vid den hastiga

ridten varseblefvo de icke förhuggningen, innan de stodo tätt därinvid, och i samma ögonblick smattrade öfver de fällda trädstammarna en förödande salva. Man såg tio eller tolf af de främste störta till marken, hästarna stegrade sig och släpade de fallne vid stigbyglarna, hela skaran råkade i förvirring, en del vände genast om, kullridande hvarandra och packhästarna, andra aflossade sina pistoler på måfå mot den bakom förhuggningen gömda fienden. Bönderne rusade fram ur sitt bakhåll, kastade sig med raseri öfver de kvarblifne och ryckte dem med rännsnaror af hästryggen. Förgäfves värjde sig ryttarne med förtviflans mod; inom mindre än tio minuter var hela truppen skingrad, åtta eller tio hade undkommit, femton lågo blödande på vägen och sex eller sju voro fångne, jämte det mesta af deras medförda byte. Blott fyra af bönderne hade fallit. Bajrarnes hämnd var omänsklig. De sköto sina fångar med löst krut i ansiktet, som däraf sveddes svart, nedgräfde dem till hälften i den fuktiga marken och stenade dem långsamt till döds.

När detta grymma arbete var gjordt, företog man sig att bringa bytet i säkerhet. Bertel och hans följeslagare kastades bundne på en af de tagna hästarna, och så gick marschen inåt skogen. Efter en stund gjordes halt vid en enstaka gård, de fångne släpades in och lades på golfvet i en afskild kammare, medan bönderne i stugan utanför i vild segerglädje styrkte sig med ryttarnes medförda vinförråder. In i kammaren trädde nu en dödsblek munk, bärande ett svärd vid sidan i ett rep af hampa. Med välbehag närmade han facklan till fångarnes hufvuden, borttog kafveln från deras mun och betraktade tigande deras drag.

— Ser jag rätt, sade han slutligen hånleende, så är det löjtnant Bertel af konungens lifvakt?

Bertel såg upp och igenkände jesuiten Hieronymus.

— Välkommen till mig, herr löjtnant, och tack för sist! En så rar gäst måste på det bästa undfägnas. Jag tycker mig hafva sett också den kamraten förut, fortfor han, pekande på Vitikka.

Den vilde tavastländaren såg honom stint i ögonen och vred sin mun till ett trotsigt grin.

— Hvad har du gjort af dina öron, munk, ropade han gäckande. Bort med kalotten, hönstjuf, och låt se om där vuxit åsneöron!

Vid denna mer än djärfva erinran om Breitenfelds valplats skuggades jesuitens ögonbryn af ett svart moln, en rodnad for öfver hans bleka drag och hans läppar sammanbetos af raseri.

— Tänk på dina egna öron, kamrat! sade han. *Anathema maranatha!* de skola snart hafva hört nog i denna världen.

Vid dessa ord klappade jesuiten två resor i händerna, och in trädde en smed med sitt skinnförkläde, bärande en eldröd tång, hvars glöd han underhöll i den nära ugnen.

— Nå, kamrat, blir du het om öronen? gäckade munken grymt.

Vitikka svarade trotsigt:

— Nu tycker du dig vara klok och är ändå bara en stympare mot djäfvulen. Din herre och mästare behöfver ingen tång, bara naglarna.

— Högra örat, sade jesuiten lakoniskt. Smeden närmade sin tång till tavastlänningens hufvud. Vitikka

log föraktligt. En hastig rodnad färgade hans bruna kind, men blott för ett ögonblick. Han hade numera endast ett öra.

— Vill du afsvärja din tro, bekänna påfven och förbanna Luther, så får du behålla ditt andra öra?

— Gnidare! utbrast tavastlänningen. Din herre och mästare brukar bjuda land och riken, och du bjuder mig bara ett uselt öra!

— Vänstra örat, fortfor jesuiten kallt.

Smeden gjorde som befalldes. Den marterade soldaten log.

— Munk, det är dock skändligt! utbrast den bredvid liggande Bertel. Döda oss, om du vill, men döda oss fort!

— Och hvem har sagt att jag ämnar *döda er?* genmälde pater Hieronymus smilande. Tvärtom, det beror på er själf att oskadd återfå er frihet ännu i natt.

— Och hvad begär du af mig?

— Ni är en tapper ung man, löjtnant Bertel! Det gör mig ondt att konungen så skymfligt och så orättvist beröfvat er den grad ni förtjenat med ert blod.

— Jaså, det gör er ondt? Nå än sedan?

— I ert ställe skulle jag hämnas.

— Hämnas? Åja, jag har tänkt därpå.

— Ni tillhör Gustaf Adolfs lifvakt. Vet ni väl, unge vän, hvad de rättrogne katolske furstarne skulle gifva den som öfverlämnar konungen död eller lefvande i deras händer?

— Hur skulle jag veta det, vördige fader?

— Ett furstendöme, om han är adelsman; femtiotusen dukater, om han är ofrälse.

— Vördige fader, det är bra litet för en så stor tjenst.

— Välj mellan döden och en furstlig belöning!

— Det var då dit ni ville komma, vördige fader?

— Gör som ni vill; när ni betänkt er, kunna vi vidare talas vid. Denna gång kan ni köpa lif och frihet för bättre pris, för en småsak.

— Hvad skulle det vara, vördige fader?

— Hör mig. Jag fordrar endast en dyr ed att ni vill göra mig en obetydlig tjenst. Konung Gustaf Adolf bär på sitt högra pekfinger en liten ring af koppar. Den är för honom af ringa värde, men för mig, unge vän, har den högre vikt, jag är ... konstsamlare, jag ville gärna äga ett minne af en konung, hvilken jag måste hata som fiende, men beundra som människa.

— Och ringen ...?

— Ringen måste ni svära att skaffa på hvad sätt som helst i min hand, innan månen nästa gång randas. Gör det, och ni är fri!

— Jaså, bara en liten synd mot sjunde budet? Och aflaten har ni redan färdig, ej så? Gå, eländige tjuf, och tacka din lycka att min arm är bunden; vid himlen, den skulle annars lära dig att hafva respekt för en krigares heder!

— Stilla, unge man, kom ihåg att ert lif är i mina händer. När jag slutat med kamraten, skall jag börja med er.

Bertel gaf honom blott en föraktlig blick.

— Smed, till verket! mumlade jesuiten doft. Och smeden ryckte ånyo ur elden sin hvitglödande tång.

I samma ögonblick uppstod ett förvirradt buller bland bönderne i stugan utanför. Man ropade: »till vapen! Svenskarne äro öfver oss!» Och i detsamma uppslogs dörren. En del af bönderne fattade sina bössor, andra lågo sofvande och druckne på golfvet. Men utifrån hörde

man tydligt den svenske officerns kommando: »tänden eld på huset, gossar, här hafva vi dem alla i fällan!»

Vid dessa ord hoppade jesuiten ut genom fönstret.

En hetsig, men kort strid uppstod nu i dörren till stugan. Bönderne dukade under om få minuter och begärde pardon. I stället för svar nedstöttes de främste med hillebarderna, de öfrige bundos, stugan med det nyss ditförda bytet plundrades, och Bertel med sin illa misshandlade kamrat lossades från sina band.

— Är det du, Larsson? utropade gladt den befriade fången.

— Blixt och dunder, är det du, Bertel? Är det här du vill aflämna konungens order?

— Och du själf?

— Ja, för tusan, du vet att jag är ett lyckans barn. Jag skickas att bevaka en transport, möter på vägen några skurkar till marodörer, som omtala ett försåt här i skogen; jag ilar i deras spår, befriar en rask pojke och förtjenar en vacker flicka. Se på henne: kinder som en tulpan, ögon att köpa fisk med!

Bertel såg sig om, och vid hans sida stod en darrande flicka, halft vanmäktig af skrämsel.

— Det är ju Kätchen, fröken Reginas kammartärna! utropade Bertel, som mången gång sett den glada flickan hos hennes dystra fröken.

— Rädda mig, löjtnant, rädda mig! ropade flickan och fattade häftigt hans arm. Man har med våld ryckt mig ur min mosters hus.

— Larsson, jag ber dig, skänk mig flickan!

— Rider dig d-n, vill du taga min flicka ifrån mig?

— Gif henne fri, jag ber dig därom!

— Om några veckor, vasserra ja. Men släpp henne, säger jag dig, eller... Den hetlefrade lille kämpen

höjde sitt långa svärd, på hvilket han nyss spetsat en bonde.

— Stugan brinner! ropades i detsamma från alla håll, och en kväfvande tjock rök bevisade farans verklighet. Bertel störtade ut med flickan, Larsson efter, och så förgick vredens hetta för eldens. Först när man ute på gården såg stugan i full låga, rann det Bertel i hågen att stugan därinne var uppfylld med människor, omkring trettio bönder, bundne till händer och fötter.

— Kom, skynda, låtom oss rädda de olycklige! utropade han.

— Är du galen? genmälde Larsson skrattande. Det är ju blott några af de lymlarne, som nyss bragt så mången rask busse af de våra om lifvet. Brasa på, gossar!

Det var ock för sent att numera hjälpa. De olycklige bajrarne föllo ett offer för tidens barbariska krigssätt, som så ofta lät den ena grymheten öfverbjuda den andra. Med afsky vända vi oss bort från dessa vilda, till tidsskildringen hörande uppträden, för att hasta till den mera storartade och upplyftande taflan af det svenska lejonets sista kamp.

---

8. Nürnberg och Lützen.

Händelserna hopa sig, likt våg på våg i en brusande fors, och berättelsen, trängd i trånga ramar, är tvungen att ila med forsens hastighet. Bort måste vi skynda öfver de märkvärdigaste händelser i en märk-

värdig tid, för att återfinna den lilla, men genom en hel rad af åldrar och öden fortlöpande tråden af vår berättelse: konungens ring.

Wallenstein, den förfärlige, hade försonat sig med kejsaren, samlat en fruktansvärd här och vände sig lik ett svart åskmoln emot det rika Nürnberg. Gustaf Adolf afbröt sin segerbana i Bajern, för att ila till hans möte, och här, i tvenne starkt förskansade läger, stodo båda härarna i elfva veckor orörliga mot hvarandra — pantern och lejonet, hukande sig till språng och skarpt bevakande hvarandras minsta rörelse. Hela nejden utsögs af dessa härars underhåll, och i ständiga ströftåg hämtades långväga lifsmedel. Bland de kejserlige utmärkte sig härvid Isolanis kroater, bland de svenske Taupadels dragoner och Stålhandskes finska ryttare.

Hungersnöden, sommarhettan, farsoterna och den tyska soldateskens plundringar utbredde nöd och elände öfverallt. Gustaf Adolf, efter föreningen med Oxenstjernas och Banérs samlade skaror 50,000 man stark, ryckte den 24 Augusti 1632 till storm mot Wallenstein, som med 60,000 man stod bakom ointagliga skansar. Långt före dagningen begynte Torstensons kanoner dundra mot Alte Veste. I nattens mörker klättrade femhundra tyska musketörer af hvita brigaden uppför branterna och bestego, oaktadt det förfärligaste kulregn, vallarna. Ett ögonblick syntes segern belöna deras dödsförakt; den yrvakna fiendens förvirring, kvinnornas skri och de svenska kulorna, som slogo öfveända tält och människor, gynnade anfallet. Men Wallenstein bibehöll sans och lugn, bortskickade kvinnorna och kastade öfver de stormande massor på massor. Den tappra brigaden jagades med förlust tillbaka. Konungen gaf ej vika; än en gång stormade hvita brigaden; förgäfves. Då kallade Gustaf

Adolf sina finnar, »för att, som Schiller säger, med deras nordiska mod komma den tyska fegheten att blygas.» Det var österbottningarne i svenska brigadens leder. De sågo döden för ögonen i skepnad af hundrade eldgap; men beslutsamt, med orubbligt mod sågos de klättra uppför den af regn och blod slippriga bergkanten. Dock mot dessa fasta vallar, mot detta mordiska kulregn studsade all deras tapperhet; midt ibland elden och döden sökte de än en gång att fatta fotfäste på vallen, men förgäfves; de få som undgått kulor och pikar störtades våldsamt tillbaka, för första gången såg man Gustaf Adolfs finnar rygga, och lika fruktlösa voro alla försök af följande trupper. De kejserlige hastade ut att förfölja, men drefvos tillbaka, utföllo på nytt och drefvos åter tillbaka. Med stort manfall rasade striden hela dagen, många de tappraste chefer stupade, och dödsängeln måttade åter en kula mot konungen, men utan att träffa mer än hans stöfvelsula.

Det kejserliga rytteriet kom i färd med det svenska på vänstra flygeln. Cronenberg med sina kyrassierer, klädde i järn från hufvud till fot och vidtberömde med namnet »de oöfvervinnerlige», kastade hessarne öfverända. Landtgrefven af Hessen anmärkte med harm, att konungen på de tyska truppernas bekostnad ville skona sina egna. »Nåväl, sade Gustaf Adolf, jag skall sända mina finnar, och jag hoppas att ombyte på folk skall medföra ombyte på lycka.» Nu skickades Stålhandske med finnarne mot Cronenberg och de oöfvervinnerlige. Mellan dessa kärntrupper uppstod en stolt, en herrlig strid, af oförgätligt minne; på den med buskar bevuxna stranden af Regnitzfloden drabbade båda skarorna samman, man mot man, häst mot häst; mot hjälmarna slöades svärdens bett, de långa pistolerna blixtrade, och

mången tapper ryttare jagades ned i flodens gyttja. Det är troligt att finnarnes hästar äfven här uthärdade längre än de sköna och snabba ungerska springarne och sålunda bidrogo till segern. Den tappre Cronenberg föll, hans oöfvervinnerlige flydde för finnarne. I hans ställe framstörtade Fugger med betydlig styrka och dref finnarne, under oafbrutet fäktande, långsamt med bröstet mot fienden till småskogen. Dock här möttes de kejserlige af svenska fotfolkets eld. Fugger föll, och hans ryttare kastades åter tillbaka af de uttröttade finnarne.

Vid nattens inbrott betäckte mer än 3,000 döda höjderna och fälten. I striden vid Alte Veste, säger Schiller, ansågs Gustaf Adolf besegrad, emedan han själf ej segrade. Dagen därefter förändrade han ställning och den 8 September drog han bort till Bajern. 44,000 människor, vän och fiende, hade pesten och kriget uppslukat under dessa mordiska veckor i och omkring Nürnberg.

*

Höstens mörker tog till, dess dimmor höljde Tysklands blodstänkta jord, och ännu syntes ingen ända på fejderna. Blott en stor ande var bestämd att här, efter många stormar, hamna i det eviga lugnet och gå från lifvets höstliga natt till evigt ljus. Allt närmare sväfvade dödsängeln öfver Gustaf Adolfs ädla hufvud och göt däröfver denna glans af en högre värld, som man stundom ser i sista ögonblicket stråla kring de ädla på jorden. Hopen omkring dem misstager sig därpå, men den bortgående anar meningen. Två dagar före sin död hyllades Gustaf Adolf af folket i Naumburg som en gud, men genom hans själ flög aningen om hans banas ände, och han yttrade till hofpredikanten Fabricius: »Måhända

skall Gud snart nog straffa både deras afgudiska dårskap och mig, som är föremålet därför, och visa att äfven jag är en svag och dödlig människa.»

Konungen hade dragit upp åt Sachsen, för att följa i spåren den härjande Wallenstein. Vid Arnstadt tog han farväl af Axel Oxenstjerna, i Erfurt af drottning Maria Eleonora. Där och i Naumburg märktes på många anordningar att han var beredd på hvad komma skulle. Wallenstein, som trodde honom vara gången i vinterkvarter, bortskickade Pappenheim med 12,000 man till Halle; själf stod han vid Lützen med 28,000 man, och konungen i Naumburg med 20,000.

Men den 4 November, när Gustaf Adolf erfor Pappenheims aftåg, uppbröt han skyndsamt för att öfverraska sin försvagade fiende, hvilket hade lyckats, om han kommit till anfall den femte. Men i hans segerbana kastade försynen ett ringa redskap, den lilla bäcken Rippach, som, jämte nyssplöjda åkrar, fördröjde hans väg. Först sent på aftonen den 5 November nalkades konungen Lützen; Wallenstein fick tid och förstod att begagna den. Långs stora vägen åt Leipzig lät han fördjupa dikena, uppkasta bröstvärn och på båda sidor om vägen fylla dem med sina bästa skarpskyttar, bestämde att med sin korseld föröda de anryckande svenskarne. Konungens krigsråd afrådde från anfallet; blott hertig Bernhard rådde därtill, och konungen var af samma tanke, »ty, sade han, det är bäst att tvätta sig riktigt ren, när man engång kommit i badet.»

Natten var mörk och dyster. Konungen tillbragte den i en gammal vagn tillsammans med Kniephausen och hertig Bernhard. Hans rastlösa själ hade tid att tänka på allt, och då, säger berättelsen, drog han från sitt högra pekfinger en liten ring af koppar, räckte den

åt hertig Bernhard och uppdrog honom att, i fall något mänskligt honom hända skulle, öfverlämna densamma åt en ung officer af hans finska rytteri.

Tidigt på morgonen red Gustaf Adolf ut att öfverse slagordningen. Han var klädd i elghudskyller med grå öfverrock; när man uppmanade honom att på en sådan dag nyttja harnesk, svarade han: »Gud är mitt harnesk.» En tät dimma fördröjde anfallet. I dagningen uppstämde hela hären »Vår Gud är oss en väldig borg» och när dimman fortfor, upptog konungen med egen röst »Gud vare oss nådig och huld» samt »Förfäras ej, du lilla hop», hvilken senare han kort förut hade sammanskrifvit. Därpå red han förbi lederna, ropande: »i dag, gossar, skola vi göra slut på alla våra besvär»; och två gånger snafvade därvid hans häst.

Först klockan elfva på förmiddagen skingrades dimman af en lindrig vindpust. Genast ryckte svenska hären till anfall: på högra flygeln, som anfördes af konungen, stod åter Stålhandske med finnarne, därefter svenska trupper; i centern svenska gula och gröna brigaderna under Nils Brahe; på vänstra flygeln tyskt rytteri under hertig Bernhard. Mot hertigen stod Colloredo med kärnan af rytteriet, i centern stod Wallenstein själf med täta massor af fotfolk i fyra stora tertier och sju kanoner framför fronten; mot Stålhandske stod Isolani med sina vilda, men tappra kroater. Fältropet var å båda sidor detsamma som vid Breitenfeld. När konungen gaf order till anfall, hopknäppte han händerna och utropade: »Jesu, Jesu, hjälp mig i dag strida till ditt heliga namns ära!»

Nu antändes Lützen af de kejserlige, artilleriet begynte dundra, och svenska hären ryckte fram, men led genast i början stora förluster. Ändtligen kom svenska

centern öfver grafvarna, tog de sju kanonerna och öfverändakastade fiendens främsta två brigader. Redan vände sig den tredje till flykt, då lyckades Wallenstein förmå dem att stanna, svenskarne togos i flanken af rytteriet, och finnarne, som jagat kroaterne och polackarne på flykten, hade ännu icke kommit öfver grafvarna. Då ilade konungen fram i spetsen för smålänningarne; blott få hade nog goda hästar att följa honom. En sägen går att en kejserlig musketör lagt an på honom med silfverkula; visst är att konungens vänstra arm blef krossad och att han sökte dölja sitt sår, men snart, mattad af blodförlust, bad hertigen af Lauenburg, som red vid hans sida, att obemärkt föra honom ur striden. Dock i stridens tummel framstörtade Götz' kyrassierer och i spetsen för dem Moritz von Falkenberg, som igenkände konungen och sköt honom genom lifvet, under utrop: »dig har jag länge sökt!» Och strax därpå föll Falkenberg själf för en kula. Och då har konungen vacklat i sadeln och bedt hertigen rädda sitt eget lif; och hertigen har fattat honom om lifvet för att stöda honom, men i samma ögonblick har hela svärmen af fiender rusat öfver dem och skilt dem åt. Ett pistolskott har afsvedt hertigens hår, konungens häst har blifvit skjuten i halsen och stegrat sig, och Gustaf Adolf har sjunkit ur sadeln, släpats ett stycke i stigbyglarna och därpå blifvit liggande. Den unge pagen Leubelfingen från Nürnberg har bjudit honom sin häst, men icke förmått uppresa den fallne. Några kejserlige ryttare ha kommit till stället och frågat hvem den sårade var, och då Leubelfingen ej velat svara, har den ene ränt honom värjan genom lifvet, den andre skjutit konungen genom hufvudet; hvarefter andra på dem aflossat än flera skott och båda blifvit liggande under högar af lik; men Leubelfingen

Gustaf Adolfs död.

lefde ännu några dagar därefter att för eftervärlden berätta den store Gustaf Adolfs sorgligt oförgätliga hjältedöd.

Under tiden hade svenska centern nödgats vika, tusen stympade lik betäckte slagfältet, och ännu hade man ej vunnit en fotsbredd mark. Båda härarna innehade nästan samma ställning, som före slagets början. Då såg man konungens sårade häst, med den toma sadeln, höljd af blod galoppera in bland lederna. »Kungen är fallen!» Och, säger Schiller skönt, »lifvet föll i vanpris, då det heligaste af alla lif ej mera var till; döden hade ingen fasa mer för den ringaste, sedan han icke skonat det krönta hufvudet». Hertig Bernhard, sprängde från led till led: »I svenskar, finnar och tyskar, sade han, er, vår och frihetens försvarare är fallen. Välan, den som har konungen kär, han skynde framåt att hämnas hans död.» Den förste som följde denna maning var Stålhandske med finnarne; med otrolig ansträngning sprängde de öfver grafvarna och jagade framför sig skaror af skingrade fiender; allt föll för deras hugg, Isolani, drifven på flykten, kastade sig om och angrep svenska trossen, men förjagades åter. Med lika raseri trängde Brahe med centern öfver grafvarna, medan hertig Bernhard, utan att akta den kula, som krossade hans arm, tog ett af fiendens batterier. Hela kejserliga hären dignade, bräcktes och vacklade för detta förfärliga angrepp; dess krutvagnar sprungo i luften, Wallensteins maktspråk och Piccolominis lysande tapperhet förmådde icke mera hämma dess hejdlösa flykt.

Dock i detsamma skallade vidt öfver slätten det jublande ropet: »Pappenheim är här!» Och Pappenheim, den tappraste bland de tappre, var där med sina ryttare, och hans första fråga lydde: »hvar är konungen af Sverige?» Man pekade på Stålhandskes leder, och han

störtade dit. Här uppstod den hetaste, den mest förbittrade strid. De kejserlige fattade mod, kastade om och anföllo från tre sidor på en gång. Ingen vek. Brahe med gula brigaden föll nästan till sista man, Winckel med de blå föll i lika skön ordning, man för man, så som de stått i ledet. Det öfriga svenska fotfolket drog sig långsamt tillbaka, segern syntes småle åt den allt förkrossande Pappenheim.

Dock han, sin samtids Ajas, mannen med de hundrade ärren, skulle icke upplefva segerns dag. Redan i första anloppet mot finnarne krossade en falkonetkula hans höft; två muskötkulor genomborrade hans ärriga barm; man säger att Stålhandskes egen hand hade träffat honom. Han föll, ännu i döden fröjdande sig öfver Gustaf Adolfs fall, och nyheten om hans död spridde förfäran i de kejserliges leder. »Pappenheim är död; allt är förloradt!»

Ännu engång ryckte svenskarne fram; hertig Bernhard, Kniephausen, Stålhandske gjorde underverk. Men äfven Piccolomini, som med sex sår besteg sin sjunde häst, slogs med mer än mänsklig tapperhet, den kejserliga centern höll stånd, och endast mörkret afbröt striden. Wallenstein drog sig tillbaka, och den uttröttade svenska hären lägrade sig på slagfältet. Niotusen döda betäckte Lützens slätter.

Följderna af detta slag voro kännbara för de kejserlige. De hade förlorat allt sitt artilleri, Pappenheim och — Wallensteins rykte såsom oöfvervinnerlig. Den store friedländaren rasade af harm; hans hårda hand utdelade lika frikostigt galgen åt de fege, som dukaterna åt de tappre. Sjuk och dyster, drog han sig med återstoden af sin här, vidpass tiotusen man, tillbaka till Böhmen, där stjärnorna blefvo hans nattliga umgänge,

förrädiska planer hans dagliga ro och döden för Buttlers hand hans glänsande lefnads slut.

Dock gick öfver hela den katolska världen ett omäteligt segerjubel, ty lutherdomen och svenskarne hade förlorat oändligt mycket mer än deras fiender. Förlamad var den arm, som så mäktigt svingat ljusets och frihetens segrande svärd; protestanternes smärta, blandad med fruktan för framtiden, var allmän och djup. Icke utan grund sjöngs *tedeum* i Wiens, Brüssels och Madrids domkyrkor; tolf dagars lysande tjurfäktningar förherrligade i Madrid den fruktade hjältens fall, men kejsar Ferdinand, större än hans samtida, säges hafva fällt tårar vid anblicken af sin slagne fiendes blodiga kyller.

Många sägner gingo om den store Gustaf Adolfs död; än var det hertig Franz Albert af Lauenburg, än Richelieu, än hertig Bernhard, som af folktron beskylldes för delaktighet i konungens fall; men ingen af dessa misstankar har af den oväldiga historien blifvit bekräftad. En nyare tysk författare meddelar följande sägen ur folkets mun: »Gustaf Adolf, konung af Sverige, erhöll, medan han ännu var ganska ung, af ett fruntimmer som han mycket älskade, en *ring* af järn, hvilken han sedan aldrig lät taga från sin hand. Ringen bestod af sju cirklar, hvilka bildade bokstäfverna af hans båda namn. Sju dagar före hans död blef denna ring honom fråntagen, utan att han då för ögonblicket märkte denna sällsamma stöld.»

Läsaren vet, att denna berättelse knutit sina trådar vid samma ring, men flera skäl berättiga till den förmodan, att ringen varit af koppar.

Kvällen efter slaget skickade hertig Bernhard sina soldater att vid facklors sken uppsöka konungens lik,

och de funno det utplundradt, vanställdt, under hopar af döde. Fördt till byn Meuchen, blef det där balsameradt, och soldaterne fingo tillstånd att beskåda sin konungs och hjältes bleknade kropp. Där fälldes bittra tårar, men tårar fulla af stolthet tillika, ty äfven den ringaste ansåg sig stor genom äran att hafva slagits vid en så hjältemodig konungs sida.

— Se, sade en veteran af Stålhandskes finnar, högljudt snyftande — de hafva röfvat hans gyllene kedja och hans kopparring; jag ser ännu den hvita randen efter ringen på hans högra pekfinger.

— Hvad skulle de bry sig om en ring af koppar? frågade en skotte, som, nyss kommen till hären, icke kände de sägner, som gingo i svang bland menige man.

— Hans ring! upprepade en pomrare hemlighetsfullt. Jo lita du på att jesuiterne visste hvad den dugde till. Ringen var förtrollad af en finsk häxa, och så länge konungen bar den, bet hvarken järn eller bly uppå honom.

— Men si, i dag har han tappat den, inföll en tredje, och därför . . . begriper ni?

— Hvad är det den pommerska päronätaren säger? utbrast finnen förbittrad. Guds makt och ingen annan har skyddat vår store kung, men ringen fick han fordom af en finsk flicka, som han i sin ungdom höll mycket kär; jag känner något mer därom jag, än ni, äppelmånsar!

Hertig Bernhard, som dyster och tankfull betraktat konungens bleka drag, såg sig vid dessa ord om, förde den friska handen inom sin uppknäppta kyller, vände sig till finnen och sade:

— Kamrat, känner du en af Stålhandskes officerare vid namn Bertel? .

— Ja, Durchlaucht.

— Lefver han?

— Nej, Durchlaucht.

Hertigen vände sig förströdd till en annan och gaf order till höger och vänster. Om några ögonblick syntes han åter vid konungens anblick erinra sig något.

— Var det en tapper karl? frågade han.

— Han var en af Stålhandskes ryttare! sade finnen entonigt och med en stolthet, som ej illa klädde honom.

— När föll han och hvar?

— Vid sista napptaget med pappenhèimarne.

— Låt söka honom!

Hertigens befallning utfördes utan knot af desse ytterst trötte soldater, som med rätta undrade hvarför just en af de yngste officerarne skulle uppsökas ännu denna natt, då Nils Brahe, Winckel och så mången annan grånad anförare låg oupptagen i sitt blod på slagfältet. Först emot morgonen återkommo de utskickade med det besked, att Bertels döda kropp ingenstädes stod att finna.

— Hm, sade hertigen missnöjd, store män ha stundom sina små nycker; hvad skall jag nu företaga med konungens ring?

Och novembersolen rann blodröd upp öfver Lützens fält. En ny tid bröt in, mästaren var borta, och lärjungarne fingo se till huru de månde utföra hans verk.

FÄLTSKÄRNS BERÄTTELSER.

II.

SVÄRDET OCH PLOGEN.

Fältskärns andra berättelse.

När fältskärn slutat sin första berättelse, sutto alla de närvarande en god stund tysta, vare sig nu att de tänkte på den store konungens död eller därför att de i själfva verket ansågo berättelsen icke vara riktigt slut. Där såg man i den stoppade skinnsoffan gamla mormor i sin brunrutiga ylleschal och vid hennes sida den lärde magister Svenonius, skolmästaren, med sin blåa näsduk och sina hopknipna mässingsglasögon; till höger kapten Svanholm, postmästaren, som i sista kriget förlorat sitt vänstra pekfinger; till vänster den vackra Anne Sofi, som den tiden var aderton år och bar en hög sköldpaddskam i sitt tjocka bruna hår, samt nedanför på golfvet med och utan pallar sex eller sju klippare odygdigt folk, piltar och yrhättor, alla med öppen mun, som hade de hört en spökhistoria.

Den första som bröt tystnaden var Anne Sofi, i det hon med ett rop flög upp från stolen, snafvade och föll magister Svenonius i famnen. På sällskapet, som i detta ögonblick befann sig vid Lützen, gjorde detta lilla afbrott ungefär samma effekt, som hade alla Isolanis kroater gjort chock på den fredliga kammaren. Postmästaren, ännu varm af stridens hetta, sprang upp och trampade

gamla mormor på hennes sjuka fot med sin järnskodda klack; skolmästaren såg helt förstörd ut och begrep alls icke värdet af den börda han höll i sina armar — säkert den första och vackraste i hela hans lif — barnsvärmen flög förvirrad åtskils, kullstjälpte sina pallar och kröp bakom fältskärns högkarmade stol; blott Andreas, som nyss åtföljt Stålhandskes ryttare i galopp öfver grafvarna, fattade fältskärns stora spanska rör med silfverknoppen och ställde sig i positur att mottaga kroaterne med fälld bajonett. Gamle Bäcken var den ende, som bibehöll sitt orubbliga lugn, upptog sin aflånga dosa med pickanell, afbet en ganska liten bit och frågade därpå saktmodigt:

— Hvad går åt dig, Anne Sofi?

Anne Sofi lösgjorde sig rödblommig och förlägen ur magisterns armar, såg sig omkring efter illgärningsmannen och förklarade att någon hade stuckit henne med en nål i armen.

Gamla mormor, som, när det behöfdes, hade skinn på näsan, lät genast anställa process och ransakning, och se, det befanns att Jonathan instuckit en knappnål i spetsen på sitt fina rottingsspö samt därmed ofredat äldsta syster midtunder dyningarna af slaget vid Lützen. Processen blef kort och summarisk, lik den vid en krigsrätt, och min gode Jonathan fick den hårda dom, att begifva sig ned i barnkammaren och läsa en extra läxa till morgondagen.

Sedan ordningen sålunda, på de stora makternas föranstaltande och utan synnerlig blodsutgjutelse, var återställd, hade sällskapet rådrum att något närmare samspråka om fältskärns berättelse.

— Det är en alltför bullersam historia, min söta kusin, begynte gamla mormor, i det hon på berättaren

fästade ett af dessa talande milda ögonkast, som ännu på ålderdomen intogo alla hjärtan med deras egna uttryck af förstånd och godhet. — Alltför bullersam, det måtte jag säga; jag tycker mig ännu känna mina öron i lås af det myckna kanondundret. Krig, det är dock något rysligt och afskyvärdt, när man tänker sig så mycket blod på slagfältet och så många tårar hos de hemmavarande. När skall den dag komma, då människorna, i stället för att sönderslita hvarandra, i frid och endräkt dela jorden och vår Herres goda gåfvor sinsemellan?

Postmästarens krigiska sympatier råkade häraf i harnesk.

— Förlikas? Dela? Och intet krig? Fy kusin, fy, vill kusin göra världen till en myrstack? Jo det skulle se ut ... pennfäktarne skulle bläcka ned hela världen, mesar och kujoner skulle hoppa en hederlig karl på näsan, och när den ena nationen topprider den andra, skulle man allerödmjukast bocka och tacka och se gudsnådelig ut. Nej, d-n anamma, sådana karlar som Gustaf Adolf och Napoleon, de röra på saker och ting här i världen, tappa bort litet blod, som blifvit förskämd af vällefnad, och däraf blir världen frisk. Jag minns ännu den 21 Augusti vid Karstula; Fieandt stod till vänster och jag till höger...

— Om jag törs falla min ärade broder i talet, afbröt magistern, som hundrade och sjuttio gånger förut hört Karstulahistorien, däri Svanholm, den tiden sergeant, förlorade sitt ryktbara finger — så skulle jag bevisa bror, att världen kommer mycket bättre till rätta med bläck än blod. *Inter arma silent leges.* Skulle kriget råda, så sutte vi nu icke här vid vår brasa och vår toddy i Bäckens kammare, utan vid kanonmynningen

på en fästningsmur, luntan i hand, men inga *pocula,* krut i patrontaskan och icke en pris snus en gång. Men si bläcket är det som gjort bror själf till postmästare, i bläcket lefver bror och hafver sin varelse, bläcket är brors dagliga spis, och hvad vore bror med bara blod och intet bläck, frågas?

— Hvad jag vore? Djäflar och hjältemod... jag?

— Kusin Svanholm! sade gamla mormor med en talande blick på barnen. Postmästaren teg plötsligt stilla.

Fältskärn insåg nödvändigheten att stifta fred mellan blodet och bläcket.

— Jag menar, sade han, att nationerna lefva sin värld igenom något så när som vi andra människobarn. I ungdomen äro de vilda och galna, slåss och grassera samt rifva hvarandra i stycken, man mot man. Därefter bli de äldre och klokare, hitta på krutet, som ställer massa mot massa och låter en kallblodigt döda sin medmänniska på långt afstånd. Slutligen kommer världen till förnuft, laddar geväret med löst krut, liksom till midsommarskjutande, och griper till pennan, som är ganska hvass när det behöfs. Och därmed begynner det allmänna vettets regemente, som väl är det klokaste, såvidt jag begriper.

— Det vore väl sju tunnor... nå nå, kusin, jag tiger som muren, utbrast postmästaren. Jag frågar bara: Hvad för en karl var Gustaf Adolf? Hvad för en karl var Napoleon? Voro de namnsdagsblåsare, hvad befalls? Vildar och galningar? jo jag tackar. Kusin hör att jag inte svär; kusin skulle ha hört Fieandt, huru blixtförbannadt han svor vid Karstula.

Fältskärn fortfor, utan att bry sig om postmästaren;

— Därför begynner alla nationers ungdomshistoria med kriget och soldaten numro ett vid världens första kompani hette Kain. Men efter kriget är så gammalt som världen, kommer det ock att finnas så länge världen står. Jag tror icke på de nya vackra idéerna om en evig fred. Jag tror att så länge två människor dela jorden sinsemellan, så länge människohjärtat behåller sin själfviska åtrå, skola de hemfalla under krigets förbannelse. Vasserra, tron mig, den eviga freden består däri, att man icke mera har lof att slåss så blindt, slafviskt och ursinnigt som förr, utan med gladt mod, så att man klart gör sig reda hvarför och kan ge sig sju tusan i våld på att det är en rättfärdig sak man slåss för, och si då kan man hugga till med lust och glädje . . .

— Det vill säga att slåss för en idé, inföll magistern eftertänksamt.

— Får gå, en idé. Si det är den finske soldatens ära, att han i alla tider slagits för den stora rättfärdiga saken att värja sitt land, utan att göra hemgång i annans hus. Men engång har han gått ut i världen att brottas på främmande jord, och då har vår Herre så vackert fogat, att det skett för den största och rättfärdigaste saken af alla, nämligen för att värja den rena evangeliska tron och hela världens samvetsfrihet. Det visste nog finnen i trettiåra kriget, därför var han så stor på sig. Han kände uppå sig, att hans hjärta var af samma sort som Gustaf Adolfs, hvilken dock, så mycket jag förstår, var den störste fältherre, som någonsin lefvat, emedan han slogs och vann seger för den största sak det är värdt att blöda för.

— Berätta ännu litet mera om Gustaf Adolf, utropade Andreas, som af allt hvad fältskärn talat icke begrep mer än det enda namnet.

— Söta bästa farbror, litet mera om Gustaf Adolf! instämde de öfriga små, som med allrastörsta möda hållits i spatsergången af mormors stränga blick och syster Anne Sofi.

— Nej tack vackert, den store konungen är nu död, och vi skola låta honom slumra i ro under Riddarholmskyrkans hvalf. Och om berättelsen därpå mycket förlorar, så vinner den ock något, nämligen att de öfriga personerna träda bättre fram. Ty härtills ha vi knappt haft öga för något annat än hjältekonungen, och gamla mormor har haft rätt däri, att våra öron flugit i lås för kanoner. Så har det kommit sig, att både fröken Regina och jesuiten och i synnerhet Bertel, som är hjälten i sagan, gått som skuggor utan kropp och lif förbi . . .

— Och Kätchen, anmärkte mormor. För min del vill jag helst veta något mera om det glada beskedliga barnet. Jag säger ingenting om Regina, men det säger jag, att en sådan svarthårig vild kattunge, som hvar minut kan klösa ögonen ur en, ger jag icke mycket för.

— Och den ståtlige grefven af Lichtenstein, som vi ej ha sett sedan i Würzburg, tillade Anne Sofi. Jag spår att han till slut blir Reginas fästman.

— Jo ser man på, lilla kusin hör gärna på det örat, inföll postmästaren småslugt leende. Men jag ber dig, bror Bäck, befatta dig ej med krimskrams, låt oss hellre höra något mer om Stålhandske, Lyydikäin, den lille tjocke Larsson och tavastländaren Vitikka. Hur d-n skall karlen bärga sig utan öron? Jag minns ännu, den 21 Augusti var där en korpral vid Karstula . . .

— Bror Bäck, inföll skolmästaren, som alltid var obevekligt till hands hvargång Karstula nämndes — bror

Bäck, som har *justitia mundi,* den dömande rättvisans svärd i sin hand, kan väl aldrig undgå att hissa jesuiten Hieronymus i den högsta furas topp på Harzberget?

— Akta sig, bror Svenonius, återtog postmästaren elakt, jesuiten var en mycket lärd man, som kunde mycket latin...

— Om finnarne skall jag berätta er hvad jag vet, sade fältskärn, men jag får på förhand säga er att det är alltför litet. Låt oss vänta ännu ett par tiotal år, då skall väl någon flitig man göra sig den mödan att ur gamla krönikor sammanleta våra raska landsmäns bedrifter. Tilldess få vi nöja oss med spridda drag... och kanske litet skarfva, tillade fältskärn med nog låg röst, att ej höras af de små, hvilka han gärna ville lämna i deras tro på sagans sannfärdighet.

— Och hvad blef det af konungens ring?

— Ja det få vi höra i morgon afton.

Svärdet och Plogen.

1. En man från klubbekriget.

Långt bortom Tysklands bördiga slätter utbreder sig mot norden ett stormigt haf, hvars yta ej skiftar i ebb och flod, hvars stränder hvart år betäckas af vinterns isar och hvars öppna fjärdar stundom på gungande isbrygga burit hela krigshärar. Sedan årtusenden hafva de kringboende folken slagits om besittningen af detta haf och färgat dess vågor med sitt blod; men vid tiden för vår berättelse herskade öfver niotiondedelar af dess vida kuster en enda makt, den tiden mäktigast i norden: *Östersjön* hade nära nog blifvit en insjö i Sveriges rike.

Och Östersjön sträcker sina väldiga blå armar mot öster och norr och sluter i sitt brusande famntag en dotter af hafvet, ett vågornas land, som uppvuxit ur deras sköte, som växer än i dag och som höjer sina fasta klippor högt öfver sin moders hjässa. *Finland* är

Östersjöns mest älskade barn; än i dag tömmer det sina sjöars skatter i moderns sköte, och det mäktiga hafvet förhäfver sig icke därför, det drager sig älskande och ömt tillbaka, lik en eftergifvande mor, att dottern må växa till och hvarje sommar kläda nya för dagen blottade stränder med gräs och blommor. Lyckligt det land, som vaggar inom sitt sköte tusen sjöars våg och mot hafvet sträcker en strand af hundradefyrtio mil! Hafvet bär makt och frihet, hafvet bär välstånd och bildning; hafvet är det rörliga civiliserande elementet på jorden, och ett land som står i förbund med hafvet kan aldrig förstelna i nöd och betryck, om det ej själf förtjenar det.

Och långt borta i Finlands nord utbreder sig en nejd, som mer än någon annan är hafvets fosterbarn, emedan den, långsluttande och låg, sedan mannaminne uppväxer ur vågen. Otaliga gröna öar höja sig vid dess kuster: »I min ungdom, säger den grånade sjömannen, flöto här stora skepp, där nu en båt med möda ror,» — och få år därefter beta hjordarna på den forna hafsbottnen. Det lekande barnet lastar vid stranden sin båt af flarn: se dig omkring, du lilla, och märk noga den punkt, där vågsvallet ritar sina ränder i sanden: när du blir man, skall du förgäfves söka stranden där — långt bortom den gröna slätten hör du på afstånd hans brus: och när du en dag står som gubbe där, då reser sig på stället för din barndoms sjö en blomstrande by. Sällsamma nejd, där städerna, som så klokt byggt sina hamnar vid djupa sund och älfvar, om tvåhundrade år hafva en mil till redden, och där kölar och skeppsankaren framdragas ur kärren åtta mil inåt skogsbygderna!

Denna nejd är *Österbotten,* dess område är större än månget konungarike, och det sträcker sig långt upp

mot den yttersta norden, till Lapplands gräns, där solen aldrig går ned om midsommaren och aldrig upp under julmörkret. Tre månader om året vakar naturen där i dagens oafbrutna glans, och därunder kan du vid midnatt läsa den finaste bok; tre månader varar natten, men en natt af stjärnor och norrsken, en natt af månljus och snöglans, frostigt klar och heligt andaktsfull. Blommors skönhet är förgängligare där, än människors fröjd; sju månader betäckas slätterna af bländande snö och sjöarna af landfast is; men aldrig är våren mera ljuf, än efter en sådan vinters frost; dock blandas i dess ljufhet ett vemod som hjärtat väl förstår.

Vid hafvets kuster i detta nordliga land bo om hvarandra tvenne folkstammar, oblandade och inbördes mycket olika, en brokig tafla af nationela och lokala egenheter i språk, seder, lynne, socken för socken skarpt markerade. Dock finnas hos alla vissa gemensamma drag: rörlighet, kraft och ett öppet frimodigt väsende framför andra landets barn. Det är icke en geografisk slump, att de största och blodigaste slag i Finlands historia blifvit slagna på Österbottens jord.

Fyra mil öster om Vasa, vid de låga stränderna af Kyro älf, utbreder sig Storkyro socken, ett af de rikaste pastorater i Österbotten, hvars kornbod det är. Här växer i bördig lermylla den berömda utsädesråg, som årligen i stora kvantiteter skeppas till Sverige; hela socknen är en nästan oafbruten slätt af böljande sädesfält, om hvilka det bekanta ordstäfvet säger, att »Storkyro åker och Limingo äng ha icke sin like i bredd eller längd». Folket är finskt, af tavastländsk härkomst i fordomtima; dess lutande gamla kyrka, byggd år 1304, är ett af landets äldsta fornminnen.

Det är hit vi nu bedja läsaren följa.

Vid tiden för vår berättelse var denna nejd icke på långt när så odlad, som i senare tid. Klubbekrigets härjningar hade satt dess välstånd mycket tillbaka, ännu en mansålder därefter spordes följderna af dess förödande nederlag, och hårda krig med täta utskrifningar hindrade tiden att läka dess sår. Därför stod ännu om sommaren 1632 mången gård öde i skogsbrynet, åkerfälten sträckte sig icke långt från älfstranden, och kärrens osunda dimmor betäckte nejden, när natten var sval. Skogarna, då redan medtagna, lämnade ännu bränsle för tjärdalarna; en del af allmogen fiskade ute vid Michelsöarna, och den vördige kyrkoherden, herr Georgius Thomæ Patur, hade icke då, som hans nuvarande efterträdare, sina fyra tusen rubel silfver i behållen årlig inkomst.

Det var därför ögat med välbehag dröjde vid Bertila gård i närheten af kyrkan, ståtligare och mera välbyggd än alla de öfriga samt omgifven af de frodigaste åkerfält. Sommaren hade lidit till medlet af Augusti, och skörden hade nyss begynt. Mer än sextio personer, män, kvinnor och barn — ty den österbottniska kvinnan arbetar hela sommaren utomhus — voro ifrigt sysselsatta att skära den gulnade rågen, uppsamla kärfvarna och med konstfärdiga händer sammanställa dem i höga prydliga skylar. Dagen var varm och den krökta ställningen under arbetet mödosam; det hände därför icke sällan att en och annan goddagspilt af arbetarne rätte uppå sig och kastade en längtande blick på den mjuka åkerrenen, just enkom skapad till hvilsoffa. Men därvid glömde han icke att kasta en fruktande blick på en gammal man i vid grå vadmalsjacka, påtagligen ett slags uppsyningsman öfver arbetet, och så ofta någon masade sig, hördes hans granne hviska: »Larsson kommer»,

hvilket genast hade en förunderlig verkan, ej olik en försmak af karbasen.

Men Larsson, en liten rund gubbe, mellan hvars yfviga skägg och buskiga ögonbryn en mera godsint och gladlynt, än sträng blick framskymtade, var i detta ögonblick sysselsatt med en af de arbetande kvinnorna, som under hettan och det tunga arbetet dignat vanmäktig ned på dikesrenen.

Att döma af hennes bleka drag, var denna kvinna icke mera ung, hon hade måhända sett sina sex och trettio somrar; men såg man blott hennes smärta växt eller det milda, varma uttrycket af hennes blå ögon, trodde man knappt att hon öfverskridit tjugutalet. Hela hennes gestalt bar uttrycket af en fordom sällsynt, men tidigt vissnad skönhet, af mycket lidande och mycken undergifvenhet. Hon bar en fin hvit ylletröja, som nu för hettan var aflagd och blottade lintygsärmar af hvitaste lärft, under tröjan, efter allmogens sed, ett rödt lifstycke, en kort randig yllekjol och en liten rutig duk, knuten som bindel kring hufvudet, för att sammanhålla hennes långa blonda hår af linets ljusgula färg. Hon hade arbetat som alla de andra, men hennes kraft var icke så härdad som deras; hon hade neddignat med skäran i sin hand, och de närmast stående hade med synbar aktning och kärlek burit henne till det mjuka gräset, där de sökte att med en dryck friskt vatten ur källan återkalla henne till lifvet.

— Se så, Meri (Emerentia), sade gamle Larsson, i det han med en faders deltagande höll den afdånades hufvud i sitt knä och strök med det kalla vattnet hennes tinningar — se så, mitt barn, var icke enfaldig nu och dö från din gamle vän ... hvad skulle han sedan ha för glädje på jorden? ... Hon hör mig inte, stackars barn;

hvar finns en far sådan som hennes far? Tvinga den späda varelsen att arbeta i en sådan hetta! ... Drick litet, så där ... se så, det var beskedligt, nu slår du åter opp dina vackra ögon. Var inte ängslig nu, Meri, vi ska gå hem till gården, du skall få hvila dig, inte behöfver du arbeta mer i dag ...

Den späda bleka kvinnan försökte resa sig upp och återtaga den bortlagda skäran.

— Tack, Larsson, sade hon med matt, men välljudande röst, jag mår nu bättre, jag vill arbeta, far vill det ...

— Far vill! utbrast den lille gubben hetsigt. Mèn si jag vill det inte jag, jag förbjuder dig att arbeta jag, Meri, och om far också skulle jaga mig på dörren och jag måste gå och tigga mitt bröd, så får du inte arbeta i dag. Nå nå, kära barn, tag inte illa vid, så dum är inte far. Han måste väl begripa •att du inte har armar som vi andra, det rår du inte för, det har du af salig mor, som var född fröken, och af din uppfostran i Stockholm ... Se så, kom, låt oss gå hem, var inte envis nu, Meri!

— Släpp mig, Larsson, där kommer han själf! utropade Meri, slet sig lös, fattade skäran och begynte ånyo afmeja den gula halmen. Men vid det hon böjde sig ned, förmörkades hennes ögon af en ny svindel, och för andra gången sjönk hon blek och medvetslös mellan de böljande rågaxen.

I detsamma fördubblades arbetarnes ansträngningar rundtomkring, ty han nalkades själf, den stränge, af alla fruktade husbonden på Bertila gård. Lik en mörk sky kom han långsamt gående öfver gångstigen från gården, en reslig, ännu föga lutande gubbe om sjuttio år. Hans dräkt skilde sig icke från den i sommartid

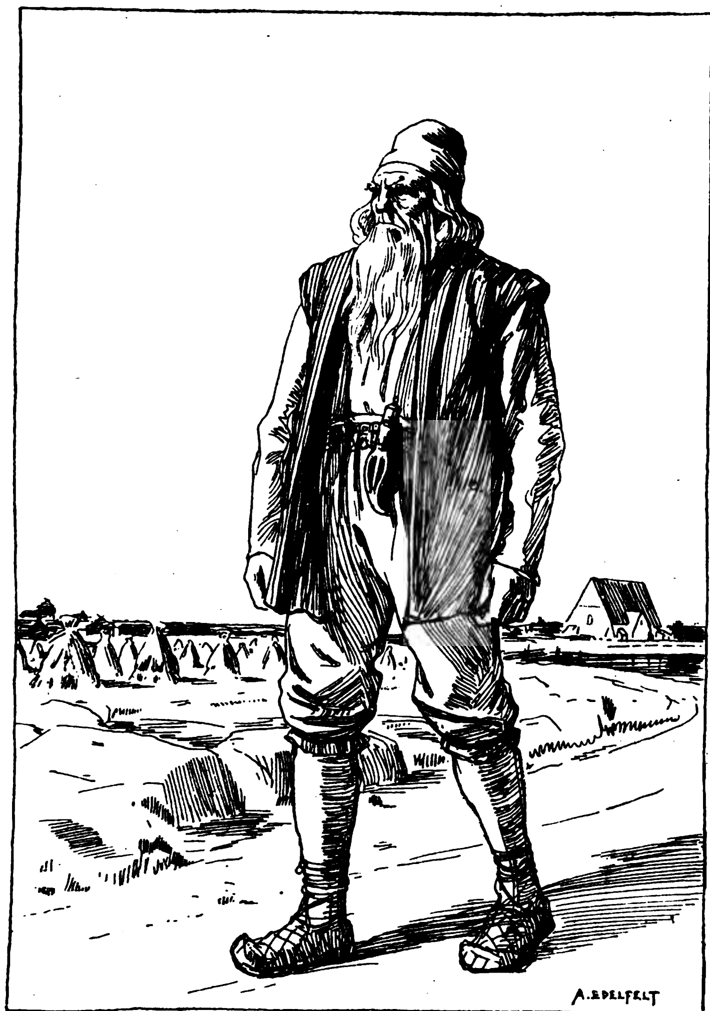
då hos bönderne brukliga: vida skjortärmar, lång rödrandig väst, korta lärftsbyxor, blåa strumpor och konstrikt arbetade näfverskor. Blott öfver den hvita hjässan bar han en spetsig stickad röd yllemössa, hvars höjd gaf hans resliga gestalt ett än högre utseende. Men oaktadt dräktens enkelhet, var hela hans yttre i hög grad befallande. Den höga raka växten, den bestämda hållningen, den genomträngande skarpa blicken och ett aldrig svikande drag af beslutsamhet, hersklystnad och stränghet kring den hårdt hopdragna öfverläppen antydde på engång den forne partichefen och den mäktige rike jordägaren, van att herska öfver hundrade underlydande. När man såg denne gubbe, förstod man hvarför han på sin tid i många kringliggande socknar var känd under namn af *bondekungen*.

Den gamle Aron Bertila närmade sig kall och lugn det ställe, där hans enda dotter låg afdånad på sädesfältet.

— Kören henne på långflaken hem till gården, befallde han drängarne; om två timmar skall hon vara tillbaka i arbetet.

— Men Bertila . . . begynte Larsson uppbrusande.

Bertila vände sig om med en blick, för hvilken den andre plötsligen teg helt stilla. Därefter gick han, som hade ingenting förefallit, omkring på åkertegarna, bedömde med säkert öga arbetarnes flit, än tadlande, än berömmande, och stundom afbröt han ett ax samt pröfvade uppmärksamt kornens antal och vikt. Vid rian kunde man öfverse hela det stora guldgula skördefältet, en nyodling om mer än hundrade tunnlands vidd, utdikad ur kärrets svartmylla. Den gamle betraktade med stolt tillfredsställelse detta gungande haf af halm och ax, hans hållning blef än rakare, hans bröst vidgades, och han vinkade Larsson till sig.

Aron Bertila.

— Minns du ännu denna nejd för fyra och trettio år sedan? Flemingens ryttare hade farit fram som hedningar, byn låg i aska, fälten voro förtrampade af hästarnas hofvar. Här där vi stå var tätt invid byn den vilda ödemarken, halfbrända nakna stubbar reste sig mellan pölar och gungfly, ingen väg eller stig ledde hitåt, och själfva skogens varg höll detta ställe för uselt, för att söka sig här en kula.

— Jag minns det mycket väl, svarade Larsson entonigt.

— Och nu, se dig omkring, gamle vän, och säg: hvem byggde denna by ur sin aska skönare än någonsin förr? Hvem röjde denna ödemark, hvem gjorde vägar och stigar, hvem mätte ut tegarna, hvem utdikade kärret, hvem plöjde denna herrligt fruktbara jord, hvem sådde hela detta fält, som nu vaggar för vinden och om få dagar skall med sina skördar mätta hundrade människor? Säg, Larsson, hvem är den man som utfört detta storverk? — Och den gamles ögon glänste af hänryckning.

Men den lille gubben vid hans sida syntes fattad af en annan känsla. Han aftog ödmjukt sin slitna hatt, hopknäppte sina händer och sade allvarligt:

— Intet är den som sår och intet den som vattnar; Gud allena är den som växten gifver.

Bertila, försjunken i sina tankar, hörde honom knappt och fortfor, utan att fatta hans mening:

— Ja vid Gud, jag har skådat onda dagar, tider af nöd, elände och förtviflan, dem svärdet fört öfver jorden. Och själf har jag dragit svärdet till att förhärja min oväns gård, och segern har jag pröfvat så väl som nederlaget, båda till ofärd. Därför har jag rätt att glädjas åt fridens verk; jag vet hvad svärdet kommer åstad och

hvad plogen uträttar. I svärdets stål sitter den onde anden på lur, för att frossa af människors blod och tårar; svärdet mördar, svärdet fördärfvar. Men plogen ger lif och lycka... Ser du, Larsson, detta fält har plogen gjort. Där borta i Korsholm finnes en sköld med Finlands vapen, där står ett lejon med draget svärd. Vore jag kung, skulle jag säga: bort med svärdet och plogen hit! Plogen är Finlands vapen; ha vi bröd, så ha vi ock armar nog, ha vi armar, så jaga vi vår ovän på porten. Men utan bröd, Larsson, hvad hjälpa oss stål och krut?

— Bertila, sade Larsson tvekande... du är en underlig man. Du hatar soldaterne och kriget, det kan jag godt förstå; de ha bränt din gård och jagat din första hustru med hennes små barn att dö i skogen. Själf har du slagits i spetsen för bönderne och med knapp nöd undkommit blodbadet på Ilmolas is. Att sådant icke lätt förglöms, det begriper jag. Men hvad jag icke förstår, det är att en bondevän som du, en soldathatare, först upptager mig, en gammal brödlös soldat, som fogde på din gård, därefter utrustar min Lasse — Gud välsigne pojken — till kriget och slutligen skickar din egen dotterson, Meris barn, vår lille Gösta, ännu skägglös i fält bland konungens ryttare...

Den gamle Bertilas blick mörknade sällsamt, en ömtålig sträng hade vidrörts, och han såg sig skygg omkring, likasom fruktade han en lyssnare bakom rians vägg.

— Hvem är det som talar om Meris barn? sade han med låg röst. Jag känner ingen annan än *min* son Gösta, född af min senare hustru under resan till Stockholm, och Gud vare dig nådig, om någonsin... Låt oss glömma det där. Hvarför jag upptagit dig?

Hvarför jag skickat pojkarne i fält? Hm ... det angår dig icke.

— Så tig därmed. Jag vet redan mer än jag vill.

— Säg om du kan, Larsson, hvilka stycken äro nödiga för ett ärligt och kristligt regemente?

Larsson såg på honom förundrad.

— Jag skall säga dig det. Svärdet består af tu stycken: klingan och fästet. Så äro ock för plogen tu stycken framför allt nödiga: en som drager och en som kör. Och tu stycken göra tillsamman ett kristeligt regemente, nämligen folket och konungen. Men hvad däremellan är, det är till split och fördärf, det rycker till sig konungens makt och folkets ägodelar. Det är ett oting.

— Jag vet att du hatar herremännen.

— Och därför — Bertila lade vikt på orden och uttalade dem med ett nästan spefullt smålöje, hvilket tycktes vända hans mening till skämt — därför, ser du, skall *min* son blifva antingen *bonde* eller *kung.* Ingenting mer och ingenting mindre.

Larsson betraktade honom med häpnad. Han hade icke anat den afgrund af ärelystnad, som härtills djupt fördold glödde i den gamle bondechefens bröst. Han vågade icke tro hvad han icke utan skäl ansåg för höjden af vansinnig förmätenhet.

— Du kan väl aldrig hoppas, sade han skyggt, att Meris sons börd ...

Den reslige gubbens ögon gnistrade, men orden kommo nästan ohörbara öfver hans läppar, likasom sökte han förgäfves kämpa emot ett inre behof, att *engång,* för första och kanske för sista gången, uttala den djärfva tanke, hvilken redan många år grott i hans stormiga själ.

— Konung Gustaf Adolf har blott en dotter, sade han slutligen med ett eget uttryck.

— Fröken Kerstin ... ja.

— Men riket, i krig med halfva världen, behöfver efter hans död en man på tronen.

— Bertila ... hvad skall detta betyda?

— Det betyder, att i min barndom hörde jag konung Eriks son med bondeflickan Karin förklaras för rikets tronföljare.

— Är du galen?

Åter flög det spefulla löjet öfver den gamles läppar.

— Förstår du nu, sade han kallt, huru det är möjligt att hata soldater och herremän och dock skicka sin son i fält på närmaste vägen till utmärkelse under en konungs ögon?

— Jag ber dig, Bertila, slå ifrån dig så ursinniga griller; du är en klok man, när icke högmodets ande får makt öfver ditt oroliga sinne. Din plan skall misslyckas; den måste misslyckas.

— Den *kan* ej misslyckas.

— Huru? Den kan icke?

— Nej. Jag har ju sagt dig, Gösta skall blifva kung eller bonde. Ettdera, jag har ingenting däremot. Vill han blifva bonde, som jag, får gå!

— Men om han nu icke vill eller kan bli bonde? Om han finge i sitt hufvud att bli herreman, att slåss för en adelig vapensköld? ... Kom ihåg att du skickat honom på rätta vägen till herretiteln. Som officer är han redan adelig vederlike.

Bertila syntes eftertänksam.

— Nej, utbrast han, det är omöjligt. Hans blod ... hans uppfostran ... min vilja ...

— Hans blod? Du minns då icke mer, att däri flyter adelskap både till höger och vänster. Hans uppfostran? Och du har skickat honom till Stockholm vid tolf års ålder, du har låtit honom uppväxa bland adelige junkare, hvilka han dagligen hört med hånlöje och förakt yttra sig om de ofrälse stånden. Din vilja? Dåraktige far, du har låtit en örnunge uppväxa bland örnar, och du tror dig kunna göra af honom en sparf.

Den gamle teg en stund stilla. Därefter sade han med konstlad köld:

— Larsson, du är en lättrogen narr, du tar för allvar hvad jag skämtar i en glad stund. Jag svarar för pojken. Låt oss icke mera tala därom ... men akta dig — intet ord om hvad som blifvit sagdt! Förstår du?

— Jag är din gamle vän, Bertila; alltsedan den stunden, då jag, en ryttare hos Svidje Klas, hjälpte dig på flykten från Ilmola, har du vedergällt mig den tjensten mångfaldt; jag kan aldrig förråda dig. Men ser du, jag älskar dina barn som mina egna, ja mer än så. Jag kan icke fördraga att du gör pojken olycklig, och Meri sedan ... är du en far, Bertila? Huru behandlar du ditt barn? Din enda dotter, som efterkommer din minsta nyck, som gör allt för att med lydnad och undergifvenhet försona sin ungdoms felsteg, henne behandlar du hårdare än din ringaste tjenstepiga, du låter henne späd och svag förrätta de tyngsta sysslor; du ser henne digna till jorden, och du upplyfter icke ditt barn. Du är grym, Bertila ... mer än grym; du är en omänsklig far.

— Det där förstår du inte, svarade den gamle mörkt. Sådana blöthjärtade karlar som du förstå inte hvad det vill säga att gå sin väg rakt fram, utan att se

hvarken till höger eller vänster. Meri brås på sin mor, hon har något af fröken uti sig, och det skall utrotas. Hon kan icke bli drottning, som Karin Månsdotter; nå godt, hon skall då vara en bondekvinna från topp till tå. Kung eller folk... jag har sagt hvad jag tänker om mellansorterna, och nu begriper du hvarför jag gör som jag gör. Kom, låt oss återvända till arbetsfolket.

— Och Meri... skona henne i dag åtminstone...!

— Hon skall arbeta som de andra i eftermiddag.

---

2. Han blyges för bondenamnet.

Den österbottniske bondens stuga är nu för tiden rymligare, ljusare och till hela sitt yttre ansenligare, än man någonstädes finner i andra delar af Finland. Stundom består hon af två våningar eller har åtminstone vindskamrar; ofta resa sig fönstren tre rutor i höjden; målad är hon nästan alltid, vanligen röd, stundom med hvita knutar och fönsterluckor, någon gång bestruken med gul oljefärg. Det hela vittnar om träslöjd och välmåga, hvartill bidrar, att österbottningen aldrig bygger så stora och täta byar som en del tavastlänningar och Åbobönder, men också blott i nödfall så enstaka gårdar, som öfrige landsmän.

Vid tiden för denna berättelse voro rökpörten ännu allmänt i bruk bland nästan hela finska befolkningen; endast allmoge af svensk härkomst begagnade eldstäder med ordentlig skorsten. Men redan då såg man i Österbottens finska socknar närmast kusten en och annan

stuga af nyare byggnadssätt, lånadt från svenska grannar. De då nyss anlagda städerna, som lockade upplandets folk till kusten, begynte redan att vänja detta vid större bekvämlighet, och ju mera välmående bonden var, desto snarare antog hans boning, likasom hans person, ett mera hyfsadt utseende. Väl fanns det öfverflöd, mot hvilket 1600-talets lyxförordningar så strängt ifrade, endast på adelns gods och hos det rika Åbos borgare; men det hembryggda ölet jäste äfven i bondens kanna, och holländska specerier funnos i hans skåp förvarade för högtidliga tillfällen.

Alltsedan klubbekrigets lågor förtärde pörtena i Storkyro kyrkoby, såg man där det svenska och finska byggnadssättet om hvarandra i fredlig grannsämja. Bertila gård, den största och rikaste i byn, var byggd enligt nya sättet, hade trappa och farstugukvist samt tvenne små kamrar innanför den stora stugan, en för husbonden och en för hans dotter. Hela det öfriga gårdsfolket bodde mest samman i stugan, men nu om sommartid sofvo de yngre utomhus i loft och lider. Den tiden fanns ej det stora vägguret med sitt blå- och rödmålade skåp, som nu är den främsta prydnaden i hvarje förmögen gård. Det stora hyflade bordet med dess högsäte för husbonden stod, omgifvet af bänkar, vid innersta väggen gentemot dörren; det led till middagen, och i den stora spiseln puttrade vällingsgrytan. Stugan var ännu nästan tom; blott huskatten spann på bänken, en fjortonårig flicka rörde i grytan, och Meri satt med ett handarbete icke långt från spiseln.

Den stackars Meri hade återhämtat sig från sin vanmakt, men var ännu mycket blek. Hennes långa gula hår låg fritt öfver de halftäckta skuldrorna, hennes blick riktades stundom skyggt emot dörren, liksom

fruktade hon hvarje ögonblick se fadern inträda. Och däremellan såg hon på sitt arbete: hon virkade en gördel af de vackraste färger och sjöng därunder en gammal svensk visa:

Min gördel med rosor på
skall käraste vännen få,
när hem ifrån krigets vånde
till mig han vända månde.

Det är nämndt att Meri icke var ung. De spår, dem lidandet kvarlämnat på hennes fordom fina kinder, förrådde månget år af sorger; men i detta ögonblick, när hon betraktade gördeln, fick hennes ansikte ett nästan barnsligt uttryck af innerlig tillfredsställelse. Man såg på henne att det arbetet gladde henne, att den vännen hon sjöng om var henne mycket kär. Hennes lif hos den hårde fadern hade så föga glädje, men när hon såg på sin gördel, tycktes hon läsa i dess brokiga maskor en hel framtid af stilla sällhet. För den gördeln lefde hon, den betydde för henne detsamma som tanken på hennes enda fröjd ... en afgudisk fröjd — tanken på hennes son!

Och åter hörde man henne sjunga:

Där sömmar jag pärlor in
åt käraste vännen min,
och ingen kung i sitt rike
skall ha den gördelens like.

I detsamma inträdde Bertila, fadern, samt efter honom Larsson och hela raden af arbetsfolket. Den gamle husbondens blick var mörk; han kunde icke dölja för sig själf, att ju Larssons förutsägelser voro alltför sannolika. Hans son en herreman? Denna möj-

lighet, som i hans ögon var en skymf, hade härtills ännu icke fallit honom in.

Sista orden af Meris visa hade just förklingat. Snabb gömde hon vid faderns inträde sin gördel under förklädet, men den gamles misstänksamma öga röjde hemligheten.

— Sitter du åter i dina drömmar, dagdrifverska, i stället att ösa upp vällingen? utbrast han hårdt. Hvad har du i förklä't? Fram med det!

Meri måste för allas blickar visa den halffärdiga gördeln, hennes kära hemlighet. Fadern betraktade den ett ögonblick med förakt, därpå slet han den sönder i tvenne bitar och kastade den bakom ugnen.

— Jag har sagt dig så mången gång, sade han kallt, att en ärlig bondekvinna icke har något att skaffa med herrfolksgöra. Låt oss läsa till bords.

Och den gamle knäppte sina händer efter gammal sed och allt folket med honom. Men innan bönen kom öfver någons läppar, steg Larsson midt uppå golfvet, hans annars godmodiga ansikte blossade af vredens rodnad, och för det ärliga frimodiga uttrycket af hans röst förglömde man alldeles att skratta åt hans lilla runda gestalt.

— Du skulle blygas, Bertila, sade han raskt, att skymfa din egen dotter inför allt folk! Som en träl arbetar hon natt och dag mer än någon af oss andra, och du kallar henne dagdrifverska du! Det säger jag dig i ansiktet, så husbonde du är, och fastän jag äter ditt bröd och därförutan har föga annat än tiggarstafven, att en så orättfärdig far icke är värd att ha en så bra dotter. Och hellre än jag ser detta eländet dag ut och dag in, hellre går jag och tigger mitt bröd; men du skall ansvara hos vår Herre för dina barn. Och nu må du läsa din bordsbön, om du det

kan, och låta maten smaka dig. Farväl med dig, Bertila, jag kan ej härda längre ut med detta lefvernet.

— Kasta på dörren den lymmeln, som trotsar sin husbonde! utbrast Bertila med ovanlig häftighet.

Ingen rörde sig ur fläcken. För första gången såg den gamle bondekungen sina befallningar icke efterkommas.

— Käre husbond, begynte den äldste af drängarne, vi och allt folket tycka som så...

Ett kraftigt slag af husbonden sträckte talaren till golfvet, innan han hann fullända. Förgäfves erbjöd sig Larsson att självmant gå, förgäfves sökte Meri att medla i osämjan; så stark var rättskänslan hos detta folk, att de alla utan något slags öfverenskommelse, utan att rådfråga något annat än sin öfvertygelse om det rätta, satte sig upp som en man mot husbondens tyranni. Fjorton muskelstarke män stodo retade, fast beslutsamme mot den vredgade Bertila, hvars höga gestalt stod hotande midt i deras krets. Än ett slag af hans hand, och de skulle alla hafva uppsagt hans tjenst, måhända inspärrat honom i den lilla kammaren, tills vreden förgått; ty ju högre mot norden, desto ömtåligare är den finske bonden för stryk. Bertila kände sitt folk och begrep som en klok man att hans hetta ledt honom för vida. Han sökte ett medel att komma från saken utan alltför stor förödmjukelse.

— Hvad är det I viljen? frågade han med återvunnen köld.

De tilltalade sågo på hvarandra.

— Husbond har orätt, sade ändtligen en af de dristigaste. Husbond har skymfat Meri oförskyldt, husbond har velat kasta Larsson på dörren och slagit Simon. Husbond har orätt.

— Meri kom hit! — Meri kom.

— Du är icke mera ett barn, Meri. Kan du icke fördraga att lefva hos din far på hans ålderdom, så har du frihet att bo på mitt hemman i Ilmola. Du är fri... gå, mitt barn!

Bertila kände sin dotter. Dessa enda ord: gå, mitt barn! uttalade med mildare stämma än hon var van, voro tillräckliga att böja dotterns hjärta.

— Förskjut mig icke, min far, sade hon. Jag öfverger er aldrig.

Dessa ord bragte hennes försvarare att vackla, och den gamle märkte sitt öfvertag.

— Hustaflan hit! utropade han med dundrande röst.

Den fjortonåriga Greta framträdde med katekesen, såsom bruket var på helgdagarna, och uppläste hustaflan: »I tjenare, varer hörige edrom lekamligom herrom med räddhåga och bäfvan, i edor hjärtas enfaldighet! I tjenare, varer underdånige edrom herrom med all fruktan; icke allenast dem godom och saktmodigom, utan ock dem genvördigom!»

Dessa ord i rättan tid förfelade icke sin verkan. Man stod i de tider ännu, när husbonde- och fadersväldet bibehöllo hela sin forna och stränga helgd och när båda voro till väsendet, icke allenast till titeln, ett välde »med Guds nåde». De välkända, från barndomen inpräglade orden, den gamles befallande säkerhet och Meris föredöme af fullkomlig undergifvenhet under den faderliga makten, allt förenade sig att tämja de nyss så uppbragta sinnena, och myteriets motstånd var brutet. Bordsbönen lästes; enhvar intog sin plats utan vidare knot. Blott den gamle Larsson stod dyster och tvekande med handen på dörrklinkan.

Då öppnades hastigt dörren, och en främmande man trädde in.

Den kommande var en skäggig soldat i bredskärmad hatt, prydd med en sirligt uppfästad örnfjäder, vapenrock af gult ylle med bälte och långt svärd vid sidan, korta kragstöflar och en knölpåk i handen.

— Nå vid sankt Lucifer, utropade han muntert, jag kommer som jag vore bjuden. Guds fred, bönder, maken åt er vid bordet; jag är hungrig som en munk under mässan och orkar inte i den här fördömda hettan fram till prästgården. Ha ni öl?

Den gamle värden i högsätet, hvars sinne ännu jäste under den lugna ytan, reste sig till hälften upp, men satte sig åter.

— Sätt dig, landsman, sade den gamle saktmodigt; Aron Bertilas bord har rum också för självbjudna gäster.

— Jaså, fortfor den nykomne, i det han ogeneradt tog för sig, synbarligen van att hålla sig fram — jaså, du är Bertila. Fägnar mig, kamrat! Heder mot heder, jag skall då säga dig att jag är Bengt Kristerson från Limingo, sergeant vid hans majestäts tappra österbottningar och hitskickad för att ha tillsyn öfver utskrifningen. Litet mera öl i stånkan, bönder ... nå nå, varen inte rädda, flickor, jag bits inte ... Bertila? fortfor soldaten med munnen full. Hvad tunnor tusan, är det du bonde, som är löjtnant Bertels far?

— Jag känner inte det namnet, genmälde den gamle husbonden, stucken af soldatens öfvermod.

— Är du galen, gubbe? Du skulle inte känna Gustaf Bertel, som ännu för ett halft år sedan kallade sig Bertila?

— Min son! min son! utropade den gamle med sönderslitande röst. Jag olycklige far! Han blyges för bondenamnet!

— Bondenamnet! upprepade den lustige sergeanten förvånad och med ett så omåtteligt skratt, att ölstånkan hoppade framför honom på bordet. — Ha ni också namn, bönder? Jo si då lägger jag af att ha namn. Du är mig en ljus pojke du, gubbe lilla... säg mig, hvad d-n skall du göra med namn? Och därvid betraktade han sin värd med en så naiv framfusighet, att det förolämpande i hans ord fick däraf en betydligt mildare färg.

Den gamle Bertila bevärdigade honom knappt med en blick.

— Jag dåre skickade ut en skägglös pilt och trodde mig skicka en man! tillade han mörkt för sig själf.

Men serganten, som troligen tagit en resknäpp förut och nu hade tittat något djupt i stånkan, syntes icke böjd att släppa ett godt ämne.

— Ser du bister ut, far lille? fortfor han i samma ton. Ni bönder umgås så länge med oxar och får, tills ni själfva blin båda sorterna. Om du vore en smula höflig, skulle du skicka en vacker tös att fylla min stånka; hon är tom, ser du, tom som din skalle. Men ni rofskalare begripen inte den ära som vederfars er att hafva en kunglig sergeant till gäst. Ser du, far lille, en soldat är nu för tiden allt, han har ett namn som klingar, för det han har ett svärd som klingar. Men ni ökplogare ha'n bara gröt i hufvudet och en rofva i bröstet. Skål min gubbe... den tappre löjtnant Bertels välgång! Vägrar du att dricka en ärlig kavaljers skål? ...hut bonde!

Och sergeanten understod sig i känslan af sin värdighet att slå näfven i bordet med den framgång, att trätallrikarna dansade och själfva de oviga träfaten syntes böjda att maka sig till golfvet med hela sitt innehåll.

Första verkan af detta martialiska skämt var den, att sex eller åtta af karlarne reste sig upp från bänkarna och syntes färdige att på ett handgripligt sätt inprägla hos den objudne gästen respekt för bondenamnet.

Men den gamle Bertila förekom dem. Han hade till utseendet kallblodig stått upp, närmade sig sergeanten med fasta steg och grep honom, utan att yttra ett ord till svar, med vänstra handen i nacken, med den högra i ryggen, lyftade honom af bänken, bar min gode Bengt

Kristerson till dörren och kastade honom handlöst på en hög af spånor utanför trappan. Så förbluffad var den lustige sergeanten öfver detta oväntade tag, att han knappast rörde sin seniga arm till motstånd — i hvilket fall hans sjuttioårige motståndare väl föga med seger lyktat denna olika strid.

— Gå, ropade Bertila efter honom, och håll din välfägnad till minne af Storkyro bönder!

Ingenting imponerar så starkt på naturmänniskan, som ett beslutsamt mod i förening med en stark arm. När den gamle åter trädde in i stugan, omgafs han af sitt folk med ett bifall gränsande till beundran. Glömdt var i ögonblicket allt det groll, som nyss förut ställt husbonde och tjenare fientligt emot hvarandra. Rivaliteten mellan plogen och svärdet är lika gammal som världen. Klubbekriget, som uppkommit af en sådan rivalitet och betydligt stegrat densamma, kvarlefde ännu i friskt minne. Desse bönder, hvilkas självständiga sinne aldrig, likt många deras landsmäns, böjts under godsägares förtryck, sågo med fröjd sitt människovärde försvaradt emot en soldats öfvermod; de glömde i denna stund, att måhända innan kort mer än en af dem skulle iklädas soldatrocken, till att strida för fäderneslandet. Själfva den gamle bondechefen hade, upprymd af sin lyckade bragd, förgätit sitt mörka lynne; för första gången på länge såg man ett löje på hans mun, och medan måltiden slutades, tog han sig för att för folket berätta forna äfventyr.

— Aldrig så kan jag förglömma huru vi klappade den bofven Abraham Melchiorson, han som här i Kyro grep våra bästa bönder och lät rådbråka dem som illgärningsmän. Med femtio knektar hade han dragit norrut, det var vintertid, han var en fin herre som fick

snufva af kölden och åkte så stort i präktig vargskinnspäls. Men när han nalkades vid Karleby kyrka, lade vi oss i försåt mellan enbuskarna och kommo som Jehu öfver honom och slogo två och tjugu af hans knektar ihjäl, och honom slogo vi brun och blå, men hvar gång han väntade rapp, drog han vargskinnspälsen öfver öronen, och så bet ingen klubba på den förrädaren. Vänta, sade Hans Krank från Limingo, som förde oss an, den vargen skola vi nog piska ur skinnet, och därpå rappade han sin Abraham så eftertryckligt, att denne måste släppa sin präktiga päls. Kranken hade bara tröjan, och kallt var det, det skall Gud veta, och så tyckte han pälsen vara en skön sak och drog den oförmärkt på sina egna axlar. Men som detta allt skedde i aftonskymningen, märkte vi andra icke att Kranken krupit i pälsen, utan begynte att med friskt mod ånyo klappa på samma päls som vi voro vane, och visst är att den gången fick Kranken bastun varm. Men Abraham Melchiorson blef så lätt och vig, sedan han sluppit sin päls, att han tog till fötter och kom i bara tröjan två mils väg till Husö gård, där knep honom Såka Jakob från Karleby, och bofven fördes till Stockholm, men länge hann han icke sörja sin vargskinnspäls, innan hertigen gjorde honom ett hufvud kortare.

— Ja, sade Larsson, som gärna tog Flemingens och hans folks parti, *den gången* hade ni öfverhand. Elfva knektar hade blifvit vid lif, men ställt sig döda; dem klädde ni af inpå bara kroppen. Och vid midnattstid kröpo de halft ihjälfrusne till klockarestugan och blefvo där upptagne; men om morgonen ville ni stoppa dem lefvande under isen, såsom I gjorden i Lappfjärds å. Vargar voren I, och icke människor. Ån var ju så grund, att I måsten med stänger skjuta kar-

larne ned i vaken, och när de icke ville under, slogo edra kvinnor dem med sina ämbaren i hufvudet.

— Håll din mun, Larsson, du vet icke allt hvad Svidje Klas gjort, svarade Bertila harmsen. Jag säger ingenting om alla dem han och hans folk ihjälslagit eller rådbråkat lefvande. Men kommer du ihåg Severin Sigfridson vid Sorsankoski? När han kringränt bönderne, befallde han sin lifknekt att med bilan halshugga dem en och en, men knekten orkade icke med flera än tjugufyra och bad junkaren själf halshugga resten. Då blef junkaren vred och lät först bönderne hugga knekten i fem stycken, därefter tvang han bönderne att sinsemellan hugga hvarandra sönder och samman, så länge en var kvar.

— Men hur gjorden I, arge skalkar, i Peder Gumses gård? Ert folk sköflade gården, sönderslogo fönsterna, slaktade all boskapen och uppsatte de afhuggna hufvudena med uppspetad mun till ett spökelse i fönstren. Därefter sågades åsarna i stugan af till tre fjärdedelar, på det att när gårdsfolket återvände, hela huset skulle störta öfver deras hufvuden. Och när I fångat en ryttare, sköten I till måls på honom med pilar . . .

— Det är icke värdt, Larsson, att du tager Svidje Klas i försvar. Kommer du ihåg den kvinnan, till hvilken en af Axel Kurcks ryttare kom och ihjälslog hennes barn midtför hennes ögon. Det kunde den arma modern ej lida, utan fattade med sin halfvuxna dotter den druckne sällen om lifvet, slog honom med en såstång i hufvudet och stoppade honom därefter afsvimmad i vaken. Sedan kom Svidje Klas och lät hugga densamma kvinnan i tvenne stycken . . .

— Löst prat som aldrig blifvit bevist, genmälde Larsson buttert.

— De döda tiga som snälla barn. De femtusen slagne vid Ilmola knystra icke.

— Hellre än att ofreda sergeanten, skulle du hafva frågat honom om nytt från din son och min, återtog Larsson för att komma från bådas ständiga trätoämne, det fatala klubbekriget.

— Ja ... du har rätt, jag måste veta mera om piltarne och om kriget. Jag reser i morgon till Vasa.

— Kommer han snart tillbaka? frågade Meri med skygg röst.

— Gösta? Han låter nog vänta på sig, genmälde fadern harmfullt. Han har ju blifvit en herreman, han skäms för sin gamle far ... han blyges för bondenamnet!

3. Söderländskan i norden.

Några mil söderom Vasa, inemot 63:dje latitudsgraden, gör finska kusten, som härtills gått rakt i söder och norr, en märkelig bukt åt nordost. Det stora blåa Bottenhafvet följer samma sträckning, smalnar ett ögonblick i Qvarken, vidgar sig åter och lutar sin höga hjässa mot Finlands bröst. Friare än annorstädes brusar mot dessa kuster den från Ishafvet kommande nordanvinden, tränges ihop mellan Qvarkens stränder och jagar dess vågor med förfärande vildhet mot klipporna. Midt i detta stormiga haf ligga Gaddens kala klipphällar med deras varnande båk och deras långt utskjutande ref. När fjällvinden skakar sina vingar öfver dessa farliga skär, då ve det fartyg, som icke med säkert styre och

lätt brassade segel vågar sig genom den trånga passagen vid Understen — dess ofärd är viss. Men midt i sommaren, när vinden kantrar med solen från sunnan öfver västkant kompassen uppåt, då händer det sällsamma, att en lindrig nordan är den skönaste, mest kärkomna vind och bebådar långvarig klarhet med vackert väder. Då flyga många hundrade segel från kusterna utåt Qvarkens öar och grund, att utlägga sina skötar för flyttande stimm af strömming, och det oroliga brusande hafvet jollrar likt en älskande mor med sina döttrar, de grönskande öarna, som hvila vid dess barm.

Med undantag af Åland och Ekenäs, är ingen nejd af Finlands vida kuster så rik på en blomstrande skärgård, som Qvarken och dess närmaste östra strand. Otaliga öar och holmar, af hvilka de största äro Vallgrund och Björkö, ligga här kringstänkta, likt droppar af grönska i det vida blå, och bilda en egen församling, Replot kapell, bestående af idel skär och bebodd af idel fiskare. Så talrika äro dessa ögrupper, så oändeligt omväxlande äro sunden, så labyrintiskt krökta farlederna, att i en af dessa grupper, Michelsöarna med deras flera hundrade små holmar, en främmande seglare, inkommen dit, icke mera finner vägen ut, därest icke en infödd lots ledsagar hans kosa. Trettio kryssare vore otillräckliga att här förhindra lurendrejeri; det gifves endast ett medel att förekomma denna kusternas arfsynd, och detta medel, en lindrig tulltaxa med få förbud, har Finland de senare åren med framgång och till sin stora fördel försökt.

Vid samma tid som föregående kapitel beskrifva, således i medlet af Augusti år 1632, klöfvos Bottniska vikens böljor af kungliga svenska örlogsbriggen Maria Eleonora, destinerad från Stockholm till Vasa, för att

öfverföra de i Österbotten utskrifna rekryterne till tyska kriget. Det var en klar och vacker sommarmorgon. Öfver det vida hafvets fjärdar spelade denna obeskrifliga glans, som har någonting på engång så stort och så intagande skönt. Ett oändeligt snöfält belyst af vårsolen kan täfla därmed i prakt, men snön är stillheten och döden, den glimmande vågen är rörelse och lif. Ett haf i hvila och glans, det är storheten klädd i behagets löjen, det är en slumrande jätte som drömmer om strålar och blommor. Stilla höjes och sänkes hans barm, då gungar plankan under din fot, och du bäfvar icke; han kunde uppsluka dig i sin afgrund, men han breder i saktmod sin silfvermatta under din köl, och han, den starke, bär dig, bräckliga rö, som ett barn på sina armar.

Det var strax efter solens uppgång. Ombord på briggen rådde sjölifvets enformiga tystnad under morgonvakten, när ingen fara förestår. En del af besättningen sof ännu under däck, blott sekundchefen, insvept i en jacka af holländsk fris, promenerade af och an på akterdäck, styrmannen stod orörlig vid rodret, utkiken i märsen blickade ljudlös framåt, och här och där på fördäcket syntes en matros, än fastsurrande en tågända, än lappande sina stöflar, än bärande ved till kabyssen, än rengörande kanonerna, som skulle salutera Korsholm vid inloppet. Nutidens afmätta disciplin på ett krigsskepp var då nästan okänd; där funnos hvarken uniformer eller hvisselpipor eller hela detta system af signaler och kommando, som nu är så långt drifvet. En örlogsman skilde sig från en kofferdiman genom föga annat än storleken, bestyckningen, vapnen samt befälets och besättningens talrikhet. När man erinrar sig, att då ännu fanns hvarken brännvin eller kaffe ombord till

tröst mot morgonkylan — af holländarne hade man redan lärt sig att använda en och annan buss tobak för detta ändamål — så finner man lätt, att sjölifvet ombord på briggen Maria Eleonora föga liknade det på en af nutidens örlogsbriggar.

Vid den grönmålade relingen af akterdäcket stodo tvenne kvinnliga gestalter, insvepta i vida reshufvor af svart ylle. Den ena af dessa passagerare var liten till växten, visade under hufvan ett gammalt skrynkligt ansikte med ett par plirande grå ögon och hade ytterst väl ombonat sig i en tjock stoppad kofta af nürnbergerfilt. Den andra gestalten var lång, rak och smärt samt bar en tätt åtsittande kapott af svart sammet fodrad med hermeliner. Lutad mot relingen, betraktade hon dystert tankfull den förbiilande vågen och briggens glimmande kölvatten; hennes drag kunde man ej urskilja från däcket, men lyckades man uppfånga hennes bild ur den speglande vågen, så varseblef man ett bildskönt blekt ansikte, genomblixtradt af tvenne svarta ögon, hvilka i glans öfverträffade själfva den strålande vågspegeln.

— Heliga Maria, utropade den gamla kvinnan pratsamt uppå en starkt prononcerad plattyska — när skall detta eländet taga slut, som helgonen pålagt oss för våra synders skull? Säg, lilla fröken, i hvilken trakt af världen äro vi nu? Det förekommer mig, som vore det ett helt år sedan vi seglade från Stralsund, och sedan vi lämnade det kätterska Stockholm, har jag ej mer hållit räkning på dagarna. Hvar morgon när jag står upp, läser jag sju *ave'n* och sju *pater noster*, såsom den vördige fader Hieronymus lärde oss till beskärm för spökelser och ond trolldomsmakt. Man kan ju ej veta, om icke världen här tar slut, när vi kommit

så långt från den heliga rättrogna kyrkans område och kristna människor. Detta hafvet har ingen ända — o det afskyvärda hafvet! Då prisar jag Mainfloden, som så fredligt flöt utanför vårt lilla tornfönster i Würzburg. Säg, lilla fröken, månne icke därborta vid himlens rand är jordens ände och vi segla med fulla segel rakt in i skärselden?

Den långa smärta flickan i sammetskapotten syntes icke lyssna på den munviga duennans utgjutelser. Den mörka glänsande blicken under de långa svarta ögonhåren hvilade svärmiskt på hafsytan, liksom för att i dess böljor läsa uttydningen af hjärtats drömmar. Och när stundom en lång kullrig dyning af forna stormar hvälfde fram under de små vågornas lek och briggen sakta krängde, så att relingen närmades vattenytan och spegelbilden i hafvet närmade sig flickan ombord, då for öfver de sköna bleka dragen ett löje på engång af vemod och stolthet, och hennes läppar rörde sig nästan ohörbart till att förtro hennes innersta tankar åt vågen:

— *Det är blott det stora och majestätiska i lifvet som förtjenar att älskas!*

Därefter tillade hon, hänförd af denna tanke:

— Hvarför skulle jag ej älska en stor man?

Och hon hviskade dessa ord med en hängifvenhet utan gräns. Men strax därpå for en rysning genom hennes smärta lemmar, en mörk blixt sköt fram ur den tindrande emaljen af hennes svarta ögon, och hon yttrade nästan darrande:

— *Det är blott det stora och majestätiska i lifvet som förtjenar att hatas!* . . .

— Hvarför skulle jag ej hata . . . ?

Hon utsade icke meningen. Hon böjde sitt hufvud mot relingen, blixten i hennes öga försvann, och i dess

ställe kom en fuktig tår. Två mot hvarandra fientliga andar kämpade om denna glödande själ. Den ena sade till henne: älska! Den andra sade till henne: hata! Och hennes hjärta förblödde under den fruktansvärda kampen mellan ängeln och demonen, som sletos om hennes själ.

Det är öfverflödigt att nämna hvad läsaren säkert redan gissat, att den smärta flickan ombord på briggen Maria Eleonora icke var någon annan än fröken Regina von Emmeritz, den sköna svärmarinnan, som ville i Frankfurt am Main omvända konung Gustaf Adolf till katolska läran. Konungen, som kände människohjärtat, hade icke utan skäl ansett denna fanatiska flicka i stånd till allt, om hon framgent lämnades ett rof för jesuiternes inflytande. Han hade därför, icke af en hämnd, som var främmande för hans stora själ, men af ädelt mänskligt deltagande för en ung riktbegåfvad natur, beslutat för en tid bortskicka henne till ett fjärran land, där hon ej mera kunde nås af mörka munkars ingifvelser. Läsaren erinrar sig att konungen uttalade denna sin afsikt redan den märkvärdiga natten efter frankfurterborgarnes fest; och fram på sommaren skickades fröken Regina öfver Stralsund och Stockholm till den gamla stränga fru Märta Ulfsparre på Korsholm. Han anade icke, den ädle konungen, att den demoniska makt, ur hvars klor han ville rädda sin sköna fånge, följde henne ända till Finlands aflägsna strand. Ty fröken Regina hade frihet, att till ledsagarinna välja den af sina tjenarinnor, till hvilken hon hade det mesta förtroendet, och hon valde icke den gladlynta blonda Kätchen, hennes goda genius, som bortskickades till sin hemort i Bajern, utan den gamla Dorthe, hennes amma, som, hemligt besoldad af jesuiterne, redan länge närt fanatismens glöd i den

unga flickans själ. Så stod dock den arma öfvergifna värnlöst prisgifven åt den mörka makt, som alltsedan tidigaste barndom snärjt med sina fruktansvärda läror hennes rika känsliga hjärta. Och mot denna makt hade hon blott att ställa en enda, men mäktig känsla, hennes beundran, hennes svärmiska kärlek för den store Gustaf Adolf, hvilken hon älskade och hatade på samma gång, — hvilken hon varit i stånd att döda och för hvilken hon dock velat själf gå i döden.

Den kloka Dorthe syntes ana sin frökens tankar, lutade sig framåt, plirade med sina små ögon och sade med den förtroliga ton, som en tjenarinna i hennes ställning så lätt antager:

— Aj aj ... står det så till? Komma de nu åter fram, de syndiga tankarna på kättarekungen och allt hans anhang? Jo, jo, djäfvulen är slug, han vet hvad han gör. När han vill fånga en liten lättfärdig flicka af den vanliga sorten, så skickar han för hennes ögon en ung rödblommig sprätt med långa sirliga lockar och ett kavaljeriskt utseende. Men när han vill snärja en stackars öfvergifven flicka med stora stolta tankar och ädel håg, då kläder han sig i gestalten af en präktig segerherre, som vinner borgar och fältslag, och litet bryr sig det arma barnet om att den ståtlige segraren är en afsvuren fiende till hennes kyrka och tro samt reder bådas fördärf ...

Regina vände sina fuktigt glänsande ögon bort från hafvet och såg ett ögonblick med obeskriflig tvekan på sin gamla rådgifvarinna.

— Säg, sade hon nästan häftigt, är det möjligt att vara på engång en ängel af ädelmod och ett odjur af elakhet? Är det möjligt att på engång vara den störste och den förhatligaste bland människor? ...

— Djäfvulen är mycket stor, svarade Dorthe kallt. Han är så stor, att han gärna ville vara Gud själf, om han det kunde. Därför är det en lätt sak för honom att synas som den störste bland människor.

Regina såg åter utåt hafvet. Morgonens fridfulla lugn låg öfver de glimmande fjärdarna och manade hjärtats stormar till ro. Den unga flickan teg.

Dorthe fortfor: — Af deras frukt skall man känna de onda. Tänk, kära fröken, hvad ondt har icke den gudlöse konungen gjort vår kyrka och oss? Han har slagit många tusen af våra krigare, han har plundrat våra kloster och borgar, han har utdrifvit våra nunnor och helige fäder från deras gudliga boningar, och den fromme pater Hieronymus har hans folk, de kätterske finnarne, förskräckligt misshandlat. Oss har han drifvit bort i landsflykt till världens ända...

Åter såg Regina bort mot öarna och fjärdarna i deras hulda morgonklarhet. När den mörka demonen hviskade hatet i hennes öra, syntes henne den strålande naturen predika idel kärlek. På hennes läppar sväfvade redan den hänförande tanken: hvad gör det, om han slagit tusende, om han utdrifvit munkar och nunnor, om han jagat oss själfva i landsflykt, hvad gör allt detta, om han är stor som människa och handlar efter sin tros ingifvelse! Men hon teg af fruktan, hon vågade icke bryta med hela sitt förgångna lif. Hon uppfattade i stället ett af Dorthes ord, likasom för att bortleda det åskmoln af hat och förbannelse, som med sin mörka dimma kringsvepte hennes hjärta midt i denna lugna kärleksfulla tafla af ett haf i sommarmorgonens friska glans.

— Vet du väl, Dorthe, sade hon, att finnarne, som du hatar, bo vid kusten af detta haf. Ser du därborta

strimman af landet långt i öster. Det är Finland. Jag har ännu icke sett dess strand, och likväl kan jag ej afsky ett land, som sköljes af ett så herrligt haf. Jag kan icke tänka mig att onda människor kunna växa upp vid hjärtat af en sådan natur.

— Alla helgon beskydde oss! utropade den gamla, i det hennes magra hand i hast gjorde korstecknet. — Är detta Finland? Sankt Patrik bevare oss från att någonsin sätta vår fot på dess fördömda kust! Kära fröken, ni har då aldrig hört hvad man berättar om detta land och dess hedniska folk? Där råder en evig natt, där smälter aldrig snön, där ligga de vilda djuren och de ännu vildare människorna syskonsäng i hålor och klyftor. I skogen är det så tjockt af troll och vättar, att när man ropar en af dem vid namn, strax krypa hundrade otyg fram undan löf och grenar. Och inbördes förtrolla människorna hvarandra med allehanda ondt, så att när någon bär hat till en annan, förvandlar han sin ovän i ulfvaskepelse, och hvart ord de tala får lif, så att när de vilja göra en båt eller en yxa, säga de det, och strax hafva de hvad de säga.

— En vacker målning är det du gör, sade Regina, leende för första gången på länge, ty hafvets friskhet verkade godt på hennes drömmande själ. — Lyckligt är visst det land, där man skapar sig allt hvad man önskar med blott ett ord. Är jag hungrig och önskar en skön frukt, så säger jag: persika! och genast har jag persikan. Törstar jag, så säger jag: källa! och strax sorlar en källa vid min fot. Har jag sorg i mitt hjärta, så säger jag: hopp! och hoppet återvänder. Och längtar jag efter en älskad vän, så nämner jag hans namn, och han står vid min sida. Ett herrligt land vore Finland, om det är sådant du föreställer dig. Bodde vi också

med vilddjuren i en grop af den eviga snön, så skulle vi se på hvarandra och säga: fädernesland! Och i samma stund skulle vi sitta hand i hand vid stranden af Main under lindens skugga, där vi ofta sutto när jag var barn, och vår hembygds näktergalar skulle sjunga för oss, som fordom, sina ljufva driller.

Dorthe vände sig förtretad bort. Briggen styrde nu inomskärs, sköt med sakta fart förbi de yttersta klipporna, af hvilka många, som nu stå högt öfver vattenytan, den tiden ännu sköljdes af den salta vågen.

— Hvad heter det långa skogbevuxna landet till vänster? frågade Regina den närastående rorkarlen.

— Vargö, svarade mannen entonigt.

— Nu hör ni det själf, kära fröken, utropade Dorthe. Vargö! Det är det första namn vi möta på Finlands kust, och det visar oss hvad vi ha att vänta.

Briggen vände nu åt norr, gick mellan Långskär och Sundom landet, fällde åter af mot öster, passerade Brändö, gick obehindrad öfver det grund, som nu från dessa vatten utestänger större fartyg, in i Vasa då för tiden ypperliga hamn och saluterade med sexton kanonskott Korsholms vallar.

---

4. Bonden, borgaren och soldaten.

När den rike Aron Bertila satte sig i sin präktiga kärra, för att på en dag inresa till Vasa, beslöts, såsom en underpant på den återställda vänskapen mellan far och dotter, att Meri skulle taga plats vid hans sida,

för att i staden inköpa strömming, humla och vissa kryddor, såsom ingefära och kanel, hvilka redan då begynte att synas i förmögnare bondestugor. Både far och dotter hade med denna resa sina egna afsikter; men ingendera ville tillstå för den andra, att det egentligen var nyheter från Tyskland som båda sökte. Larsson hade under tiden i uppdrag att ha den vanliga tillsynen öfver arbetet hemma.

Det var just vid denna tid Gustaf Adolf och Wallenstein stodo mot hvarandra vid Nürnberg. Soldater behöfdes mer än någonsin, och Oxenstjerna skref från Sachsen bref på bref, för att påskynda ankomsten af nya förstärkningar. Oaktadt man således befann sig i brådaste skördetiden, gjorde kriget, som ock hade sin brådaste skördetid, att en mängd af det utskrifna unga manskapet från kringliggande socknar strömmade till Vasa, för att därifrån öfverskeppas till Stockholm och så vidare mot Wallensteins hotande skaror i Tyskland. Den tiden var exercisen långtifrån så invecklad och konstmässig som nu; att stå behjälpligt i ledet, att vid första kommando rusa rakt på fienden, att skjuta säkert — som österbottningarne på förhand lärt sig af själskyttet — och att hugga friskt uppå, det var hufvudsaken. Och sålunda kan man begripa, att mången af dessa bondegossar, nyss tagne från plogen, ännu hann tids nog fram, för att med ära stupa vid sin konungs sida på slagfältet vid Lützen.

Vasa stad var blott tjugu år gammal och mycket mindre till omfång än nu, icke blott för dess ungdom, utan ock emedan Korsholms ägor, som tillhörde kronan, hindrade allt utvidgande åt södra sidan. Kring gamla Mustasaari kyrka, ungefär längs norra sträckningen af nuvarande Köpmans- och Stora lång-gatorna, höjde sig

några trånga rader af nybyggda, rödmålade envånings hus med sex eller åtta obetydliga handelsbodar. Vid hamnen stodo magasiner, och trakten däromkring var uppfylld af fiskares och sjömäns kojor i spridda grupper, ty reguliera stadsplaner med raka gator ansågos af sextonhundratalets byggmästare tämligen öfverflödiga, och ju trängre man byggde husen tillsamman, desto tryggare ansåg man sig under en orolig tid. En köping, som Vasa då var, betraktade sig som en gemensam familj, och såsom ersättning för sina egna boningars obetydlighet blickade stadsborna med ett slags stolthet på de höga grönskande vallarna af Korsholm närmast i söder.

Den länge trodda och af Messenius bekräftade sägnen, att Korsholm skulle blifvit byggdt af Birger Jarl och erhållit sitt namn af ett stort träkors, hvilket där varit upprest både som symbol, segertecken och asyl, grundar sig på den lika gamla traditionen, att den berömde jarlen vid sitt tåg till Finland landstigit just på denna kust. Senare undersökningar ha dragit denna sägen och med detsamma Korsholms upphof i tvifvel; men visst är, att fästet är mycket gammalt, ja så gammalt, att man föga minns det annorlunda än som kvarlefva af något äldre. Det har veterligen aldrig bjudit någon fiende spetsen, dess läge gjorde det utan betydelse för Finlands försvar, och sedan Uleå och Kajana borgar blifvit uppförda kort före vår berättelses tid, upphörde man alldeles att betrakta Korsholm som militärisk position. Dess egentliga bestämmelse var numera dels att tjena till residens för höfdingen öfver Norrlanden, dels att härbergera andra kronans tjenstemän, tjena som fängelse och, jämte dess s. k. ladugård, gifva en nätt sportel till höfdingens underhåll. Dåvarande ståthållaren öfver Norrlanden, tygmästaren Johan Månsson

Ulfsparre till Tisenhult, som just vid denna tid efterträddes af öfverste Ernst Creutz till Sarvelaks, bodde endast tidtals på Korsholm; dock säger vår berättelse, att hans sjuttioåriga moder, fru Märta, med sträng hand förde regementet öfver både slott och ladugård under hans frånvaro.

Mellan bönder och borgare i de nya städerna rådde den tiden en onaturlig och för båda parterna skadlig rivalitet, uppkommen af regeringens bemödanden att till städernas förmån undertrycka landthandeln och på ett besynnerligt småaktigt vis reglementera varuutbytet. Därför, när den gamle mäktige bondechefen med sin dotter åkte in genom landttullen på Lillkyro sidan, hände väl att en och annan af stadsborna åt den välbekante mannen nickade en hälsning för hans rikedoms skull; men de mera högdragne bland köpmännen, som fruktade Bertilas personliga inflytande hos konungen, sågo honom med föga blida ögon och gåfvo sin harm luft i speord, nog högljudda, för att komma till den gamle mannens öron.

— Där, sade de, kommer Storkyro bondekungen, och Vasa har icke tänkt på någon äreport! Han håller sig för god att tröska i rian, han tänker gifva sig in i knekthopen och bli på fläcken generalissimus! Akten er, se bara huru onådig han ser ut, det förtmajestätet! Får han råda, så gräftar han upp Vasa till kyttland!

Hos den hetsige gamle Bertila var vreden sällan långt borta, men han dolde sin harm och pådref hästen, för att snart komma till den sjömansänka, där han vanligen hade sitt kvarter i staden. Han hade likväl ej kommit långt på nuvarande Köpmangatan, som äfven nu i vår tid ej är af de bredaste, men då var ytterst smal, innan vägen stängdes af en hop druckne rekryter, som

i en nära belägen ölstuga invigt det nya kamratskapet och stärkt sig till den förestående långa resan. Ett par underofficerare hade sällat sig till hopen såsom dess självskrifne anförare och stormade med ett tappert »ur vägen bonde!» emot den ankommande. Bertila, retad nyss förut och ur stånd att tygla sin vrede, besvarade tillropet med ett tämligen omildt piskslag, som afslog talarens prydliga, bredskärmade hatt med den däri uppfästade örnfjädern.

Härmed var fejden gifven. Den slagne störtade mot kärran, och hela skaran följde honom.

— Jaså, min gubbe, utropade den förolämpade krigaren, som var ingen annan än den muntre sergeanten Bengt Kristerson, hvilken Bertila så snöpligt affärdat i Storkyro — nu ha vi dig här mellan skål och vägg, nu skall jag tacka dig för ditt goda napptag i går. Gen rum, gossar, gubben är min, den lutfisken vill jag ensam fjälla.

Bertila var för gammal, att vidare pröfva lyckan i handkraft och såg sig om efter reträtt. Från kärran, som stannat tätt vid en bodtrappa, hoppade han, väpnad med pisken, ned på trappan och gaf därvid hästen en snärt, så att denne med kärran och dottern banade sig väg genom den vikande skaran och galopperade gatan fram. Men om Bertila ämnat söka en tillflykt i boden, blef han bedragen, ty midtför hans ögon stängdes dörren af dess ogine ägare. Den gamle kämpen såg flykten stängd, ställde sig raklång med ryggen mot boddörren och hotade med sin långa piske de anfallande.

— Låt oss tröska den högfärdige Storkyrobon! skrek en ung Laihelapojke, som under den enda vecka han burit musköten väl hunnit glömma sitt bondenamn, men icke sitt bondespråk.

— Bättre karl var far din, Matts Hindrikson, sade Bertila föraktligt. I stället att skräfla mot eget folk, hjälpte han oss som en ärlig bonde att klappa ryttarnes kyller hos Peder Gumse fordomdags.

— Hören I, gossar? ropade en af underofficerarne, den hunden skryter af att ha gifvit tappre soldater stryk.

— Vi låta ej kujonera oss!

— Bonden skall dansa efter vår piske!

— Och inte vi efter hans!

Och fem eller sex af de ifrigaste, som själfve nyss hade burit bondejackan, störtade fram för att neddraga Bertila från bodtrappan. Den gamle hade varit förlorad, om icke hans motståndare sen i går, den muntre sergeanten, kastat sig mellan honom och de angripande.

— Halt, gossar! ropade Bengt Kristerson med dundrande stämma. Hvad d-n tänken I på? Ären I ärlige krigsbussar? Sen I icke att gubben är sjuttio år, och ändå gån I sex mot en! Blitz-donner-kreutz-Pappenheim! — sergeanten hade på ort och ställe lärt denna mustiga svordom, som aldrig förfelade sin kraftiga verkan — är det krigsmannased? Hvad menen I att kungen skulle säga därom? Ur vägen, bussar, gubben är min, jag ensam har rättighet att byka hans tvätt. Ni skulle ha sett huru han lyfte mig i går som en lappad vant och kastade mig utför trapporna. Det var ett karlatag, och nu skall det likvideras.

Raskhet och ädelmod förfela sällan sitt intryck. De närmast stående gåfvo villigt rum. Sergeanten steg fram till trappan. Bertila hade kunnat nå honom med pisken, men slog icke. Han kände sitt folk.

— Vet du hvad det vill säga, bonde, utropade sergeanten med en myndighet, som skulle ha anstått själfva

öfverste Stålhandske — vet du hvad det vill säga, att kasta konglig majestäts och kronans krigsfolk utför trapporna? Vet du hvad det vill säga, att slå hatten af den evangeliska trons försvarare och den stormäktige romerske kejsarens besegrare, som med egen hand vunnit fjorton slagtningar och ränt värjan igenom sexton eller sjutton lefvande fältmarskalkar? Vet du det, bonde, hvad? Om jag vore i ditt ställe...

— Om jag vore i konglig majestäts och kronans krigsfolks ställe, svarade Bertila kallblodigt, skulle jag respektera en ärlig man i hans hus och en gubbe på hans ålderdom. Och om jag vore Bengt Kristerson, och om jag än hade besegrat romerske kejsaren och ränt värjan igenom sjutton lefvande fältmarskalkar, så skulle jag ändå icke förglömma att Bengt Kristersons fader, Krister Nilsson, var bonde i Limingo och stupade på Ilmola is som en ärlig stridsman mot Flemingens tyranni.

Sergeanten syntes ett ögonblick förbluffad. Därefter trädde han sin motståndare på lifvet och sade med grym uppsyn:

— Vet du väl, bonde, att jag kunde spetsa dig på den här!

Och därvid utdrog han till hälften ur slidan sin förfärligt långa plit. Bertila betraktade honom kallt med korslagda armar.

— Är du ej rädd, gubbe? återtog romerska rikets besegrare, synbarligen dekontenanserad af bondens fasta hållning.

Bertila kände sitt öfvertag. — När har du sett en ärlig finne rädd? sade den gamle nästan småleende.

Sergeanten var ingen elak karl. Han kände sig i hast mycket böjd för ädelmod, hans bistra min förbyttes

till den framfusigt jovialiska uppsyn, som klädde honom så väl.

— Vet ni, gossar, sade han med en blick på kamraterne, den där gamla oxen har både horn och klöfvar. Han hade kunnat bli något i världen, om han kommit bland kavaljerer. I går, när de voro femton mot en — ty det bör ni veta, gossar, att alla fjorton drängarne hjälptes åt att lyfta mig på krabatens rygg, och märken hade de efter det allihop — ja jag säger att i går hade jag bultat gubben brun och blå, om det ej varit i fruntimmerssällskap, ty töserna sutto med till bords. Men i dag äro vi femton mot en — och så menar jag att vi låta farsgubben löpa.

— Han är rik som belsebub, skreko några af sällskapet, han skall bestå en tunna öl.

Bertila drog upp en liten pung af läder, framtog några af Carl IX:s silfvermynt och kastade dem föraktligt i hopen. Detta retade soldaterne ånyo, flera armar höjdes, stormen hotade att ånyo brista lös, då i hast hela skaran satte af att springa åt hamnen. Man hörde en kanonad; det var briggen Maria Eleonora, som saluterade Korsholm.

5. Fröken Regina kommer till Korsholm.

Allt hvad lif och fötter hade i Vasa strömmade ned till hamnen, för att fägna sig åt den ovanliga anblicken af ett krigsskepp. Fem eller sexhundrade människor betäckte stränderna, rodde ut i båtar, klefvo i

masterna af hamnens jakter, eller ock på magasinstaken, för att bättre se. Tvåhundrade rekryter betraktade med blandad nyfikenhet, fruktan och stolthet det fartyg som, måhända för alltid, skulle bortföra dem från deras fädernesland. Och bakom dem stod en hop af deras mödrar, systrar och hjärtanskära, utgjutande strida tårar vid tanken på den nära förestående skilsmässan.

Tygmästaren Ulfsparre var borta i Sverige. Hans närmaste man, fogden Peder Thun, jämte krigsbefälet, mottog de ankommande, rekryterne bildade haj och chefen på Maria Eleonora bjöd fröken Regina artigt armen, för att ledsaga henne till Korsholm. Men i detta ögonblick kände den stolta flickan att hon var fånge. Hon afslog officerens arm och gick ensam med furstlig hållning, åtföljd af sin gamla tjenarinna, genom rekryternes leder och den gapande folkhopen. En så ovanlig syn försatte det lilla Vasa i en gruflig nyfikenhet. I ögonblicket uppkommo och spridde sig de sällsammaste rykten om hennes person. Hon vore, sade några, en prinsessa af Österrike, kejsarens dotter, tillfångatagen under kriget och skickad hit i säkerhet. Andra påstodo sig i henne igenkänna drottning Maria Eleonora; men hvad skulle hon på Korsholm?

— Det skall jag säga er, hviskade med viktig min en kannstöpande borgare. Hon har sammansvurit sig med sina tyska landsmän mot konungen och riket, och därför spärras hon in på det aflägsna trygga Korsholm.

— Det är icke sant, genmälde en annan, som af hemkommande soldater fått någon dunkel aning om anslagen mot konungens lif. — Det är, tillade han med skygg röst, likasom fruktade han att höras af föremålet för hans berättelse — det är en nunna från Välskland, tingad af jesuiterne att förgöra konungen. Sex gånger

har hon gifvit honom dödande gift, och sex gånger har han i drömmen blifvit varnad att dricka. När hon sjunde gången räckte honom den förgiftade bägaren, drog konungen sitt svärd och tvang henne att dricka sitt eget gift.

— Men huru kan hon då vara lifslefvande här? anmärkte mycket oskyldigt en bedagad fru.

— Lifslefvande? upprepade berättaren, utan att tappa koncepterna. Ja det kommer an på. Sådana varelser kunna förställa sig till den grad, att... ja ja, kommen I ihåg holländaren i fjol, som åt smält bly? Jag säger ingenting jag, men se bara, den svarthåriga nunnan är ju blek som ett lik.

— Har hon gifvit kungen förgift? utropade en darrande kvinnoröst tätt invid. Det var Meri, som med återhållen andedräkt uppfångade hvarje ord.

— Hvad är det för prat! genmälde en skeppare med uppsyn af att veta mer än alla andra. — När jag i våras var i Stralsund, såg jag de där ögonen, som man ej fort kan förglömma. Flickan fördes då till Stockholm, och en af vakten berättade mig hela saken. Hon är en spansk häxa, som sålt sig åt hin håle emot att i sju års tid få vara den yppersta skönhet på jorden. Se bara på henne: märken I att hin håle hållit ord? Men akten er, i de där ögonen är någonting mörkt som bränner och förtrollar. När hon då blef så vacker som I sen, begaf hon sig till svenska lägret och gaf konungen en kärleksdryck, så att han hvarken hörde eller såg någon annan än henne i sju veckors tid. Det tyckte hans generaler vara synd och skam, efter fienden låg hårdt uppå, och så togo de henne hemligen en natt och skickade henne hit, för att sitta de sju skönhetsåren till ända uppå Korsholm.

— Har konungen älskat henne? frågade Meri bäfvande.

— Det må jag veta, svarade sjömannen barskt.

— Har hon också älskat konungen?

— Nej det ges då inte nyfiknare folk än kvinnfolk. Hur topptusan vill du att jag skall ha reda på det? Hin håle är slugare än andra människor, det är säkert. Hon har gifvit konungen en kopparring...

— Med sju ringar innanför hvarandra och tre bokstäfver graverade på klacken.

— Hvad tusan, du vet det ju redan? Om klacken har jag ej hört, men väl om de sju ringarna...

Meri andades djupt. — Han bär den ännu! sade hon tyst med en hemlig fröjd. Meri var vidskeplig som hela hennes samtid. Det föll henne icke in att tvifla på möjligheten af häxor, förtrollningar och kärleksdrycker, men denna främmande mörka flicka, som älskade konungen och var af honom älskad tillbaka... kunde hon icke vara oskyldig till de gräsliga saker man om henne berättade? Den arma förgätna fattades af ett häftigt begär att närma sig detta hemlighetsfulla väsende, som stått den store konungen så nära. Ögonblicken voro dyrbara; om få timmar måste hon återvända till Storkyro. Hon fattade mod och följde främlingarne till Korsholm.

Det gamla residenset innanför vallarna var, oaktadt sin leende utsikt, mera dystert än praktfullt. Täta ombyten af ståthållare, som endast tidtals bodde på stället, hade gifvit det två våningar höga stenhuset med dess sidoflyglar för arrestanterne ett tungt och förfallet utseende. Hela byggnaden liknade mera ett fängelse, än en mäktig höfdings slott. Denna dysterhet ökades af dess nuvarande invånare, den stränga fru Märta med

Fröken Regina kommer till Korsholm.

hennes gamla pigor, några invalider och skäggige fångknektar. Hade konung Gustaf Adolf erinrat sig ställets beskaffenhet, hade han sannolikt icke sändt sin unga fånge till en så nedslående boning.

Fru Märta var beredd på sin unga gäst, hvilken man för henne beskrifvit såsom en farlig och fördärfvad ung person, för hvars list ingen bom var nog hård, ingen mur nog tjock. Hon hade därför åt fröken Regina och hennes tjenarinna låtit inreda en liten mörk kammare innanför slottsfruns egen sängkammare och föresatte sig att som en Argus bevaka den vilda flickans minsta rörelse. Fru Märta var i botten en rättskaffens hederlig fru, men en amper och styfsint gumma af gamla sorten, som uppfostrat alla sina barn med riset och aldrig ansåg dem växa från tillbörlig tuktan. Det föll henne icke in, att en ensam värnlös och öfvergifven flicka långt borta i ett främmande land behöft en tröstande hand, en moderlig vänskap; fru Märta ansåg, att agan borde tämja ett bortskämdt barn, och sedan, så trodde hon, vore det tid att tänka på ett mildare behandlingssätt.

När fröken Regina, van vid hafvets frihet, trädde öfver denna dystra bonings tröskel, for genom hennes smärta lemmar en ofrivillig rysning. Denna känsla förmildrades icke, när hon på trappan möttes af den gamla frun i snäft åtsittande linnemössa och en lång mörk yllekofta.

Det är möjligt att fröken Reginas böjning på hufvudet var något stel och hela hennes hållning något stolt, när hon hälsade den gamla fru Märta på slottstrappan. Men fru Märta lät sig icke däraf förskräcka. Hon tog den unga flickan i båda händerna, skakade dem bastant och nickade en hälsning ungefär midtemellan välkommen och vet hut. Därefter mönstrade hon sin gäst från topp till

tå, och resultaterna af mönstringen kommo i halfhöga ord öfver hennes läppar:

— Växt som en prinsessa ... skadar inte; svart i ögonen som en tatterska ... skadar inte; hvit i hullet som en mjölkbunke ... skadar inte; högfärdig ... aj aj, det var illa ... det bli vi två om, min söta vän.

Regina gjorde otåligt en min att gå vidare. Men fru Märta var ej den som släppte sitt tag.

— Vänta en smul, min söta, sade den stränga frun, i det hon sökte att hopsamla det lilla förråd af tyska ord hon möjligen kunde finna i sitt minnes skräpgömmor. — Sakta kommer man långa vägar. Den som träder öfver min tröskel får icke vara ett hufvud högre än dörrposten. Bättre att buga i unga dagar än krypa i äldre. Så där ... så hälsar en ungdom den som äldre och klokare är ...

Och innan fröken Regina det anade, hade den gamla armstarka frun lagt sin högra hand på hennes nacke, sin vänstra mot hennes medja och med en hastig tryckning tvungit sin stolta gäst att buga så djupt man billigt kunde begära.

Fröken Reginas bleka kind betäcktes af en rodnad så röd som aftonskyn, när det stundar storm. Högre och stoltare än någonsin reste sig flickans smärta gestalt, och hennes mörka ögon sköto en blixt, som likväl ej skrämde fru Märta. Regina teg, men gamla Dorthe fann sig utan tvifvel befogad att på sin herskarinnas vägnar gifva fru Märta en lektion i höflighet, ty hon tog till orda med sin lifliga sydländska gestikulation, trädde två steg högre på trappan och skrek utom sig af vrede:

— Eländiga finska trollpacka, hur vågar du behandla så nesligt en ädelboren fröken! Vet du väl, usla

fångvakterska, hvem du har den äran att mottaga i ditt hus? Du vet det inte? Så skall jag säga dig det. Detta är den högborna durchlauchtiga fröken Regina von Emmeritz, född furstinna till Emmeritz, Hohenlohe och Saalfeld, grefvinna till Wertheim och Bischoffshöhe, arftagarinna till Dettelsbach och Kissingen etc. etc. etc. Hennes fader var den durchlauchtigste fursten af Emmeritz, som ägde flera slott, än du, trasiga trollpacka, äger kojor i din stad; hennes moder var prinsessa af Würtemberg, besläktad med kurfurstliga bajerska huset, och hennes ännu lefvande morbroder, högvördigste glorärevördigste furstbiskopen af Würzburg, är herre till Marienburg och staden Würzburg med underliggande länder. Du trotsar uppå att din kättarekonung tagit vårt land och stad och tagit oss själfva till fånga; men den dag skall komma, när Sankt Georg och den heliga jungfrun stiga ned att förgöra eder, I hedningar, och därest du kröker ett hår på vårt hufvud, skola vi jämna detta slott med jorden och utrota dig, eländiga häxa, och hela din stad ...

Det är sannolikt att gamla Dorthes vältalighet ännu ej på långt när tagit slut, därest icke fru Märta gifvit sina tjenare en vink, hvarefter desse utan omständigheter togo den gamla och bortförde henne, oaktadt allt hennes motstånd, till ett af de små rummen i nedersta våningen, där hon lämnades åt sig själf att vidare öfvertänka sin frökens aristokratiska släktregister. Men fru Märta tog den bestörta Regina halft tvungen, halft godvilligt under armen och förde henne till det bestämda rummet innanför hennes eget, med utsikt öfver staden. Här lämnade henne tillsvidare den stränga frun, likväl ej utan att hon i dörren ännu fann lämpligt att tillägga följande förmaningar:

— Jag skall säga min vän, att lyda är bättre än gråta; den fågel, som sjunger för tidigt på morgonen, är innan kvällen i hökens gap. Seden skall man ta där man kommer. Klockan är nu sju på aftonen. Klockan åtta bärs kvällsvarden in, klockan nio lägger du dig, klockan fyra står du upp, och kan du ej karda eller spinna, skall jag gifva dig linnesöm, så att tiden ej blir dig lång. Därefter få vi talas vid, och när din piga förstår att hålla munnen, får du henne åter. Rolig godnatt; glöm ej att läsa din aftonbön; en psalmbok ligger på nattduksbordet.

Med dessa ord stängde fru Märta dörren, och fröken Regina befann sig allena. Ensam, fången, långt borta i ett främmande land, värnlös lämnad till pris åt en hård fångvakterska... dessa tankar voro icke de gladaste. Fröken Regina föll på sina knän och bad till helgonen, icke den kätterska psalmbokens böner, men efter det radband af rubiner, som hennes morbroder biskopen gifvit henne fordom till faddergåfva. Hvad bad hon? Det veta blott himmelen och de mörka murarna af Korsholm, men ett deltagande hjärta kan ana hennes bön. Hon bad om de heligas bistånd, om trons seger och kättarnes utrotande; hon bad äfven att helgonen måtte omvända konung Gustaf Adolfs sinne till den allena saliggörande kyrkan, att han, en annan Saulus, måtte blifva en annan Paulus. Sist bad hon äfven om frihet och försvar... och timmarna gingo, hennes kvällsvard bars in, och hon märkte det icke.

Fröken Regina såg ut genom det lilla fönstret. Där låg ett landskap i aftonsolens guld, en stilla vik med sin förgyllda vattenspegel; det var icke det yppigt grönskande Franken med dess drufvor, som just nu mognade; det var icke den brusande Main, och staden där-

borta var icke det rika Würzburg med sina rader af kloster och höga tornspiror. Det var det arma bleka Finland och en vik af dess haf; det var det börjande lilla Vasa med dess gamla kyrka Mustasaari, den äldsta i Österbotten; man kunde tydligt se solen blänka på de små spetsiga fönstren med målade rutor sedan katolska tiden, och det förekom Regina, som såge hon förklarade helgons blickar skåda ut från detta deras forna tempel. Och var icke själfva den nedgående solens öga i denna stund en sådan helgonablick, som med saligt lugn såg ned öfver världens strid! Allt var så stilla, så försonande mildt — aftonens glans, landskapets täcka grönska, de nyss afmejade åkerfälten med deras rader af skylar, de små röda husen med deras glimmande rutor — allt manade till andakt och frid.

Då hörde fröken Regina på afstånd en mild melankolisk sång, enkel och konstlös, men liksom sjungen ur naturens eget hjärta en ensam kväll, vid en sjunkande sol, på stranden af ett hvilande haf, när alla ljufva minnen vakna i ett längtande bröst. I början lyssnade hon ej därpå, men sången kom närmare . . . än skymdes den af en kojas vägg, än af en grupp af slokande björkar, än hördes den åter fri, hög och klar, och slutligen kunde man urskilja orden . . .

---

6. Söderns och nordens kärlek.

När den ensamma rösten nalkades, kunde man efter hand urskilja orden. Det var ett mildt hjärta, som sjöng i ojämna, men innerliga visor sina sorger och sin

längtan vid hafvets strand, i glansen af en skön augustikväll långt borta i nordanländerna.

Och solen hon skiner öfver världenes rund
allt öfver många haf och land;
och månen han går i den sena aftonstund
allt upp öfver himmelens rand.
Men aldrig så skiner den klara solen mer
på den arma förglömdas ro,
och aldrig så skådar den blida månen ner
på den stolte riddarens tro.

Ty vännen, den enda som jag hade kär,
bor långt i den glimmande borg;
han går i sin glans, han lämnar mig här
allena med all min sorg.
Han äger hundra vänner, och jag har blott en;
han äger slott och städer och land;
jag strör mina pärlor i aftonens sken,
jag sjunger för vikar och strand.

Och fågelen han flyger långt bort till sunnanfjäll,
till käraste vännens slott;
där sitter han i trädet och sjunger en kväll,
som jag, om min ensliga lott.
Det hör den stolte riddaren; vid lilla fågelns sång
förunderligt hans hjärta slår;
och förr än någon vet, så har kvällen gått sin gång,
som kärlekens fröjd förgår...

Ju mera fröken Regina lyssnade på dessa enkla toner, som för henne voro på engång så främmande och dock, för deras innerliga vemod, så välbekanta, desto mera rördes hon af en saknad, som så nära liknade hennes egen. Hon greps af längtan att andas den friska aftonens luft; det lilla fönstret motstod länge hennes

försök att öppna, men all fru Märtas försiktighet hade ej kunnat förekomma, att hakarna voro af rost nästan förtärda och slutligen gåfvo efter för den unga flickans upprepade försök. Blott två eller tre timmar hade hon varit en gäst i detta fängelse, och likväl andades hon kvällens doft som en lifstidsfånge andas frihetens luft. Hennes hjärta vidgades, hennes öga fick åter sin eld, hennes tankar återtogo sin svärmiska hänförelse, och hon sjöng, väl sakta, för att ej höras af sin fångvakterska, dock klart och melodiöst en sång, som blott svagt kan återgifvas med följande ord:

Fast hårdt jag pliktar,
för dig jag biktar,
o helga jungfru, hvad hjärtat diktar.
Jag älskar äran,
min själs begäran
är blott att dö utan blek förfäran.

Bland jordens kungar
min älskling ljungar
sin blixt, som Herren sin åska slungar,
stor när han trotsar,
stor när han krossar,
och allrastörst när han mildt förlossar.

Dock allt jag glömmer —
om du det dömer,
jag hämndens dolk i hans hjärta gömmer.
O helga klara
Guds moder, spara
den ädles bröst för så dödlig fara!

Låt honom svära
din kyrkas lära,
då vill ej mer jag af dig begära.

Maria, skona
hans lif, hans krona
Låt mig med lifvet hans brott försona!

Den ensamma gestalten, som sjungit den första visan, närmade sig småningom tätt under slottsmuren; det var en kvinna af folket, blek, med fordom vackra drag af en intagande godhet. Utan tvifvel sökte hon att uppfånga den främmande flickans sång, men det lyckades henne ej, för tonernas dämpade ljud och för språkets obekanta klang. Hon satte sig då på en sten ett stycke utanför muren och riktade oafvändt sin milda blick mot fången i slottsfönstret. Regina åter fästade på henne sina mörka genomträngande ögon; man skulle trott att båda fullkomligt förstått hvarandra, ty sångens språk behöfver intet annat lexikon än hjärtat. Eller sade dem båda en aning, den sjuttonåriga och den trettiosexåriga, att de båda älskade samme man, att båda sjöngo sin skeppsbrutna kärlek på en fjärran strand, men på ett så oändligt olika sätt.

Uppe i norden äro sommarnätterna klara alltintill början af Augusti, då ett lätt genomskinligt flor begynner att efter solens nedgång utbreda sig öfver strand och vikar. I medlet af Augusti, där man nu befann sig, har detta flor redan tätnat och beslöjar med en mild och mjuk skugga sommarens löf och lunder. Stiger då månen upp öfver denna värld af försvinnande grönska, så finnes i hela naturen intet mera vemodigt skönt än en sådan augustikväll, när ögat, vant vid tre månaders oafbruten dag, fasar tillbaka för mörkret och likväl ser detta mörker i sin allraljufvaste skepnad, lik en mild sorg genomstrålad af en himmelsk glans. Detta intryck kommer åter hvart år, om man än lefde i århundraden; det är

ljus och mörker som strida på samma gång om världen och om människohjärtat.

De båda ensliga sångerskorna erforo makten af detta intryck; de sutto båda stumma, orörliga, stilla betraktande hvarandra i den tilltagande skymningen; ingen sade ett ord, och likväl förstodo de båda hvarandras hjärtans tankar.

Då uppstod plötsligt den bleka kvinnan därute och syntes, vänd mot staden, lyssna på ljud, som störde kvällens heliga frid.

Fröken Regina följde uppmärksamt den okändas rörelser och lutade sig ut genom fönstret, för att bättre se. Aftonen var tyst och lugn, blott i fjärran hördes ett årtag i sjön eller den melankoliska uthållande tonen af en vallherdes horn. Denna tystnad, ökad af det ovanliga i det första mörkret på höstsidan, hade något heligt och vördnadsbjudande. Desto sällsammare var det aflägsna gny, som från stadssidan afbröt densamma. Det var icke hafvets brus, eller forsens dån, eller sprakandet af en aflägsen skogseld, ehuru det liknade något af allt detta. Det var snarare sorlet af en ursinnig folkhop, på engång intagen af raseriet och nöden ... och strax därpå syntes ett eldsken långt borta åt stadens norra del.

Med vindens hastighet ilade den ensamma gestalten utanför muren bort åt det håll där faran hotade ... Vi vilja för ett ögonblick gå henne där i förväg.

Ankomsten af örlogsbriggen, som var bestämd att bortföra rekryterne, hade försatt desse i en spänning, ökad af sorgen, stoltheten och ölet. De hade med sitt underbefäl i spetsen trängt sig kring ölkrogarna, och i denna tid, när soldaten betydde allt, nödgades man ofta se genom fingrarna med hans själfsvåld, för att hålla honom vid godt lynne. Öfverbefälet låtsade således icke

märka, att tvåhundrade unge män med österbottningens stridslystna sinne berusade sig ända till öfvermått, och det är möjligt, att denna politik i ett sådant ögonblick varit den rätta, därest icke en särskild och för lugnet vådlig tillfällighet hade bragt de engång lössläppta passionerna i full låga.

Den tappre sergeanten Bengt Kristerson hade icke försummat detta tillfälle att göra sig själf all möjlig rättvisa. Han hade, intagen af den höga tanken om sin värdighet, uppklifvit på ett bord och grundligen bevisat sina nye stridsbröder 1:o att det egentligen varit han som eröfrat Tyskland; 2:o att han långt för detta skulle jagat kejsar Ferdinand lifslefvande i Donaufloden, därest icke denne stått i förbund med djäfvulen och förhäxat hela svenska armén samt kungen själf i främsta rummet; 3:o att Bengt om natten efter Frankfurterborgarnes bal stått på vakt utanför kungens sängkammare och tydligen sett belsebub i en ung flickas gestalt där anställa ett förskräckligt oväsende samt 4:o — och till denna slutsats kom sergeanten helt naturligt under ögonblickets inspiration — att hela rikets och världens ve och väl berodde på trollpackan, som nu satt fängslad inom Korsholms murar.

— Man skall få se att den svarthåriga häxan bringar pesten i staden, inföll betänkligt en Malaksbo med lurfvig uppsyn och hvitt hår.

— Den varulfven!

— Den konungamörderskan!

— Skola vi tåla att hon sitter i fred och ro och förgör både kung och land med sina trollskott? utropade en försupen tingsskrifvare, som sällat sig till sällskapet.

— Låt oss byka henne i sjön! skrek en Nerpesbo.

— Låt oss klubba henne på fläcken! skrek en Lappobo med örnnäsa och mörka buskiga ögonbryn.

— Och ger man henne icke i våra händer, så tända vi eld på Korsholm och bränna ugglan och boet på en gång, inföll en vildsint Laihelabo.

— Bättre är det, än att riket förgås, anmärkte en gravitetisk själskytt från Replot.

— Bränder hit! skrek en Vöråbo.

— Till Korsholm! sorlade hela skaran. Och upphetsad, som vanligen händer, af sina egna ord, störtade massan fram till den stora, öppna spisen i stugan, ryckande åt sig så många brinnande bränder där funnos. Men olyckan ville att en stor mängd lin var upphängdt i knippen på stugans väggar. En af rekryterne svängde i ruset sin brand för högt, linet tog eld, det starka luftdraget från dörren blåste därpå, och om få ögonblick stod krogstugan i full låga.

Alla som därinne voro störtade ut. Ingen hann uppfatta rätta tillgången.

— Det är trollskott! skreko somliga.

— Det skola vi betala häxan på Korsholm! ropade andra.

Och hela den rasande hopen skyndade i fullt språng mot det gamla slottet.

7. Korsholms belägring.

Knappt hade Meri — ty den ensliga sångerskan var ingen annan än hon — förstått den vilda hopens afsikt, innan hon med vindens hastighet ilade på genvägar tillbaka till Korsholm. Vid augustimånskenet, som

göt sitt silfver öfver nejden, kunde hon tydligt urskilja i fönstret Reginas mörka lockar, hvilka svartare än natten aftecknade sig mot rummet innanför, likt en skugga i själfva skuggan. Och under dessa lockar glimmade tvenne ögon, drömlika, djupa, likt stjärnans skimmer i den svarta spegeln af en nattlig sjö. Orden dogo på den arma Meris läppar, alla sällsamma rykten stego som spöken upp för hennes inbillning. Hon, som satt så ensam däruppe i fönstrets täta skugga, var hon icke ändå till slut en söderländernas häxa, en förvandlad trollpacka, gråtande öfver sitt öde att nödgas inom dessa murar förlefva sina sju skönhetsår och därefter åter blifva hvad hon varit: ett ohyggligt vidunder, hälften kvinna och hälften orm?

Meri stod som förstenad vid murens fot.

Men allt närmare hördes den vilda skarans sorl, redan såg man skenet af bränderna nalkas slottet. Då bemannade sig den vidskepliga landtkvinnan och höjde sin röst jämnt så att den kunde höras till fönstret. — Fly, ers nåd, sade hon snabbt på svenska, fly, en stor fara hotar er, soldaterne äro vilda och galna, man säger att ni velat mörda kungen, och man begär ert lif.

Regina såg den bleka hamnen i månskenet, och äfven för hennes inbillning uppstego alla de sägner hon hört om detta trolldomens land. Hon hade under tiomånaders vistelse bland svenskarne i någon mån lärt sig förstå deras språk; hon fattade icke genast den andras mening, men ett enda ord var tillräckligt att fästa hela hennes uppmärksamhet.

— Kungen? upprepade hon på bruten svenska. Hvem är du och hvad har du att säga mig om den store Gustaf Adolf?

— Försumma ej ett ögonblick, ers nåd, fortfor Meri, utan att lyssna på Reginas fråga. De äro redan vid porten, och fru Märta med sina sex knektar skall ej förmå skydda er mot två hundrade. Fort! — kommer ni ej ut genom dörren, så bind tillsamman lakan och dukar och hissa er ned genom fönstret; jag skall mottaga er.

Regina begynte nu fatta att en fara förestod, men långt ifrån att förskräckas däraf, hörde hon det med ett hemligt nöje. Hon var ju en martyr för sin tro, bortslungad till detta vilda land för sitt nit att vilja omvända kyrkans mäktigaste fiende. Nu kom måhända den stund, när helgonen unnat henne martyrkronan, dyrt förvärfvad med själfva lifvet. Hvarför skulle hon fly en ära sådan hon nyss förut besjungit? Var det icke den onde frestaren själf, som i den bleka kvinnans gestalt ville locka henne från en oförgänglig gloria? Och Regina svarade: *Et dixit diabolus: da te præcipitem ex hoc loco, nam scriptum est: angelis suis mandavit de te, ut te tueantur, ne ullo modo lædaris*[1]. Vid dessa ord framträdde månen förbi hörnet af muren och kastade sitt melankoliska sken på den sköna flickans anlete. Hennes kinder glödde, hennes ögon brunno af en svärmisk glans. Meri betraktade henne full af förundran och rädsla ... och åter for det genom hennes föreställning, att det aldrig stod rätt till med en varelse af så besynnerlig blick och med så främmande ljud på läpparna. En obeskriflig förfäran fattade henne, och hon flydde, utan att veta hvarför, bort i månskenet tillbaka till staden.

[1] Och djäfvulen sade: »Gif dig här utföre, ty det är skrifvet, han har gifvit sina änglar befallning om dig, att de bevara dig, så att du i ingen måtto skadas.» Jämför Matth. 4: 6, där lutherska texten afviker från den katolska.

Emellertid hörde Regina allt upp i sin kammare sorlet från slottsgården. Den druckna hopen hade hejdats af en väl tillbommad port och stod larmande utanför, under hotelse att icke lämna sten på sten af hela slottet, därest man icke genast till dem utlämnade trollpackan. Men fru Märta, nyss väckt ur sin söta sömn, var icke den som lät skrämma sig. Hon hade varit med vid mer än en belägring i sina unga dagar och förstod som en klok kommendant, att en fästning icke faller för stora ord. Den som vinner tid vinner allt, tänkte fru Märta, och hon lät därför underhandla om kapitulation, med begäran att veta hvad de stormande egentligen ville och hvarför de ville det. Under tiden framsöktes ett halft dussin rostiga musköter, hvarmed slottets invalider beväpnades; de sex fångknektarne utrustades med klubbor och pikar; själfva pigorna fingo order att gripa till såstängerna, hvarmed under klubbekriget mer än en af Flemingens ryttare fått sin bane. Så utrustad, tyckte sig fru Märta med fog kunna afbryta alla underhandlingar, trädde därför i egen person fram till insidan af porten och begynte en skurläxa, som innehöll ord och inga visor.

— I ursinniga lymlar, skrek den tappra frun med mera kraftiga, än just fina ordalag — måtte hin håle taga er, så många I ären, försupna öltrattar! Packen eder på ögonblicket er väg, eller, så sant jag heter Märta Ulfsparre, skolen I få smaka mäster Hans på ryggen, I ärkebestar, fyllbultar, ärelöse skälmar och nattskojare!

Mäster Hans var nämligen en ansenlig karbas af flätad rotting, som sällan lämnade fru Märtas hand och för hvars eftertryckliga moraler alla slottets invånare hyste en djup respekt. Men vare sig nu att den stojande hopen icke kände mäster Hans' förträffliga egenskaper,

eller att fru Märtas ord under larmet hördes blott af de närmast stående, skaran fortfor att tränga på under höga rop, och den bastanta furuporten knakade i sina fogningar. »Ut med trollpackan!» skreko de vildaste, och några af dem hade redan begynt kasta bränder mot porten i mening att antända den.

Fru Märta hade på vallen tvenne klunsiga kanoner från Gustaf I:s tid, Höken och Dufvan kallade. Deras oskyldiga bestämmelse hade redan länge varit den att besvara inkommande fartygs salut samt vid högtidliga tillfällen, såsom namnsdagar och kungliga förmälningar, med ljudelig stämma tolka den allmänna pligtskyldiga förnöjelsen. Nu låg visserligen vallen utanför slottets dåvarande enda befästning, det höga planket af furu med järntaggar uppå, och kanonerna voro följaktligen lättare åtkomliga för fienden än för de belägrade själfva. Men fru Märta räknade ganska riktigt ut, att en kanonad från vallen både skulle imponera på fienden och tjena som nödskott för att hitkalla undsättning från örlogsbriggen och staden. Hon lät därför tvenne af knektarne under skydd af natten smyga dit ut, ladda Höken och Dufvan samt strax efter skottens affyrande — med löst krut, förstås — i största hast retirera till slottet igen.

Verkan häraf var ögonblicklig. Larmet och skriket tystnade plötsligt, och fru Märta lät icke tillfället gå sig ur händerna.

— Hören, I tjufpack — skrek hon, uppklifven på en stege, så att hennes hvita nattmössa syntes i månskenet en half aln öfver porten — därest I icke på fläcken packen eder bort från kunglig majestäts och kronans slott, skall jag låta mina kanoner skjuta er sönder och samman som kålstjälkar, I skräflande fyllesvin! Veten I väl att arga hundar få rifvet skinn, och den kyckling

som sticker sin hals i räfvens gap får se sig om hvar hufvudet sitter. Jag skall låta hugga er i stycken, ert rackarfölje — fortfor fru Märta allt mera uppretad — jag skall hacka er till mäsk och kasta er för...

Olyckligtvis fick den tappra kommendantskan icke fullborda sin hjältemodiga harang. En af hopen därute hade funnit på marken en rutten rofva och slungade den med sådan skicklighet mot den i månskenet glänsande hvita nattmössan, att fru Märta, träffad midt i pannan, var nödsakad retirera och för första gången i sitt lif icke fick tala till punkt. Bland hopen uppstod nu ett outsläckligt skratt, och med detsamma hade fru Märtas anseende lidit en ohjälplig afbräck. Allt mera öfvermodig stormade fienden mot porten, gångjärnen bågnade, plankorna sviktade, slutligen instörtade ena porthalfvan med ett förfärligt dån, och hela skaran af de belägrande inrusade med ens på slottets inre gård.

Nu hade man kunnat hålla tre mot ett, att fru Märta blifvit tvungen att kapitulera. Men nej, hon drog sig flinkt med hela sin styrka i det inre af slottet, tillbommade ingången och placerade sina skyttar i fönsterna med hotelse att nedskjuta den förste som gjorde ett försök att intränga. Så resolveradt mod hade vid hvilket annat tillfälle som helst icke förfelat sin effekt, men den larmande hopen i sitt öfvermod hvarken hörde eller såg. De främste begynte att med en funnen järnstör gifva den bommade dörren stöt på stöt...

Då uppstod bland de ytterste förvirring och rop... de mellerste vände sig om och sågo genom den instörtade porten, så långt man kunde se i det ovissa månskenet, hela vägen fylld med hufvud vid hufvud och musköt vid musköt. Det var som hade en armé vuxit upp ur jorden, för att i grund förgöra fridsförstörarne. Var det

kanhända alla de blodlösa skuggor af Korsholms längesedan afdöde kämpar, hvilka rest sig ur grafven, för att hämnas det våld man begått mot det gamla fästet?

*

För att förklara den oväntade syn, som nu framtedde sig för den stormande hopens blickar, måste man erinra sig, att en stor del af kringliggande traktens allmoge strömmat till staden för att blifva vittne till rekryternes aftåg. Det bör också nämnas, att Storkyro bondekungen kvarstannat öfver natten i staden, förmodligen i hemlig väntan att af briggen Maria Eleonoras besättning få höra nytt från Bertel. Soldatkrogens brand och den larmande hopens tåg mot Korsholm hade satt hela Vasa i rörelse, och när Meri i fullt språng anlände, besvärjande sin far att rädda den fångna fröken, fann hon villiga öron öfverallt. Österbottningen är fort slagfärdig, och när bönderne erforo den oförrätt, som nyss förut blifvit tillfogad Bertila, deras ypperste man, vaknade hos dem den gamla förbittringen mot soldaterne. De glömde, att många af deras egna söner och bröder nyss iklädt sig rekrytjackan, de kunde omöjligt försumma en så ypperlig anledning att, både i mänsklighetens namn och till försvar för kronans slott, gifva knektarne stryk. De tågade alltså med Bertila i spetsen, vidpass hundrade man starke, till slottets undsättning, och hvad man i månskenet kunde taga för pikar eller musköter, var föga annat än i hast tillgripna stänger och gärdsgårdsstörar, det vanliga vapnet i större bataljer på denna ort.

Så snart knektarne märkte sig vara anfallne utifrån, sökte de dölja sin förvirring med höga rop och hotelser. Ovisse om fiendens styrka, började redan somlige af dem

tänka på en kinkig reträtt öfver det järntaggade planket; andra trodde sig hafva att skaffa med en hel armé af spöken, ditkallade genom den främmande trollpackans besvärjelser, hvilket syntes äfven den modigaste hemskt och obehagligt. Desse togos snart ur sin villfarelse genom de välbekanta ljuden af Malaks svenska och Lillkyro finska, hvilka rimligtvis kunde anses komma från mänskliga och icke spökande läppar. I det ögonblick den yttre fienden med sin massa tillspärrade porten, uppstod, likasom genom öfverenskommelse, en tystnad å båda sidor, hvarunder man kunde urskilja en röst från slottsfönsterna och en annan från yttre vallen, båda talande på en gång.

— Har jag icke sagt eder det, skrek fru Märta tappert ur fönstret; har jag icke sagt eder, fyllbultar, tjufstrykar, sju gånger skall man tänka, innan man sticker näsan mellan viggen och trädet, och har svansen kommit i räfsaxen, är intet annat råd än bita den af. En stor mun behöfver en bred rygg, och hållen nu själfva till godo med att betala fiolerna. — Och därmed drog sig fru Märta tillbaka, sannolikt af fruktan för en ny påhälsning af ruttna rofvor.

Den andra rösten från vallen var en gubbes ännu kraftfulla stämma, som tillropade soldaterne:

— Viljen I sträcka gevär och utlämna edra anförare, så få de öfrige fritt aftåg. Hvarom icke, så skall det blifva en dans, hvars make Korsholm ännu icke sett, och vi skola nog sörja för att stråkarna hartsas.

— Må alla gastar anamma dig, bondlymmel! svarade från gården en röst, på hvilken man tydligen kunde igenkänna den lustige sergeanten Bengt Kristerson. — Hade jag dig mellan mina näfvar, jag skulle, blitzdonner-kreutz-Pappenheim, lära dig att bjuda ärliga

soldater en feg kapitulation. Framåt, gossar, låt oss rensa porten och jaga det packet tillbaka till deras grötgrytor!

Lyckligtvis var ingen af soldaterne beväpnad med eldgevär och ganska få med sidovapen, emedan rekryterne ännu icke erhållit sådana. De fleste hade, utom sina slocknade eldbränder och några sönderbrutna körredskaper, endast vedträn, ryckta i hast från en på gården stående vedtraf. Sålunda utrustad, stormade skaran mot porten.

Vid första sammandrabbningen mottogos soldaterne med så kraftigt haglande rapp af gärdsgårdsstörarne, att mången med blodigt hufvud drog sig tillbaka. Men innan kort blef trängseln i porten så stark, att ingen arm kunde höjas, intet rapp gifvas, och nu uppstod mellan de främste ett ursinnigt brottande, medan de ytterste från båda sidor trängde på och slutligen sammanpressade de främste så tätt, att ingen kunde röra arm eller fot och man hvart ögonblick kunde vänta att klämmas till döds. Här sågos järnarmar förgäfves söka att kullkasta sin fiende, breda skuldror förgäfves söka att bana sig en väg genom den hopklämda massan. Slutligen blef tryckningen inifrån så stark, att böndernes främsta leder sprängdes eller kullstörtades och vidpass hälften af knektarne bröt sig en väg utåt den friare planen utanför vallen, medan den öfriga hälften, ånyo inspärrad, måste kvarblifva på slottsgården.

Nu först begynte en formlig batalj. Man slogs med störar och vedträn, med piskor och knytnäfvar. Här haglade månget hugg, som bättre användts på Isolanis kroater; här utfördes mången rask bedrift, som bättre passat på Tysklands slagfält. Soldaternes styrka, ehuru till antalet öfverlägsen, var af porten delad i tvenne från hvarandra afskurna kårer och råkade snart på underbalans. En del af dem, och det var de yngste rekryterne,

togo till flykten och skingrade sig bortåt staden; andra blefvo öfvermannade och illa uppklappade, andra åter, och det var de krigsvane gamle soldaterne, retirerade till vallen, för att hafva ryggen fri, och försvarade sig där med ursinnig tapperhet. Segern syntes nu afgjordt luta åt böndernes sida, då striden åter tog ny fart därigenom att besättningen vid porten, som för striden utom vallarna förglömde fienden inom dem, af de instängde knektarne öfverrumplades och desse rusade ut, sina kamrater till hjälp. Desse åter fingo nu luft och angrepo i sin tur bönderne med ökadt raseri; slagsmålet invecklades allt mera, segern blef allt ovissare, båda partierna hade nederlag att hämnas, och bådas förbittring växte i samma mån som bådas styrka å ömse sidor åter blef jämnare.

Och öfver denna tafla af larm och stoj, af klagan, segerrop, hotelser och vild inbördes fejd, sken den silfverklara augustimånen, lik ett himmelskt öga, ned på jordens självförskyllda ångest och nöd. Alla vikar strålade i månskenet; i trädens löf och i det fuktiga gräset glimmade millioner daggdroppar likt pärlor i högsommarens gröna skrud. Hela naturen andades ett obeskrifligt lugn; en mild svalka från det stora blanka hafvet i väster drog sakta fram öfver kustbygderna, på afstånd hördes dyningens enformiga sorl mot stränderna, och aftonens stjärnor blickade tysta och tindrande ned i de dunkla vattenspeglarna.

När gården befanns tom, vågade sig fru Märta och hennes fångknektar åter ut, för att på närmare håll åskåda striden vid vallarna. Den tappra frun fann sig utan tvifvel befogad att ånyo på sitt sätt deltaga i fejden, ty man hörde henne ljudeligen ropa till bönderne:

— Rätt så, gossar, trummen friskt på, låten käppen spela; mången har dansat efter sämre fioler.

Och till soldaterne skrek hon:

— Sliten med hälsan, mina barn, hållen till godo litet kvällsvard, Korsholm bjuder hvad huset förmår. Varen tillfreds, er trollpacka är i godt förvar, Korsholm har goda reglar och bommar, också för er, skojare!

Men likasom ett nyckfullt öde velat beslå den hederliga frun med osanning och bringa all hennes försiktighet på skam, såg man i samma ögonblick en hög och svart kvinnlig gestalt på höjden af vallen afteckna sig mot den månljusa natthimmeln.

Fru Märta kände orden af häpnad förstelna på hennes läppar, när hon i gestalten igenkände sin väl förvarade fånge. Huru fröken Regina kommit ut genom lästa dörrar och slutna fönster, var för den goda frun en så obegriplig gåta, att hon i ögonblicket smittades af den vidskepliga tron på den främmande flickans förbund med mörkrets makter. Hon förglömde alldeles alla anstalter att gripa flyktingen och väntade ingenting mindre, än att se stora svarta vingar växa ut på gestaltens skuldror och att se denna i skepnad af en ofantlig korp höja sig emot det stjärnströdda himlahvalfvet. Läsaren åter kan lättare finna en naturlig förklaring. Stridens gny och de båda kanonskotten hade hörts ända upp till Reginas ensliga kammare. Hvarje stund väntade hon att blifva gripen af bödlar och släpad till en säker död, och så herrlig syntes henne lotten att dö för sin tro, att hennes otålighet i högsta grad stegrades, när gnyet därnere fortfor, men ännu efter en timmes förlopp ingen mänsklig fot hördes närma sig hennes dörr. Slutligen rann i hennes svärmiska själ den tanken, att mörkrets furste afundades hennes sköna lott och att striden därnere var af honom tillställd, för att i stället för en glorrik död bereda henne ett tynande lif i

Korsholms belägring.

fängelset utan vinning och utan fröjd. Hon erinrade sig den sjungande kvinnans råd att genom sammanbundna lakan och dukar nedhissa sig genom det öppna fönstret; snabbt fattade hon sitt beslut och stod några minuter därefter i alla de stridandes åsyn på vallen.

Allteftersom desse varseblefvo den höga gestalten däruppe i månskenet, grepos de af samma vidskepliga förfäran, hvilken nyss hade förlamat fru Märtas kvicka tunga. Striden afstannade efter hand af sig själf och fortfor blott på de aflägsnaste punkterna; vän och fiende syntes fattade af en gemensam fasa, och närmast kring vallen uppstod en tystnad så djup, att man kunde i fjärran höra hafvets dofva sorl mot kiselstränderna.

Och fröken Regina talade med en röst så hög och klar, att den, om icke hennes svenska varit så bruten, ganska väl kunnat förstås af alla de kringstående.

— I Belials barn, sade hon med en stämma, hvars i början lindriga darrning snart öfvergick till fasthet och lugn — I folk af den kätterska tron, hvi dröjen I att taga mitt lif? Här står jag, utan vapen, utan något mänskligt beskydd, med den höga himmelen öfver mig och jorden och hafvet vid mina fötter, och säger till eder: eder Luther var en falsk profet; det finnes ingen salighet, utom i den rättrogna allmänneliga katolska kyrkan. Därför omvänder eder till den heliga jungfrun och alla helgon samt bekännen påfven vara Kristi ståthållare, såsom han visserligen är, att I mån från edra hufvuden afvända Sankt Görans svärd, som redan är höjdt att förkrossa eder. Men mig kunnen I döda, till att besegla min tros sannfärdighet; här står jag, hvi dröjen I? Redo är jag att falla för min tro!

Det var fröken Reginas lycka, att hennes tal icke förstods af dem, till hvilka det var ställdt. Ty så stark

var lutherdomens makt i denna glödande tid, när riken och människor för denna lära uppoffrade välfärd och lif, att äfven den ringaste och okunnigaste var uppfylld af brinnande nit och ett blindt hat till påfven och hans anhängare — om hvilket allt våra barska, men kärnfriska gamla psalmböcker ännu i dag bära tydligt vittne. Hade denna folkmassa, vare sig bönder eller soldater, hört Regina upphöja påfven och förklara Luther för en falsk profet, så hade den ofelbart i sitt raseri slitit henne i stycken. Nu däremot susade flickans ord likt okända ljud genom deras öron; de sågo hennes trygga hållning, och den aktning, som modet och olyckan i förening alltid ingifva, underlät icke att göra sin verkan uppå den nyss så uppbragta hopen, som nu stod obeslutsam och rådvill hvad den egentligen borde tänka och göra. Fröken Regina väntade åter förgäfves att blifva släpad till döden. Hon nedsteg från vallen, hon blandade sig i den skyggt vikande folkhopen, enhvar kunde se att hon var fullkomligt värnlös, och likväl rördes icke en hand för att gripa henne.

— Det är icke en människa af kött och blod, det är en skugga, sade betänkligt en gammal Vöråbo. Jag tycker mig se månen lysa tvärsigenom henne.

— Det må vi fresta, utropade en lurfvig Ilmolabo och lade sin grofva hand tämligen hårdt på Reginas skuldra.

Ögonblicket var afgörande. Den unga flickan vände sig om och såg angriparen med så mörka, djupa, glänsande ögon rätt i ansiktet, att denne, betagen af en förunderlig känsla, genast drog handen tillbaka och smög skamflat sin väg. Honom följde en stor del af de närmast stående. Ingen kunde förklara makten af dessa svarta ögon i nattens månsken, men alla kände inom sig deras hemlighetsfulla inflytande.

Om få minuter var platsen omkring Regina tom, striden hade upphört, och en sent omsider anländ patrull gjorde slut på oväsendet genom att arrestera de motsträfvigaste.

Men ännu länge fortfor den af klubbekriget fostrade rivaliteten mellan bönder och soldater, mellan den idoga *plogen,* Finlands stolthet, och det segrande *svärdet,* som vid denna tid drog ut att tämja själfva den romerske kejsaren.

Om Regina säges denna gång endast, att hon villigt, dock med en suck öfver sin mistade martyrkrona, lät sig återföras i den mörka, ensliga fängelsekammaren under fru Märtas vård. Men Bertila med sin dotter återvände till Storkyro, den gamle med tankar på en kommande storhet, den unga med minnen af en förgången fröjd. Och bör man därvid noga märka, att allt detta tilldragit sig under två dagar af sommaren 1632, således före konung Gustaf Adolfs död, som förmäles i slutet af första berättelsen.

Och dagar och månader gingo, och mänskliga öden bytte gestalt, och det ilande ordet nödgas hejda sin flygt och förstummas ett ögonblick i förbidan på kvällar som komma. Ty fältskärns berättelser varade, liksom barnets glädje och sorg, en enda aftonstund — nog kort för dem som med vänskap hörde därpå, och kanske nog lång för de andra. Men aldrig klipptes berättelsens tråd i sitt halfva lopp, utan att unga och gamla tänkte vid sig: det kommer dock mera. Och det måste fältskärn lofva. Han hade så mycket att förtälja ännu om den halfspunna härfvan af tvenne släkters öden, och nästa gång spinnes den säkert längre, om icke till slut, så likväl till »pasmen», som säger att garnet uppnått sin rätta längd

FÄLTSKÄRNS BERÄTTELSER.

III.

ELD OCH VATTEN.

Fältskärns tredje berättelse.

När fältskärn nästa gång såg sina sagolystna åhörare, både små och stora, församlade, hade omkring sex veckor förflutit sedan sist. Det hände sig nämligen, att under tiden en händelse händt gamla Bäcken. Hvar och en har sin käpphäst här i världen, och gamla ungkarlar i synnerhet. Bäcken hade nu engång fått i sitt hufvud att han på gamla dar skulle ha en viss bekvämlighet; han hade på vinden en tämmelig påse med dun, och den brukade han höst och vår förkofra med fågelskytte. Hvartill dunet skulle användas, gjorde han ingen klok uppå; när man frågade honom därom, hände sig att han svarade:

— Jag skall göra som Possen vid Viborgska smällen: om Finland kommer i nöd, skall jag stiga upp i ett torn och skaka mina fjädrar i luften, så bli däraf lika många soldater, som påsen har dun.

— Bror talar, förb. mig, som en anka, genmälde kapten Svanholm, postmästaren. Bättre virke skall bror ha att göra soldater af i våra dagar. Jag tror, d-n anamma, att bror anser oss krigare för kycklingar.

— Ja — tillade fältskärn, när kaptenen ville fortsätta — jag vet hvad bror vill säga: alldeles som Fieandt vid Karstula.

Emellertid var saken den, att fältskärn en vacker dag i April begaf sig ut i skärgården på fågelskytte med vettar. Med honom följde en gammal enögd korpral, Ritsi benämnd, d. v. s. Fritz; han hade i ungdomen varit gesäll och vandrat kring Tyskland med ränseln på ryggen, men hem förde han i ränseln bara sitt tyska namn. Isen låg ännu fläckvis kvar med öppna flackor emellan; båda gubbarne loverade vid randen af isen och sköto emellanåt, men klent var det, och dålig syn hade gubbarne båda. Då tilldrog sig en morgonkvist, att Bäcken trodde sig se ett par präktiga änder vid randen af yttre isen, dit man endast kunde komma genom en lång omväg. Han begaf sig åstad, och ganska riktigt, änderna sutto kvar. Han smög sig så nära han tordes, han lade an, han sköt ... och litet ruskade änderna på sig, men rörde sig ej ur fläcken. Det var ena bestar att vara sega, tänkte Bäcken, hukade sig ned, laddade om och sköt ånyo på trettio steg. Samma resultat. Litet flat smög Bäcken närmare och märkte nu först att han skjutit på sina egna uppstoppade vettar, dem vinden drifvit oförmärkt från inre isranden till den yttre.

Nu skulle gamla herrn bege sig med sitt byte tillbaka, men det var pass. Blåsten hade lösryckt isen där *han* stod ifrån isen där Ritsi stod och dref det lösa stycket till sjöss. Från hvar sin rand sågo gubbarne melankoliskt på hvarandra; det var knappt tio famnar emellan dem, och likväl kunde ej korpralen hjälpa sin herre och mästare, ty där fanns ingen båt. Bäcken dref helt långsamt och varligt till sjöss.

— Hyvästi nyt, kumppani! skrek fältskärn, medan han ännu kunde höras af korpralen. — Hälsa Svenonius och Svanholm att mitt testamente ligger i lästa

byrålådan till höger. Säg att det skall ringas ordentligt för mig om söndag; hvad begrafningen angår, behöfver ni inte göra er besvär, den bestyr jag om själf.

— Jumala siunakkoon! skrek korpralen, förde afvigan af sin jacka till det ena ögat och begaf sig långsamt och tryggt, som om ingenting händt, tillbaka till stranden.

Nu måste till den goda stadens heder nämnas, att fältskärns öfriga vänner voro långt ifrån att taga saken så trankilt som korpralen. Postmästaren svor och förbannade sig, skolmästaren tågade ut i spetsen för sina pojkar, och gamla mormor skickade utan allt väsen ett par handfasta lotsar i deras säkra båtar att kryssa mellan isstyckena, på jagt efter fältskärn. Halfva staden kom i rörelse, det var ett larm och ett språng, och de som skreko värst uträttade minst. Två dagar gingo förbi utan spår; på tredje dagen kommo lotsarne tillbaka utan att ha funnit sitt villebråd. Nu gaf man fältskärn förlorad och upphörde att söka honom.

I staden blef en uppriktig sorg, ty ett sådant gammalt inventarium som gubben Bäck — allas farbror och allas förtrogne — var en af den lilla stadens tomtegubbar, förutan hvilken man ej kunde tänka sig huru det allmänna bästa kunde florera. Men hvad var att göra? När ännu på tredje söndagen efter det olyckliga fågelskyttet hvarken knäpp eller kny hördes af fältskärn, ringdes ganska ordentligt för hans fattiga själ, en grann tacksägelse, författad af Svenonius och späckad både med latinska och hebreiska vältalighetsblomster, upplästes i kyrkan, och stadens välvisa magistrat utsatte en dag i den kommande veckan för bouppteckning efter den så oförmodligen omkomne gamle kamraten.

Jag hoppas emellertid att läsarén och läsarinnan, som gifvit akt på denna sannfärdiga berättelses öfverskrift, icke taga sig illa vid. I själfva verket vore det bra hårdt, om fältskärn just nu skulle falla undan, när Regina sitter kvar i Korsholm under fru Märtas barska hand och Bertel ännu blöder på Lützens slagfält. Och hvad skulle det blifva af den gråtmilda Meri, af Storkyro bondekungen och så många andra märkvärdiga personer i denna historia? Tålamod, fältskärn har väl gått igenom värre öden i sina dar, han är icke för ro skull född på samma dag som Napoleon.

Allt var i ordning för bouppteckningen. En alldeles förvånande städlighet rådde i Bäckens vindskammare, där hade skett någonting mycket ovanligt, där hade sopats och skurats. Alla hans saker voro i en sällsynt ordning uppradade: resapoteket dammadt, de stoppade fåglarna ställda i rader, äggsamlingens helgedom blottad för profana ögon. Det spanska röret med silfverknappen stod gravitetiskt i vrån, den gamla peruken hängde begrundande på sin spik; själfva de innersta mysterierna ur Bäckens byrå, de bleka hårlockarna från forna tider, voro framdragna för att värderas i rublar och kopeker, troligen icke till stora summor. Allt var som sagdt i ordning, en rådman med ämbetsmin hade tagit plats vid det nötta ekbordet, där en blank karta sigillata hade intagit den plats, som vanligen var förbehållen åt fältskärns snickareverktyg, en skrifvare hvässte sin penna vis-à-vis rådmannen, och gamla mormor, som husets värdinna, hade med fuktiga ögon infunnit sig för att uppgifva Bäckens egendom, eftersom den gamle mannen annars hade hvarken när eller skyld.

En sak var likväl ännu oöppnad och oundersökt, det var den slitna själskinnskofferten under fältskärns

säng. Rådmannens ögon vändes ibland ditåt, under en from tanke på den blifvande procenten af arfvet, men hvad där fanns och hvem som egentligen skulle ärfva, det visste ingen.

Nu skulle förrättningen taga sin början. Svanholm och Svenonius voro tillkallade som värderingsmän. Rådmannen hostade ett par gånger, antog sin magistratsmin, upplät sin mun, talade och sade:

— Alldenstund till välloflige magistratens kunskap kommit, att framlidne höga kronans fältskär, bemälde Andreas Bäck, under idkande af isfågelskytte mot fåglar på isen, i samma is vådeligen till lifvet omkommit ihjäl och alltså, ehuru icke igenfunnen till kroppen, likväl till själen är rätteligen och lagligen sannfärdigt dödblefven . . .

— Det skulle jag ödmjukast undanbe mig! ljöd i detsamma en röst i dörren, och verkan däraf var förunderlig. Den välvisa magistratens representant tappade både koncepter och ämbetsmin, hans lugg sträfvade mot höjden, och hans vältaliga tunga nekade för första gången sin tjenst. Skrifvaren med sikters namn och värdighet for upp som en raket med hufvudet mot väggen och stötte öfverända den lärde Svenonius, som var något lomhörd och hvarken hört den fatala stämman eller begrep det ringaste af uppståndelsen. Värst däran var den tappre Svanholm; man kunde svära på att han icke ens vid Karstula upplefvat en sådan press. Han blef i hast så hvit i ansiktet som ett lärft och sökte förgäfves kommendera sin uppstudsiga högra fot till vänstersväng. Blott gamla mormor behöll i någon mån kontenansen, satte glasögonen på näsan, gick skarpt emot den ankommande och runkade betänkligt på sitt ärevördiga hufvud, likasom ville hon säga (hvad hon likväl

icke sade), huruledes det är ganska oanständigt af lik att titta.

Men gamle Bäcken — ty hvem annan kunde det vara än han? — lät sig icke förskräcka. Hans känslor voro af en helt annan sort. När han såg sin kära gamla kammare så oförskämdt putsad, sina dyrbara effekter så dristigt uppradade och välloflige magistraten i fullt arbete med hvad Bäcken tyckte alldeles icke angick densamma, råkade han, ursäktligt nog, i en rättmätig vrede, fattade ämbetets båda representanter en efter annan i nacken och kastade dem utan krus på dörren. Därefter kom ordningen till brodern Svenonius, som icke heller skonades, och slutligen till bror Svanholm, som likaledes, innan han fick ordet fram, befann sig raklång kullrande utför vindstrappan. Allt detta var gjordt i en handvändning. Nu var platsen rensad så när som på gamla mormor. När Bäckens blickar mötte den gamlas mildt förebrående ögonkast, kom han till besinning och skämdes.

— Nå nå, sade han, nå nå kusin, tag inte illa opp, jag skall lära kvastar och trasor att ostäda mitt rum ... var så god och sitt ner, kusin. Det kan ju förarga en sten att bli vittne till sådana dumheter. Se bara, de bofvarna ha skurat mitt rum och dammat alla mina fåglar. Det är ju en skandal!

— Kära kusin — afbröt mormor, på engång förtretad och glad — allt det där har jag gjort; vi kunde ju ej annat tro, än att kusin hade drunknat.

— Drunknat, jaså! puttrade fältskärn. Jag skall säga kusin, ondt krut förgås inte så lätt. Nog är det sant att jag i tre fulla dygn dref omkring på det eländiga isstycket. Icke hade jag just varm säng och dukadt bord, men det gick väl för sig. Jag hade min

lodbössa med, och med den knäppte jag en närgången själ. Tranig var han, det kan kusin tro, men jag tänkte: bättre brödlös än rådlös; eld hade jag, salt hade jag; så gjorde jag en brasa af skjutväskan och stekte mig en rostbiff. På fjärde dagen flöt jag till fast is vid Västerbotten och marscherade i land. Nu kan det bli tid att palta hemåt, tänkte jag. Sagdt och gjordt, jag sålde min bössa och begaf mig på väg i menföret. Och det skall jag säga kusin, att nog hade de sluppit ostäda min kammare och nosa i mina futikor, om inte svenskarne förhöjt sin skjutslega till fyrdubbelt emot hvad den var i mina unga dar. Innan jag kom till Haparanda, var Matts i kassan. Då tänkte jag: nu ge vi kollegium medicum jämtopp knäfveln, och så begynte jag, vägen framåt, min gamla praktik med snäpparn och essentia dulcis, så att alla käringar ... välbekomme, jag tror kusin nös ... så att käringarna förundrade sig att se den gamla goda tiden åter upplefva. Nödtorfteligen kom jag på det sättet fram ... litet för sent, ser jag, men tids nog ändå för att kasta mina objudna arfvingar utför trappan.

Som man ser, hade fältskärn svårt att förlåta sina vänner det intrång de gjort på hans fridlysta område. Hade de plundrat hans skatter, skymfat hans namn, det hade han kunnat förlåta dem; men att städa hans kammare, det var mer än mänskligt ädelmod kunde ursäkta! Först småningom lugnades stormen genom gamla mormors kloka fredsmäklareskap, och så kom den dag, när försoningen firades genom en ny tredje berättelse, som läsaren finner här nedanför. Visst hände ännu, att enfaldigt folk betraktade fältskärn som ett spöke; visst betviflade magistraten hans rättighet att lefva, sedan han förklarats legaliter död; visst svor ännu

postmästaren sju tunnor tusan i sin sjuka rygg, som bar sina märken af återseendet med brodern Bäck; visst suckade Svenonius öfver ett hål i sin tjugu år gamla svarta frack, som han högtiden till prydnad bar vid det halsbrytande tillfället. Men lika mildt log mormor, lika vänlig var Anne Sofi, lika ostyriga voro de små, och — så hände att solskenet skingrade dimmorna och horisonten ljusnade för den fångna Reginas öden.

Eld och Vatten.

Mina kära vänner, begynte fältskärn, det kan väl synas er obegripligt hvarför jag kallar denna historia »Eld och Vatten». Hvad konungens ring var och huru svärdet och plogen legat i fejd sinsemellan, det begriper man utan hufvudbry. Men nu tänker väl någon att jag skall undfägna er med naturhistoria, efter jag låter elementerna skyldra som öfverskrift. Det vore visst godt och väl, jag har stor respekt för naturen, men jag hyser den mening, att uti en berättelse är människan hufvudsak. Ser man på målningar, så kan man med hjärtlig vänskap betrakta ett fruktstycke, ett fågelstycke, ett landskapsstycke, men, så vidt jag förstår, är figurmålningen med vackra mänskliga gestalter ändå något förmer. Jag skall då strax säga er, att jag alldeles icke ämnar skildra eldsvådor och öfversvämningar, utan jag har tagit min öfverskrift däraf att människolynnen understundom ha en märkvärdig likhet med elementerna, somliga med eld, somliga med vatten, ja somliga med den lätta luften. Jag ämnar berätta för er om fyra personer, af hvilka två höra till det första slaget och två till det andra. Därmed är icke allt sagdt, som kunde sägas, ty de flesta titlar ha det felet att säga ut blott

en sida af många. Jag hade väl också tänkt kalla berättelsen »Sköldemärket», men afstod därifrån, när jag begrep att den med lika skäl kunnat kallas »Yxen». Jag hade kunnat skrämma er med den rysliga titeln »Förbannelsen», men när jag rätt tänkte därpå, fann jag, att den lika så gärna kunde heta »Välsignelsen». Således få ni hålla till godo med elementerna; jag har nu sagt hvad jag menar, och sen få ni gissa till resten.

1. Ett byte från slagfältet.

Fältskärn fortfor:

Det första som måste ihågkommas, är att hela den mellanliggande berättelsen om Svärdet och plogen passerat före slaget vid Lützen, som slutade första berättelsen, Konungens ring. När vi nu gå tillbaka till Lützen den 6 November 1632, så kunna vi för en stund förgäta att Svärdet och plogen alls funnits till och föreställa oss att vi ännu stå kvar vid den store hjältekonungens blodiga bädd, där han dagen efter slaget balsamerades i byn Meuchen.

Det var en herrlig, men fruktansvärd syn, när Pappenheimarne gjorde sin chock emot finnarne på östra

sidan om bäcken Rippach. Järnklädde, oemotståndlige störtade kyrassiererne öfver Stålhandske; allt vacklade och dignade under detta förkrossande anfall; finnarnes hästar, likasom de själfva, voro af den långa stridens mödor ytterst trötta, tumlade tillbaka, stupade, sviktade. Men Stålhandske samlade dem ånyo, man mot man, häst mot häst, man slogs med sin sista kraft, likgiltig för döden, och vän och fiende blandades om hvarandra i blodigt vimmel. Här föll Pappenheim, här föllo hans tappraste; hälften af Stålhandskes ryttare trampades under hästfötterna, och likväl rasade striden utan afbrott ända till mörkningen.

Vid Stålhandskes sida red Bertel, och så hände sig att han mötte Pappenheim. Alltför svag var den tjuguårige ynglingens arm mot denna arm af stål; ett hugg af den tappre fältmarskalkens långa slagsvärd träffade ynglingen tvärsöfver stormhatten med den förkrossande tyngd, att det svartnade för Bertels ögon och han förlorade sansningen. Men fallande grep han medvetslöst sin trogna häst, Lappen, i manen, och Lappen, förvirrad af striden, galopperade bort, medan hans herre, med ena foten i stigbygeln och händerna krampaktigt slutna om manen, släpade hängande med.

När Bertel uppslog sina ögon, omgafs han af kolsvart mörker. Dunkelt erinrade han sig den heta stridens äfventyr; det sista han där såg var Pappenheims lyftade svärd. Den tanken föll honom in, att han nu vore död och låge i sin graf. Han förde handen till sitt hjärta; det klappade; han bet sig i fingret; det smärtade. Han begrep att han lefde ännu, men huru och hvar, var omöjligt att gissa. Han utsträckte sin hand och fick däri några halmstrån. Bredvid honom kändes en fuktig mark, ofvanför honom den toma luften. Han försökte

resa sig upp, men hans hufvud var tungt som bly; det bar ännu märket af Pappenheims svärd.

Då hördes icke långt från honom en röst som, halft jämrande, halft gäckande, yttrade följande ord på svenska:

— Gastar och granater! Inte en droppe vin! Skojare till walloner, de ha stulit min fältflaska, de eländige hönstjufvarne. Hollah, hör hit någon, turk eller jude, det är detsamma, hit med en droppe vin!

— Är det du, Larsson? sade Bertel med matt stämma, ty äfven hans tunga förlamades af en brännande törst.

— Hvad är det för ett murmeldjur, som hviskar mitt namn? genmälde grannen i mörkret. Hejsan, gossar, lösa tyglar och friskt galopp! När ni lossat pistolerna, så släng dem åt fanders och hugg in med pliten! Hugg dem i skallen, de bofvarne, skala dem som rofstjälkar! Klappa dem, mala dem till gryn! Kungen är fallen... Djäflar och hjältemod, en sådan kung!... i dag ska vi blöda. I dag ska vi dö, men först må vi hämnas. Rättså, gossar, hurra... hugg in med österbottningarne!

— Larsson! upprepade Bertel, men kamraten hörde honom ej. Han fortfor i feberyra att föra sina finska bussar i striden.

Om en stund grydde en strimma af den sena höstmorgonen in genom fönstret af den eländiga koja, där Bertel låg. Han kunde nu urskilja halmen som var utströdd öfver bara marken, ty kojan var utan golf, och på halmen lågo tvenne män i sömn.

Dörren öppnades, ett par skäggiga vilda karlar inträdde och stötte omildt de sofvande med gevärskolfvarna. »Raus! skreko de på plattyska, det blåses till uppbrott.» Och man hörde utanför stugan de för ryttares

öron välkända trumpetstötar, som voro den tidens vanliga signaler till marsch.

— Jag vill låta spetsa mig som en groda, mumlade misslynt den ene af karlarne, om jag begriper hvad vår högvördige fader skall göra med desse otrogne hundar. Han hade så gärna strax kunnat gifva dem respass till hin håle, deras herre och mästare.

— Dumhufvud, genmälde den andre, vet du inte att kättarekonungens död skall firas med stor pomp och ståt i Ingolstadt. Den vördige fadern vill, högtiden till prydnad, anställa en stor autodafé.

De båda sofvande reste sig halfvakna upp, och Bertel kunde nu vid den svaga morgongryningen igenkänna den lille tjocke Larsson vid österbottningarne samt hans egen trotjenare Pekka. Men till förklaringar var nu ej tid. Alla tre leddes ut, bundos och packades på en bondvagn, hvarefter det långa tåget, bestående af en stor transport blesserade och tross under betäckning af kroater, satte sig långsamt i rörelse.

Bertel begrep nu att han och hans landsmän voro fångne hos de kejserlige. Snart redde sig hans minnen, och han erfor af sina olyckskamrater huru därmed gått till. När den trogne Lappen kände tyglarna lösa, galopperade han med sin sanslöse ryttare tillbaka till lägret. Men här plundrade som bäst en svärm af de roflystne kroaterne, och när de sågo en svensk officer halfdöd släpande med hästen, förde de honom med sig i hopp om god lösepenning. Pekka, som ej ville öfvergifva sin herre, blef fången vid samma tillfälle; Larsson åter hade vid Pappenheimarnes anfall vågat sig för långt in bland fienden, fått ett pikstygn i skuldran och ett hugg öfver armen samt, ur stånd att slå sig igenom, blifvit bortförd af strömmen. Hvem som segrat visste ej Larsson med

säkerhet. Det var nu redan på tredje dagen efter slaget; man hade i sydlig riktning tågat ett helt dygn utan att rasta och därefter hvilat några timmar i en öfvergifven och utplundrad by.

— Fördömda pack! utropade den lille kaptenen, hvars jovialiska lynne icke öfvergaf honom ens på den skakande bondvagnen — om de blott ej hade stulit min fältflaska, så att vi tillsammans kunnat dricka Finlands skål. Men dessa kroater äro ett tjufŏölje, mot hvilka våra tattare där hemma äro så oskyldiga som änglar. Jag önskade att jag hade ett par hundrade af dem att hänga på Korsholms vallar, likasom man hänger kjortlar på väggarna i ett finskt loft.

Emellertid fortfor tåget med korta hvilostunder tre eller fyra dagar ännu, ej utan stor smärta och olägenhet för de blesserade, som, illa förbundne, hindrades af sina band att bistå hvarandra. I början färdades man genom ett utplundradt land, där man med svårighet erhöll den ringaste förfriskning och hvars befolkning öfverallt tog till flykten för de illa beryktade kroaterne. Men snart kom man till rikare nejder, där den katolskt sinnade befolkningen visade sig, om också blott för att förbanna kättarne och jubla öfver deras konungs fall. Hela den katolska världen delade denna fröjd. Det är nämndt att i Madrid uppfördes lysande skådespel, däri Gustaf Adolf, en annan drake, besegrades af Wallenstein, en annan Sankt Göran.

Efter sju dagars besvärlig resa inkörde vagnen med de fångne finnarne en afton sent öfver en rasslande vindbrygga och stannade på en trång borggård. De fångne, ännu vanmäktige af sina sår, leddes ut och fördes uppför halfförgrusade trappor i ett halfcirkelformigt tornrum. Det förekom Bertel som hade han sett detta

ställe förut, men mörkret och mattheten tilläto honom icke att klart urskilja föremålen. Nattens stjärnor skådade in genom gallerfönstret; de fångne vederkvicktes med en bägare vin, och Larsson utropade förnöjd:

— Jag slår vad att det tjufpacket stulit sitt vin från våra källrar, medan vi lågo i Würzburg, ty ädlare vara har jag ej druckit sen dess.

— Würzburg! utropade Bertel tankfullt. Regina! tillade han strax därpå nästan omedvetet.

— Och vinkällaren! suckade Larsson härmande. Jag skall säga dig något, min gosse lilla:

Den största narr uppå jorden
är den, som tror en flicka på orden.
När kärleken kommer, den lille hjärtejägarn,
förlofva dig med flickan, men gift dig — med bägarn!

— Hvad Regina angår, så sitter den svartögda ungen och stickar strumpor uppå Korsholm. Jo jo, fru Märta är ej af det folket som lipar i månsken. Sedan vi sist träffades, hade jag hälsningar från Vasa med den lustige sergeanten Bengt Kristerson. Han hade slagits med far din, sade han; måtro att gubben är hvass, han har lyftat vår kära Bengt på rak arm ut genom dörren hemma hos er i Storkyro. Bengt svor och förbannade sig på att han strax därefter stoppat gubben och tolf af hans drängar in i väderkvarnen och malat dem till grötmjöl, om icke Meri bedt för dem. Flinker karl, Bengt Kristerson, slåss som en dragon och ljuger som en skeppare. Skål!

— Hvad hörs där annat från Österbotten? afbröt honom Bertel, som med en tjuguårig ynglings blygsamhet rodnade att för den prosaiske vännen förråda sitt lifs

hemlighet, sin kärlek till den mörkögda sköna och olyckliga Regina von Emmeritz.

— Icke stort annat än strid årsväxt, dryga krigsgärder och starka utskrifningar. Gubbarne hemma på Bertila, din far och min far, gnabbas som vanligt och förlikas igen. Meri lipar efter dig och sjunger sorgmodiga visor. Kommer du ihåg Katri på torpet? Präktig flicka, rund som en rofva, röd som ett rönnbär och mjuk om hakan som en smörklimp. Skål, min gosse, hon har rymt med en knekt!

— Ingenting annat? sade Bertel förströdd.

— Ingenting annat! Hvad d-n vill du veta, när du ej bryr dig om den rundaste flicka i hela Storkyro? Jo, noch etwas, säger tysken. Vid Korsholm har varit ett stort slagsmål. Rekryterne fingo i sitt hufvud att fröken Regina velat döda kungen med trollskott, stormade Korsholm och brände flickan lifslefvande. Förbannadt lustigt! Skål för kättarne! Vi förstå oss också på autodaféer.

Bertel rusade upp, förglömmande sina blessyrer, men smärtan öfverväldigade honom. Utan ett ljud sjönk han afdånad i Larssons armar.

Den hederlige kaptenen blef både ond och bestört. Medan han fuktade Bertels tinningar med återstoden af den ädla varan i bägaren och slutligen fick honom åter till lifs, gåfvo sig hans känslor luft i följande ord, crescendo från piano till forte, från moll till dur:

— Nå nå, Bertel ... hvad nu? Rider dig d-n, pojke? Är du kär i flickan? Aj aj aj, bara mjölk i blodet! Svimma som en liten kammarjungfru! Så, kurage; sade jag att de brännt henne? Nej, min gosse, bara lite lite stektes hon, efter hvad Bengt Kristerson berättade, och därefter har hon klöst båda ögonen ur fru Märta och

klättrat som en ekorre upp på slottstaket. Sådant där händer alla dagar i krig... Jaså, nu fick du opp ögonen. Så du lefver ändå, du mjölkbakade hvetbrödssemla... skäms du inte, pojke, att bete dig som en porslinskruka! Du soldat! Vacker soldat! Blitzdonnerwetterkreutz-pappenheim, en pomadburk är du och ingen soldat! Tvi tusan, nu är ju också bägarn tom.

Den lille runde krigaren hade utan tvifvel ännu länge fortfarit att lämna sitt dåliga lynne fria tyglar, särdeles som han icke mera hade någon tröst i bägaren, därest icke dörren öppnats och en kvinnlig gestalt trädt in till de fångne. Vid denna syn ljusnade påtagligen kaptenens välfödda, ehuru nu något blekplussiga ansikte, Bertel sköts åt sidan, och Larsson lutade sig framåt för att bättre se, ty skenet af den enda lampan var alltför svagt. Men resultatet af hans mönstring tycktes icke utfalla särdeles tillfredsställande:

— En nunna! Å tusan... omvända oss!

— Frid vare med eder! ljöd under det fällda doket en ungdomlig röst af frisk och behaglig klang. — Jag är hitskickad af den vördiga priorinnan i Vår Frus kloster för att förbinda edra sår och, om det är helgonens vilja, läka dem.

— På min ära, sköna vän, mycket fägnesamt, låt oss då bli litet närmare bekanta, återtog kaptenen något blidare stämd och utsträckte armen i mening att lyfta på nunnans dok. I blinken drog sig denna några steg tillbaka, och i dörren visade sig tvenne soldater af misstänkt utseende.

— Såå, jag förstår! genmälde Larsson förbluffad. Det var f-n så fjära nunnor här bestås. Den tiden jag låg i Franken vid Würzburg brukade jag få minst ett

halft dussin kyssar om dagen af de yngsta konventsystrarna; för sådana synder nekas aldrig absolution.

— Nå — återtog den tappre kaptenen, när nunnan tvekande dröjde vid dörren — ers vördighet får icke illa upptaga en soldats frispråkighet. *Nunquam nemo nascitur caballerus,* säger spanioren; en ärlig soldat är född till kavaljer. Ers vördighet ser att jag, ehuruväl en otrogen kättare, kan tala latin som en rättrogen munk. Den tiden vi lågo i München lefde jag i intim vänskap med en välfödd bajersk nunna, tjugusju år gammal, bruna ögon, romersk näsa . . .

— Håll munnen! hviskade Bertel otåligt. Du jagar nunnan på dörren.

— Jag säger ju icke ordet. Stig in, ers vördighet, klif oförskräckt fram. Jag slår vad att det är längesedan ers vördighet var tjugusju år gammal. Posito, säger fransosen, att ers vördighet vore en käring . . .

Nunnan återvände tigande och ledsagad af två tjenande systrar samt begynte att undersöka Bertels illa förbundna hufvud.

En fin hvit hand framtog en sax och afklippte ynglingens hår utmed sidorna af det breda märke som Pappenheims slagsvärd efterlämnat. Om tjugu minuter var Bertels blessyr med van hand vårdad. Ynglingen, rörd af detta deltagande, förde nunnans hand till sina läppar och kysste den.

— På min ära, sköna matrona, inföll den munvige kaptenen, kunde jag icke ha lust att bli svartsjuk på min vän, som är femton år yngre. Värdigas nu äfven utsträcka er milda hand att plåstra denna tappra arm, som besegrat så många fromma systrars fromhet . . .

Nunnan, ständigt tigande, begynte att lossa den trasiga fältbindel, som betäckte Larssons blessyr. Hennes hand kom därvid att vidröra hans.

— Potz donnerwetter! utbrast kaptenen med en kännares öfverraskning. En så fin och mjuk liten hand! Jag ber om förlåtelse, älskvärda fru doktorinna; *ex ungua leonem*, säger Sankt Homerus, en af kyrkofäderna — ty jag har också studerat kyrkofäderna — det vill säga på god svenska: af tassen känner man lejonet. Jag håller tio buteljer gammalt rhenskt mot en kasserad stigbygel, att denna lilla hvita hand mycket hellre skulle smeka en riddares kind, än natt och dag fingrera radbandet...

Nunnan drog ett ögonblick bort sin hand och syntes tveka. Den galante kaptenen begynte att frukta följderna af sitt galanteri.

— Jag säger ingenting mer, jag tiger som en karthäusermunk. Men det säger jag, att den som understår sig att anse en så mjuk hand tillhöra en käring... nå nå, ers älskvärda vördighet hör att jag tiger.

— *Tempus est consummatum, itur in missam* [1], ljöd i dörren en graflik stämma, och nunnan hastade att sluta förbandet. Kort därpå voro de båda fångarne åter ensamme.

— Den rösten har jag hört förut, anmärkte Bertel tankfullt. Äro vi då omgifna af idel hemligheter?

— Bah, invände kaptenen, det var en skallig och svartsjuk munk. Anfäkta, en sådan liten söt hand!

[1] Tiden är till ända, man går till mässan.

2. Två gamla bekanta.

När den sena höstsolen följande morgon kastade sina första strålar i tornrummet, uppstod Bertel och gick att kasta en blick genom det trånga gallerfönstret. Det var en herrlig utsikt. Nedanför tornet slingrade sig en praktfull flod, på dess andra strand låg en stad med trettio tornspiror och bortom den syntes en rad af ännu grönskande vinberg.

Vid första ögonkastet igenkände Bertel Würzburg. Slottet Marienburg, där fångarne voro inspärrade, hade vid svenskarnes aftåg återfallit i furstbiskopens händer, men hans furstliga nåde hade, för tidens osäkerhet, icke personligen ditflyttat, utan höll sig mest undan i Wien. Slottet hade mycket lidit af sista eröfringen med åtföljande plundring; ena tornet hade störtat, och vallgrafven var på flera ställen igenrasad. För tillfället fanns här blott femtio mans besättning, men desto flera sårade och sjuke, vårdade af botfärdiga systrar från stadens kloster. När Bertel rätt noga betraktade sitt fängelse, trodde han sig igenkänna Reginas rum, detsamma där den sköna fröken med sina tärnor betraktade striden och där den svenska kanonkulan krossade helgonbilden i fönsternischen. Han bedrog sig; detta rum hade nedskjutits med tornet; men denna förmodade upptäckt syntes den svärmande ynglingen ovärderlig. Här hade hon stått, den undersköna, olyckliga furstedottern; här hade hon slumrat den sista natten före stormen. Det var i Bertels ögon ett heligt rum; när han tryckte sina läppar emot

den kalla muren, trodde han sig kyssa spåren efter Reginas tårar.

Som blixten rann en sällsam tanke uti hans håg. Om nunnan, som besökte dem i går, vore blott en förklädd prinsessa ... om den fina hvita handen tillhörde ... Regina! Det vore ett underverk, men ... kärleken tror på underverk. Bertels hjärta klappade våldsamt. Den milda läkarinnans vård hade redan mycket förbättrat hans vansкötta blessyr. Han kände sig dubbelt starkare.

Hans olyckskamrater, trötte af resan, sofvo ännu. Då öppnades dörren sakta, och in trädde nunnan med tysta steg att hämta de sårade en styrkande läskedryck. Bertel kände sitt hufvud svindla. Utom sig af den häftiga sinnesrörelsen, störtade han på ett knä för den inträdande.

— Ditt namn, du hulda ängel, som minns de fångne! utropade han. Säg mig ditt namn, blotta ditt ansikte ... ah, jag skulle igenkänt dig bland tusende ... du är Regina själf!

— Ni misstar er, sade samma friska röst, som Bertel hört i går. Det var icke Reginas röst, och likväl var det en välbekant röst, men hvems?

Bertel sprang upp och ryckte doket från nunnans hufvud. Framför honom stod den vackra och milda Kätchen med leende ansikte. Bertel steg förvirrad tillbaka.

— Oförsiktige! sade Kätchen och betäckte hastigt sitt ansikte. Jag hade önskat er på min lott att vårda, och ni tvingar mig att lämna min plats åt en annan.

Kätchen försvann. Samma dag på aftonen inträdde åter en nunna till de blesserade. Larsson höll en

vältalig harang, förde hennes hand till sina läppar och tryckte på den en smällande kyss. Därpå hörde man honom svära millioner tunnor; han hade kysst en gammal förvissnad hand, hvars yta liknade hundraårigt pergament.

— Sannerligen, min kära Bertel — sade den bedragne kaptenen med filosofisk resignation — det ges saker i naturen, hvilka evigt måste förblifva en gåta för den mänskliga skarpsinnigheten. Denna hand till exempel — *manus, mana, manum,* hand, som de gamle romare så sant uttryckte sig — denna hand, min vän, skulle otvifvelaktigt intaga ett lysande rum i den grekiske poeten Ovidii Metamorfoser, hvilka vi fordom läste i Åbo katedralskola, den tiden far min ville göra mig till präst. I går hade jag gifvit mig hin i våld, att det var en fin frökenhand, och i dag ville jag låta raka mig till munk, om icke den handen tillhör en sjuttioårig tvättkäring. *Sic unde ubi apud unquam post,* som de gamle uttryckte sig. Det vill säga: så kan en vacker flicka bli ett troll förrän någon vet.

*

De fångnes blessyrer läktes hastigt under nunnornas vård. Den mörkaste höstens stormar hveno kring slottets torn, och störtregnet slog mot de små rutorna. Vinbergens grönska förbleknade; en tät och kulen dimma uppsteg från Main och bortskymde utsikten öfver staden.

— Jag står inte längre ut, brummade Larsson. Hvarken vin eller tärningar bestå oss de uslingarne. Och förlåte mig Sankt Brita, deras nunnor må hin håle och icke jag kyssa hvarken på hand eller mun, ty

habeo multum respectum pro matronibus, jag har mycken respekt för käringar. Nej, jag står inte ut, jag hoppar genom fönstret...

— Gör det, svarade Bertel förtretad.

— Nej, jag skall inte hoppa genom fönstret, genmälde kaptenen. Nej, min vän — *micus ameus,* såsom vi lärde bruka uttrycka oss — jag skall i stället bevärdiga denne vår stallbroder med ett parti krona och klafve.

Och den uppfinningsrike kaptenen behagade för trettionde gången bevärdiga Pekka med det enformiga spel, som utgjorde hans tidsfördrif och som bedrefs med en Carl IX:s sexöreslant.

— Säg mig hellre, återtog Bertel, hvad det är man bygger där på torget i Würzburg gentemot oss på Mainstranden?

— En krog, svarade Larsson. Krona!

— Mig tyckes det liknar snarare ett bål.

— Klafve! upprepade Larsson entonigt. Anfäkta en sådan otur jag har. Den fördömde Limingobon vinner af mig häst, sadel och stigbyglar.

— Första morgonen af vår fångenskap hörde jag talas om en autodafé till firande af slaget vid Lützen. Hvad tänker du därom?

— Jag? Hvad skulle jag ha emot att de bränna ett dussin trollpackor, oss till mycken förlustelse?

— Men om det nu gällde oss? Om man nu väntar blott på biskopens återkomst?

Larsson uppspände sina små grå ögon och tog sig om pipskägget.

— Blitzdonnerkreutz ... de eländige jesuiterne! Oss skulle de steka som rofvor ... oss, det heliga romerska rikets besegrare ... Jag menar, min vän Bertel,

att i så desperata omständigheter, *in rebus desperatis*, det icke kan läggas en hederlig soldat till last, om han skulle i tysthet smyga sin väg. Till exempel genom fönstret...

— Ligger sjutti fot öfver Main och floden nedanför.

— Dörren?... menade kaptenen eftertänksamt.

— Bevakas natt och dag af två beväpnade.

Den hederlige kaptenen försjönk i melankoliska betraktelser.

Tiden förflöt, det blef afton, det blef natt. Nunnan med aftonmåltiden hördes icke af.

— Högtiden börjas med fasta, mumlade kaptenen buttert. Vare jag skapt som en nors, om jag icke vrider nacken på vår pligtförgätna nunna, det första hon visar sig.

I samma ögonblick öppnades dörren, och nunnan inträdde, men denna gång utan följeslagare. Larsson växlade med sina kamrater en uttrycksfull blick, närmade sig hastigt, fattade nunnan om halsen och fasthöll henne mot väggen.

— Stilla beskedligt, ärevördiga abedissa, gäckade kaptenen, skriker du ett ljud, är det ute med dig. Jag borde väl rätteligen kasta dig ut genom fönstret att simma i Main, för att lära dig *punctum preciosum*, det vill säga en precis punktlighet i din matordning. Men jag låter nåd gå för rätt. Säg mig allenast, du miserablaste af alla mathämterskor, *miserabile pecorale*, hvad är meningen med den brasa man tillreder på torget, och hvem skall där stekas?

— För alla helgons skull, tala sakta, hviskade nunnan knappt hörbart. Jag är Kätchen och har kommit att rädda er. En stor fara hotar er. I morgon väntas

furstbiskopen, och pater Hieronymus, er och alla finnars oförsonlige fiende, har svurit att bränna eder lefvande till helgonens ära.

— Min lilla fina mjuka hand! utropade Larsson förtjust. På min ära är jag icke ett nöt, som ej genast igenkände den. Nåväl, min förtjusande vän, till Sankt Britas ära tar jag på fläcken en kyss . . .

Och kaptenen höll ord. Men Kätchen slet sig lös och sade fort:

— Vill junkern ej hållas på mattan, så får han elda brasan, det är visst. Fort, bind fast mig i sängstolpen och knyt en duk om min mun.

— Binda fast dig . . . genmälde kaptenen knipslugt.

— Fort! Vakterna ha fått vin och sofva, men om tjugu minuter visiteras de af patern själf. Ni tagen deras kappor och skynden ut. Lösen är: »Petrus och Paulus».

— Och du själf? invände kaptenen.

— Mig skall man finna bunden. Jag har blifvit öfverfallen och min mun tillstoppad.

— Hedersflicka! Krona bland alla Frankens botfärdiga systrar! Hade jag ej svurit att aldrig gifta mig så... Nå nå, fort Bertel! Fort Pekka, lathund! Lef väl, lilla tjufunge! Än en kyss... adjö!

Och de tre fångarne hastade ut.

Men knappt voro de utom dörren i den mörka vindeltrappan, innan de kände sig gripas af järnnäfvar, kullkastas och bindas.

— Fören de hundarne ned i skattkammaren! ljöd en välbekant röst. Det var rösten af jesuiten Hieronymus.

3. Skattkammaren.

Öfvermannade, bundne till händer och fötter, befunno sig de fångne innan kort i den mörka och fuktiga, djupt i klippan sprängda håla, där furstbiskopen af Würzburg förvarat sina skatter, innan svenskarne befriade honom från detta bekymmer. Ingen stråle af ljus trängde ned i detta unkna hvalf, och klippornas fuktighet dröp med ett enformigt plaskande ned genom remnorna.

— Blixtar och kroater! måtte alla gastar anamma dig, fördömda öronlösa munk! skrek kaptenen, när han åter kände fast mark under fötterna. — Att inspärra oss, kunglig majestäts och kronans officerare, i en sådan råttfälla! *Diabolus infernalis multum plus plurimum!* Skock tunnor tusan!... Lefver du, Bertel?

— Ja. För att i morgon brännas lefvande.

— Tror du det, Bertel? genmälde kaptenen nästan vemodigt.

— Jag känner skattkammaren. På tre sidor är berget, på den fjärde en port af järn, och den mannen som här bevakar oss är hårdare än berg och järn. Aldrig skola vi mera se Finland åter! Aldrig skall jag återse *henne* mer...

— Hör mig, Bertel, du är en hurtig pojke, men det hindrar ej att du emellanåt talar som en kruka. Du är kär i den svarthåriga fröken; nå nå, jag säger ingenting därom, *amor est valde lurifaxius,* kärleken är en bandit, som Ovidius så sant uttrycker sig. Men jag kan ej tåla att man lipar. Lefva vi, så finns det nog andra flickor att kyssa; dö vi, så ge vi dem tusan. Så du tror verkligen att de skola steka oss som plockade tjädertuppar?

— Det beror på eder själfva! svarade en röst ur mörkret. Alla tre fångarne sprutto till af förskräckelse.

— Hin håle är midtibland oss! utropade Larsson.

Pekka begynte att läsa böner. Då sprang den klara strålen från en blindlykta fram genom mörkret, och alla blefvo varse jesuiten Hieronymus, ensam stående tätt invid de bundne.

— Det beror på eder själfva, upprepade han. Att fly är omöjligt. Er kung är död, er här är slagen, hela världen erkänner kyrkans och kejsarens makt. Bålet är färdigt, och edra kroppar skola brinna till helgonens ära. Men den heliga kyrkan har i sin mildhet tänkt på en utväg att ännu spara edra dagar och sänder mig hit för att erbjuda eder nåd.

— Verkligen! utropade Larsson gäckande. Kom, vördige fader, lös mina band och låt mig omfamna er.

Jag erbjuder eder min vänskap, och det förstås att ni tror mig. Hur säger Seneca, *homo homini lupus*, wir Wölfe sind alle Brüder.

— Jag erbjuder eder nåd, fortfor jesuiten kallt, med *tre* villkor, dem I säkert ej skolen undandraga er. Det första är, att I afsvärjen eder kätterska tro och offentligen bekännen eder till den allena saliggörande kyrkan.

— Aldrig! utropade Bertel häftigt.

— Stilla! genmälde kaptenen. Nå, *posito* att vi afsvärja lutherska läran?

— Därefter, fortfor jesuiten, skolen I såsom krigsfångar utväxlas mot den högborna fröken och furstinnan Regina von Emmeritz, hvilken eder konung tyranniskt skickat i fångenskap till norden.

— Det skall ske! svarade Bertel ifrigt.

— Stilla! invände Larsson. Nå vidare, *posito* att vi utverka den högborna frökens befrielse?

— Sedan återstår blott e̅n småsak. Jag fordrar af löjtnant Bertel konung Gustaf Adolfs ring.

— Börsen eller lifvet, på röfvarevis! hånade Larsson.

— Ni begär hvad jag ej äger, svarade Bertel.

Jesuiten betraktade honom med misstroende.

— Konungen har befallt hertig Bernhard att lämna er ringen, och ni måste ha fått den.

— Allt detta är mig fullkomligt obekant, yttrade Bertel sanningsenligt, men inom sig med häpnad och glädje öfver denna oväntade underrättelse.

Jesuiten återtog sin smilande köld.

— Eftersom det förhåller sig så, mina kära söner, sade han, så låtom oss icke mera tala om ringen. Hvad angår er omvändelse till den rättrogna kyrkan...

Bertel ämnade svara, men afbröts af kaptenen, som redan en stund förehaft en viss skubbande rörelse med öfra delen af sin kropp, som icke träffades af lyktskenet.

— Ja hvad den saken angår, skyndade Larsson att infalla, så veten I, högvördige fader, att däraf finnas två sidor: *quæstio an* och *quæstio quomodo.* För att nu först tala om *quæstio an,* så brukade min salig rektor, Vincentius Flachsenius i tiden, alltid uppställa *negare* som *prima regula juris.* Ers vördighet skall utan tvifvel finna det oväntadt och angenämt att höra en kunglig kapten tala latin som en kardinal. Ers vördighet bör därför veta, att vi i Åbo katedralskola läste både Ciceronem, Senecam och Ovidium, den ock Naso kallas; för min del har jag alltid ansett Cicero för en pratmakare och Seneca för en perukstock, men hvad Ovidius angår . . .

Jesuiten drog sig till dörren och sade torrt afbrytande:

— Således väljen I bålet?

— Hellre det än skymfen af ett affall! utropade Bertel, som icke märkte Larssons vinkar och miner.

— Min vän — skyndade kaptenen att tillägga — min vän menar ganska klokt och naturligt, att det egentligen fula i saken vore den offentliga skandalen. Således, vördige fader, låtom oss öfverlägga om *quæstio quomodo. Posito* att vi bli goda katoliker och ingå i kejsarens tjenst . . . men värdigas komma litet närmare, min vän Bertel är högeligen lomhörd alltsedan han hade nöjet göra bekantskap med den store Pappenheim.

Jesuiten trädde försiktigt några steg närmare, likväl ej utan att med en blick ha förvissat sig om att reträtten stod öppen.

— Det är jag som bestämmer sättet, sade han högdraget. Ja eller nej?

— Ja, ja, det förstås, svarade Larsson fort, i det han fortfor att skubba sig. Således äro vi på flott vatten både med *quæstio an* och *quæstio quomodo*. Ers vördighet har en öfvertygande vältalighet. Vi skola nu komma till *quæstio ubi* och *quæstio quando*, ty enligt *logicam* och *metaphysicam*... Förlåt, vördige fader, jag säger ju icke ett ord, jag går in på allt. Men — fortfor kaptenen, i det han sänkte rösten — värdigas kasta en blick på min vän Bertels högra pekfinger. Jag skall säga ers vördighet, min vän är en stor skalk, jag skulle mycket misstaga mig, om han icke slutligen ändå bär konungens ring.

Jesuiten, hänförd af nyfikenhet, trädde nu ett par steg närmare. Snabbt som en ål rullade sig Larsson, ur stånd att uppstå för bandens skull, mellan jesuiten och dörren, och när patern ville retirera, befanns att kaptenen afskafvat mot en hvass sten de band som snärde hans högra arm, hvarmed han plötsligt omfattade jesuitens ben och drog honom öfver sig. Pater Hieronymus gjorde förtviflade ansträngningar att slita sig lös; lyktan söndersplittrades, ljuset slocknade, ett tjockt mörker omhöljde de stridande. Bertel och Pekka, båda ur stånd att uppstå och hjälpa, rullade sig på måfå till stället, men utan att träffa. Då kände den tappre kaptenen en stickande känsla i sin skuldra och strax därpå en varm ström af blod. Med ett blitzdonnerkreutz vred han dolken ur sin fiendes hand och besvarade hugget. Nu bad jesuiten i sin tur om nåd.

— Alltför gärna, min son! svarade kaptenen gäckande. Men bara på tre villkor: det första: att du afsvär Loyola,

din herre och mästare, samt förklarar honom för en stor nattmössa. Går du in därpå?

— Jag går in på allt, suckade patern.

— Det andra: att du går åstad och hänger dig själf i första krok du finner i taket.

— Ja ja, blott släpp mig lös.

— Det tredje: att du far till belsebub, din skyddspatron, . . . och med dessa ord slungade Larsson sin fiende våldsamt mot klippväggen, hvarefter det blef helt tyst. Nu begagnades dolken att hastigt afskära fångarnes band, och sedan återstod blott att finna utgången.

*

När de tre flyktingarne, efter att utifrån ha reglat dörren till skattkammaren, uppkommit i den smala och mörka gång, som därifrån ledde upp till slottets öfra regioner, stannade de ett ögonblick för att rådslå sinsemellan. Deras belägenhet var icke afundsvärd, ty de visste af gammalt, att trappan ledde till furstbiskopens forna sängkammare, hvarifrån man genom två eller tre förmak kom till stora vapensalen och först därifrån till borggården, hvarefter man ännu hade att passera den uppdragna och med vakt besatta vindbryggan. Alla rummen, utom sängkammaren, som jesuiten själf tycktes ha tagit i besittning, hade, när fångarne för två timmar sedan nedfördes, varit uppfyllda dels med soldater, dels med sjuka och deras vårderskor.

— En sak grämer mig, hviskade Larsson, och det är att jag icke drog pälsen af räfven, när jag höll honom i öronen. I fromhetens päls hade jag, en annan *Saulus inter prophetas,* gått kuppfri genom skärselden.

Men nu, min vän Bertel, frågar jag i min enfald: huru skola vi komma härifrån?

— Vi slå oss igenom. Besättningen sofver, nattens mörker gynnar oss.

— Jag tillstår, min vän, att om någon, vore det också jag, Larsson själf, skulle kalla dig en pultron, skulle jag kalla den karlen en ljugare. Det är sant att du engång så godt som solo ensam, *alienus,* allena, intagit detta slott, men du hade då åtminstone ett svärd i din hand och några tusen raska bussar i bakhåll. Sch! det tassar i trapporna... nej, det var ingenting. Låt oss klifva försiktigt på. Här gäller att trippa som en jungfru; den dumma Limingobon stöflar ju på som hade vi en skvadron kavalleri i hälarna.

Vidpass trettio eller fyrtio trappsteg hade flyktingarne passerat, och ännu bar det ständigt uppför, då en svag ljusstråle framskymtade öfverst i gången. Man kom till en dörr; den stod på glänt. Man stannade och höll andan; intet ljud hördes. Nu vågade den tappre kaptenen sticka in hufvudet, därefter foten och slutligen hela sin tjocka person.

— Vi äro på rätt, hviskade han, stöflarne af, hela kompaniet marscherar i strumpfötterna — *posito* att kompaniet har strumpor. Marsch!

Biskopens sängkammare, i hvilken de tre nu på tå inträdde, var ett stort, fordom praktfullt rum. En flämtande lampa belyste matt de dyrbara tapeterna af gobelin, de förgyllda helgonabilderna och sängen af ebenholts inlagdt med perlemor, där den rike prelaten fordom somnat vid en bägare gammalt rhenskt.

Ingen lefvande varelse sågs till, men genom ett af fönsterna, som vette mot borggården, kunde man se det gentemot befintliga slottskapellet starkt ekläreradt

och uppfylldt af människor. Äfven borggården syntes i ljusskenet uppfylld af folk, bland hvilka många buro vaxljus i händerna.

— Jag vill låta salta mig och inlägga mig som gurkor i en glasburk, om jag begriper hvad det folket gör här midt i natten, mumlade kaptenen förargad. Man skall få se att de samlats hit för att se tre ärliga finska soldater stekas vid sakta eld som åländska strömmingar.

— Vi måste söka oss vapen och dö som män, sade Bertel, i det han genomletade rummet. — Skönt! utropade han, här äro tre svärd, jämnt hvad vi behöfva.

— Och tre dolkar, tillade Larsson, som i den stora nischen bakom en helgonabild fann en liten arsenal af alla slags vapen. — De vördige fäderne ha en viss svaghet för dolken, liksom österbottningen för puukkon.

— Jag menar — inföll den annars ordkarge Pekka, i det han i ett hörn fick sikte på en ansenlig flaska — jag menar att efter det i natt är själfva julnatten, så . . .

— Hedersgosse — afbröt kaptenen, inspirerad af denna syn — du har ett märkvärdigt väderkorn, när det gäller att uppspåra en sup. Fromme jesuit, du har dock uträttat något godt här i världen! Julnatten, sade du? Nöt, hvarför sade du det ej strax? Det är ju klart som dagen, att halfva Würzburg strömmar till slottet, för att höra pater Hieronymus läsa mässan. På min ära, jag fruktar att han låter vänta på sig, den gode patern. Passpå, min vän, jag dricker dig till; en officer bör alltid föregå sin trupp med goda exempel. Skål, mina gossar . . . attan sjutton millioner . . . den eländige munken har nedrigt lurat oss, jag har druckit

förgift, jag är dödens man!... Och den hederlige kaptenen blef vid dessa ord helt blek i syne.

Men både Bertel och Pekka hade, oaktadt ögonblickets kritiska ställning, svårt att hålla sitt löje tillbaka, när de sågo Larsson på engång hvit af förskräckelse och svart af den vätska han druckit och utspottat.

— Klunka lagom en annan gång, så slipper du att supa bläck, sade Bertel.

— Bläck! Jag kunde väl tro att den öronlöse bläcksuddaren utgillrat något sattyg. Två saker gräma mig i natt mer än alla autodaféer: att den söta Kätchen med den mjuka handen bedragit oss och att jag supit den onödigaste smörja i världen — bläck, fy tusan! [1]

— Hade vi ej annat att göra, kunde jag visa dig något som bläcket uträttat, genmälde Bertel, i det han hastigt genombläddrade en hop på skrifbordet liggande papper. — Här är en skrifvelse från furstbiskopen... han kommer i morgon... vi skola högtidligen brännas ... man skall locka oss att afsvärja vår tro och lofva oss nåd... men likafullt bränna oss! Skändligt!

— Romerskt! inföll kaptenen lugnt.

Emellertid hade Larsson framdragit tre munkkåpor, man drog dem uppå och vågade nu vidare utflygter på det farliga området.

Närmaste två rum voro toma. Man såg blott af ett par grofva öfvergifna bäddar att sannolikt tjenande munkar här haft sin bostad och nu begifvit sig till mässan.

[1] Här trampade kapten Svanholm kusin Svenonius på tån, och denne tog sig betänkeligt en pris.

— Bravo, hviskade Larsson, man skall taga oss för får i ulfvakläder och tro att också vi ämna mässa. Sch, hörde ni något? En kvinnoröst. Stilla!

Man stannade och hörde i mörkret en ung kvinnlig stämma bedja:

— Heliga jungfru, förlåt mig denna gången och fräls mig från döden, så vill jag i morgon låta viga mig till nunna och tjena dig till min död!

— Det är Kätchens röst, fortfor kaptenen. Skulle hon vara oskyldig, stackars barn? På min ära, det vore nedrigt af en kavaljer, att icke befria en söt flicka med en så mjuk hand!

— Fort bort! hviskade Bertel harmsen.

Men kaptenen hade redan funnit en liten dörr, reglad från yttre sidan; innanför dörren var en cell och i cellen en darrande flicka. Hennes ögon, vana vid mörkret, urskilde munkdräkterna, hon störtade till kaptenens fötter och utropade:

— Nåd, min fader, nåd! Jag skall bekänna allt, jag har gynnat fångarnes flykt, jag har gifvit vakterna vin. Men skona mitt lif, för helgonens barmhärtighet, jag är så ung, jag vill ej dö ännu.

— Hvem sju tusan har sagt att du skall dö, min raska flicka? afbröt henne kaptenens röst. Nej lefva skall du med din mjuka hand och dina varma läppar, så sant jag icke är jesuit, utan Lars Larsson, kapten i kunglig majestäts och kronans tjenst, och härmedelst tager dig... till min äkta hustru att älska dig i nöd och lust, fortsatte kaptenen, utan tvifvel därför att han ansåg den bekanta formeln böra sägas till slut, när han engång börjat den.

— Bort, bort, med eller utan flickan, men bort, man kommer och vi ha ännu att passera stora vapensalen!

— Tillåt mig säga, min vän Bertel, att du är den största fjäsk jag känner, *maximus fiescus*, som de gamle så sant uttryckte sig. Hur var det, min flicka, du är inte vigd nunna... bara novis? Nå det kvittar mig lika. Du skall bli mitt äkta vif... i fall jag nånsin gifter mig. Här ligger en kåpa, se så, axla dig och se stursk ut.

— Det är ingen kåpa, det är en mässkrud, hviskade Kätchen, som knappt hunnit hämta sig från sin bestörtning.

— För tusan, en mässkrud! Halt, du tar min kåpa och jag tar skruden. Jag skall mässa i deras öron *dies irae,* så att alla förundra sig.

Ljudet af flera röster i vapensalen utanför afbröt kaptenen i hans prästerliga funderingar.

— Man saknar jesuiten, man söker honom, och vi äro förlorade genom ditt dumma prat, hviskade Bertel uppbragt. Nu gäller det att ej förråda oss. Alla fyra ut!

— Och latinet främst! inföll kaptenen.

Alla fyra begåfvo sig ut. I vapensalen befunno sig vid pass trettio sjuksängar, men endast två tjenande systrar.

Denna syn var lugnande, men så mycket vådligare var mötet med tvenne munkar, som under ifrig ordväxling mötte de kommande tätt vid dörren. Vid anblicken af Larsson i mässkrud och bakom honom tre gestalter i kåpor, studsade synbarligen de fromme fäderne. Kaptenen upphöjde välsignande sin arm, utsade högtidligt ett *pax vobiscum* och ville därpå med gravitetiska steg smyga sig förbi, då han hejdades af den främste bland munkarne.

— Vördige pater — sade denne, i det han mönstrade den okände prelaten från hufvud till fot

— hvad förskaffar vårt slott den äran på en så ovanlig tid...?

— *Pax vobiscum!* upprepade kaptenen andäktigt. Den fromme fadern Hieronymus befaller eder att mässa af alla krafter... hans vördighet är sjuk... han har tandvärk.

— Låt oss besöka hans vördighet, sade den ene munken och trädde in i det mindre rummet. Men den andre fattade Larsson i mässhaken och betraktade honom på ett sätt som alldeles icke behagade den tappre kaptenen.

— *Quis es et quid vultis?* frågade munken med genomträngande blick.

— *Quis vus et quid eltis!* upprepade kaptenen, illa konfunderad. *Qui quæ quod, meus tuus suus*... drag för tusan knäflar, du skallota babian! röt Larsson, ur stånd att längre hålla kontenansen, sköt den motsträfvige munken in i kammaren och reglade dörren.

Därefter skyndade alla fyra i fullt språng ned på gården. Bakom dem uppstod genast allarm, munkarne skreko af alla krafter, nunnorna stämde in, folkmassan som trängdes på gården begynte att lyssna.

— Vi äro förlorade, hviskade Kätchen, om vi ej komma på bakvägen till vindbryggan...

Man skyndade dit — tumultet växte, man passerade vakten vid stora porten.

— Halt werda!

— Petrus och Paulus, svarade Bertel raskt.

Man kom ut. Till all lycka var vindbryggan nedfälld. Men redan var hela slottet i allarm.

— Vi hoppa i floden, natten är mörk, man skall ej finna oss! ropade Bertel.

Flykten från Würzburg.

— Nej, skrek Larsson, min flicka lämnar jag ej, om det ock skulle kosta min hals.

— Här stå tre sadlade hästar, fort!

— Opp, du sötaste bland alla Frankens nunnor, opp i sadeln!

Och den hurtige kaptenen svingade den darrande Kätchen framför sig på hästryggen. Alla galopperade bort i nattens mörker. Men bakom dem var skri och tumult, och stormklockorna ljödo i alla torn, och hela Würzburg undrade storligen hvad som nu månde hafva händt på själfva julnatten.

4. Hertig Bernhard och Bertel.

Tre månader efter de händelser som omtalas i föregående kapitel återfinna vi löjtnant Bertel en dag i ett förmak af det lilla krigiska hof, hvilket hertig Bernhard af Weimar höll än i Kassel, än i Nassau, än annorstädes, dit krigets omsorger förde honom. Det

var en vårdag i Mars år 1633. Adjutanter kommo och gingo, ordonnanser ilade åt alla håll, ty hertigen hade en stor del af södra och västra Tyskland på sin lott att sköta, och tiderna voro ganska bekymmersamma.

Efter en ganska lång väntan infördes den unge officern till hertigen. Denne såg förströdd upp från sina kartor och papper och syntes vänta att blifva tilltalad. Men Bertel teg.

— Hvem är ni? sade hertig Bernhard kort och kärft.

— Gustaf Bertel, löjtnant vid kunglig majestäts finska rytteri.

— Hvad vill ni?

Ynglingen rodnade starkt och teg. Hertigen märkte det och betraktade honom med missnöjda blickar.

— Jag förstår, sade ändtligen den senare, ni har som vanligt slagits med de tyska officerarne för flickors skull. Jag tål ej sådant där. En soldat skall spara sin värja för fäderneslandet.

— Jag har icke slagits, ers höghet.

— Så mycket sämre. Ni kommer då för att begära permission till Finland. Jag vägrar den. Jag behöfver mitt folk. Ni blir kvar, löjtnant, farväl med er!

— Jag kommer ej för att begära permission.

— Så hvad d-n kommer ni då för? Kan ni ej tala ur skägget, herre? Fort och kort! Lämna åt klerkerne att hålla bön och åt flickorna att rodna.

— Ers höghet har af högstsalig hans majestät emottagit en ring...

— Det kan jag ej påminna mig.

— ...hvilken hans majestät anmodat ers höghet att öfverlämna till en officer vid hans lifvakt.

Hertigen for med handen öfver sin höga panna.

— Denne officer är död, sade han.

— Denne officer är jag, ers höghet. Sårad vid Lützen, blef jag strax därpå fången af de kejserlige.

Hertig Bernhard vinkade Bertel närmare, betraktade honom med forskande blickar och syntes nöjd med sin undersökning.

— Stäng dörren! sade han, och sätt er här vid min sida.

Bertel lydde. Hans kinder glödde af oro.

— Unge man, sade hertigen, ni bär på er panna vittnet om er härkomst, och jag begär inga vidare bevis. Er mor är en bondes dotter från Storkyro i Finland vid namn Emerentia Aronsdotter Bertila.

— Nej, ers höghet. Den person ni nämner är min äldsta syster, född af min faders första gifte. Jag har aldrig sett min mor.

Hertigen betraktade honom med förundran.

— Nåväl — sade han tvekande, i det han hastigt genomögnade några papper i sin portfölj — vi vilja emellertid tala om denna *er syster* Emerentia Aronsdotter. Hennes far hade gjort konung Carl IX stora tjenster och uppmanades att begära en nåd. Han begärde att få skicka sin dotter, då hans enda barn, till Stockholm, för att jämte adeliga jungfrur uppfostras i drottningens hofstat.

— Jag känner därom ganska litet.

— Vid tretton års ålder skickades den unga bondflickan till Stockholm, där hennes faders fåfänga och rikedom beredde henne boning, dräkt och uppfostran långt öfver hennes stånd. Han brann af ärelystnad, och då han själf ej kunde vinna adelig sköld, åberopade han sin dotters adeliga börd på möderne, ty Bertilas första hustru var en fader- och moderlös jungfru af familjen Stjernkors, arflös genom klubbekriget och sedan

förskjuten af sin stolta släkt, för hennes giftermål med den rike bonden Bertila.

— Allt detta är mig obekant.

— Den unga Emerentia led i Stockholm mycket af sina adliga jämnårigas afund och begabberi, ty många af dem voro fattigare än hon och kunde ej fördraga att se en ofrälse ställas vid deras sida som jämlike. Men hennes skönhet var lika utomordentlig, som hennes godhet och förstånd. Inom två år hade hon tillegnat sig den stora världens förfinade seder, under det hon behöll sitt hjärtas landtliga oskuld. Denna sällsynta förening af hjärta och behag erinrade gamla personer om en älskelig bild från deras ungdom — Karin Månsdotter.

Vid dessa ord betraktade hertigen skarpt den unge officern. Men Bertel förändrade icke en min. Allt detta var för honom nytt och obegripligt.

— Nåväl — fortfor hertigen efter en paus — denna skönhet blef icke länge obemärkt. En mycket ung man af hög börd förälskade sig snart i den sköna tärnan, som då endast var femton år och som besvarade hans böjelse med hela den första kärlekens hängifvenhet. Denna böjelse blef icke obemärkt för den höge ynglingens omgifning; politiken darrade, och adelsstoltheten fann sig kränkt af denna utmärkelse, egnad en flicka af låg börd. Man beslöt att bortgifta den unga flickan med en officer, som hon af ofrälse börd, men utmärkt för sin tapperhet i danska kriget. Denna underrättelse kom till de ungas öron. Stackars barn, de voro så unga, han sjutton, hon femton år, båda oerfarna och älskande. Kort därefter reste den unge mannen till kriget i Polen; flickans giftermål gick om intet och hon återsändes af den förtörnade adeln med skymf tillbaka till

sina kojor i Finland. Vill ni veta något mer, löjtnant Bertel?

— Jag förstår ej, ers höghet, hvad berättelsen om min systers öden har att skaffa med...

— ... den ring ni begär? Tålamod. När den unge mannen drog ut i kriget och sista gången hade ett hemligt möte med sin älskade, gaf hon honom en ring, hvars äldre historia jag ej känner, men som sades smidd af en finsk trollkarl och hade alla egenskaper af en amulett. Hon besvor sin älskling att ständigt bära denna ring på sitt finger i faran och kriget, emedan han därigenom blefve osårbar. Tvenne gånger blef denna varning glömd, ena gången vid Dirschau...

— Store Gud!

— ... och andra gången vid Lützen.

Bertels sinnesrörelse var så häftig, att allt blod vek från hans kinder, och han stod där blek som en marmorbild.

— Unge man, ni vet nu en del af hvad ni bör veta, men ni vet ännu icke allt. Vi ha nu talat om er syster, vi skola nu tala om er själf. Det har varit hans majestäts afsikt att erbjuda eder den adeliga vapensköld, hvilken er tappra värja så väl förstått att förtjena. Men den gamle Aron Bertila, intagen af sitt hat mot adeln, har anhållit som en nåd, att konungen ville lämna eder tillfälle till den högsta utmärkelse i öfrigt, men icke tillåta eder att antaga ett adeligt namn. Konungen har ej kunnat afslå denna en faders bön... och därför är ni ännu till namnet en ofrälse. Men jag, som icke är bunden af några löften till er far, jag bjuder er, unge man, hvad man härtills vägrat er: riddaresporren och vapenskölden.

— Ers höghet... denna nåd gör mig stum; hvarmed har jag förtjent den?

Hertig Bernhard log besynnerligt.

— Hvarmed? Min vän, ni har blott till hälften begripit mig.

Bertel teg.

— Nåväl, med eller utan ert vett och vilja, min vän, anser jag er redan som adelsman. Vi skola en annan gång talas vid därom. Er ring... ah... jag har förgätit den. Minns ni hur den såg ut? Och hertigen letade med ifver i sina portföljer.

— Man säger att konungen burit en kopparring, på hvars insida varit tecknade trolltecken och bokstäfverna R. R. R.

— Det är möjligt att jag förlagt den, och likväl kan jag ej finna den. Hvem d-n har också tid att tänka på dylika barnsligheter! Ringen måste vara stulen från mitt hemliga skrin. Finner jag den åter, skall ni erhålla den. I motsatt fall vet ni det som är mera värdt. Gå, unge man, var värdig mitt förtroende och den store konungens minne! Ingen bör veta hvad jag sagt er. Farväl, vi återse hvarandra.

5. Hat och kärlek försonas.

Och åter ila vi från Tysklands vår tillbaka till nordens vinter. Innan vi gå vidare på trettiåra krigets blodiga bana, vilja vi högt upp i Österbotten göra ett besök hos tvenne af denna berättelses hufvudpersoner.

Det var vid adventstiden år 1632. En väldig storm, blandad med snöyra, piskade de gamla vallarna af Korsholm och jagade Bottenhafvets höstliga vågor mot de isbetäckta stränderna. All sjöfart hade för året upphört, ingen kom öfver hafvet. Österbottens nyss utskrifna manskap hade i slutet af Juli afgått öfver Stockholm till Stralsund, man väntade med otålighet underrättelser om kriget. Då hände sig redan i medlet af November, att plötsligen ett rykte spriddes i landet om konungens död; sådana rykten flyga genom luften, man vet ej huru och hvarifrån; de stora olyckorna kännas på långt håll som aningar, likasom en aflägsen jordbäfning långt utom sin omkrets verkar ett kvalm i sinnena.

Men detta rykte var mer än en gång förut både sagdt och vederlagdt; man litade på konung Gustaf Adolfs lycka, och när bekräftelsen uteblef, glömde man hela saken, i tro att den var en saga.

Det är i lifvet en vanlig företeelse, att, likasom man hatar den man tillfogat en oförrätt, känner man sig välvilligt stämd mot den man haft tillfälle att göra godt. Fru Märta på Korsholm var litet grand stolt öfver sitt tappra försvar mot de druckne soldaterne och underlät icke att tillskrifva slottets räddning sitt därvid visade mannamod. Att hon räddat Reginas lif, gaf den senare en stor betydelse i fru Märtas ögon; men hon kunde ej heller neka sin beundran åt det mod och den uppoffring den unga flickan visat vid samma tillfälle. Den förnäma fången var hennes stolthet; hon underlät ej att som en Argus bevaka alla hennes steg, men hon gaf Regina ett vackrare rum, lät henne återfå gamla Dorthe till betjening och sörjde för en ganska rundelig spis. Äfven Regina visade sig mindre stolt och kall, hon kunde någon gång svara fru Märta med ett ord eller en nick, men af all den välfägnad man bjöd henne, de präktiga gödkalfvarna och det dubbla ölet m. fl. rara saker, förtärde hon litet eller intet; hon hade försjunkit i en skenbar liknöjdhet, bad andäktigt sin rosenkrans igenom, men lät för öfrigt den ena dagen gå som den andra.

Fru Märta var i den fulla öfvertygelsen, att hennes fånge var, om icke just den romerske kejsarens egen dotter, likväl en prinsessa af högsta börd. Hon föll därför på den olyckliga idén att vilja omvända en så betydande person från hennes papistiska irrläror, i förmodan att därmed uträtta någonting mycket märkvärdigt, när kriget engång blefve slut och Regina ut-

växlades. Regina blef således utsatt för samma omvändelseförsök, som hon själf engång företagit med den store Gustaf Adolf; men fru Märtas nit var af en grofvare och otympligare sort. Hon öfverhopade den arma flickan med lutherska postillor, psalmböcker och ströskrifter, höll understundom breda, med många ordspråk späckade tal, och när detta föga båtade, skickades slottsprästen att predika för fången. Naturligtvis skedde allt detta för döfva öron. Regina var tillräckligt fast i sin tro, för att med tålamod höra på, men hon led däraf, hennes vistelse på Korsholm blef med hvar dag odrägligare, och hvem kan förtänka henne, om hon med hemlig längtan suckade efter den dag, då hon skulle återvinna sin frihet. Dorthe däremot flammade upp, hvar gång den kätterske prästen eller den tappra frun begynte med sina predikningar, och ramlade både på latin och plattyska en hel mängd böner och förbannelser, hvilket vanligen hade till följd att hon för ett par dagar inspärrades i slottets kurra, tills längtan efter hennes fröken gjorde henne spak. Och så förgick ett halft år af Reginas fångenskap.

En bättre vinst af fru Märtas välvilja var den, att Regina fick arbeta och att på hösten fina saker förskrefvos åt henne från Stockholm. Så blef det henne möjligt att brodera ett stort stycke siden med jungfru Maria och Kristusbarnet i silfver och guld. Fru Märta i sin oskuld ansåg arbetet för en kalkduk, hvilken Regina möjligen skulle förära till Vasa kyrka, såsom ett prof på sina förändrade tänkesätt. En krigares öga däremot skulle däri ha anat en blifvande fana, ett den katolska trons banér, hvilket den fångna flickan sålunda i tysthet förberedde, under förbidan på den dag, då hennes arbete finge svaja i spetsen för katolikernes härar.

Emellertid var fru Märta icke rätt belåten med den heliga jungfruns bild, som syntes henne omgifven af en för stor gloria, för att vara sannskyldigt luthersk. Hon var därför betänkt uppå att skaffa sin fånge en passligare sysselsättning. Det hände sig understundom, att Storkyro bondekungens dotter Meri, när hon var inrest till staden, gjorde sig ärende till slottet och, för att vinna borgfruns ynnest, förärade henne några härfvor af det allrafinaste silkeslenaste lingarn, hvilket ingen i hela nejden kunde spinna så som Meri spann. Fru Märta fick därför en vacker dag det infallet att lära sin fånge spinna och att gifva henne Meri till lärarinna i denna konst. Meri önskade i tysthet ingenting högre. Den nära förbindelse, i hvilken den fångna fröken stått till konungen, gaf henne i Meris ögon ett oemotståndligt intresse. Hon ville höra något om honom, hjälten, konungen, den store, oförgätlige, som stod för hennes minne i mer än jordisk glans. Hon ville veta hvad han sagt, hvad han gjort, hvad han älskat och hatat på jorden; hon ville engång känna sig hänryckt af hans äras skimmer och sedan själf förgäten dö. — Stackars Meri!

Så gjorde Meri sin andra bekantskap med fröken Regina på Korsholm. Hon mottogs i början med liknöjdhet och köld, och hennes spånad behagade föga den stolta fröken. Men efter hand vann hennes undergifna milda väsende Reginas välvilja, och en fånges naturliga önskan att meddela sig med varelser utom fängelsets mur gjorde slutligen Regina öppnare. De spunno ganska litet, det är sant, men de språkade som herskarinna och tjenarinna, i synnerhet de dagar Dorthe satt inspärrad för sin elaka tunga, och därvid kom det Meri väl till pass, att hon från forna mera lysande dagar ihågkom något tyska. Meri visste att ständigt leda talet

på konungen, och Meri var klok, hon anade snart Reginas svärmiska kärlek. Men Regina var långt ifrån att ha någon aning om Meris tidigare öden; hon tillskref Meris frågor den naturliga nyfikenhet, som så höga föremål alltid väcka hos den obildade. Stundom syntes hon förvånad öfver finheten och ädelheten i den enkla bondkvinnans uttryck och tänkesätt. Det gafs ögonblick, då Meris personlighet förekom henne som en gåta full af motsägelser och då hon frågade sig själf, om hon icke borde anse denna kvinna som en spion. Men nästa ögonblick ångrade hon denna tanke; när spinnerskan såg på henne med sin klara milda genomskinliga blick, var det något som sade till Reginas hjärta: denna kvinna hycklar icke.

*

Så sutto de båda en dag i början af December, och Dorthe var åter inspärrad för otidighet mot slottspredikanten. Det var en bjärt motsats hos dessa båda varelser, dem ödet sammanfört från så olika håll och som likväl i en punkt delade samma intresse. Den ena ung, skön, stolt, mörk, blixtrande, en furstinna ännu i sitt fängelse; den andra i sin medelålder, blond, blek, fin, mild, ödmjuk, fri och likväl mycket undergifnare. Regina, nu sjutton år, kunde anses för tjugu; Meri, nu trettiosex år, hade i hela sitt väsende något så barnsligt och oskyldigt, att man i vissa ögonblick kunde anse henne för sjutton. Hon hade kunnat vara Reginas mor, och likväl kunde hon, som pröfvat så mycket, anses för ett barn i bredd med den tidigt mognade sydländskan vid hennes sida. Fröken Regina hade spunnit en stund

och därunder afslitit många trådar. Förtretad och otålig sköt hon linet ifrån sig och återtog sitt broderi. Det hände ganska ofta, och lärarinnan var van därvid.

— Det var en vacker bild, sade Meri med en blick på sidentyget. Hvad skall den föreställa?

— Guds heliga moder *Sancta Maria,* svarade Regina, i det hon gjorde korstecknet, som hon alltid brukade, när hon nämnde den heliga jungfruns namn.

— Och hvad skall den vara till? frågade Meri vidare med en naiv förtrolighet.

Regina betraktade henne. Åter kom en misstanke i hennes själ, men förgick genast ånyo.

— Jag stickar den heliga trons banér för Tyskland, svarade Regina öppet och djärft. När det svajar en dag, skola kättarne fly för Guds moders vrede.

— När jag tänker på Guds moder, sade Meri, tänker jag mig henne mild och god och fridfull. Jag tänker mig henne som en moder ensam med sin kärlek. — Meri sade dessa ord med en egen vekhet i rösten.

— Guds moder är himmelens drottning, hon skall strida mot de gudlösa och förgöra dem.

— Men när Guds moder tågar till strid, skall konung Gustaf Adolf möta henne med blottadt hufvud och sänkt värja, böja för henne sitt knä och säga: heliga jungfru, jag strider icke för din, utan för din sons, vår frälsares, ära. Och då skall jungfru Maria småle och svara: den som strider för min son, han strider också för mig. Ty jag är en moder.

— Din kung är en kättare, svarade fröken Regina uppbragt, ty ingenting retade henne så som motsägelser mot den katolska tron, af hvilken läran om jungfru Maria såsom himmelens herskarinna är en karakteristisk beståndsdel. — Din kung är en tyrann och en otrogen,

som dragit öfver sitt hufvud alla helgons vrede. Vet du väl, Merchen, att jag hatar din kung?

— Och jag älskar honom, sade Meri knappt hörbart.

— Ja, fortfor Regina, jag hatar honom som döden, synden och fördärfvet. Om jag vore en man och hade en arm och ett svärd, skulle det blifva min lefnads mål att ödelägga hans här och hans verk. Du är lycklig du, Merchen, du känner ej kriget, du vet ej hvad Gustaf Adolf har gjort oss fattiga katoliker. Men jag har sett det, och mitt land och min tro ropa om hämnd. Det ges ögonblick, när jag vore i stånd att döda honom.

— Och när fröken Regina lyfter sin hvita hand med den blanka dolken öfver konungens hufvud, då blottar konungen sitt bröst, där det stora hjärtat klappar, och ser på henne med en blick af höghet och lugn och säger: du fina hvita hand, som sömmar Guds moders bild, stöt till, om du kan, mitt hjärta är här, och det slår för världens frihet och världens ljus. Och då sänker sig den hvita handen långsamt ned, och dolken faller helt oförmärkt därur, och Guds moder på duken småler ånyo, ty hon visste nog att så skulle gå, det hade ju gått henne själf på samma sätt. Ty konung Gustaf Adolf kan ingen döda och ingen hata, emedan Guds ängel går vid hans sida och vänder människors hat till kärlek.

Regina glömde sitt arbete och betraktade Meri med stora mörka fuktiga ögonkast. Det var så mycket som förvånade och anslog henne i dessa ord. Men hon teg. Slutligen sade hon:

— Konungen bär en amulett.

— Ja, sade Meri, han bär en amulett, men det är icke ringen af koppar, om hvilken människorna tala, utan det är hans högsinta mänskliga hjärta, som försakar

allt för det ädla på jorden. När han var helt ung och ännu icke hade namn eller rykte, blott sitt blonda hår och sin höga panna och sina milda blå ögon, då bar han ingen amulett, och likväl så gingo välsignelsen och kärleken och lyckan vid hans sida. Alla änglar i himmelen och alla mänskor på jorden älskade honom.

Reginas svarta ögon glimmade i tårar.

— Har du sett honom, när han var ung? sade hon.

— Om jag har sett honom! Ja.

— Och du har älskat honom som alla de andra?

— Mer än alla de andra, fröken!

— Och du älskar honom ännu?

— Ja jag älskar honom ... mycket. Som ni. Men ni vill döda honom och jag vill dö för honom.

Regina sprang upp, brast ut i gråt, slöt Meri i sina armar och kysste henne.

— Tro icke att jag vill döda honom ... jag, o heliga jungfru, jag, som tusen gånger ville gifva mitt lif för att rädda hans! Men vet du, Merchen, det är ett kval som du ej kan förstå, det är en sönderslitande strid, när man älskar en man, en hjälte, en afbild af det högsta och skönaste i lifvet, och när likväl ens heliga tro befaller att hata denne man, att döda honom, ja att förfölja honom intill grafven! Du vet ej, du lyckliga, som blott behöfver älska och välsigna, hvad det vill säga att kastas mellan kärleken och hatet som ett skepp på de höga vågor; att nödgas förbanna honom som man in i döden välsignar, och sedan sitta inom ett fängelses mur, ett rof för de stridande känslor, som oupphörligt kämpa om herraväldet i ens innersta själ. Ack det var en natt, då jag ville förlika min kärlek med min tro och föra honom, den mäktige, på den rätta salighetens väg. Om helgonen då hade låtit min svaga stämma

öfvertyga hans otro... då hade den arma Regina med glädje följt honom som hans ringaste slafvinna genom hela hans lif och i sitt bröst emottagit alla de lansar och kulor som söka hans hjärta. Men helgonen unnade icke mig ovärdiga en så stor ära, och därför sitter jag nu här, en fånge för min tros och min kärleks skull, och om än en ängel nedbröt fängelsets mur och sade till mig: fly, ditt land väntar dig! så skulle jag svara: det är hans vilja, den älskades, för hans skull lider jag och för hans skull blifver jag kvar. Och du tror ännu att *jag* vill döda honom!

Och Regina grät mycket och häftigt, med hela våldsamheten af en lågande passion, som icke på länge fått luft. Meri strök de svarta lockarna från hennes panna, såg henne mildt och godt i de tårfulla ögonen och sade med profetisk ingifvelse:

— Gråt icke så, den dag skall komma, när ni skall kunna älska honom utan att tillika nödgas förbanna honom!

— Den dagen skall aldrig komma, Merchen!

— Jo den dagen skall komma, när konung Gustaf Adolf är död.

— O att den aldrig komme då! Hellre vill jag lida mitt hela lif... det är dock för hans skull.

— Jo fröken, den dagen skall komma. Icke för det att ni är ung och han äldre. Men har ni aldrig hört någon säga om ett barn som är frommare och bättre än andra barn: det lefver icke länge, det är för godt för denna världen! Så synes det mig om konung Gustaf Adolf. Han är för stor, för ädel, för god, för att länge lefva. Guds änglar vilja hafva honom, innan hans kropp förvissnar och hans själ förtröttas. Tro mig, de skola taga honom ifrån oss.

Regina betraktade henne nästan förfärad.

— Hvem är du som talar sådana ord? Hur dina ögon glänsa! Du är icke den du synes. Hvem är du då?... O heliga jungfru, beskydda mig!

Och Regina sprang upp med all den vidskepliga vantro, som tillhörde hennes tidehvarf. Det är troligt att hon ej gjorde sig närmare reda för sin fruktan, men Meris tal hade hela tiden förekommit henne sällsamt att höra ur en obildad bondkvinnas mun i detta barbariska land.

— Hvem jag är? upprepade Meri med oförändrad mildhet. Jag är en kvinna som älskar. Det är allt.

— Och du säger att kungen skall dö?

— Gud allena råder öfver människors öden, och den störste bland människor är ock en människa.

I detta ögonblick tog någon i låset, och fru Märta inträdde högtidligare än vanligt och äfven något blekare. Hon bar nu i stället för sin vanliga bjärtrandade yllekoft en djup sorgdräkt, och hela hennes uppsyn antydde något ovanligt.

Reginas och Meris föregående samtal gjorde att båda sprutto till vid denna syn.

Meri blef blek som döden, gick rakt fram till fru Märta, såg henne skarpt i ansiktet och sade entonigt med stor ansträngning:

— *Kungen är död!*

— Vet du det redan? svarade fru Märta förundrad. Gud sig förbarme, den jobsposten kom för en timme sedan med kurir öfver Torneå.

Regina nedsjönk afdånad.

Meri med det bristande hjärtat behöll sin fattning och sökte återkalla Regina till lifvet.

— Konungen har då stupat på slagfältet, midtunder segern? frågade hon vidare den häpna borgfrun.

— På slagfältet vid Lützen den 6 November och midtunder en herrlig victoria, genmälde frun, alltmera förundrad öfver Meris vetskap därom.

— Vakna upp, nådig fröken, han har lefvat och dött som en hjälte värd hela världens beundran. Han har fallit i segerns stund, i sin äras högsta glans, hans namn skall lefva i alla tider, och detta namn skola vi båda välsigna.

Regina uppslog sina svärmiska ögon och knäppte sina händer till bön.

— O heliga jungfru, sade hon, jag tackar dig att du låtit honom gå i sin storhet från världen och så borttagit den förbannelse som hvilat öfver min kärlek!

Och Meri nedföll vid hennes sida i bön.

*

Men utanför på borggården stod en lång hvithårig gubbe med de stela dragen förvridna af smärta och förtviflan.

— Förbannelse öfver mitt verk! sade han. Min plan är bruten i förtid, och det mål, för hvilket jag lefvat, går mig ur händerna. O jag dåre, som räknade på en människas lifstråd, som hoppades att konungen skulle erkänna de sina och lefva så länge, tills Aron Bertilas dotters son hunnit i kriget förvärfva ett lysande rykte och stiga i jämnbredd med arfvingen till Sveriges krona! Kungen är död och min ättling är blott en omyndig pojke, som snart skall förblandas med de andra i hopen. Nu fattas mig blott att han vinner en adelig sköld och ställer sig med de öfrige blodsugarne mellan statens enda verkliga makter, konung och folk. Jag

dåre, jag dåre, kungen är död! Gack, du gamle Bertila, i grafven, till brodermördaren kung Johan och adelshärjaren kung Carl, och göm deras stolta planer bland samma maskar, som redan förtärt prins Gustaf och Karin Månsdotter!

Och den gamle fattade den utträdande Meri häftigt vid handen och sade:

— Kom, nu hafva vi båda intet mera att skaffa i världen!

— Jo, sade Meri med kufvad smärta, vi äga ännu båda en son!

---

6. Slaget vid Nördlingen.

ärtills hade det svenska lejonet under Gustaf Adolf och hans närmaste ilat från seger till seger och med väldiga ramar slagit till marken alla sina motståndare. Ändtligen kom olyckans dag; det blef ett stort och mördande slag, som tillfogade svenska vapnen ett blödande nederlag.

Wallenstein, den omättlige och dock omistlige, hade fallit en förrädares fall i Eger; Gallas, härförstöraren, öfversvämmade mellersta Tyskland, tog Regensburg och

drog mot den fria riksstaden Nördlingen i schwabiska landet. Hertig Bernhard och Gustaf Horn ilade med svenska hären till dess försvar. De hade blott 17,000 man, Gallas 33,000. »Låt oss angripa», sade hertigen; »låt oss vänta», sade Horn. Och man väntade; 5,000 man kommo till förstärkning, och fjorton dagar förgingo. Då kom Nördlingen i nöd och begynte signalera med vakteldar på tornen om nätterna. Åter ville hertigen angripa, och åter ville Horn förskansa sig och undsätta staden utan batalj. Man kallade honom, den tappre, en feg man, och harmfull, med olycksbådande aningar, beslöt han att strida. Men svenskarne gingo till striden med segerns visshet på förhand, ty beständiga framgångar hade gjort dem öfvermodiga.

År 1634 den 26 Augusti stod slaget. Utanför Nördlingen är en skogshöjd, benämnd Arensberg, och mellan den och staden en mindre höjd. På den senare hade de kejserlige låtit uppföra tre skansar. Svenska hären stod på Arensberg, Horn på högra och hertigen på vänstra flygeln. Lösen var densamma som vid Breitenfeld och Lützen: Gud med oss!

Tidigt på morgonen föll ett starkt regn. Än en gång ville den kloke Horn dröja, men hertigen hade öfverbefälet och befallde framåt. Horn lydde, och högra flygeln ryckte ned i dälden mellan båda höjderna. Rytteriets otålighet påskyndade striden. Genast i början blef denna ogynnsam. De kejserliges kanoner på skansarna gjorde täta luckor i ryttarnes leder, och fiendens öfvermakt bragte dem att rygga. Horn skickade två brigader att storma mellersta skansen. De togo den och förföljde fienden. Piccolomini hejdade deras lopp, de drefvos tillbaka till skansen. Där hände sig att krutförrådet tog eld. Med en döfvande knall flög skansen i luften och

flera hundrade svenskar och finnar med den. Det var första olyckan.

På denna skans berodde likväl segern. Några ögonblick stod den tom; Piccolominis soldater, skrämda af knallen och förödelsen, kunde ej förmås att rycka dit in. Slutligen gjorde de det. Horn begärde hjälp, för att intaga skansen. Hertigen skickade den unge böhmaren Thurn med gula regementet. Denne tog miste, anföll en annan skans och stötte mot en stor öfvermakt. Sjutton gånger anföll fienden, och lika ofta slogs han tillbaka. Förgäfves stormade Horn mot höjden. Thurns misstag var andra olyckan.

På vänstra flygeln hade hertigen börjat striden med artilleri och rytteri. I första chocken kastades de kejserlige tillbaka, och hertigens tyska rytteri sprängde med lösa tyglar och skingrade leder förföljande framåt. Men Tillys ande syntes i dag gifva de kejserlige mod. De ställde sina ordnade och öfverlägsna leder mot de anfallande, hejdade dem och kastade dem med förlust tillbaka. Förgäfves sökte hertigen inkasta förstärkning i Nördlingen. Förgäfves dref han Gallas framför sig. Ständigt nya massor af fiender stängde hans väg, och i hans rygg plundrade kroaterne trossen.

Nu hade det lidit mot middagen. Horns trupper hade åtta timmar å rad uthärdat fiendens eld och voro utmattade af sår och trötthet. För hvarje timme sjönk deras hopp om segern, men deras mod förblef sig likt, orubbligt och ihärdigt. De hade varseblifvit oordningen på vänstra flygeln; själfve stodo de ytterst illa nere i dälden, där hvarje minut Piccolominis kulor slogo ned i småskogen och stänkte med blod de afskjutna stammarna. Nu föreslog Horn att draga sig tillbaka till Arensberg, och hertigen, bragt i trångmål, nödgades slutligen bifalla.

Nära två timmar hade han besinnat sig, och dessa timmar hade han sedan velat återköpa med hälften af sitt lif. Klockan var tre på eftermiddagen. Horn lät finska rytteriet göra ett låtsadt anfall, för att maskera reträtten, och begynte som en klok fältherre att draga sig tillbaka i god ordning. De kejserlige märkte afsikten och trängde på med fördubblad öfvermakt. De började hoppas hvad de förut ej vågat, att äfven svenskarne kunde besegras, och Piccolominis knubbiga gestalt flög manande genom deras leder, för att med samlade massor störta sig öfver svenskarnes blottade sidor, spränga dem och i grund förkrossa dem.

I dalen bakom svenska härens rygg flöt mellan båda höjderna en bäck med branta stränder och uppsvälld af det ymniga regnet. Vid den lilla byn Hirnheim ledde öfver bäcken en enda bro, och denna punkt lät Horn i tid besätta, för att trygga återtåget. Artilleriet passerade först öfver bron och var i säkerhet på Arensberg. Främsta lederna af Horns flygel hade likaledes uppnått byn, och de öfriga voro blott ett par bösshåll därifrån, då en ny olycka inträffade, den tredje och mest fördärfliga på denna olyckornas dag.

Hertig Bernhard hade åtagit sig att med vänstra flygeln uppehålla fienden, tills Horn med sina kommit öfver bäcken. Alltför snart märkte han, att han därvid mera rådfrågat sin tapperhet, än sin klokhet. Allt tätare blefvo fiendens massor, allt våldsammare deras anfall. Tre gånger störtade De Werth mot hertigens rytteri; tre gånger blef han tillbakaslagen. Fjärde gången genombröt han hertigens leder. Denne skickade en skvadron att taga honom i sidan. Förgäfves. Utom sig af raseri, ryckte hertigen sin guldstickade fana ur fänrikens hand och störtade, åtföljd af sina tappraste, in i tätaste hopen

af fiender. Allt förgäfves. Hans tappre föllo, hans häst blef skjuten, fanan rycktes ur hans hand; sårad och öfvermannad, var han nära att blifva fången, då en ung officer vid hans sida lånade honom sin häst och han med nöd kom undan. Redan flydde hans sprängda fotfolk, ur stånd att motstå rytteriet på slätten. Och när hertigen blödande galopperade bort med lösa tyglar, följde hela flygeln i vildaste flykt hans spår, i den vissa tro att allt var förloradt.

Just i detta ögonblick passerade Horns infanteri öfver den trånga bron. Då uppstodo bakom lederna förvirrade rop att slaget vore förloradt och fienden i hamn och häl. Först enstaka ryttare, sedan hela skaror af hertigens kavalleri störtade vägen framåt till bron, redo in bland fotfolket, förtrampade somliga och bragte de öfriga i gränslös villervalla. Horns stämma försökte att göra sig hörd, hans närmaste chefer sökte att hejda ryttarnes ursinniga fart, men utan framgång. På den trånga bron kastades allt öfver hvartannat, människor, vagnar, hästar, döde och lefvande, och slutligen rusade hertigens hela flygel ned till detta olycksställe. Som en ljungeld var Piccolomini i de flyendes spår, bragte upp på höjden några lätta kanoner och lät dem spela in i den tätaste människomassan, där hvarje kula gjorde en bred bana af döde och sårade. Strax voro också kroaterne där, och nu måste kanonerna tystna, för att icke fälla både vän och fiende. Förfärligt härjade de kejserlige ryttarnes långa pikar och breda svärd. Allt hvad svensk och finne hette var vigdt åt undergången.

Gustaf Horn till Kankas, han den tappre och kloke finske härföraren, hvilken konung Gustaf Adolf plägade kalla »sin högra hand» och som från början afrådt detta olyckliga slag, han var nu den siste som i det förfärliga

ögonblicket behöll mod och sans, den siste som ännu icke gaf allt till spillo. Med kvarlefvorna af tre regementen hade han fattat posto vid ingången till bron, och de flyendes ström brusade honom förbi, utan att förmå rycka honom med sig. Man besvor honom att rädda sitt lif; mot dessa maningar satte han sin järnfasta finska envishet och stannade kvar. Fienden trodde knappt sina ögon, när den såg honom icke blott stå, utan djärft angripa. Ett ögonblick hejdades förföljelsen, det enda som Horn hoppades vinna med sitt förvägna anfall. Gallas kastade mot honom en af de bästa spanska brigaderna. Horn slog dem tillbaka med blodiga hufvuden. Rusad af segern, störtade mot honom De Werth med sina dragoner. Lika blodigt mottogos de. Från alla håll tätnade fiendens ring, och Horn blef anfallen från tre sidor på en gång. Man bjöd honom lifvet, om han ville gifva sig; han svarade med ett svärdshugg, och samma svar gåfvo hans män. Ingen enda begärde pardon. Sist, när de fleste omkring honom stupat, blef han af mängden öfvermannad och tagen, hvarefter de få kvarblifne kämparne gåfvo sig med honom fångne.

När svenska hären i full flykt rusade öfver Arensberg, afslet hertig Bernhard af Sachsen-Weimar sitt långa hår och ropade i sin förtviflan att han vore en vanvetting, men Horn en vis man. I en senare tid tröstade sig hertigen med Elsass; men i dag hade han anledning att ångra sitt förhastande. Sex tusen svenskar, finnar och med dem förbundne tyskar betäckte de blodstänkta höjderna vid Nördlingen; sex tusen blefvo fångne, bland dem finnarne Horn och Wittenberg, som af fienden bemöttes ganska ärofullt; af de öfriga 10,000 voro hälften sårade och de fleste kvarblifne soldtrupper rymde från fanorna. Hären hade förlorat 4,000 trossvagnar,

300 fanor och hela sitt artilleri. En eländig kvarlefva drog sig sedan under plundring och nöd åt trakten af Mainz. Mer än dessa tolftusen man gällde för Sverige förlusten af dess krigsära och fiendens återvunna tro på segern. Slaget vid Nördlingen blef en vändpunkt i trettiåra kriget och försatte hela Europa än i glädje, än i bestörtning, ända till dess Banérs snille och lycka återförskaffade svenska vapnen deras förlorade glans.

Bland de siste som kämpade vid Horns sida vid bron voro österbottningarne och vår gamle vän och bekante, kapten Larsson. Den lille tjocke kaptenen hade den gången, hvad som annars sällan hände, icke tid att öppna sin pratsamma mun; hela hans runda figur dröp af svett i sommarvärmen, han hade slagits alltsedan morgongryningen och likväl knappt fått en skråma i sitt feta hull. Vare det sagdt till hans ära, att han vid Nördlingen föga tänkte hvarken på rhenska viner eller bajerska nunnor, utan ärligt högg och stack det bästa han kunde. Likväl vare det osagdt om han där spetsade trettio kejserlige på udden af sitt goda svärd, hvilket han sedan på god tro berättade. Han var ock en af dem som blefvo fångne tillika med Horn, och hvad som mest förargade den gode kaptenen var icke hans fångenskap, utan förtreten att efteråt se kroaterne i godt mak tömma svenska arméns vinförråder, hvilka de tagit med trossen.

En annan af våra vänner, löjtnant Bertel, slogs hela dagen vid hertigens sida, och var den som erbjöd honom sin häst, när hertigens egen var skjuten. Att hertigen sedan ej glömde denna tjenst, skola vi af det följande finna. Bertel var, likasom Larsson, med i hetaste striden, men, mindre lycklig än denne, erhöll han flera sår och bortfördes slutligen af de flyendes

ström till Arensberg. Nästan utan att veta huru, fann han sig följande dagen långt från slagfältet och drog med kvarlefvorna af hertigens här till Mainz.

---

7. Den förlorade sonen.

Vi befinna oss nu vid trettondagstiden år 1635, således midt i vintern. I Aron Bertilas stuga hemma i Storkyro sprakar stockelden i den rymliga spiseln, ty den tiden växte ännu grof skog kring de bördiga åkerfälten. Ute rasar ett yrväder med snö och rytande storm; vargarna tjuta på isen af älfven; borta i klyftan smyger den hungriga lon.

Det är trettondagskväll, en timme eller par efter mörkningen. Storkyro bondekungen sitter i högkarmad stol ett stycke från spiseln och lyssnar med strödda tankar på dottern Meri, som vid stockeldens sken läser med hög röst ett kapitel ur Agricolas finska nya testamente, ty bibeln var ännu ej i sin helhet utkommen på finska språket. Mycket har den gamle Bertila åldrats, sedan vi sist ännu sågo honom i hans fulla kraft. De ständigt stora jäsande tankarna under hans kala panna lämna honom ingen ro, och likväl äro nu, efter kungens död, hans stolta planer tillintetgjorda, likt skeppsbrutna spillror drifvande kring på den upprörda vågen af en nattlig sjö. Stora och starka andar sådana som hans gå vanligen under blott genom att förstöra sig själfva. Alla skiften och olyckor under denna stormiga lefnad hade icke förmått att bryta hans

kraft af järn; men grämelsen öfver ett felslaget lysande hopp, det fåfänga bemödandet att bygga ånyo det ramlade luftslottet, sorgen att se hans närmaste själfva nedrifva hans verk, allt detta gnagde likt en rofgirig gam hans själs innersta. En enda tanke hade sedan två år gjort honom tjugu år äldre, och denna tanke var förmäten ända till vanvett. Den lydde så här:

»Hvarför är icke en af de mina i denna stund en konung af Sverige?»

Stundom uppslår Meri sina milda blå ögon från den heliga boken och betraktar med forskande oro sin gamle far. Äfven hon har blifvit äldre uti sitt anlete; den stilla sorgen är en höst öfver grönskande lunder: den bryter icke, den dödar icke, men den kommer löfvens friskhet att blekna på lifvets träd. Meris blick är full af frid och undergifvenhet. Den tanke, som ständigt skiner i hennes själ lik en sol i sin nedgång, är ingen annan än den: bortom grafvarna skall jag återse mitt hjärtas stolthet, och där bär han ingen jordisk krona mer.

Nära till vänster om henne sitter den gamle Larsson, liten och rund till gestalt lik sin matfriske son. Hans godmodiga fryntliga ansikte har för tillfället antagit en högtidligare uppsyn, värdig den heliga bokens innehåll, på hvilket han lyssnar. Hans båda händer ha hopfallit likasom till bön, och blott stundom makar han med vänlig uppmärksamhet bränderna samman, på det att Meri skall bättre se. Bakom honom sitter i andakt en del af det talrika gårdsfolket, och dessa af eldskenet belysta grupper kompletteras af en surrande grå katt och en stor lurfvig gårdshund, krupen i ring framför Meris fötter, för hvilka han synes stolt att utgöra en pall.

När Meri under sin läsning kom till det ställe i Lucas' 15:de kapitel, där det talas om den förlorade sonen, begynte den gamle Bertilas blickar att glimma af en dyster glöd.

— Den vanbördingen! mumlade han halfhögt för sig själf. Att slösa sin ärfda egendom, hvad är väl det? Men att glömma sin gamle far... vid Gud, det är skändligt!

Meri läste vidare och kom till den förlorade sonens ånger. »Och så stod han upp och kom till sin fader. Och då han ännu långtifrån var, såg honom hans fader och begynte varkunna sig öfver honom och lopp emot honom, föll honom om halsen och kysste honom» ...

— Hvilken stackare till fader! utropade Aron Bertila åter halfhögt vid sig själf. Han skulle hafva bundit honom med bast och piskat honom med ris och drifvit honom bort ur sitt hus tillbaka till de glädjelösa skökorna och de tömda vinbägarne.

— Fader! hviskade Meri mildt förebrående. Var barmhärtig, såsom vår fader i himmelen är barmhärtig och tager i sin famn de förlorade barn.

— Och kommer nånsin din son ... begynte Larsson i samma ton.

Men den gamle afbröt honom.

— Hållen eder mun och bryn eder icke om mig! genmälde han vresigt. Jag har icke mer någon son ... som ångrande faller till min fot, tillade han strax därpå, när han såg två stora klara pärlor glimma i eldskenet under Meris ögonlock.

Meri fortfor: »Och sonen sade till honom: fader, jag hafver syndat i himmelen och för dig och är icke värd att hädanefter kallas din son» ...

— Sluta opp med det där! utbrast åter den gamle vid elakt lynne. Red min säng och låt folket gå till hvila, det är redan sent lidet på aftonen.

I detta ögonblick hördes hästtraf utanför på vägen i den knarrande snön. Det ovanliga i en sådan företeelse på helgdagsaftonen kom Larsson att gå till det låga fönstret och andas på den islupna rutan, för att kasta en blick ut i yrvädret. En släde dragen af två hästar arbetade sig med möda genom den hopade snön och körde in på gården. Två män höljda i pälsar af fårskinn stego därur.

Med en hastig aning skyndade Larsson ut att möta de kommande, och som blixten var Meri vid hans sida. Knarrande slöt sig stugans dörr efter dem, och det dröjde en stund, förrän den åter öppnades.

Men nu inträdde med sänkt hufvud en ung man i en krigares dräkt, kastade ifrån sig sin snöiga fjädrade hatt, gick rakt fram till den gamle Bertila, böjde ett knä och sänkte sitt vackra lockiga hufvud än djupare, i det han sade:

— Fader, här är jag och ber om din välsignelse!

Och bakom honom stodo Meri och den gamle Larsson, båda med knäppta händer, och höjde sina bedjande blickar till den stränge gubben med samma ord:

— Fader, här är din son, gif honom din välsignelse!

Ett ögonblick syntes Bertila kämpa med sig själf, man såg hans läppar lindrigt darra och hans hand omedvetet utsträckas, för att uppresa ynglingen vid hans fot. Men snart reste sig hans kala hjässa än högre, hans hand drogs tillbaka, hans skarpa ögon blixtrade mörkare än någonsin, och hans läppar darrade icke mer.

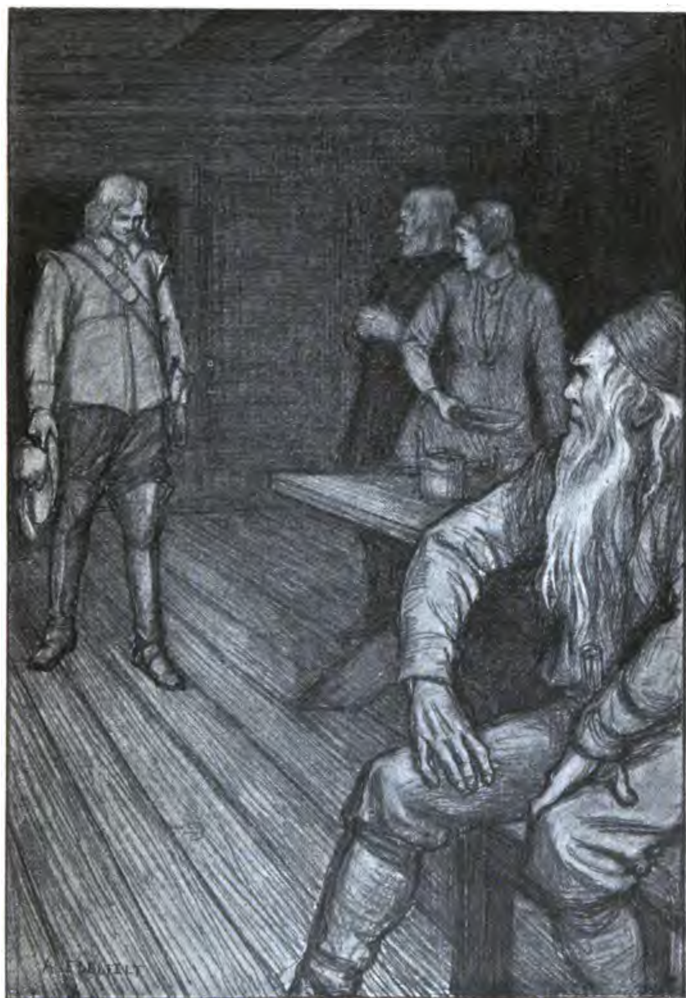
— Gå, sade han kort och strängt, gå, du förlorade pojke, tillbaka till dina bröder adelsmännen och till dina

systrar de fina fröknarna! Hvad vill du här i den simpla bondens stuga, som du föraktar? Gå, jag har icke mer någon son!

Men ynglingen gick icke.

— Vredgas icke, min fader, sade han, om jag i min ungdoms ärelystnad har felat någon gång mot ditt bud och befallning. Hvem sände mig ut bland det lysande och stora i världen att vinna rykte och ära? Hvem bjöd mig gå ut i kriget och adla mitt bondenamn med ridderliga bedrifter? Hvem kastade mig in bland alla frestelser af glänsande föredömen rundtomkring vid den store konungens sida? Du och åter du, min far, och nu stöter du bort din son, som för din skull två gånger försakat ett adelsbref.

— Du! utbrast den gamle med uppbrusande vrede. Du skulle försakat ett adelsbref, du som blygts för ditt ärliga bondenamn och tagit dig ett annat som skulle vara förnämligare? Nej, på dina knän har du tiggt om ett sköldemärke; hvad vet jag om det erbjudits dig, hvad bryr jag mig därom? Jag vet blott det, att jag från spädaste barndom sökt inplanta hos dig, vanbörding, att det ges inga andra lagliga makter än *konung* och *folk*, att allt hvad som tränger sig däremellan, det må sedan heta adel eller prästerskap eller hvad som helst, är ett oting, ett fördärf, en förbannelse för rike och land... det allt har jag sökt prägla i dig, och frukten af mina lärdomar har varit den, att du smugit dig in bland denna adel, som jag hatar och föraktar, att du fikat efter dess toma titlar, prålat med dess riksfördärfliga glans, insupit dess fördomar och nu står här i ditt fädernehus med lögnen på dina läppar och adelshögfärden i ditt hjärta. Gå, vansläktade bondeson; Aron

Den förlorade sonen.

Bertila är hvad han varit — en bonde! — han förskjuter och förbannar dig, affälling!

Och vid dessa ord vände sig den gamle bort och gick med fasta steg och högburet hufvud in i den lilla kammaren innanför stugan, lämnande Bertel ännu på knä vid den plats, där han stått.

— Hör mig, min far, min far! ropade Bertel efter honom, i det han hastigt uppryckte sin lifrock och framtog därur ett hopviket papper — detta hade jag ämnat sönderrifva inför din fot!

Men den gamle hörde honom icke mer, pappret föll till golfvet, och när Larsson ett ögonblick därefter uppvek och läste detsamma, befanns det innehålla ett af förmyndarregeringen i Stockholm, på hertig Bernhards af Weimar framställning, utfärdadt diplom för ryttmästaren vid lifdragonerne Gustaf Bertel på adeligt bref och sköldemärke med namnet *Bertelsköld.*

Medan allt ännu i den stora stugan var i förvirring öfver den gamle Bertilas okufliga hårdhet, inträdde med mycken brådska tvenne af fru Märtas lifknektar från Korsholm.

— Hej gossar — utropade de till drängarne — hafven I sett henne? Här är något att förtjena. Tvåhundra daler silfvermynt i belöning för den som griper och återför död eller lefvande fröken Regina von Emmeritz, statsfånge på Korsholm!

Vid ljudet af detta namn vaknade Bertel ur sin döfvande smärta, sprang upp och fattade den talande i kragen.

— Usling, hvad säger du? utropade han.

— Nå nå, gunstig junker, far vackert fram när han talar till kunglig majestäts och kronans folk. Jag säger att den tyska förräderskan, den papistiska trollpackan fröken von Emmeritz lyckats rymma i natt från Kors-

holms slott, och att den som icke hjälper att skaffa henne till rätta är en landsförrädare och en...

Karlen hann icke tala till slut, innan han för ett slag af Bertels kraftiga arm låg raklång på golfvet.

— Ha, min far, du har så velat! utbrast ynglingen och var i ett nu genom dörren och i släden, där man strax därpå hörde honom jaga bort i det rasande yrvädret.

---

8. Rymmerskan.

Vi skola nu se åt hvar fröken Regina befinner sig och hvad som förmått henne att utbyta fru Märtas hulda omvårdnad emot det äfventyrliga försöket att fly midt i vintern genom ett okändt land, uppfylldt af ödemarker och där hon ej visste väg eller stig, ja icke ens förstod att göra sig begriplig på landets språk.

Vi skola ej lämna ur sikte att vår berättelse föregår i en tid, då katolicism och lutherdom stodo i den skarpaste strid och då äfven lutherdomen, upphetsad af stridens häftighet, likaså litet som katolicismen medgaf någon tolerans för olika tänkande. Fru Märta hade nu engång fått i sitt hufvud att hon pligtskyldigt borde omvända fröken Regina till lutherska läran, och denna misslyckade välmening kunde ingen taga ifrån henne. Hon fortfor därför att i tid och otid plåga den arma flickan med sin envishet, än med böcker, än med präster, än med förmaningar, med lock och pock, med löften om frihet, med hotelser af alla slag, och när Regina vägrade att läsa böckerna och höra prästerne, lät den

nitiska frun hvar morgon och afton hålla bön i sin fånges rum samt gudstjenst om söndagarna i samma rum. Alla dessa medel förslöades mot hvad fru Märta kallade Reginas halsstarrighet; ju mera fru Märta bemödade sig, desto lugnare, kallare, omöjligare blef hennes fånge. Regina betraktade sig som en martyr för sin tro och led med skenbar köld alla förödmjukelser för den heliga saken.

Men inom den nittonåriga flickan jäste det heta sydländska blodet och kunde med möda kufvas till lugn på ytan. Det fanns ögonblick när Regina velat spränga Korsholm i luften, om hon det kunnat. Men de gamla gråa murarna trotsade hennes tysta raseri, och flykten blef slutligen hennes enda räddningsmedel. År och dag grundade hon därpå; slutligen fann hon ett medel att bedraga fru Märtas vaksamhet.

På Kajaneborgs slott satt den tiden som fånge den ryktbare och olycklige *Johannes Messenius*, som i sin ungdom varit uppfostrad hos jesuiterne i Braunsberg och af dem blifvit utsedd att vara katolicismens apostel i det kätterska Sverige. Inspärrad för sina smädeskrifter och stämplingar till förmån för Sigismunds parti, hade han nu på nittonde året, under grym behandling, suttit där som en mullvad i sitt hål, då ryktet om hans lärdom, hans olyckor och hans papistiska tänkesätt nådde äfven till fröken Regina i hennes fängelse. Från den stunden korsade sig djärfva förmätna planer i den fångna flickans själ.

En dag vid nyårstiden kom till Korsholm en vandrande tysk kvacksalfvare, bärande sitt apotek på ryggen ungefär som schackerjudarne i en senare tid.[1]

[1] Det var en egenhet hos fältskärn, han som själf på sin tid vandrat med apoteket på ryggen, att med synnerligt förakt tala om kvacksalfvare.

Sådana doktorer och apotekare i samma person gjorde goda affärer på det lättrogna folkets bekostnad och anlitades ofta af de förnämaste, ty i hela landet fanns ingen examinerad läkare och blott ett enda apotek, nämligen i Åbo, och äfven det icke särdeles väl försedt. Ej under således, att vår man äfven på Korsholm hade fullt opp att göra med håll och stygn, magplågor och gikt; ja fru Märta, som, hvar gång hon bastonerat sina drängar, jämrade sig öfver kolik och andtäppa, omhuldade med synnerlig välvilja den främmande doktorn. Inom få dagar hade denne blifvit fullkomligt hemmastadd, och så hände att han kallades till fröken Regina, som klagade öfver en envis hufvudvärk.

Fru Märtas vanliga slughet svek henne den gången. Icke två dagar därefter befunnos både den unga fröken, hennes gamla Dorthe och kvacksalfvaren en vacker morgon sin kos. Ett utifrån lösbrutet järngaller och en kvarlämnad repstege lämnade intet tvifvel öfrigt, att ju kvacksalfvaren varit behjälplig att skaffa de fångna fri passage öfver murar och vallar. Fru Märta glömde af lutter häpnad och förargelse både kolik och andtäppa, rörde upp både slott och stad samt utskickade genast sina knektar i alla väderstreck att gripa de flyende. I hvad mån hon däri lyckades, skall snart visa sig.

Vi återvända för en stund till Bertel, hvilken vi finna, med hjärtat uppfylldt af de stridigaste känslor, jagande bort i den stormiga kvällen och åtföljd af sin trotjenare Pekka. Den ärliga själen kunde ej fatta en så stor dårskap, som den att, nyss kommen till hemgården, begifva sig bort från den varma brasan och den kokande grötgrytan till drifvor och vargar i vilda skogen. Och Bertel begrep sig icke själf. Nyss återkommen norra vägen öfver Torneå på permission från

Tyskland, medan hären låg i vinterkvarter, hade han skyndat *genom* Storkyro *till* Vasa, som i hemlighet var hans egentliga mål. Och nu mötte honom på ena stället en faders vrede, på det andra de toma murarna, där *hon* varit och icke mera var. Utan spår var Regina försvunnen.

— Hvart skall jag köra? frågade Pekka entonigt och buttert, när båda kommit ut på stora landsvägen.

— Hvart du behagar, svarade lika vresigt hans herre.

Pekka vände sina hästar mot Vasa, dit man härifrån hade föga mer än tre mils väg. Bertel märkte det.

— Åsna! ropade han, jag har ju befallt dig att köra norrut.

— Norrut, upprepade Pekka lika enstafvigt och vände med en suck sina hästar mot Ny-Carleby, dit man ännu hade sju mil. Den tiden funnos inga ordentliga gästgifvaregårdar med hästar i hållskjuts för resandes bekvämlighet. Men gårdar funnos på vissa mellanrum, där alla som reste i kronans ärenden kunde påräkna häst, medan öfriga resande måste hjälpa sig fram med ackord. Prästgårdarna voro vanliga natthärbergen och hade alla kvällar i ordning en stuga på gården, där sängar med halm och ett bord med kall mat stodo gästfritt tillreds för kände och okände. Det var ganska naturligt, att Pekka, allt ännu med tanken på grötgrytan, fördristade sig göra en ytterligare fråga: om man skulle resa till natten in på Vörå prästgård.

— Kör åt Ylihärmä, svarade ryttmästaren förtretad och insvepte sig i sin ulliga fårskinnspäls, ty nattvinden blåste isande kall.

— D-n förstår sig på de förnämas nycker, mumlade Pekka för sig själf och körde in på den smala by-

vägen, som från Storkyro leder nordost mot den nämnda orten, då ett kapell under Lappo socken.

Här hade drifvorna hopat sig famnshöga mellan gärdesgårdarna, och de resande kunde blott fot för fot arbeta sig fram. Efter en timmes stretande voro hästarna uttröttade och stannade vid hvart tionde steg. Bertel, försjunken i sina drömmar, märkte det knappt. Man

hade från Kyros vida slätter kommit in på Lappos skogar. Ödemarkens tystnad, afbruten af stormens dån, omgaf de resande på alla sidor, och vida omkring syntes intet spår af en människoboning.

Pekka hade en stund gått vid sidan af släden och med sina breda skuldror lyftat den opp, där den sjönk så djupt in i drifvorna, att hästarnas kraft ej vidare fick den att röras från stället. Ändtligen nekade ock

hans seniga armar sin tjenst; släden stannade midt i ett berg af snö.

— Nå? utropade Bertel otåligt. Hvad står på?

— Ingenting annat, svarade Pekka lugnt, än att vi här hvarken behöfva klockare eller präst, för att finna en graf.

— Huru långt är härifrån till närmaste gård?

— Jag vill minnas en mil.

— Ser du icke något som liknar ett eldsken där borta långt in i skogen?

— Hm, jo men, det ser väl så ut...

— Spänn ur hästarna och låt oss rida dit.

— Nej kära herre, det är inte värdt. Här i skogen spökar det riktigt ramt, det vet jag af gammalt, allt sedan bönderna här slogo sin fogde ihjäl under klubbekriget och brände hans gård och hans oskyldiga barn.

— Prat! Jag säger dig att vi rida dit.

— Må gå för mig.

Om få sekunder voro hästarna urspända, och de båda resande stretade ridande fram emot eldskenet, som stundom försvann, stundom åter blänkte upp bakom de snöiga furorna.

— Men säg mig, Pekka, började Bertel, hur hänger det ihop med ödemarken här rundtomkring? Jag vill minnas att jag i min barndom hört mycket därom.

— Jo jo. Mor var ju hemma härifrån.

— Här var fordom ett stort nybygge på skogen?

— Stort var det visst, om många hundrade tunnlands vidd; det allt hade fogden tagit opp genom milslånga diken redan i salig kung Göstas tid. Och här växte många hundrade tunnor säd, har far min sagt, och en stor ny gård hade fogden byggt och lefde som

en prins i ödemarken. Och då kommo, som sagdt var, bönderna och tände eld på gården nattetid, och där förgingos både folk och fä, förutom den unga fröken, som far eder bärgade och sedan tog till sin hustru. Han hade allt en trasa med i byket, far eder.

— Och sedan blef gården aldrig byggd igen?

— Måtro att ägorna voro en fet bit, och så fanns nog folk som satte sig före att flytta hit och göra förtret åt fan. Men fan var dem för klok, han begynte här ett så förskräckeligt regemente med spökande och grasserande natt och dag, så att ingen var säker för lif och lefverne, långt mindre för sin syndiga själ. Satt man hemma i stugan, så rycktes stolarna undan ens rygg, grötfatet trillade af sig själf under bordet, tegelstenarna refvos ur muren och haglade folket kring öronen. Gick man i skogen, så var man ej bättre däran, man skulle se sig väl före att icke träden ramlade öfver ens hufvud, fast vädret var stillt, och att icke marken gaf vika under ens fötter, där nyss varit hårdaste väg, och drog en i kärr utan botten. Och när jag tänker på att vi nu färdas i samma skog ... voj voj, jag sjunker ...

— Din tok, det är ju renaste snö. Och sen, säger du, kunde folket ej härda längre ut?

— Sen flyttade alla bort, så att här ej blef en katt en gång, förutom en gammal torpare, men han är väl längesedan död. Hela den stora nyodlingen blef öde igen, dikena grodde samman, ängarna blefvo åter mossa och tallskogen bredde sig ut öfver åkertegarna. Det är nu snart fyrtio år sedan ...

Och Pekka, som annars ej kostade ut sig med långa tal, syntes, förundrad öfver sin ovanliga pratsam-

het, plötsligen sätta en damm för sin språklåda, i det han höll stilla med hästen.

— Hvad är det nu igen? frågade Bertel otåligt.

— Jag ser icke mera till eldskenet.

— Icke jag heller. Det skymmes af träden.

— Nej kära herre, det skymmes icke af träden, det har sjunkit i jorden, sedan det narrat oss hit i vildaste skogen. Jag har ju sagt att det skulle så gå. Vi komma aldrig med lifvet härifrån.

— Rid för d-n på och håll ej stilla, då stelnar ju både häst och karl. Jag tycker mig se något som liknar en stuga därborta.

— Vacker stuga, jo en stor sten med gråa sidor, där blåsten sopat bort snön. Det är förbi med oss.

— Håll mun och rid på. Här komma vi till en slätt med ung skog; det skymtar något fram mellan snön.

— Alla helgon vare oss nådiga. Just nu äro vi på stället där gården stått. Ser ni icke de gamla eldstäderna sticka fram genom snön? Icke ett steg längre, herre!

— Jag bedrar mig icke ... där är stugan.

Bertel och hans följeslagare befunno sig på en ytterst besvärlig mark, där hästarna vid hvarje steg snafvade öfver stora stenar eller i djupa gropar, betäckta af snön. Manshöga drifvor och kullfallna trädstammar ökade markens oländighet, likasom för att än mer försvåra passagen till en halfförfallen torpstuga, af slump eller beräkning dold bakom tvenne lummiga granar med ända ned till marken hängande grenar. Stugans enda fönster hade på yttre sidan en lucka, som än uppryncktes af stormen, än åter med fart slogs igen,

hvaraf kom att eldskenet inifrån än visade sig, än åter försvann.

Bertel steg af hästen, band den vid granen och närmade sig fönstret, för att utifrån kasta en blick dit in. Ett hemligt hopp bevingade hans steg. Han antog för gifvet, att därest de flyende tagit vägen norrut, hade de icke följt stora landsvägen, utan sökt att på bivägar undkomma sina förföljares efterspaningar. Men i denna del af den stora österbottniska slätten korsade sig redan den tiden hundrade små vägar inåt nybygderna i öster. Hvem sade honom, att de flyende just skulle ha valt denna väg?

Likväl klappade hans hjärta, när han närmade sig fönstret. Af de fyra små rutorna voro två af horn, som brukades förr än glaset; en var sönderslagen och tillstoppad med björnmossa; blott den fjärde var af glas, men så islupen och snöbetäckt, att i början ingenting kunde urskiljas. Bertel andades på rutan, men fann till sin förtret, att isen på dess insida trotsade hans nyfikenhet. I detta ögonblick gnäggade hans häst.

Det förekom Bertel löjligt att utifrån speja in i en fattig torpstuga. Redan var han i begrepp att klappa på dörren, då i detsamma en skugga bortskymde eldskenet, och isen på rutans insida hastigt smälte för andedräkten af en människa, nyfiken att se ut, likasom han att se in. Snart var Bertel i stånd att urskilja ett ansikte med brinnande ögon, som tätt invid rutan stirrade ut, likasom för att upptäcka orsaken till hästars gnäggande midt i natten i ödemarken.

Åsynen af detta ansikte verkade på den nattlige riddaren som ett elektriskt slag. Med tanken på den sköna Regina hade Bertel väntat sig en syn af ange-

nämare art. I stället visade sig ett likblekt ansikte omslutet af en svart åtsittande läderhufva, i hvars mörka ram det bleka ansiktet syntes än blekare. Dessa drag hade Bertel sett engång förut, och när han samlade sitt minne, förenade sig därmed hågkomsten af en förfärlig natt i de bajerska skogarna. Ofrivilligt drog han sig tillbaka och stannade ett ögonblick obeslutsam.

Denna hans rörelse märkte Pekka, som kvarblifvit på sin häst, för att hafva reträtten öppen.

— Fort bort härifrån! ropade han. Jag har ju sagt, att i denna skog bor ingen annan än lifslefvande fan.

— Ja, du har rätt, svarade Bertel, leende åt sin egen fruktan och hvad han ansåg vara ett foster af sin upphetsade inbillning. — Om nånsin hin håle tagit mänsklig gestalt, så bor han i denna stuga. Men just därför skola vi se gunstig herrn i synen och tvinga honom att gifva oss nattkvarter. Hollah där, hej, låt opp för resande!

Och dessa ord åtföljdes af några kraftiga slag på den stängda dörren.

---

9. Don Quixote af Mancha.

fter en lång väntan öppnades stugans dörr inifrån, och en gubbe, krökt af ålder och med snöhvitt skägg, visade sig vid ingången. Van vid krigets rätt att *taga* hvad man behöfde, där det nekades godvilligt, sköt Bertel den gamle åt sidan och inträngde utan krus i den förfallna kojan. Till sin stora förvåning fann han den tom. En halfslocknad pärta, instucken i spiselmuren, kastade ett ovisst sken kring denna armodets boning. Ingen dörr syntes till, mer än ingången; ingen lefvande varelse kunde upptäckas, mer än den snöhvite gubben och en stor lurfvig hund, som utsträckt vid spiseln visade den objudne gästen tänderna.

— Hvar är den karlen i svarta läderhufvan, som nyss var härinne? frågade Bertel skarpt.

— Gudsigne ers nåd, svarade gubben ödmjukt och undfallande, hvem skulle här vara annan än ers nåd?

— Ut med sanningen! Här måste någon vara gömd. Under sängen ... nej. Bakom muren ... nej. Och likväl har du nyss haft en större brasa upptänd i spiseln. Hvad, jag tror den är släckt med vatten? Svara!

— Det är så kallt, ers nåd, och stugan är otät . . .

Bertels misstankar, engång väckta, läto ej afspisa sig. Hans ögon flögo spejande kring rummet och upptäckte ett litet föremål, som fallit under en bänk. Det var en fin och mjuk fruntimmershandske, fodrad med barull.

— Vill du bekänna, gamle skurk! utbrast ynglingen med hetta.

Den gamle syntes bestört, men blott för ett ögonblick. Han förändrade hastigt min, nickade småslugt och pekade på vrån närmast muren. Bertel följde hans vink . . . några steg — och golfvet vek under hans fötter. Han hade stigit i det öppna hålet af en källare, hvars ingång varit bortskymd i den mörka skuggan af muren. Strax därpå slogs ofvanifrån en lucka öfver öppningen, och man hörde rasslet af en stadig järnhake, som betog den instängde all möjlighet att inifrån upplyfta källarluckan.

Bertel hade fallit i en af dessa gropar under golfvet, där fattigt folk brukar förvara rotfrukter och spisöl. Gropen var icke djup och fallet föga farligt, men Bertels harm det oaktadt ganska naturlig. Den lilla handsken sade honom allt. Hon måste vara här, hon, den sköna, stolta, olyckliga furstedottern, hvilken han så länge i hemlighet tillbedt. Hvad visste han, om hon icke här råkat i grymme röfvares våld, och just nu, när han efter år af längtan stod henne så nära, och just nu, när hon kanhända behöfde hans hjälp och värn, just nu hade han fallit i ett nesligt försåt, satt fången i ett råtthål, eländigare än själfva den koja, hvars golf i detta ögonblick utgjorde hans tak. Förgäfves sökte han att med kraften af sin skuldra upplyfta golftiljorna; de voro obevekliga likt det öde, som redan så länge gäckat hans bästa förhoppningar. . . . .

Emellertid kunde han från kojan ofvanför sig urskilja ett sakta sorl, som om flera människor passerat öfver golfvet. Därefter blef allt åter tyst.

Bertels enda hopp var nu Pekka, som icke vågat sig in i stugan. Äfven han hördes icke af, och så förflöto tre eller fyra timmar i en dödande ovisshet, ökad af utsikten att förgås af köld och hunger.

Då hördes åter steg där ofvanför, haken slogs af och luckan lyftades bort. Halfförstelnad klättrade Bertel upp ur sin fuktiga grop, i den vissa tron, att Pekka ändtligen utspanat hans fängelse. I stället mötte honom gubben med det snöhvita skägget, ödmjuk, undfallande, likasom förut, och erbjöd sin hand att hjälpa fången ur gropen. Vredgad fattade den unge krigaren den gamle i hans knotiga skuldra och redde sig till en hotande räfst.

— Usling! utropade han, är du ledsen vid lifvet, eller vet du icke hvad du gör, vanvetting? Hvad hindrar mig att krossa din ömkliga varelse mot muren af din egen härd?

Den gamle betraktade honom utan att förändra en min.

— Gör det, Bertilas son, genmälde han. Döda gärna, om du så vill, din moders gamle trotjenare; hvad gagnar det honom att mera lefva?

— Min moders trotjenare, säger du?

— Jag är den siste kvarlefvande af alla dem, som fordom bebodde denna fruktbara nejd, som nu är en ödemark. Det var jag som sade till Aron Bertila, när min herres gård föröddes i blod och aska: rädda min fröken! Och Bertila gjorde det; förbannad vare han och välsignad tillika! Han bar min hulda och ädla fröken ur lågorna, och hon, en adelig jungfru, blef den högmodige bondens ödmjuka hustru.

— Men är du galen, gubbe? Om du är, som du säger, min mors trotjenare, hvarför har du instängt mig i detta fördömda hål? Medgif att din vänskap är af besynnerlig art.

— Döda mig, herre, jag är nittio år. Döda mig, jag är... än katolik!

— Du! Nå vid mitt svärd, jag börjar förstå dig.

— Jag är den siste katoliken i detta land. Jag är af kung Johans och kung Sigismunds tid. Jag var en af de fyra, som begrofvo den sista nunnan i Nådendals kloster. Sedan tjugu år har jag icke hört mässan, icke blifvit bestänkt med det heliga vigvattnet. Men alla helgon vare lofvade, en timme före eder ankomst har jag ätit af hostian.

— I din koja har varit en munk?

— Ja, herre. En af de våra.

— Och med honom följde en ung flicka och hennes gamla duenna? Svara!

— Ja, herre. De följde honom.

— Och vid min ankomst har du gömt dem...

— På vinden. Ja, ers nåd.

— Därefter har du lockat mig i din usla råttgrop, medan du låtit kvinnorna och munken fly?

— Jag nekar ej att så skett.

— Och hvad tror du skall bli din lön för detta?

— Hvad som helst. Döden kanhända.

— Jag vill skona ditt lif, men blott på ett villkor. Du skall visa mig de flyendes väg.

— Mitt lif! Jag har sagt att jag är nittio år.

— Och du fruktar icke... pinbänken?

— Helgonen gifve att jag vore värdig en så stor ära.

— Men om jag bränner dig lefvande i din egen koja?

— De heliga martyrer ha blifvit brända på bål.

En irrande riddare.

— Nej, gamle man, jag är ingen bödel; jag har i min konungs skola lärt mig högakta troheten. — Och Bertel tryckte med rörelse gubbens hand. — Men ett skall jag säga dig, fortfor han. Du tror måhända att jag kommit för att återföra de flyende i deras fängelse. Det är icke så. Jag svär på ridderlig ära, att med lif och blod försvara fröken Reginas frihet och göra allt hvad i min förmåga står, för att gynna hennes flykt. Vill du nu säga mig hennes väg?

— Nej ers nåd, sade den gamle lugnt. Den unga fröken står under helgonens och en klok mans beskydd. Ni är ung och af hetsigt blod, ni skulle blott störta dem alla i fördärfvet. Vänd därför om, ni skall icke mera finna de flyendes spår.

— Tjurhufvud! mumlade Bertel harmsen. Farväl, jag skall nog hjälpa mig dig förutan.

— Blif vackert här till i morgon, ers nåd! I *dag* har ni frihet att *gå*, om ni behagar, en mil genom manshöga drifvor till närmaste gård. I *morgon* kan ni rida bekvämt.

— Bof, du har bortskickat mina hästar?

— Ja, ers nåd. Ni måste vara hungrig. Se här en gryta med kokta rofvor. Måtte de smaka er.

— Ah — tänkte Bertel vid sig själf, i det han med häftiga steg mätte stugans korta golf — jag ville icke för tio buteljer rhenskt, att Larsson såge mig i detta ögonblick. Han skulle då likna mig vid den irrande riddaren af Mancha, som under färden efter sin Dulcinea råkade ut för de mest prosaiska äfventyr. Huru komma härifrån i manshöga drifvor?...

— Men, tillade han högt, något faller mig in. Jag vill försöka om icke ett af min barndoms muntraste nöjen här kan komma mig väl till pass. Gubbe, hvar har du dina skidor?

— Mina skidor? svarade gubben förlägen. Jag har inga.

— Du har, jag ser det på din min. Ingen finne i ödemarken är utan skidor. Hit med dem, fort! Och utan att akta på gubbens undskyllan, uppryckte Bertel luckan som förde till vinden och utdrog innan kort ett par ypperliga skidor.

— Nå, min gubbe, utropade den unge ryttmästaren, hvad säger du om mina nya hästar . . . jag kallar dem mina, ty jag slår vad att du säljer dem åt mig för dessa hårda silfverdaler. Smidigare fålar ha sällan ilat fram öfver höga drifvor. Har du annars någon hälsning till munken och fröken Regina, så skall jag med nöje framföra den.

— Gif er icke ensam ut i ödemarken, unge herre, genmälde den gamle. Där finnes hvarken stig eller spår, skogen är flera mil lång och uppfylld af vargar. Det blir er vissa död.

— Du bedrar dig, min vän, återtog Bertel. Om jag ej misstar mig, finnas där spår åt tvenne håll: det ena efter mina hästar, det andra efter flyktingarnes. Säg mig, redo de eller åkte de?

— Jag tror att de redo.

— Då är jag säker på att de åkte. Du är mig en inpiskad skälm. Men jag förlåter dig för dina präktiga skidors skull. Farväl. Om två timmar har jag hunnit dem jag söker.

Med dessa ord skyndade Bertel ut.

Det var ännu bittida på morgonen, väl två eller tre timmar före solens uppgång. Men lyckligtvis hade yrvädret upphört, himlen hade klarnat och vinterns stjärnor blinkade tindrande klart på det blåa hvalfvet. Kölden hade skärpt till, en bitande frost hade bestrött alla

grenar och drifvor med dessa diamanter af is, som på engång blända och tjusa vandrarens öga. Anblicken af skog och snö i en stjärnklar vintermorgon verkar i nordbons sinne en egen lifvande känsla; det är i denna tafla en höghet, en glans, en renhet, en friskhet, som återföra honom till barndomens intryck och den första ungdomens strålande illusioner. Där är intet som klämmer hjärtat ihop och förlamar de sväfvande vingarna af fantasin; allt är där så oändeligt, så högtidligt, så fritt; man skulle säga att naturen i denna vinterns och nattens stumhet är död, och likväl lefver hon varm och rik i vandrarens bröst. Det är som hade hon i denna lilla punkt, detta ensliga hjärta i ödemarken, sammanträngt allt sitt sprittande lif, blott för att låta det lefva än skönare midt i förstelningen, stumheten och stjärnglansen rundtomkring.

Äfven Bertel erfor denna känsla af friskhet och lif. Han var ung ännu och öppen för alla intryck. När han lätt som en vind ilade bort mellan stammar och drifvor, kände han sig rätt barnslig till mods. Han tyckte sig ännu vara den forne gossen, som flög öfver snön på Storkyros slätter, för att lägga sina snaror för orren i skogen. Väl sviktade han i början af ovana, när skidorna lustigt halkade nedför islupna branter; väl stötte han stundom fel och snafvade någon gång, men snart hade han återvunnit sin forna färdighet och stod säker som förr på markens alla ojämnheter.

Nu gällde att finna de flyendes spår, och det var icke lätt. En timme hade Bertel redan ströfvat omkring i riktning åt Ylihärmä, och ännu hade han ej upptäckt det ringaste. Yrvädrets sista vindkast hade igensopat spåren; man såg endast vargens färska fjät, där han nyss lunkat fram genom snön, och stundom flaxade en

uppskrämd ripa mellan de snötyngda grenarna. Nattvak, hunger och trötthet begynte att nedstämma ynglingens krafter; kölden tog till, när det led emot solgången, och strödde med rimfrost hans mörka mustascher och hans fjädrade hatt.

Då syntes ändtligen på en skogsväg, där lummiga granar afhållit blåsten, friska spår af medar och hästhofvar. Bertel följde dem med ansträngda krafter; stundom förlorades spåren i snön och stundom funnos de åter, där vägen var skyddad. Solen rann rödgul upp i sydost öfver trädens toppar; dagen blef klar och kall; rundtomkring sågs ej annat än skog och drifvor.

Men långt borta i norr höjde sig en liten pelare af rök mot den klara, gula morgonhimmelen. Bertel sträfvade ditåt, skidorna fingo åter fart, vägen led bättre, och ändtligen nådde den trötte äfventyraren en enstaka gård vid sidan af allmänna landsvägen. Den förste han mötte var Pekka, som gick att fodra sina hästar.

— Slyngel, utropade Bertel med glad öfverraskning, hvem har skickat dig hit?

— Hvem? upprepade Pekka med lika glad förvåning. Jo det skall jag säga, det har djäfvulen gjort. Hur jag väntade och väntade utanför det fördömda rucklet i skogen, så blefvo mina ögon tunga och föllo igen, där jag satt på drifvan. Om en stund vaknade jag af hästarnas gnäggande, och hvad såg jag? En släde, likasom vår, förspänd med två hästar, galopperande bort på skogsvägen. Antingen är det min herre eller fan, sade jag till mig själf, men lika godt, jag följer honom. Därpå klef jag ånyo upp på hästryggen, och hungrig var jag så det är skam att säga, men efter följde jag. Slutligen blefvo hästarna trötta, jag förlorade släden ur sikte och tackade alla både katolska och lutherska

helgon att jag ändtligen kom hit till gården och fick mig ett fat varm välling. Ty var det hett vid Lützen och Nördlingen, så var det, förb. mig, kallt här i Ylihärmä, det är tvärsäkert.

— Godt, sade Bertel, de skola ej undgå oss. Men vet du en sak, Pekka: det ges ögonblick när hunger och sömn äro starkare än själfva kärleken. Kom, låt oss gå in.

Och Bertel gick in, lät koka sig en skål varm mjölk och kastade sig, öfverväldigad af trötthet, på en halmbädd i stugan. Där skola vi nu för ett par timmar lämna vår irrande riddare i ro.

10. Kajaneborg.

ångt borta i norden brusa de stora mäktiga sjöarnas vatten under hvalf af is; forsarnas fradga fryser aldrig, tallarnas grönska vissnar aldrig, och aldrig svikta de gråa klipporna, som pressa tillsamman den skummande floden i trånga dalar. Här kämpa naturens makter sedan årtusenden sin rastlösa strid utan hvila, utan försoning; floden tröttnar ej att

brottas med klipporna, klipporna tröttna icke att gäcka floden; fjällarna åldras icke; de ofantliga kärren trotsa odlingen; vinterhimmelens frostiga klarhet böljar som fordom i norrskenets vågor och skådar i sitt orubbliga majestätiska lugn på de glesa kojorna vid forsarnas stränder.

Här är nattens och fasornas hembygd; här är skuggan i den finska diktens gyllene taflor. Här spinner den ljusskygga trolldomen sina nät kring människors tro; här var hjältarnes graf; här var plågornas berg. Här ödde de siste jättarne sin otympliga kraft i bergöknarna; här stod Hiisis borg, hvars trappsteg höllo hvardera en famn i höjd. Här rufvade forntiden på sina dystraste tankar, hit drog den sig steg för steg tillbaka undan ljuset af en nyare tid. Och här har den förblödt i sitt vanmäktiga raseri; hedendomen, fallen ifrån sin storhet, smyger sig, insvept i kristendomens fårakläder, fridlös kring bygderna, pysslande med sitt eländiga skrock på nattliga kyrkogårdar.

Innan de stora nordliga vattnen, uppretade af sin kamp i hundrade forsar, gå att söka sin korta hvila i Uleå sjö, tömma de än en gång sin vrede i de tvenne väldiga fallen *Koivukoski* och *Ämmä* invid det lilla Kajana. Likt tvenne ofantliga störtvågor kasta sig vattenmassorna hejdlöst ned utför trånga pass, och så våldsamt är deras fall, att människans djärfhet, van att brottas med naturen och segra till slut, har stannat med häpnad här och erkänt sin vanmakt. Ända till senaste tid ha de otaliga båtar, som styrt utför forsarna under sin färd nedåt Uleåborg, likväl här nödgats landa och släpas med häst genom Kajanas gator.

Midtemellan de båda fallen Koivukoski och Ämmä ligger i strömmen en flat klipphäll, till hvilken man

från båda sidor kommer på broar. Här resa sig de gråa murarna af ett forntida fäste, nu i ruiner och ständigt badadt af strömmens vågor. Detta fäste är *Kajaneborg*, anlagdt år 1607 under Carl IX:s tid till värn mot ryska infall. Dess historia är kort och har blott en lysande punkt, nämligen själfva dess fall. Törhända kommer den tid i denna berättelse, när vi tala därom.

Vi räkna nu år 1635 och slottet står i sin ungdomsstyrka. Dess form liknar en pil med spetsen vänd emot strömmen. Såframt icke hunger uppstår eller fienden för upp på höjderna groft artilleri, anses det ointagligt. Men hvar skall den fientliga hären finna en väg till Kajaneborg? Rundtomkring i de omätliga ödemarkerna finnes icke en banad väg, där ett hjuldon kan framkomma; på gångleder och ryttarstigar färdas man sommartid fram, och vintertid ilar renen med sin pulka hit öfver sjöarnas isar.

Det är vinter; en tjock isskorpa vid stränderna och slottets murar utvisar att kölden varit sträng, ehuru den ej förmått islägga den oroliga strömmen i dess hastiga lopp. Några soldater, klädda i jackor af fårskinn med ullen inåt, äro sysselsatta att hemköra ved från den nära skogen. Det är fred i landet, vindbryggan är nedfälld, och hästarnas hofvar dåna på bron öfver strömmen. Då uppstår på borggården en häftig ordväxling. En äldre kvinna af hög växt och skarpa, föga behagliga drag har bemäktigat sig ett af vedlassen och knuffar undan soldaterne, medan hon plockar i famnen så många vedträn hon förmår bära och befaller en yngre kvinna att göra detsamma. Soldaterne utösa grofva okväden, och kvinnan med de skarpa ögonen blir dem ej svaret skyldig. En underofficer, ditlockad

af larmet, underrättar sig om orsaken, tilltalar kvinnan med hårda ord och befaller henne att återlämna den ved hon bemäktigat sig. Kvinnan vägrar att lyda; underofficern befaller att bruka våld; kvinnan fattar posto vid en vägg, höjer ett vedträd i luften och hotar att krossa skallen på den förste som nalkas henne. Soldaterne svära och skratta; underofficern tvekar; kvinnans djärfhet kommer alla att studsa.

Då visar sig på trappan en äldre man, för hvilken alla med vördnad ge rum. Det är ståthållaren Wernstedt. Så snart kvinnan får se honom, lämnar hon sin krigiska position och berättar med en ström af ord den oförrätt hon lidit.

— Ja, nådig öfverste, säger hon, så vågar man behandla en man, som är Svea rikes stolthet och

prydnad. Icke nog att man inspärrat honom i denna eländiga vrå bakom all ära och redlighet; man låter honom ännu därtill frysa ihjäl. Hvilken ved har man gifvit oss! Store Gud, idel råa och ruttna klabbar, som fylla rummet med rök och icke ge ens så mycken värme att bläcket upptinar på hans bord. Men jag säger öfversten, att jag, Lucia Grothusen, icke vidare ämnar låta huttla med mig. Den här veden är god, och jag tar den jag, ser öfversten, midtför näsan på dessa skojare, som allesamman äro värda att hängas i den högsta fura i Paldamo skog. Packen er ur vägen, dagdrifvare, och veten hut för mig och er öfverste. Veden är min, och därmed basta.

Ståthållaren småler.

— Låten henne behålla veden, säger han till soldaterne, annars får ingen i slottet någon lefvande fred. Och du Lucia, jag säger dig att du skall hålla din elaka tunga, som bragt så mycken ofärd åstad; det kunde annars hända att jag åter låter sätta dig och din man i det där kyffet du vet, där Erik Hare satte eder och där strömmen går tätt under golftiljorna. Är det tack för den mildring jag gett er, att du ständigt uppväcker gräl här i slottet? I förgår har du brukat din mun, när du ej fick nog såpa till tvätten, i går har du med trots tagit en fårbog ifrån mitt kök, och i dag illfänas du åter för veden. Akta dig, Lucia, mitt tålamod tar slut.

Kvinnan ser ståthållaren rakt i ansiktet.

— Ert tålamod! upprepar hon. Huru länge tror ni då att *mitt* skall räcka? Det är nu snart nitton år som vi suttit här i detta ulfvanäste. I nitton långa år har den skamfläck vidlådit Sveriges land, att dess störste man suttit här som en missdådare!... Märk hvad jag

säger, Sveriges *störste* man, ty den dag skall komma, när ni och jag och alla dessa själar af fläsk, alla dessa vandrande ölstånkor blifvit maskarnas rof och icke mer ihågkommas af eftervärlden, än det svin ni slaktat i dag; men *Johannes Messenii* namn skall med gloria skina i alla tider. Ert tålamod! Har då icke jag haft tålamod jag som i dessa evighetslånga år slagits med er om en bit bröd, om en brasa ved, om en hufvudkudde för denne store man, som ni misshandlat; jag, den enda, som hållit hans bräckliga kropp vid makt och stärkt hans själ till det stora verk, som han dessa dagar fulländat! Vet ni hvad det vill säga att lida som jag, att försaka som jag, att ryckas från sina barn, att gå med förtviflan i hjärtat och löje på läpparna, för att synas äga ett hopp, när man icke mera har något... vet ni, öfverste, hvad det vill säga? Och ni kommer här och talar om ert tålamod!

Soldaternes högljudda löje afbryter på engång den gamla kvinnans munvighet. Hon märker nu först att ståthållaren tagit det klokaste parti han i så fatta omständigheter kunde göra och gått sin väg. Det är icke första gången Lucia Grothusen drifvit en fästnings kommendant på flykten! Hon skulle åtaga sig att jaga till skogs en hel garnison. Men det förtryter henne, att hon icke får tillfyllest lätta sitt hjärta. Hon kastar ett vedträd mot den närmaste och värste af sina begabbare samt skyndar att med veden uppnå en låg bakdörr. Soldaten, träffad af Lucias kast i benet, fattar under en svordom det kastade vedträdet och slungar det i sin tur efter den bortgående. Lucia, träffad i hälen, uppger ett rop af smärta och vrede... strax därpå ser man henne försvinna genom bakdörren, följd af soldaternes högljudda hånlöje.

Under detta uppträde af självförsakelse på ena och råhet på båda sidor, har en grupp främlingar inkommit öfver västra slottsbryggan och begära att föras till kommendanten. Soldaterne betrakta dem med nyfikenhet; de bära bönders tarfliga dräkt, men hela deras väsen förråder ett främmande land. Främst går en äldre man med mörka skelande ögon och gulblek hy, hvars ansikte knappast synes innanför en yfvig mössa af hundskinn, som betäcker med sina örlappar största delen af hufvudet. Efter honom följer en ung kvinna i hemväfd randig yllekjol och tätt åtsittande koft af nytt, fint och hvitt kalfskinn. Äfven hennes ansikte är till största delen doldt under en hufva af grof filt, bebrämad med ekorrskinn, hvars fina pälshår äro beströdda med rim. Man ser endast ett par sköna dunkla ögon af ovanlig glans blicka fram under hufvan. Den tredje af sällskapet är en liten gumma, så inhöljd i mångdubbla pälsar, att hennes korta gestalt vuxit ut på bredden till formen af en välstoppad vandrande räckdyna. Alla dessa personer införas till ståthållaren. Mannen med hundskinnsmössan framvisar ett pass, enligt hvilket han, Albertus Simonis, af kongl. majestäts regering är antagen till fältläkare vid de nästa vår till Tyskland afgående trupperna samt för närvarande med hustru och dotter stadd på resa från Danzig öfver Viborg och Kajana norra vägen till Stockholm. Ståthållaren granskar med uppmärksamhet mannen och hans papper samt tyckes finna båda riktiga. Därefter anvisar han de resande ett rum i slottets östra flygel och anbefaller att försörja dem med de förfriskningar en lång resa i en så sträng årstid kan göra erforderliga.

---

11. Statsfången.

Det rum, dit vi nu inträda, är beläget i slottets södra torn, och icke särdeles inbjudande. Det är stort och mörkt. Ehuru beläget mot solsidan, förmår det trånga fönstret med dess tjocka järngaller blott sparsamt insamla några af vinterdagens flyende solstrålar. En stor öppen spis med gråstenshäll upptager rummets ena hörn; en omålad groft hyflad säng, ett par bänkar, ett par stolar, en klädkista, ett stort bord under fönstret och ett högt hörnskåp närmast därintill utgöra rummets öfriga husgeråd. Alla dessa saker ha ett nytt utseende, som i någon mån försonar ögat med deras grofhet. För öfrigt liknar rummet en sällsam förening af kök och studerkammare. Lärdomen har uppslagit sin bostad i dess öfra del närmast fönstret; bordet är betäckt af bläckfläckar, uppfylldt med gulnade manuskripter och stora folianter i band af pergament; hörnskåpets dörr är uppslagen och förråder dess bestämmelse att tjena till bibliotek. Rummets nedra del kring spiseln har ett annat utseende. Här står tvättbunken bredvid mjölsäcken; en gryta öppnar sin famn för några torkade gäddor och några bitar salt fläsk, som täfla om platsen med en så vatten och en hylla betäckt med grofva lerkärl.

Sådan är den boning, hvilken ståthållaren Wernstedt inrymt åt statsfången Johannes Messenius, hans hustru och hans piga, i utbyte mot det afskräckande kyffe, där Messenii plågoande, den grymme Erik Hare, i många år inspärrat de olyckliga. Detta rum är åtminstone torrt och högt; dess husgeråd äro likaledes en vängåfva af

ståthållaren. Messenius bebor dess öfra del; hans kvinnliga hushåll den nedra.

Vid det stora bläckade bordet sitter en krokig gråhårsman, kroppen insvept i pälsar, fötterna instuckna i stöflar af renhud, hufvudet betäckt med en tjock yllemössa. Den som sett denne man i hans lyckas och välmakts dagar, när han högljudd förde ordet i Upsala konsistorium, eller stolt som en kung i sitt rike herskade öfver alla det svenska riksarkivets historiska skatter, han skulle väl föga i denna vissnade, af åren och olyckan böjda gestalt ha igenkänt mannen med det förmätna sinnet, Rudbecks och Tegels motståndare, den lärde, snillrike, högmodige jesuiteraposteln och konspiratören Johannes Messenius. Men forskade man nogare i dessa skarpa, oroliga ögon, som tycktes ständigt vilja genomtränga framtiden lika långt som de trängt genom det förflutna, och läste man dessa ord, dem hans darrande hand nyss tecknat på det framför liggande papperet — ord fulla af självkänsla ända till förmätenhet — då anade man, att inom denna förfallna hydda arbetade en själ obruten af tid och öde, stolt, som den fordom var, högtsträfvande, som den aldrig kunde upphöra att vara.

Den gamle mannens blickar stirrade på papperet ännu länge sedan han upphört att skrifva.

— Ja, sade han tankfull och eftersinnande, så skall det vara. Medan jag lefver, hafva de trampat mig som en mask i stoftet, men när jag engång är död, skola de förstå på hvem de trampat hafva. *Gloria, gloria in excelsis!* Den dag skall komma, om den ock dröjer i hundrade år, när denne usle fånge, som nu, förgäten af hela världen, borttynar sitt lif i ödemarken, skall med beundran och vördnad kallas den svenska historiens

fader... Då — fortfor han med ett bittert småleende — då kunna de ingenting mera göra för mig. Då är jag död. Det är dock förunderligt. Den döde mannen, hvars ben redan länge multnat i grafven, han lefver ännu i sina verk, hans ande går lifvande och förädlande fram genom seklerna. Allt hvad han lidit medan han lefde, all smälek, all förföljelse, alla fängelsegaller, de äro glömda, de finnas icke mer, blott hans namn lyser ännu som en stjärna genom århundradens natt, och eftervärlden, med sitt korta minne och sitt långa register på människors otack, säger i tanklös beundran: det var en stor man!

Under dessa ord inträdde i rummet den gamla kvinnan, hvars bekantskap vi gjorde på borggården. Hon öppnar varligt dörren, hon går på tå, likasom fruktar hon att väcka ett sofvande barn. Därpå nedlägger hon långsamt och tyst den tunga börda af ved, som hon bär i sin famn. Ett litet buller är oundvikligt; den gamle vid bordet spritter upp ur sina tankar och far häftigt ut emot den gamla med veden.

— Kvinna, säger han, du understår dig att störa mig! Har jag icke sagt dig, *iterum iterumque,* att du skall flytta dina *penates procul a parnasso.* Förstår du det... *lupa!*

— Käraste gubbe, jag hämtar dig bara litet ved. Du har frusit så mycket dessa dagar. Var inte ond nu, du skall få godt och varmt, det är en skön ved...

— *Quid mihi tecum?* Drag för tusan böflar. Du vexerar mig. Du fatigerar mig. Du är, som salig *Gustavus* alltid sade, *Messenii mala herba*, min malört, min brännässla...

Lucia Grothusen var en ytterst häftig kvinna, ondsint och trätosam med hela världen, men denna gång teg hon helt stilla. Huru sällsamt hade icke hennes husliga ställning förbytts! Sin man hade hon alltid afgudat, men så länge han var i sin ålders fulla kraft och sin välgångstid, hade hon, den starkare själen, böjt hans oroliga vacklande ande som ett rö under sin vilja. Den tiden hade den lärde och fruktade Messenius stått rätt grundligt under toffeln. Nu hade rollerna förbytts. I samma mån hans kroppsliga krafter aftogo och alltmera tydde uppå att han nalkades sin lefnads mål, i samma mån hade hans hustrus afgudiska kärlek råkat i strid med hennes häftiga hersklystna lynne och åstadkommit det förr otroliga, att kufva detta lynne till ödmjuk undergifvenhet. Hon vårdade honom som en moder vårdar sitt sjuka barn; af fruktan att förlora honom fördrog hon med tålamod allt, sökte med vänlighet blidka hans knarriga lynne och hade aldrig ett ondt ord till svar på hans snäsor. Äfven nu såg man blott på läpparnas lindriga darrning den möda det kostade henne att inom sig hejda sin uppbrusande häftighet.

— Se så, sade hon vänligt, i det hon trädde några steg närmare, var inte ledsen nu mera, gubbe lilla, du vet att det skadar din hälsa. Jag skall inte göra så mer, jag skall nästa gång lägga en matta under veden, så att du ej oroas däraf. Och till kvällen skall jag tillreda åt dig en ypperlig fårbog ... du må tro det har kostat mig möda att skaffa oss den. Jag har så godt som med våld lagt beslag uppå den i ståthållarens kök ...

— Hvad, kvinna, du har understått dig att tigga *beneficia* af tyrannernes läckerheter? Vid Jupiter, anser

du mig för en hund, att jag skulle äta smulorna af deras bord? Och så haltar du. Hvarför haltar du? Svara mig, hvarför haltar du? Du har väl återigen lupit med käringtassel kring slottet och snafvat under ditt fjäsk i ståthållarens trappor.

— Haltar jag? upprepade Lucia med tvunget småleende. Jag tror verkligen... jag har stött min fot... Otacksamme! tillade hon tyst för sig själf, det är för din skull jag lider.

— Gå din väg och låt mig sluta min grafskrift!

Lucia gick icke, hon trädde än närmare, hennes ögon fylldes med tårar, och hon slog sina båda armar kring den gamles hals.

— Din grafskrift! upprepade hon åter med en så vek röst, som man aldrig skulle ha väntat från dessa vissnade läppar, skapade, som det tycktes, allenast för hårdhet och okväden. — O min Gud, fortfor hon sakta, skall då allt det största och herrligaste på jorden slutligen blifva ett stoft? Men den dagen är ännu långt borta, min vän, ja han måste vara det. Låt mig se den store Johannes Messenii grafskrift!

— Visserligen — sade den gamle, blidkad af smickret, som likväl uttalades med full öfvertygelse — visserligen, Lucia, är du den rätta *persona exsecutrix,* som bör få läsa mitt *epitaphium,* alldenstund du är den, som skall låta inhugga det öfver min graf. Se här, min vän, hvad säger du om detta:

Här under hvila sig *Doctoris Johannes Messenii* ben:
Själen i Guds rike, men ryktet kring hela världen.

— Aldrig — sade Lucia gråtande — har ännu en sannare skrift blifvit ristad öfver en stor mans graf. Men låt oss icke mera tala därom. Låt oss tala om

ditt stora verk, ditt *Scondia*. Vet du väl, jag anar, att dess glans innan kort skall bereda dig friheten ...

— Friheten! upprepade Messenius vemodigt. Ja du har rätt: grafvens frihet att multna hvar man behagar.

— Nej, fortfor Lucia med ifver och hänryckning, dina ögon skola ännu se din äras tillkommelse. Man skall läsa ditt stora *Scondia illustrata*, man skall låta trycka det ... med ditt namn i förgyllda bokstäfver på titelbladet ... hela världen skall, full af beundran, ropa: aldrig har i norden dess like funnits!

— Och skall ej heller någonsin komma! tillade Messenius med tillförsikt. O, hvem ger mig tillbaka friheten, friheten, att jag må få skåda mitt verk och triumfera öfver mina ovänner. *Exaudi me, Domine, porrigo manus meas coram facie tua! Libera me a miseris; etenim dixisti: prosternam inimicos tuos calcandos pedibus tuis*[1]. Hvem ger mig friheten, friheten och tio års lifstid att se mitt verk!

— Jag! svarade en dof stämma i djupet af kammaren.

Vid ljudet af denna röst vände sig Messenius och hans hustru om med vidskeplig förfäran. Fängelsets enslighet och intrycket af denna vilda natur, som i alla tider förblifver skrockets tacksamma jordmån, hade hos båda stegrat samtidens allmänna tro på öfvernaturliga ting till den starkaste visshet. Mer än en gång hade Messenii grubblande ande varit nära att fördjupa sig i Kabbalas och svartkonstens lockande labyrint; blott hans trägna arbeten och hans hustrus religiösa förma-

[1] Hör mig, Herre, jag utsträcker mina händer inför ditt ansikte. Fräls mig från elände, ty du hafver sagt: jag skall nederlägga dina ovänner till att trampas under dina fötter.

ningar höllo honom därvid tillbaka. Nu kom på hans fråga ett oväntadt svar — från himmelen eller afgrunden, lika godt, det var dock ett svar, det var dock ett halmstrå för hans drunknande hopp.

Den korta vinterdagen led till slut och skymningen bredde redan sitt dunkel öfver den delen af fängelserummet, som låg närmast dörren. Ur detta dunkel framträdde en man, i hvars gulbleka drag man igenkände samma person, som för ett par timmar sedan vunnit inträde i slottet under namn af fältläkaren Albertus Simonis. Troligen hade han i denna sin egenskap af läkare fått tillträde till fången, ty hela slottets medicinska fakultet bestod för öfrigt af en barberare, som praktiserade i kirurgin, och en gammal soldatänka, hvars insikter att bota invärtes sjukdomar ansågos mycket berömliga, i synnerhet när de understöddes af läsningar (luvut), hvilka, förbjudna af prästerskapet, likväl ständigt i badstugans imma anlitades som kraftiga trollformler.

— *Pax vobiscum!*[1] sade den främmande med en viss högtidlighet, i det han trädde närmare fönstret.

— *Et tecum sit Dominus,*[2] svarade Messenius med lika högtidlighet och med oroblandad nyfikenhet.

— *Procul sit a consilio lingua mulieris,*[3] fortfor den främmande i samma ton.

Lucia, i hvars ungdom lärde mäns döttrar läste latin bättre än i nittonde seklet fransyska, afbidade icke en vidare påminnelse, utan aflägsnade sig med en forskande blick på den hemlighetsfulle främlingen.

[1] Frid vare med eder.

[2] Så ock med dig vare Herren.

[3] Må kvinnans tunga vara fjärran från öfverläggningen.

Messenius gaf sin gäst ett tecken att taga plats vid hans sida. Hela det följande samtalet fördes på latin[1].

— Var mig hälsad, store man, som olyckan endast förmått upphöja! började främlingen, med klok beräkning anslående Messenii svagaste sida.

— Var hälsad äfven du, som icke försmår att besöka den öfvergifne! svarade Messenius med ovanlig höflighet.

— Johannes Messenius, känner du mig? fortfor den främmande, i det han lät dagen falla på sitt bleka ansikte.

— Jag tycker mig hafva sett detta ansikte förr, svarade fången tvekande. Men det måste vara ganska längesedan.

— Minns du ännu i Braunsberg en gosse några år yngre än du, hvilken uppfostrades jämte dig i de helige fädernes skola och sedan i ditt sällskap besökte Rom och Ingolstadt?

— Jag påminner mig det ... en gosse med stora anlag att en dag blifva kyrkans stöd ... Hieronymus Mathiæ.

— Denne Hieronymus Mathiæ är jag.

Messenius kände en rysning genomila sina leder. Huru hade icke tidens tand, årens erfarenhet och jesuitismens själamördande lära förändrat den fordom blomstrande gossens drag! Pater Hieronymus — ty det var han — märkte detta intryck och skyndade att tillägga:

— Ja, min vördnadsvärde vän, fem och trettio års strider för den allena saliggörande kyrkans väl hafva kommit rosorna på dessa kinder att vissna för alltid.

[1] Hvilket fältskärn här visligen öfversätter.

Jag har arbetat, jag har lidit i denna onda tid. Liksom du, store man, men med ringare mått af snille, har jag träget grafvit i vingården, utan annan lön för min möda, än de heliga martyrers krona i paradiset. Du har i min ungdom visat mig mycken vänskap; jag vill återgälda den så vidt jag förmår. Jag vill återföra dig till friheten och lifvet.

— Ack, vördige fader — svarade den gamle med en djup suck — jag är icke värd att du, den heliga kyrkans trogne son, räcker mig, arme affälling, din hand. Du vet då icke att jag förnekat vår tro, att jag med hand och mun bekänt mig till den fördömliga lutherska läran, som jag i mitt hjärta afskyr, ja ock i sinom tid förföljt din heliga orden med allehanda gudlösa smädelser.

— Skulle jag icke veta allt detta, min vördade vän; skulle icke den store Messenii verk och gärningar ha flugit på ryktets vingar ända till Tyskland! Men hvad du har gjort, det har du gjort allenast som yttre sken, för att i hemlighet verka för vår heliga romerska kyrkas bästa. Lär oss icke skriften att möta list med list i denna gudlösa tid; *perinde ac serpentes estote,* I skolen vara listige som ormar, den heliga jungfrun skall förlåta eder och kyrkan hugna eder med sin aflat, så snart I arbetat för hennes skull. Ja, vördnadsvärde man, om du än sju gånger förnekat din tro och sju och sjuttio gånger försyndat dig mot alla helgon och kyrkans dogmer, så skall det vara dig räknadt till pris och icke till fördömelse, allenast du gjort det med invärtes tysta förbehåll och i afsikt att därmed tjena den goda saken. Om än din tunga ljugit och din hand dödat, så skall det vara ett fromt och heligt verk, när det gällt att föra tillbaka de villade får. Mod, store man, jag skänker dig aflat i kyrkans namn.

— Ja, fromme pater, dessa läror, dem de vördige jesuiterfäderne i Braunsberg fordom så vältaligt inplantade i min unga själ, dem har jag troget efterlefvat. Men nu på min ålderdom vill det synas mig, som hade samvetet åtskilligt att invända däremot...

— Djäfvulens frestelser! Ingenting annat! Drif dem bort!

— Det kan väl så vara, fromme pater! Likväl, för att trygga mitt samvete, har jag uppsatt en skriftelig bekännelse, hvari jag uppenbart förklarar mitt affall till lutherska läran för skrymteri och lika uppenbart ånyo hyllar den rättrogna katolska kyrkan.

— Göm denna bekännelse, visa den icke för någon dödlig! inföll jesuiten hastigt. Dess tid kommer nog sedan.

— Jag förstår inte dina skäl, fromme pater!

— Hör mig noga och uppmärksamt. Tror du väl, gamle man, att jag utan viktiga skäl vågat mig flera hundrade mil upp i ödemarkerna, dagligen utsatt för hungern, kölden, rofdjuren och de ännu rofgirigare människorna i detta land, som skulle bränna mig lefvande, om de visste hvem jag är och hvad jag förehafver. Tror du, att icke min ringa förmåga hade ett vidsträckt fält i mitt hemland, därest jag icke här hoppades kunna uträtta än mera? Nåväl, jag vill i korthet förklara dig hvarom fråga är... Det kan väl ingen höra oss? Här finnas kanhända löngångar i murarna?

— Var lugn. Ingen dödlig kan höra oss.

— Vet då — fortfor jesuiten med låg röst — att man ånyo förehafver den aldrig öfvergifna planen att återbringa det kätterska Sverige i romerska kyrkans sköte. Det finns endast två makter, som numera kunna emotstå oss, och helgonen vare lofvade, dessa makter

blifva dag från dag mera oskadliga. Stuartska huset i England är omsnärjdt med våra nät och gör i hemlighet allt för vår sak. Sverige ligger ännu döfvadt af det förfärliga slaget vid Nördlingen och kan icke, utan nya underverk, längre behålla sin förmätna ställning i Tyskland. Tiden är inne, planerna mogna; vi måste begagna oss af våra fienders vanmakt. Om några år skall England falla i våra händer som en mogen frukt; Sverige, ännu stolt af forna segrar, skall tvingas att göra detsamma. Medlet härtill skall blifva en tronförändring.

— Kristina, konung Gustavi dotter...?

— Är ett nioårigt barn och därtill en kvinna. Vi sakna icke anhang i Sverige, som ännu erinrar sig den fördrifna konungafamiljen. Den svage Sigismund är död; Uladislaus, hans son, sträcker med hela ungdomens otålighet sina händer efter fädernes krona. Den skall bli hans.

---

12. Frestaren.

ladislaus på Sveriges tron? Jag tviflar på att vi upplefva den dagen, inföll Messenius tvehågsen.

— Hör mig till slut, fortfor jesuiten, lifvad af den vidtutseende plan hans ränkfulla hufvud sammanspunnit. — Du själf, store Messenius, är den, som skall åstadkomma detta underverk.

— Jag ... en eländig fånge! Omöjligt.

— För helgonen och snillet är ingenting omöjligt. Svensken är konungsligt sinnad; hans konungars föredöme leder honom i godt och ondt. Särdeles har han stor vördnad för gamle kung Gösta. Om det nu kan bevisas, att samme kung Gösta på sin sotesäng med ånger förklarat lutherska läran vara en villolära, att han afsvurit och fördömt reformationen, att han anbefallt sin yngre son, den påfviskt sinnade Johan, att i sinom tid godtgöra hans, stamfaderns, stora förvillelse ...

— Hvad vågar du säga? utbrast Messenius med oförställd förvåning. En sådan solklar lögn, som strider emot hela kung Göstas så trovärdigt bevittnade sista ord och hädanfärd ...

— Lugna dig, vördade vän! afbröt jesuiten kallt. Om det vidare låter bevisa sig, att lutherdomens andre grundläggare och befästare, Carolus den nionde, likaledes på sin sotesäng förklarat reformationen vara en hädelse och en olycka ...

Messenius betraktade jesuiten med häpnad.

— Och om det slutligen kan ledas i bevis, att själfva konung Gustaf Adolf, innan han uppgaf sin anda på fältet vid Lützen, blifvit slagen af en plötslig ingifvelse och dött en kättares död under den största ruelse och själavånda ...

Messenii bleka kinder betäcktes af rodnad.

— Då — fortfor jesuiten med samma orubbliga djärfhet — då återstå af Vasaätten allenast den fånige Erik XIV, den erkändt påfviske Johan III och den uppenbart katolske Sigismund, med hvilka alla vi icke behöfva göra oss något besvär. Engång öfvertygadt att dess störste, ja alla dess konungar antingen varit eller på sistone blifvit påfviskt sinnade, skall svenska

folket slutligen se fjällen falla från sina ögon, med botfärdig ånger bekänna sin skuld och ändtligen falla tillbaka i den allenasaliggörande romerska kyrkans sköte.

— Och huru, vördige fader, vill du, tvärtemot de klaraste bevis, öfvertyga svenskarne om deras konungars affall?

— Jag har redan sagt, fortfor jesuiten smickrande, att ett så stort och förtjenstfullt värf endast kan genomdrifvas af den snillrike Johannes Messenius. Man vet att du är Sveriges lärdaste man och störste häfdatecknare. Man vet att du ägt och ännu äger i din hand flera historiska dokumenter och hemligheter, än någon äger i hela riket. Begagna denna din ställning med fintlighet och skarpsinnighet; hopsätt dokumenter, som aldrig funnits; dikta tilldragelser, som aldrig händt...

— Hvad vågar du säga? utbrast Messenius med blossande kinder.

Jesuiten misstog sig på hans sinnesrörelse.

— Ja, fortfor patern, vågsamt är företaget, men långtifrån omöjligt. En hastig flykt till Polen skall dessutom sätta dig i säkerhet...

— Och det är åt mig... åt mig du föreslår detta?

— Ja, tillade Hieronymus i samma ton, jag inser att Gustaf Adolf skulle göra dig största svårigheten, och honom tar jag därför på min del. Du har således endast Gustaf I och Carl IX på din lott att framställa i den dager, som länder vår fromma sak och vår heliga kyrka till gagn...

— *Abi a me, male spiritus!* utbrast Messenius med ett utbrott af raseri, som jesuiten, oaktadt sin slughet, var långt ifrån att vänta sig. — Du ärkeskändare! du lögnare! du niding, som kommer din hand vid det heligaste, tror du att jag, Johannes Messenius, därför arbetat i många år uppå äran att vara Skandiens störste

häfdatecknare, för att med ens på ett så infamt, ett så oerhördt sätt våldföra den historiska sanningen, som jag med så långvarig möda återupprättat! Packa dig din väg på ögonblicket, fort... bort, *in Gehennam!*... Och vid dessa ord slungade den gamle, utom sig af vrede, mot jesuitens hufvud allt hvad han först fick fatt uti, böcker, papper, bläckhorn, sanddosa, med en häftighet, som kom den djärfve munken att studsa.

Paterns gulbleka kind blef ett ögonblick än blekare ... därpå steg han några steg tillbaka, reste sig i sin fulla längd och uppslog den veckade spanska sammetströja, som betäckte hans bröst. Ett kors af gnistrande diamanter, omgifvet af en törnekrona af rubiner, blänkte oförmodadt fram i den tilltagande skymningen.

Detta smycke syntes på Messenius utöfva ett magiskt inflytande. Hans nyss så uppretade stämma förstummades plötsligt... hans vrede öfvergick nästan i ögonblicket till en omisskännelig fruktan... hans knän darrade, han vacklade, var nära att falla och fasthöll sig med möda i den höga stolkarmen tätt invid skrifbordet.

Jesuiten trädde nu åter långsamt närmare, i det han genomborrade fången med dessa obeskrifliga ögon, dem man liknar vid skallerormens.

— Minns du ännu, gamle man — sade han med afmätt herskareton, i det han lät hvarje förkrossande ord åtföljas af en paus, beräknad att höja dess skarpa effekt — minns du ännu de straff, med hvilka kyrkan och vår heliga ordens lagar belägga synder som dina? För affall: döden — och du har sju resor affallit! — För hädelse: döden — och du har sju resor hädat! — För olydnad: döden — och du har sju resor trotsat! — För synd mot den heliga anda: fördömelsen — och

hvem har syndat som du! — För kätteri: bålet — och hvem har förtjent det som du! — För förargelse och

Frestaren.

sidvördnad mot Herrans heliga: den eviga elden — och hvem har som du kommit förargelse åstad!

— Nåd, helige fader, nåd! utropade Messenius, i det han vred sig som en mask under jesuitens förfärliga hotelser.

Men pater Hieronymus fortfor:

— *Nicolaus Pragensis*, den frejdade mannen, gick öfver till Calvins villosatser och vågade trotsa vår ordens öfverhufvud. Han drog sig undan till Böhmens doldaste vrå, men hämnden fann honom. Hundarna sleto sönder hans kropp och afgrundens andar sleto hans själ...

— Förbarmande! Nåd! suckade fången tillintetgjord.

— Nåväl — fortfor jesuiten med höghet och öfverlägsenhet — jag har lämnat dig valet mellan glorian och fördömelsen; jag vill lämna dig det ännu engång, ehuru du icke förtjenar det. Tror du väl, eländige affälling, att jag, de tyske och nordiske jesuiternes öfverhufvud, som icke erkänner någon annan öfver mig än den helige fadern i Rom — tror du väl att jag trotsat tusende faror för att uppsöka dig här i din usla vrå och sedan låta afspisa mig, den osynlige herskaren öfver hela norden, med din olydnad och ditt vankelmod! Jag frågar dig ännu, i vår heliga ordens namn, om du, Johannes Messenius, vill hörsamma den ed du svor i din ungdom och viljelös lyda mina, din förmans och domares, bud och befallningar?

— Ja, helige fader, svarade fången darrande. Ja jag vill.

— Hör då det straff jag pålägger dig. Du säger att du hela ditt lif igenom sträfvat för ett enda mål: det att vinna namnet af nordens störste häfdatecknare, och du tror dig nu ändtligen ha uppnått ditt mål.

— Ja, helige fader, det är mitt mål, och jag har uppnått det.

— Ditt mål är falskt! utbrast jesuiten ånyo med förkrossande stämma. Ditt mål är syndens och djäfvulens mål, ty du har arbetat för din egen ära och icke för den heliga kyrkans, såsom du svurit. Därför pålägger jag dig att själf förstöra ditt lifs afgud, ditt stora rykte hos eftervärlden, därigenom att du förvänder historien och skrifver henne icke såsom hon är, utan såsom hon borde vara. Jag vill att du skall bortkasta rykte och eftervärld, för att tjena dagens ändamål, som är den romerska kyrkans seger i norden. Jag vill att du skall omskrifva konungarne Gustaf den förstes och Carl den niondes historia sålunda, att allt hvad de gjort för reformationenländt både dem och deras rike till fördärf och fördömelse. Och jag vill att du skall stöda denna nya historia på så tillförlitliga dokumenter, att de i folkets ögon trotsa alla bevis på motsatsen — dokumenter, som icke finnas, det vet jag alltför väl, men hvilka du skall tillverka — dokumenter, hvilkas falskhet möjligen om en mansålder blir uppenbar, men hvilka för ögonblicket göra den åsyftade nyttan.

— Och således — sade Messenius med en röst, som på engång darrade af de mest olika känslor, fruktan, vrede, förödmjukelse — således skall jag inför eftervärlden stå som en nedrig förfalskare, som en ärelös skändare af historiens heligaste sanningar...

— Ja hvad mer! återtog jesuiten hånleende. Hvad mer, om du, eländiga verktyg, uppoffrar ditt namn, allenast kyrkan vinner sin stora seger! Hvartill tjenar dig människors pris, om din själ brinner i afgrundens glöd, och hvad skadar dig människors förakt, om du genom detta offer vunnit martyrers krona i himmelen?

— Men sanningens sak... historiens oväldiga dom!...

— Bah, hvad är historiens sanning? Är det väl den lydiga slaf, som följer i hälarna människors förvillelser — den papegoja, som tanklös pladdrar efter alla deras dårskaper? Är det icke fastmera verkligheten sådan den *bör vara,* renad från villorna, befriad från brotten och dårskaperna — Guds rike på jorden, lika vist som allsmäktigt, lika godt som det är heligt och vist?

— Men är det då vi, som skola föreskrifva Gud hvad som är godt och vist? Har han icke själf sagt oss det i verkligheten *sådan den är?*

— Ha, vankelmodige affälling, du vågar ännu köpslaga med din förman om rätt och orätt! Välj och lyd! Välj på ena sidan den timliga och eviga döden, på andra sidan paradisets fröjder och helgonens herrlighet. Än ett ord, och därpå beror ditt ve och väl: vill du lyda mitt bud?

— Ja jag lyder! svarade fången, bäfvande och förkrossad.

Och jesuiten aflägsnade sig stum och kall, med en herskares nick att slafven hade hans nåd.

13. Abi, male spiritus.

idpass en vecka hade förgått efter det hemliga samtal, till hvilket vi senast lyssnade. Jesuiten hade under denna tid icke lämnat statsfången ur sikte. Dagligen såg man honom, under sken af läkarevård, insmyga sig i Messenii rum och där tillbringa med honom flera timmar. Han var för klok, för att lita på fångens vankelmodiga löften. Hvad de båda tillsamman förehade, det visste ingen i slottet, och ståthållaren fattade inga misstankar. Kajaneborgs aflägsenhet långt ifrån den öfriga världen hade insöft Wernstedt i säkerhet; tvärtom fann han nöje i den främmande läkarens umgänge, som vittnade om stor lärdom förenad med stor världserfarenhet.

Det fanns likväl en, som med ständigt vaksamt öga följde främlingens steg, och denna enda var Lucia Grothusen, Messenii hustru. Katolik af uppfostran och öfvertygelse, hade hon ständigt styrkt sin man i hans papistiska ränker; detta visste jesuiten alltför väl och

trodde sig därför vara säker om hennes medverkan, ehuru han varsamt underlät att förtro sina planer åt den rörliga kvinnotungan. Men ofta strandar den slugaste plan mot dessa dolda driffjädrar i människohjärtat, särdeles kvinnans hjärta, hvilka verka i en helt annan riktning, än det kalla förståndet utstakar. Jesuiten hade, med all sin slughet, misstagit sig om Lucia. Han beräknade icke, att när fanatismen i hennes hufvud ropade: skjut uppå! ropade kärleken än högre i hennes hjärta: håll emot!... och kärleken får hos kvinnan alltid öfverhanden.

Lucia var en ovanligt skarpsynt kvinna; hon hade genomskådat jesuiten förr än han kunde ana det. Hon såg den förstörande inre strid, som rasade i Messenii bröst, en strid på lif och död mellan fanatismen å ena sidan, som bjöd honom uppoffra rykte och eftervärld för kyrkans seger, samt ärelystnaden å andra sidan, som ständigt manade i hans öra: skall du då själf nedbryta hela ditt lifs arbete? Skall du då blindt skända historiens helgedom? Skall du prisgifva åt föraktet det lysande namn, som i fängelsets natt ännu utgör din rikedom och din stolthet?

Detta allt såg Lucia med kärlekens skarpblick; hon såg att den man hon älskade och för hvilken hon uppoffrat ett helt lif af försakelser och tålamod, skulle duka under för denna förfärliga invärtes strid, och hon beslöt att rädda honom med ett djärft, ett afgörande steg.

Sent om en afton brann ännu lampan på Messenii skrifbord, där han och jesuiten arbetat tillsamman alltsedan morgonen. Lucia hade fått tillstånd att gå till hvila i sin bädd, som stod i det långa rummets andra ända närmare dörren, och låtsade sofva. De båda männen vid bordet hade slutat sitt arbete och samtalade med

låg röst, nu som alltid på latin, hvilket språk Lucia ganska väl förstod.

— Jag är nöjd med dig, min vän, sade jesuiten med synbar tillfredsställelse. Dessa dokumenter, som bära hela sanningens stämpel, skola vara tillfyllest att bevisa konungarne Gustavi och Caroli omvändelse, och detta företal, undertecknadt af dig, skall ytterligare styrka deras trovärdighet. Jag beger mig nu öfver Sverige tillbaka till Tyskland, för att antingen genom våra anhängare låta trycka dessa dokumenter i Stockholm, eller, om det befinnes omöjligt, i Lybeck eller Leiden.

Messenius utsträckte ofrivilligt sin hand, likasom för att återrycka en dyrbar skatt ur en röfvares händer.

— Helige fader — utropade han med synbar bestörtning — ges det då intet uppskof ännu? Mitt namn... mitt rykte... förbarma dig öfver mig, helige fader, gif mig igen mitt namn!

Jesuiten smålog.

— Ger jag dig icke ett namn, sade han, vida större och herrligare än det du förlorar, ett namn i vår heliga ordens tideböcker, ett namn ibland kyrkans martyrer och välgörare, ett namn som måhända en dag skall räknas bland kyrkans helgon?

— Men med allt detta ett namn utan heder, en lögnares, en förfalskares namn! utbrast Messenius med en fånges förtviflan, hvilken man visar himmelens herrlighet skymd af schavotten.

— Svage fåfänge man, som icke vet att stora mål aldrig vinnas af människofruktan och människopris! sade jesuiten med nästan föraktlig ton. Du vore i stånd att än en gång återkalla ditt ord och förverka dina anspråk på hela kristenhetens tacksamhet. Men lyckligtvis är det numera omöjligt. Dessa dokumenter — och därvid

utsträckte han triumferande sin hand med papperen — de äro nu i en hand, som skall förstå att fasthålla dem och, mot din vilja, bruka dem till kyrkans ära, till trons seger, till din egen själs eviga välfärd!

Pater Hieronymus hade icke väl utsagt dessa ord, innan raskt, oväntadt en hand bakom honom fattade papperen, dem han så triumferande upplyftat, ryckte dem ur hans hand, kramade dem tillsamman, slet i ett nu dem sönder i hundrade stycken och strödde dessa stycken vidt kring fängelsegolfvet. Denna rörelse kom så oförberedd, jesuiten var så långt ifrån att ana något sådant, att han ett ögonblick förlorade sin vanliga beslutsamhet och med mera häpnad än rådighet gaf den djärfva handen tid att fullborda dess förstörelseverk. Först när de kringströdda bitarna öfvertygade honom om verkligheten af hans förlust, sammanbetos hans läppar af raseri, hans armar höjde sig, och han störtade med en tigers vildhet på den oförvägna, som vågat tillintetgöra hans plan i självfva ögonblicket af hans seger.

Lucia — ty den djärfva handen var hennes — mötte utbrottet af munkens raseri med det energiska mod, som utmärker kvinnan, när hon kämpar för sitt heligaste. I sin ungdom hade hon varit en af dem som kunde taga sin karl i kragen, och denna föga kvinnliga armstyrka hade mer än engång fått öfning under de ständiga tvisterna med slottets råa soldater. Hastigt slöto sig hennes senfulla fingrar kring munkens utsträckta armar och fasthöllo dem som ett skrufstäd.

— Nå, sade hon med gäckande ton, tre steg från lifvet, herre; hvad är det ni vill?

— Ursinniga, röt jesuiten, skummande af vrede, du vet icke hvad du gjort! Eländiga tjuf, du har stulit ett rike från din kyrka och ett paradis från din man!

— Och från er har jag stulit ert rof, från vargen hans säkra byte, var det icke så? svarade Lucia, med en stämma, som i sin tur begynte att glödgas af hennes häftiga lynnes eld. — Munk — fortfor hon med alltmera jäsande vrede, i det hon våldsamt skakade den mäktige mannen, som förgäfves sökte göra sig lös — jag känner en tjuf, som under kyrkans fårakläder kommit att stjäla från en stor man hans ära, från ett helt folk dess historia, från en fattig öfvergifven kvinna hennes enda stolthet, hennes makes lugn, heder och lif. Säg mig, fromme och helige munk, hvad straff förtjenar en sådan tjuf? Vore icke Ämmä fall nog grundt för hans kropp och den eviga elden nog sval för hans själ?

Jesuiten såg med en hastig rörelse mot fönstret, utanför hvilket det mäktiga fallets vågor dånade hemskt i vinternatten.

— Ha, utropade Lucia med bittert löje, du fruktar mig, du, den mäktige som regerar riken och samveten! Du fruktar att under min grofva dräkt kunde döljas en mans arm, som skulle slunga dig ned i forsens afgrund. Var lugn ... jag är blott en kvinna, och därför strider jag med kvinnans vapen. Ser du ... jag kastar dig icke ut genom fönstret ... jag nöjer mig med att sätta vilddjuret inom lås och bom. Darra, munk, jag vet hvem du är. Lucia Grothusen har följt dina steg; du är förrådd, och det är hon som förrådt dig.

— Förrådd! upprepade jesuiten; han begrep alltför väl hvad detta ord innebar. I denna hatfulla tid, då två religioner kämpade om riken och samveten, då jesuiternes stämplingar i högsta grad uppretat svenskarne, var en medlem af denna orden, upptäckt under en förklädnad inom rikets gränser, utan räddning förlorad.

Men den hotande faran återgaf denna farliga karakter hela dess spänstighet.

— Förrådd af dig, min dotter! upprepade han ännu engång, i det hans armar sjönko och hans anletsdrag antogo ett uttryck af tvifvel och mild smärta. — Det är omöjligt.

Lucia betraktade honom med hat och misstroende.

— Jag din dotter! utropade hon och stötte munken med afsky ifrån sig. Lögnen är din dotter och falskheten din moder. Se där dina släktingar!

— Lucia Grothusen, sade jesuiten mycket mildt, när du var barn och följde din fader Arnold Grothusen, som förjagades jämte konung Sigismund, då kom du en dag i nöd och landsflykt, omgifven af förföljare, till en bondes koja. Man vägrade eder en fristad, man hotade att utlämna eder. Då upptäckte ditt barnsliga öga i ett hörn af kojan en mariebild, en kvarlefva från forna tider, vanhelgad som leksak för okynniga piltar. Du tog denna bild, du kysste den, du framräckte den mot kojans hårda invånare och sade till dem: se, jungfru Maria är här, hon skall beskydda oss!

— Nå hvad sen? sade Lucia med vekare röst än hon själf ville tillstå.

— Din barnsliga tillförsikt — nej, hvad säger jag? den heliga jungfrun rörde de hårde bönderne, de gåfvo eder skydd, de förde eder i säkerhet. Än mer, de gåfvo dig bilden, hvilken du alltsedan gömt som din skyddsgud, och där hänger den ännu på din vägg. Det du fordom sade, det säger jag nu: se, jungfru Maria är här, hon skall beskydda mig.

Lucia sökte förgäfves att kämpa mot en inre rörelse. Hon bet sig i läppen och svarade intet.

— Du har rätt, fortfor munken med klok beräkning, jag är en katolik som du, en förföljd som du; om man

genomskådade min förklädnad, skulle man döda mig. Mitt lif står i din hand; angif mig, jag flyr icke; jag dör för min tro och jag förlåter dig min död.

— Fly härifrån, sade Lucia till hälften besegrad; jag ger dig tid till i morgon. Men blott på det villkor, att du ej mera återser min man.

— Nåväl, sade jesuiten vemodigt, jag flyr, men jag kvarlämnar här min sköna dröm om en bättre framtid. Ack, jag har föreställt mig den store Messenius och hans ädla maka såsom den katolska kyrkans återupprättare i norden; jag hade tänkt mig den tid, då millioner människor skulle säga: vi gingo i mörker och blindhet, men häfdernas ljus har uppgått för oss, den store Messenius har blottat för oss reformationens falskhet.

— Om det kunde ske utan att komma sanningen för nära, utropade Lucia, hvars eldiga själ alltmera hänfördes af den framtid jesuiten skickligt förstod att ställa för henne i perspektiv.

— Sanningen! upprepade jesuiten, mildt öfvertygande. O min vän, sanningen det är vår tro, lögnen det är kättarnes tro. Om du blefve förvissad att jag af din man begär blott sanningen själf, ville du då, i stället för att nedrifva din kyrka, hjälpa till att återuppbygga henne?

— Ja det ville jag! svarade Lucia varmt och lifligt.

— Så hör då... fortfor jesuiten, men afbröts i detsamma af Messenius, som, härtills döfvad och handfallen, nu syntes uppvakna ur en svår och plågsam dröm.

— *Abi, male spiritus!* utropade han med ursinnig häftighet, likasom fruktade han, att jesuitens ormtunga ännu engång kunde segra. — *Abi, abi!* Du är icke en människa, du är själfva lögnens furste, du är själfva paradisets orm! *Abi, abi in æternam ignem, habita-*

culum tuum, in regnum mendacii, imperium tuum![1] Och därvid sköt han jesuiten framför sig mot dörren, utan att Lucia gjorde min af att hindra det.

— *Insanit miser!*[2] mumlade jesuiten, i det han försvann.

— Tack, min vän! sade Lucia med lättadt hjärta, likasom befriad från en vådlig förtrollning.

— Tack, Lucia! svarade Messenius mildare än han på lång tid tilltalat sin maka.

14. Helgonens dom.

Bittida följande morgonen inträdde pater Hieronymus i det rum, som beboddes af fröken Regina von Emmeritz och hennes gamla Dorthe. Blek af nattvak och smärta satt den sköna flickan vid trotjenarinnans bädd. Vid jesuitens inträde stod Regina hastigt upp.

— Rädda Dorthe, min far! utropade hon plötsligt och hastigt ... jag har sökt er öfverallt, och ni har öfvergifvit mig!

[1] Vik hädan, du orene ande, till den eviga elden, din boning, till lögnens rike, ditt herradöme.

[2] Den eländige yrar.

— Sch, sade jesuiten hviskande, tala sakta, väggarna ha öron. Så... verkligen? Dorthe är sjuk? Stackars gumma, det var illa det, jag kan icke hjälpa henne. Man är vår förklädnad på spåren. Man misstänker oss. Vi måste fly i denna dag, i denna stund.

— Icke förr än ni åter gjort Dorthe frisk. Jag ber er, min far, ni är klok, ni känner alla läkemedel; gif Dorthe en hastigt verkande hälsodryck, och vi följa er hvart ni behagar.

— Omöjligt! Vi ha ej en minut att förlora. Kom!

— Ej utan Dorthe, min far! Heliga jungfru, skulle jag öfvergifva henne, min amma, min moderliga vän!

Jesuiten framträdde till sängen, fattade den gamlas hand, vidrörde hennes panna och pekade tyst därpå med en min, hvars betydelse Regina alltför väl förstod.

— Hon är död! utropade den unga flickan med häpnad.

— Ja hvad mer! återtog jesuiten, och ett besynnerligt hemskt smålöje stred kring hans läppar med den uppsyn af sorg han bemödade sig att antaga. — Du ser, mitt barn, tillade han, att helgonen velat bespara vår trogna vän en mödosam väg och i stället upptagit henne i den himmelska glorian. Här är intet mera att göra. Kom!

Men Reginas blick hade midtigenom tårarna varseblifvit det sällsamma löjet, och det slog henne med en obeskriflig fasa. Hon syntes eftersinna en mörk hemlighet.

— Kom! upprepade han brådskande. Jag vill gifva Messenii hustru, som är katolik, det uppdraget att gömma vår vän i jorden.

Reginas mörka ögon stirrade med rysning på munken.

— I går klockan sju på aftonen, sade hon, var Dorthe vid god hälsa. Strax därpå drack hon den dryck

ni alla kvällar tillredt åt henne med stärkande örter. Klockan åtta sjuknade hon ... tio timmar därefter har hon upphört att lefva.

— Den långa resans mödor ... en förkylning ... en *inflammatio* ... det behöfdes icke mer. Kom! sade jesuiten oroligt.

Men Regina kom icke.

— Munk — sade hon med en röst, som darrade af fasa och afsky — ni har gifvit henne gift!

— Mitt barn! Min dotter, hvad faller dig in! Smärtan har förvillat ditt förstånd. Kom, jag förlåter dig!

— Hon var er till besvär ... jag såg er otålighet på vår hitresa. Och nu vill ni utan beskydd gifva mig till pris åt ert godtycke. Heliga Maria, fräls mig! Jag följer er ej!

Jesuitens rörliga ansikte ändrade hastigt uttryck och antog denna befallande stränghet, med hvilken han bragt Messenius att rygga.

— Barn, sade han, ådrag dig icke helgonens vrede genom att lyssna till den onde fiendens ingifvelser. Minns *hvar* du är, olyckliga, och *hvem* du är. Ett ögonblicks tvekan ännu, och jag lämnar dig kvar ett rof för nöden, fängelset, döden, ett mål för kättarnes hån, ett förvilladt lamm, som den heliga jungfrun öfvergifvit. Här fördärfvet och olyckan ... där, i ditt fädernesland, friheten, lyckan, religionens tröst, helgonens gunst. Välj, men välj fort, ty släden står ispänd, morgonen gryr, och dagen bör icke mera finna oss kvar i detta kättarenäste.

Regina tvekade.

— Svär mig, sade hon, att ni är oskyldig i Dorthes död!

— Jag svär det, utropade jesuiten, vid detta kors och vid den helige Loyolas ben. Må den fasta grunden brista under mina fötter och afgrunden uppsluka mig

lefvande, om jag någonsin räckt denna kvinna en annan dryck än hälsans och läkedomens!

— Nåväl, sade Regina, helgonen hafva hört er ed och tecknat den uti domens bok. Farväl Dorthe, min vän, min mor! Kom, låt oss gå!

Båda ilade ut. Det var ännu mörkt. En blek strimma af dagen grydde öfver de mörka furorna vid stranden af Koivukoski fall. Släden stod ispänd. Den sömniga vakten i porten lämnade fri passage åt läkaren, hvars förtroliga umgänge med kommendanten på slottet var alla bekant.

Redan trodde sig jesuiten vara i säkerhet, då en från fasta landet kommande släde mötte de flyende på den smala bron och körde i mörkret fast med dem. Munkens släde vändes på kant och hindrades blott af den halfmurkna brakande ledstången ifrån att stjälpa i djupet. Regina uppgaf ett rop af förskräckelse.

Vid ljudet af denna röst sprang en man ur den mötande släden med häftighet upp och närmade sig de flyende.

— Regina! utropade en icke okänd röst, som darrade af öfverraskning.

— Ni misstar er, min vän, skyndade jesuiten att svara med förställd röst. Gif väg för *Doctor Albertus Simonis*, fältläkare i kunglig majestäts tjenst.

— Ha, det är du, eländige jesuit! skrek den främmande. Vakt i gevär! I gevär, att gripa den störste bof, som jorden bär! — Och därvid fattade han munken i hans yfviga päls.

Ett ögonblick sökte Hieronymus att lösgöra släden och genom hästens snabbhet undkomma. Men då han fann omöjligheten häraf, lämnade han pälsen i sticket, slingrade sig ur sin fiendes armar, kastade sig snabbt öfver ledstången till bron och nedhoppade på isen, som

under den ovanligt starka kölden lagt sig mellan slottsholmen och fasta landet. Innan kort hade han försvunnit i den gråa skymningen. Vakten vid slottsporten, uppskrämd af ropet, aflossade sitt gevär efter flyktingen, men utan att träffa. Några af soldaterne gjorde min af att förfölja honom på isen.

— Låten bli med det, gossar, ropade en skäggig sergeant; det har töat i natt och strömmen har skurit isen underifrån; jag tänker han skall väl stryka i dag.

— Men rymmaren sprang dit ned! ropade några.

— Honom tar fan, svarade sergeanten lugnt och tände sin morgonpipa. Jag tänker att vid det här laget skall han vara i Ämmä.

— Hvad säger du! utropade förfärad mannen vid släden.

— Jag säger att käringen[1] fått sig frukost i dag, svarade sergeanten med orubbligt lugn. Hör bara, hon skäller som en bandhund; nu är hon nöjd.

Alla lyssnade med häpnad på vattenmassornas dån. Det förekom dem, som brusade det mäktiga fallet vildare, fruktansvärdare än förr i den gråa vinterskymningen. Sergeanten hade rätt; det liknade en bandhunds tjut, när man kastat till honom ett rof.

---

15. Bertel och Regina.

Vi lämnade vår irrande riddare af Mancha, uttröttad af mödor och äfventyr, sofvande uti en bondgård i Ylihärmä. Vi återfunno honom nyss på bron till

[1] Ämmä, på svenska käring.

Kajaneborgs slott under fåfänga försök att bemäktiga sig jesuitens hatade och fruktade person, hvilken han igenkänt genom rutan i det ensliga skogstorpet. Bertels irrfärder under de tio eller tolf dagar, som förflutit sedan hans första uppträdande, äro lätta att gissa. Ledd på villspår under sin jagt efter flyktingarne, hade han genomirrat alla vägar i Österbotten, varit uppe ända till Uleåborg, och först då han där förlorat alla spår, beslutat sig för det sista vågade försöket att efterleta de flyende långt borta i Kajanas ödemarker. *Hvarför* den unge riddaren med en så outtröttlig ihärdighet förföljt deras spår, skall snart visa sig.

Några timmar efter uppträdet på bron återfinna vi Bertel i det nya rum, som ståthållaren anvisat fröken Regina och där hon stod under beskydd af en hans kvinnliga släktinge. Mer än tre år hade förflutit, sedan de båda senast möttes under så olika förhållanden i Frankfurt am Main i den store konungens närhet. Bertel var då en oerfaren tjuguårig yngling, Regina en lika oerfaren sextonårig flicka. Båda hade sedan dess genomlefvat många pröfningar; hos båda hade ungdomens första brinnande entusiasm blifvit afkyld af strider och lidanden. Afståndet mellan furstedottern och den obemärkte löjtnanten hade sedan dess blifvit minskadt genom Bertels krigiska ära och nya adliga vapensköld; ja i denna stund kunde hon, en öfvergifven fånge, anse sig hedrad af en riddares uppmärksamhet. Men afståndet mellan deras öfvertygelser, deras sympatier, deras hjärtan — hade väl det blifvit minskadt af dessa hårda pröfningar, som vanligen stålsätta en öfvertygelse, i stället att bryta den?

Bertel närmade sig den unga flickan med hela den vördnadsfulla uppmärksamhet, hvilken hans samtids

belefvenhet ännu bibehållit som ett arf från föregående århundradens chevaleri.

— Min fröken, sade han med lindrigt darrande röst, sedan mitt hopp att finna er på Korsholm slog felt, har jag förföljt er genom skogar och ödemarker såsom man förföljer en brottsling. Ni anar måhända det skäl som förmått mig därtill?

Reginas långa svarta ögonhår lyftades långsamt, och hon betraktade Bertel med frågande blickar.

— Riddare, svarade hon, hvad som än förmått er därtill, är jag säker därpå, att edra skäl varit ädla och ridderliga. Ni har ej velat återföra en olycklig flicka i hennes fängelse; ni har blott velat rycka henne bort från en man, som den arma bedragna alltsedan barndomen ansett för en helig, en from man och hvars djupt dolda ondska hon först nu har lärt sig känna och afsky.

— Ni misstar er, sade Bertel lifligt och varmt. Jag ryste, det är sant, när jag såg er ledsagad af denne man, hvars rätta gestalt jag har känt förr än ni; jag fördubblade då mina efterspaningar, för att rycka er ur hans händer. Men innan jag anat en fara från detta håll, ilade jag att uppsöka er och medföra till er den glada underrättelsen om en rättvisa — sen, men jag hoppas icke för sen.

— En rättvisa, säger ni? upprepade Regina med en öfverraskning, som jagade blodet på hennes kinder.

— Ja, min fröken, fortfor Bertel i det han med hänryckning betraktade denna bild af så hög och bländande skönhet — ändtligen efter flera år af fruktlösa bemödanden har det lyckats mig att utverka denna rättvisa för ett oförskylldt lidande. Ni är fri, ni äger att under de svenska vapnens beskydd återvända till ert

fäderneslaud, och här — Bertel böjde vid dessa ord ett knä, räckte Regina ett papper med förmyndareregeringens sigill — här är det dokument, som betryggar er frihet.

Regina hade beherskat sin första rörelse och mottog det dyrbara dokumentet med nästan högdragen värdighet.

— Herr riddare, sade hon afmätt och kort, jag vet att ni icke begär min tack för det ni, mer än edra landsmän, handlat som en man af ära.

Bertel uppstod, förvirrad af denna stolthet, som han likväl bort vänta.

— Hvad jag gjort, sade han i sin tur afkyld, det har jag endast gjort för att utplåna en oförrätt, som kunde kasta skugga på en stor konungs minne. Hvar och en af mina landsmän skulle gjort detsamma som jag, om icke krigets nöd kommit dem att glömma den upprättelse ni haft rätt att fordra. Främst af alla skulle den högsinte konung Gustaf Adolf skyndat att godtgöra ett ögonblicks öfverilning, om icke försynen så snart hade afklippt hans dagar. Men — afbröt Bertel sig själf — jag glömmer att den konung jag älskar och beundrar, honom hatar ni, min fröken!

Vid dessa ord steg ånyo den höga och sköna rodnaden på Reginas kinder. Bertel hade ovetande vidrört en af de känsligaste strängarna i detta glödande hjärta. En ny upptäckt, en förundransvärd likhet, i gestalt, i röst, i åtbörder, ja i tänkesätt, en likhet, som hon aldrig förut bemärkt och som dessa tre år utvecklat i Bertels hela personlighet, anslog med ett obeskrifligt intryck den sydländska flickans själ. Det förekom henne, som såge hon honom själf, den störste bland dödlige, hennes drömmars stolthet, hennes lifs både sällhet och olycka,

honom den älskade och den fruktade, hennes lands, hennes tros och hennes hjärtas besegrare — och som sade han själf till henne med den välkända stämman: »Regina, du hatar mig!» Detta intryck kom så snabbt, så starkt, med en sådan öfverraskande makt, att Regina plötsligt bleknade, vacklade och nödgades stöda sig på Bertels framräckta arm.

— Heliga jungfru, hviskade hon förvirrad och utom sig, jag skulle hata er — er, som jag älsk...

Bertel uppfångade detta halfva obegripliga och dock så innehållsrika ord med en öfverraskning lika plötslig och oväntad, som Reginas. Utom sig af bestörtning, fruktan och hopp, var han likväl för ridderlig att begagna sig af en så ofrivillig bekännelse. Stum och aktningsfull ledsagade han den unga flickan till hennes beskyddarinna, under hvars vård hon snart återhämtade sig från sin hastiga vanmakt, en följd af länge gömda, i hjärtats doldaste djup sammanpressade känslor, som sökte sig luft.

Bertel hade förskaffat sig uppdraget att eskortera fröken Regina till Stockholm, därifrån hon sedermera vid första öppet vatten kunde återresa till sitt fädernesland. Han ägde därför att kvardröja på Kajaneborg till dess hans skyddsling vore färdig att resa, och detta åter fördröjdes genom den opåräknade bristen på ett passande kvinnligt sällskap för den högborna fången. Under afbidan härpå gingo veckor förbi, och under denna tid spunnos alldeles nya förhållanden, hvilka man knappt skulle anat, när man såg Reginas stolta köld mot hennes befriare. O, denna köld var isen öfver en glödande vulkan; hvar dag förtunnades den och smälte tillsamman, hvar dag blef Reginas stolthet högdragnare på samma gång den alltmera vacklade i sina grundvalar, och slutligen återstod

blott *en* skiljemur, och visserligen den starkaste, nämligen religionernas bittra kamp. Fåfänga mur! Äfven den störtade slutligen tillsamman för den sydländska passionens eld, och innan tre veckor förgått, hade den nittonåriga flickan och den tjugutreårige ynglingen, glömske af både tros- och rangskillnader, svurit hvarandra trohet för lifvet. Visste väl Bertel, att han för sin sköna, sin stolta, sin svartögda brud hade att tacka konung Gustaf Adolfs minne?

Ett sällsamt öde ville besegla denna förening på ett oväntadt och underbart sätt. Med hemlig bäfvan för sin lycka hade Bertel länge förgäfves efterforskat jesuitens öde. Sedan den morgonen, då han hoppade öfver ledstången vid bron, hade ingen af honom hört eller sett det ringaste spår, innan tre veckor därefter en bonde infann sig med rapport, att man vid öppnandet af en vak ett stycke nedanför Ämmä fall funnit den döda kroppen af en man utan öron, i utländsk dräkt, som bonden medförde och som igenkändes hafva tillhört pater Hieronymus. Därtill lade ännu den ärlige Paldamobon en liten oansenlig kopparring, hvilken funnits hängande vid ett snöre på den dödes bröst. Bertel betraktade denna ring med förvåning och glädje.

— Ändtligen har jag dig, utropade han, denna ring, som jag så länge eftersträfvat — och med dig vissheten om den fruktansvärde mannens död.

— Helgonens dom öfver menedaren! utropade Regina bestört.

— Helgonens dom, som bekräftar vår lycka! svarade Bertel och fästade på Reginas finger *konungens ring*.

---

16. Konungens ring. Svärdet och plogen. Eld och vatten.

Åter gå vi tillbaka till Storkyro, till Bertila gård och den gamle bondekungen.

Det är en vinterdag i Mars 1635. Vårsolen verkar redan på snön, taken drypa på solsidan, skaran bär på kullarnas norra sida och brister på den södra. Aron Bertila är nyss hemkommen från kyrkan med hela sitt folk; hans gråa hufvud lutar till fall, han stöder sig på Meris arm. Vid hans sida går ett kostligt par af små runda figurer: den gamle Larsson och hans nyss hemkomne son, den tappre och lärde kaptenen af samma namn, sin lille faders trogna afbild, så när som på åren. Vid hans sida går hans unga hustru, en täck och gladlynt gestalt, hvars drag vi känna igen. Det är ingen annan än Kätchen, den raska och muntra flickan, hvars mjuka hand engång bragte den ädle kaptenen ur koncepterna. Sedan den dagen har han svurit vid alla grekiska och romerska författare, dem han fordom läst i Åbo katedralskola — *sic unde ubi apud unquam post*, som de gamle så skönt brukade uttrycka sig — att den mjukhändta novisen bland Würzburgs barmhärtiga systrar en dag skulle bli hans. Och då krigets skiften åter fört dem tillsamman, då Kätchen var utan beskydd och för resten ej hade något emot en ärlig och glad soldat, så har detta nöjsamma och muntra par blifvit på hösten ordentligen sammanvigdt i Stralsund och därefter begifvit sig att besöka sin runde fryntlige fader och svärfader Larsson i Storkyro, där de varit högligen välkomna och upptagna som barn i huset.

Ty det bör ännu tilläggas, att Larsson numera gifvit kriget på båten och efter mycket prut fått sitt afsked, dock utan gradförhöjning. Han har beklagligen icke samlat en fyrk af rofvet i Tyskland, såsom många hans gelikar. Allt hvad han förtjenat — och får man tro honom själf, har det varit millioner — det har farit sin kos, hvart? Vid Nördlingen, säger han. Jo vackert, i sus och dus med glada bussar af samma skrot som han själf. Men nu vill han blifva ordentlig och stadig som en gärdsgårdsstör, efterträda sin fader som inspektor på Bertilas stora jordegendomar, plöja, så, skörda och *pro modulo virium prolem copiosam in lucem proferre,* som de gamle så sant brukade uttrycka sig. Den gamle Bertila hyllar honom med synbar bevågenhet. Betydelsefulla ord ha undfallit den gamle, och nyss har han i domarens händer öfverlämnat sitt testamente. Hvad Meri angår, tynar hon bort som en blomma utan rot och hänger vid lifvet blott med sin svagaste hjärttråd, den biltoge, förskjutne Gustaf Bertel, numera adlad Bertelsköld.

Denna husliga krets af så olika beståndsdelar, både skuggor och dagrar, sitter nu förenad i den stora stugan, omgifven af det talrika gårdsfolket, och gamle Larsson söker ännu, i hemligt förbund med Meri, att blidka den stränge bondekungen till ett mildare sinnelag mot Bertel. Alla deras böner och skäl stranda mot gubbens oböjliga fasthet... Larsson vänder sig förargad bort, Meri döljer sina tårar i stugans mörkaste skugga. Då klinga åter bjällror därute, likasom senast om trettondagsafton, en rymlig släde stannar på den stora gården, och därifrån utstiga tvenne personer, en officer i sin vida mantel och en ung bildskön kvinna i en lysande kappa af svart sammet, fodrad med dyrbara pälsverk. Meri och gamle

Larsson blekna båda vid denna syn; Larsson skyndar ut, men det är för sent. Bertel och Regina inträda i stugan.

Båda Larssönerne och Meri omgifva Bertel med varma, men synbart förlägna hälsningar. Kätchen flyger upp och kastar sig, utan att fråga efter skillnaden mellan sin borgerliga dräkt och den kostbara sammetskappan, i Reginas armar, som med rörelse omsluta den trogna barndomsvännen.

Bertel lösgör sig vänligt ur de mötandes omfamningar och går med fasta steg rakt fram till den gamle Bertila, som, stum och kall i den högkarmade stolen vid bordsändan, icke bevärdigar den kommande med en hälsning eller en blick. Alla de kringstående afbida med häpna blickar följderna af detta möte, som — det känner enhvar — måste blifva afgörande. Den unge officern har aflagt kappa och hatt, hans långa blonda hår faller i vackra bukter kring den öppna pannan; hans kinder äro mycket bleka, men de blå uttrycksfulla ögonen betrakta fast och ofrånvändt den grånade gamles järnhårda ansikte.

Bertel böjer nu, såsom förra gången, ett knä och säger med en röst på engång ödmjuk och säker:

— Min far!

— Hvem är du? Jag känner dig icke, jag har ingen son, afbryter honom den gamle med isande köld.

— Min far! fortfar Bertel, utan att låta afskräcka sig. Jag kommer ännu engång, och för sista gången, att bedja om din förlåtelse och välsignelse. Stöt mig icke ifrån dig! Jag lämnar mitt fädernesland, för att kämpa och måhända dö på Tysklands jord. Det beror på dig, om jag någonsin skall återvända. Minns, min far, att din välsignelse gifver dig åter en son, att din förbannelse jagar honom i evig landsflykt!

Den gamle i karmstolen förändrar icke ett drag, men hans röst förråder en inre kamp.

— Mitt svar är kort, säger han. Jag ägde en son. Han blef ovärdig mig och hela den grundsats, som styrt min lefnad. Han öfvergaf folkets sak för att hylla det olycksbringande adelsvälde, som jag hatar och afskyr. Jag har icke mer någon son. Jag har i dag gjort honom arflös.

De kringståendes ansikten blekna vid dessa ord. Blott Bertel rodnar lindrigt och säger:

— Min far, jag begär ej dina ägodelar. Gif dem åt den du anser värdigare än jag. Jag begär blott din förlåtelse . . . din välsignelse, min far.

Alla utom Regina omgifva den gamle, falla på sina knän och utropa:

— Nåd för Bertel! Nåd för din son!

— Och om jag hade en son, svarar den gamle, tron I väl att han för min skull ville öfvergifva sin falska lystnad efter adelns utmärkelser? Tron I väl att han ville blifva en bonde som jag, en man af folket som jag, beredd att för folkets sak lefva och dö? Tron I väl, att han ville med sina fina behandskade händer plöja jorden och välja sig en hustru af mitt stånd, en enkel och ärbar kvinna, sådan som anstår en danneman utan prål och skryt?

— Min far — säger Bertel med en röst mera sväfvande än förr — hvad du begär, är omöjligt redan för den uppfostran du själf gifvit mig. Jag vill ära och högakta ditt stånd, men jag har uppvuxit till krigarens yrke; det vill och kan jag ej mera öfvergifva. Att välja mig en hustru efter ditt sinne är mig lika omöjligt. Här står min maka; hon är en furstedotter, min far, men hon har ej blygts att till make välja en bondeson.

Vare detta ett bevis, att hon ej skall blygas att kalla dig fader.

Vid dessa ord närmar sig Regina ödmjukt, likasom för att kyssa den gamles hand, och alla, utom Bertel och den gamle, stå upp. Men Bertilas, bondekonungens, forna lynne af eld brusar upp i vrede.

— Sade jag icke det, utropar han med dundrande stämma, där står den vanbördingen, som föddes till bonde och blef en herretjenare. Ha, vid Gud, jag har i mina dagar sett mycken strid och mycket trots mellan svärdet och plogen, men ett trots som detta har jag ännu icke öfverlefvat. Pojken, som kallar sig min son, vågar att inför mina ögon föra sin furstliga sköka och kalla henne sin hustru.

Bertel springer upp och stöder Regina, som vid dessa ord är nära att sjunka.

— Gubbe, säger han med af vrede darrande röst, tacka ditt fadersnamn och ditt gråa hufvud att du kunnat säga hvad ingen annan skulle hafva sagt och därefter haft en timme att lefva. Här är den ring jag fäst på min lagligen vigda hustrus hand — därvid lossar han från Reginas finger konungens ring — och jag svär, att denna hand är så ren och värdig som någon dödlig hand att bära samma ring, som i så många år har burits på den störste konungs finger.

Meris ögon stirra på ringen, hennes bleka kinder färgas af en hög rodnad, hon kämpar den häftigaste strid med sig själf. Slutligen träder hon närmare, trycker ringen med hänryckning till sina läppar och säger med afbruten stämma och en rörelse så stark, att den förtorkar hvarje tår i hennes öga:

— Min ring som *han* burit . . . min ring som bevarat *honom* . . . oskyldig är du till hans död; han gaf dig

bort; sen kommo kulorna, sen kom döden. Vet du väl, Gustaf Bertel, och du, hans hustru, den ringens makt? I min ungdom gick jag en dag i ödemarkerna och fann där en döende man, som försmäktade af törst. Jag räckte honom en dryck ur källan, jag läskade hans tunga med hjortronens saft. Han tackade mig och sade: Min vän, jag dör och har ingen annan belöning att gifva dig, än denna ring. Den fann jag fordom på fingret af en mariebild, som ensam låg oskadd midt bland påfvedömets brustna kvarlefvor i Storkyro kyrka, och när jag ryckte ringen af bildens finger, föll bilden till stoft. Denna ring har på engång helgonens makt och trolldomens makt, ty med mig går den urgamla trolldomens storhet i grafven. Den som bär denna ring, är säker för eld, vatten, stål och all slags farlighet, med villkor allenast att han ej svär mened, ty detta förlamar ringens kraft. Med denna ring följer lycka i fred och seger i krig, kärlek, ära och rikedom; när den bäres i tre ätteleder efter hvarandra, son efter far, då skola af den släkten uppstå lysande fältherrar och statsmän...

Här stannade Meri. Alla lyssnade med spänd väntan.

— Men, fortfor hon, bäres ringen sex leder efter hvarandra, då skall af den släkten uppstå ett mäktigt konungahus. Dock, sade mannen, bör du veta, att med stora gåfvor följa stora faror. Mened och släktfiendskap skola ständigt fresta ringens innehafvare och söka att förlama dess kraft; högmod och omåttelig ärelystnad skola ständigt arbeta inom hans bröst för att bereda hans fall, och det skall fordras en stor själens fasthet i det goda, förenad med en stor hjärtats ödmjukhet, för att besegra dessa frestelser. Den som äger och bär denna ring, skall äga all världens lycka och endast

hafva att bekämpa sig själf; men han skall ock själf vara sin lyckas fruktansvärdaste fiende. Däruppå tyda de tre bokstäfverna R R R, som äro graverade på ringens insida och uttolkas med dessa ord: *Rex Regi Rebellis,* konungen är mot konungen upprorisk; den lyckligaste, den mäktigaste bland människor har att frukta den största faran inom sitt eget bröst.

— Och denna ring, o Regina, är vår! utropade Bertel med både fruktan och glädje. Hvilken rikedom och hvilket ansvar följa icke med denna ring!

— Makten! Äran! Odödligheten! utropade Regina hänryckt.

— Tag dig till vara, min dotter! utropade Meri vemodigt. Bakom dessa ord ligger ock ringens största fara.

Den gamle Bertila betraktade ringen och de unga med ett föraktligt småleende.

— Falskt guld! sade han. Flärd! Onyttig prydnad! Falsk ärelystnad! Det är en värdig gåfva att gå i arf från släkte till släkte bland adeln. Kom, Larsson den yngre, du, som ock är af bondesläkt och som vill återgå till ditt stånd, ehuru du varit soldat. Jag vill gifva dig något, som hvarken är guld eller onyttig prydnad, men som kanske skall bringa dig mera välsignelse, än konungars ringar. Tag den gamla yxan med ekskaftet från väggen därborta; ja frukta icke, det är ingen trolldom i den, far min har smidt den med egen hand i kung Göstas tid. Med den ha far och jag huggit månget storverk i skogen och röjt många obygder. Må den gå i arf inom din släkt, och jag lofvar dig, att den som äger min yxa, honom skola lyckan och förnöjsamheten följa i hans redliga arbete.

— Tack skall ni ha, far-smulan, svarade kaptenen gladlynt och pröfvade med tillgjordt viktig min den

Konungens ring.

gamla yxans egg. — Kommer det an att rista en inskrift därpå, skulle jag föreslå R R R, *Ruris Rusticus Robustus*, det vill i korthet säga: f-n anfäkta, en sådan grofhuggare! Ett mycket skönt och sinnrikt talesätt hos de gamle.

Larsson den äldre ansåg nu tillfället vara inne att gifva den bittra tvisten en försonligare vändning. Han trädde fram till den gamle, ledande vid handen de båda nygifta paren, och sade:

— Käre far, låtom oss icke falla vår Herre i handtverket. Din pojke och min pojke äro ett par stora slynglar, det medges; men rå de väl för att vår Herre skapat den ene af eld, den andre af vatten? Bertel är som en eldslåge, brinnande het, högtsträfvande, uppflammande, lysande, ovaraktig, och jag slår vad att lilla frun är af samma sort. Min pojke här är renaste vatten...

— Halt! ropade kaptenen. Vatten har aldrig varit min svaga sida.

— Håll din mun. Min pojke är klara vattnet... flytande och lättfärdigt, förnöjsamt hållande sig vid jorden och enkom skapadt att med sin tjocka prosaiska lefnadsvishet släcka den andre junkerns poetiska glöd. Hvad angår hans hustru, är hon af samma ull. Ser du nu icke, far, att vår Herre ämnat pojkarne till vänner — elden att värma vattnet och vattnet att släcka elden — och du vill göra dem till fiender genom att taga från den ene och gifva åt den andre. Nej far, låt bli därmed, det är mitt råd, och gif din son hvad honom tillkommer; icke skall min son svälta för det.

Bertila teg en stund. Därpå sade han häftigt:

— Lär icke mig vår Herres meningar. Tror du väl att han där, den nybakade adelsmannen, hvilken du liknar

vid eldslynnet, skulle förmå sig att bortgifva ringen och i dess ställe gripa till yxan?

— Aldrig! svarade Bertel uppbrusande.

Meri fattade hans hand och såg på honom med bedjande ögonkast.

— Gif ringen ifrån dig, sade hon. Du känner några af dess faror, men det är ännu en, som jag af ångest förtegat. Alla som bära denna ring skola dö en våldsam död.

— Hvad mer! utropade Bertel. Krigarens död på slagfältet är skön och ärofull. Jag begär ej en bättre.

— Hör bara, sade Bertila föraktligt. Jag väntade mig det: han löper efter ärans gunst ända till grafven. En fredlig död, likasom ett fredligt lif, är för honom en styggelse. Men du, Larsson, säg mig: har du väl lust att gifva bort yxan och gripa till ringen?

— Hm, sade kaptenen eftertänksamt, vore ringen af guld, kunde jag sälja honom i staden och få mig för honom en tunna godt öl. Men nu är han bara koppar ... strunt, jag ger honom hin och behåller yxan; den duger åtminstone att hugga ved med.

— Bra, fortfor Bertila; det är, som far din säger, att stänka vatten på glöd. Icke är det jag som gjort vatten och eld i evighet mot hvarandra fientliga. Kom Larsson, du det sunda förståndets, du den handgripliga nyttans man, kom, var min son och tag en dag mina ägodelar, när jag icke mera finns till. Välsignelse öfver dig och dina efterkommande! Må de förökas och arbeta som myrorna i jorden, och må det vara en evig fiendskap mellan dem och de högtuppsatte, adelsfolket, människorna med eldslynnet. Må det vara krig och ingen fred mellan dem och er, intill dess det onyttiga glittret försvinner från människors sammanlefnad; må yxan och ringen

ständigt lefva i uppenbar fejd, ända tills båda försmälta i samma eld. När det engång sker, efter hundrade eller tvåhundrade år, eller längre, då är det tid att säga: ståndsskillnaden har öfverlefvat sin tid och en människas förtjenst blir hennes enda sköldemärke.

— Men, min far, utropade Bertel ännu engång med bedjande röst, har du då ingen välsignelse att gifva mig och mina efterkommande, i den stund då vi för alltid skiljas?

— Dig! upprepade den gamle ännu allt med vredens stämma. Gån, I förlorade, fåfänge, maskstungne grenar af folkets stora stam, gån i ert ömkliga prål till ert säkra fördärf. Ända till den dagen, då det sker, som jag sagt, att yxan och ringen, att det falska guldet och det ärliga stålet sammansmälta — ända dittills ger jag eder i arf min förbannelse, alltintill tionde led, och med den skola följa split, hat, fejd och på sistone ett ömkeligt fall.

— Håll litet, far-smulan, ropade yngre Larsson. Nåd för Bertel!

— Ingen nåd för adeln! svarade bondekungen.

— Akta dig, onaturlige far, ropade Larsson den äldre. Domen kan falla öfver ditt eget hufvud.

— Jag begär icke mera någon nåd, genmälde Bertel blek, men skenbart lugn. Farväl, min forne fader! Farväl, mitt fädernesland! Jag går, för att aldrig mera återse er.

— Ett ögonblick ännu, afbröt honom Meri, som med ansträngning och häftigaste rörelse ställde sig i hans väg. — Du går! Ja gå... mitt hjärtas älskling, mitt hopp, mitt lif, mitt allt... gå, jag skall ej längre stå i din väg. Men innan du går, så tag med dig den hemlighet, som varit på engång mitt lifs högsta fröjd och dess högsta kval...

"Min mor!" utropade Bertel.

— Hör henne icke! utropade den gamle Bertila med förändrad röst och synbar förskräckelse. — Hör henne icke, vansinnet talar ur hennes mun! — Tänk på din och min ära! hviskade han strängt i den bleka dotterns öra.

— Hvad bryr jag mig om din och min ära! utbrast Meri med aldrig förr sedd häftighet. Ser du icke att han går — mitt lifs glädje går och kommer aldrig tillbaka. Han går, och du vill, du hårde, omänsklige far, att jag skall låta honom gå förbannad bort i främmande land. Men så skall han icke gå. För hvarje förbannelse du slungar öfver hans hufvud skall jag gifva honom hundrade välsignelser, och vi skola se, hvilka som mera gälla inför den Högstes tron, ditt hat eller min kärlek, morfaderns förbannelse eller en mors välsignelse . . .

— Min mor! utropade Bertel utom sig af öfverraskning. Hertig Bernhards gåtlika ord blefvo nu plötsligt klara.

— Tro henne icke, hon vet icke hvad hon säger! sade Bertila under fåfänga ansträngningar att visa sig lugn.

Meri hade dignat i Bertels armar.

— Det är nu sagdt, hviskade hon med slocknande röst. Gustaf . . . min son! Ack det är så ovant och så sällt att kalla dig så. Nu vet du min lefnads hemlighet . . . och jag har ej lång tid att blygas däröfver. Älskar du mig? . . . Ja, ja! Nu går jag glad ifrån lifvet bort . . . slöjan är fallen . . . klarheten kommer . . . Min far . . . jag förlåter dig . . . att du hatat och förbannat din dotters son . . . Förlåt du mig . . . att jag . . . älskar . . . välsignar . . . min son!

— Min mor! utropade Bertel . . . hör mig, min mor! Jag tackar dig . . . jag älskar dig! . . . Du skall följa med

mig, och jag skall aldrig öfvergifva dig. Men du hör mig icke. Du är så blek... store Gud!... Hon är död!

— Min dotter! Mitt enda barn! utbrast Bertila, den gamle järnhårde bondekungen, tillintetgjord.

— Dömer icke, så varden I icke dömde! sade den gamle Larsson med knäppta händer. Och I, våra barn, gån ut i lifvet med försonliga hjärtan. Förbannelsen och välsignelsen kämpa om eder framtid, och icke blott om eder, men om edra efterkommandes intill tionde led. Bedjen till himmelen, att välsignelsen må segra!

— Amen, sade Larsson den yngre och Kätchen till vänster.

— Ske alltså, sade till höger Bertel och Regina.

Slut på första cykeln.

Första cykelns innehåll:
